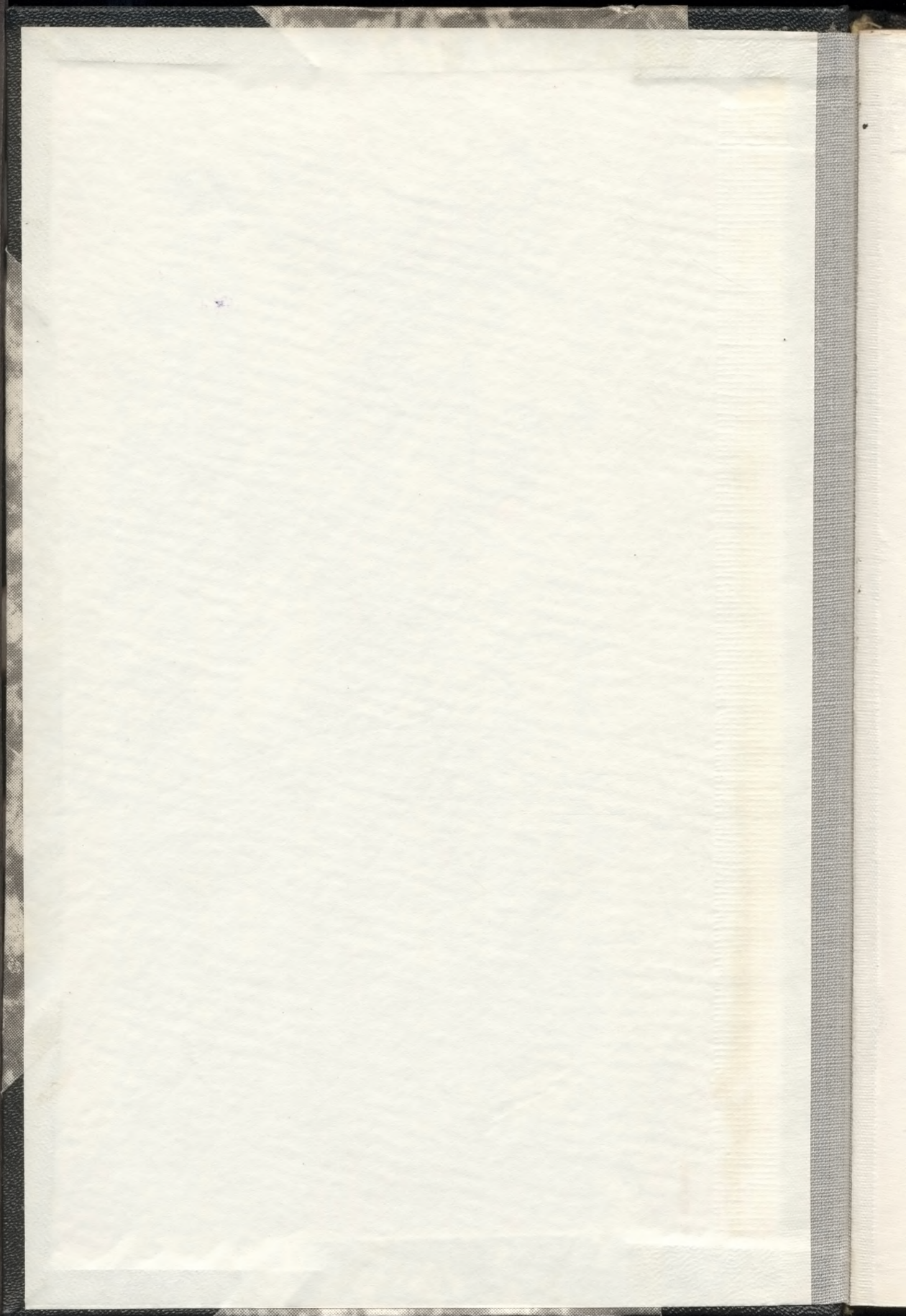
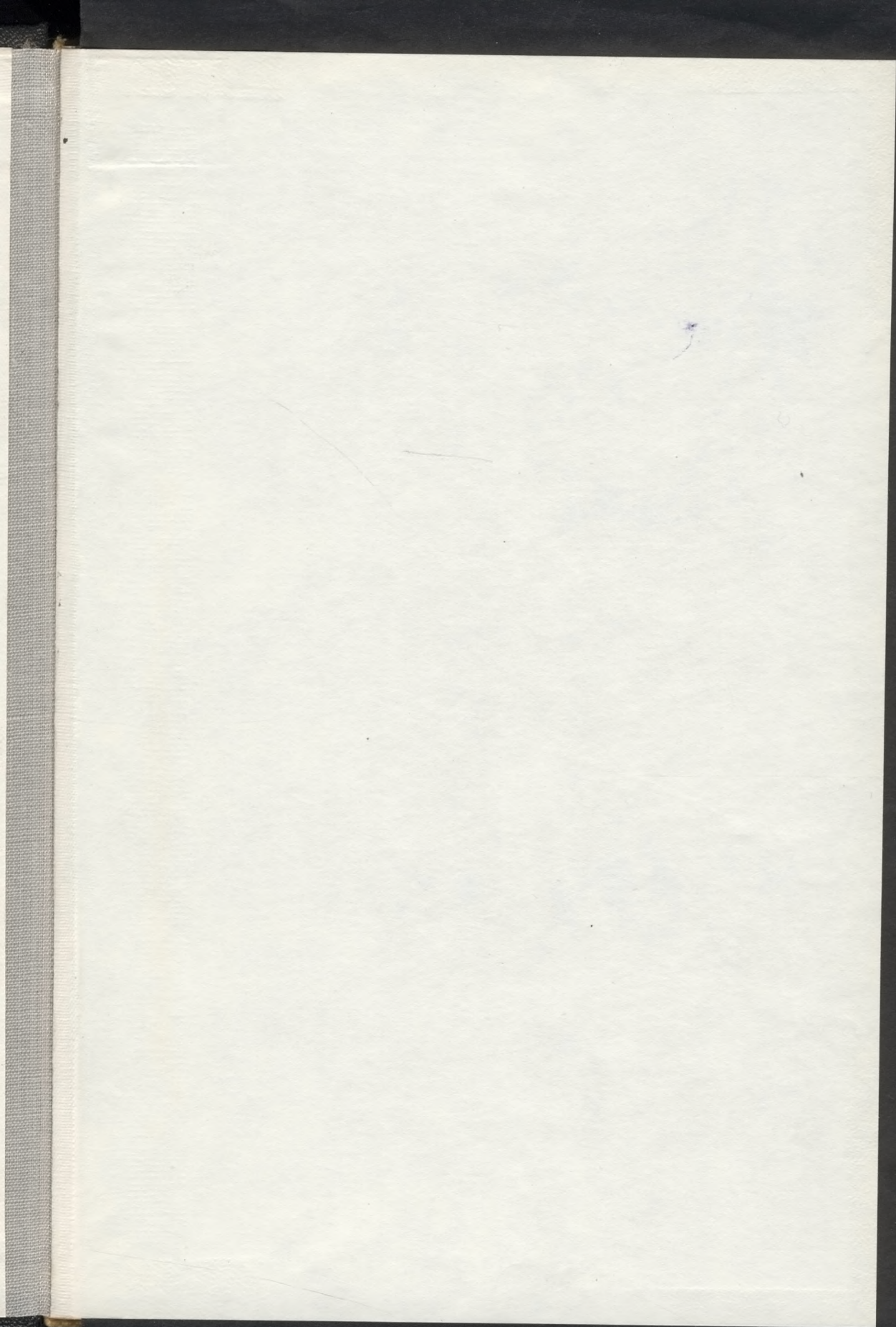

M:2
13.565/219

M

13565/2/g:2

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA

TÖRTÉNELEM-, JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI OSZTÁLYÁNAK ÉRTEKEZÉSEI

SZERKESZTI BALANYI GYÖRGY OSZTÁLYTITKÁR

II. kötet.

9. szám.

A RABVÁLTÓ TRINITÁRIUS SZERZETESÉK MAGYARORSZÁGON

IRTA

FALLENBÜCHL FERENC

Felolvasta a Szent István Akadémia II. osztályának 1940. ápr. 26-án tartott ülésén

43 ÁBRÁVAL

Dr. IVÁNYI BALÁZS

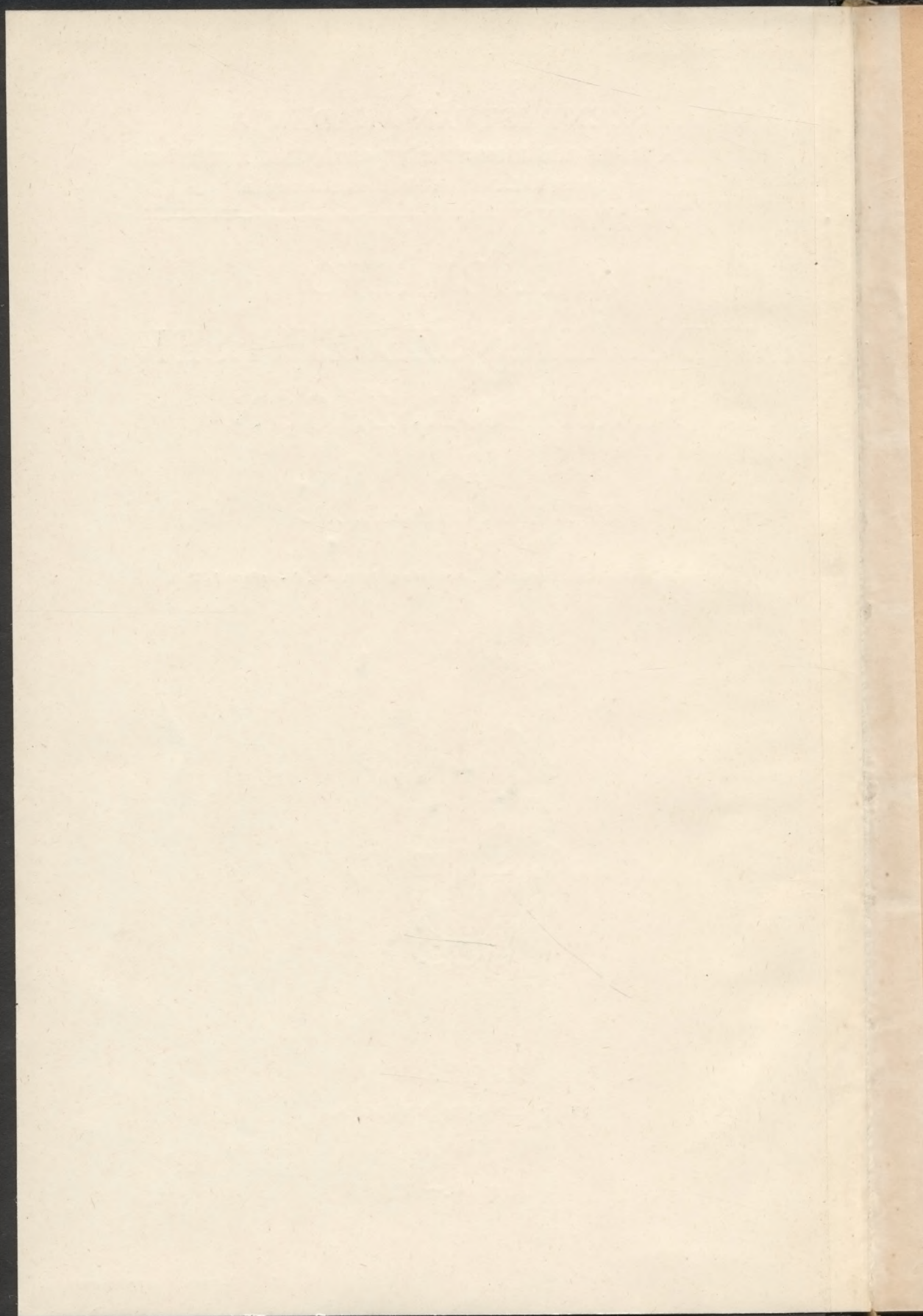

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA

1940

Ára 10.— P

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA

TÖRTÉNELEM-, JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI OSZTÁLYÁNAK ÉRTEKEZÉSEI

SZERKESZTI BALANYI GYÖRGY OSZTÁLYTITKÁR

II. kötet.

9. szám.

A RABVÁLTÓ
TRINITÁRIUS SZERZETESÉK
MAGYARORSZÁGON

IRTA

FALLENBÜCHL FERENC

Felolvasta a Szent István Akadémia II. osztályának 1940. ápr. 26-án tartott ülésén

43 ÁBRÁVAL

Dr. IVÁNYI BÉLA

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA

1940

M 13.565/H/9:2
Geszágos Széchenyi Könyvtár

Leltári szám:

V1100- 12.26/1964

Nihil obstat. Dr. Ludovicus Lippay, censor dioecesanus. Nr. 8966/1940. Imprimatur. Strigonii
die 30. Decembris 1940. Dr. Joannes Drahos, vicarius generalis.

Kiadja: Papp Károly főtítkár. — Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

ELŐSZÓ.

A trinitáriusok (mathurinok), vagyis a Szent Háromságnak foglyok kiváltásával foglalkozó rendjét a provence-i származású báró Matha János párizsi teológiai magister, Notre Dame-i kanonok, meg Valois Félix, a Capetingek királyi véréből származó cerfroid-i (Aisne vidékén) remete alapította. III. Ince pápa pedig, aki ifjúkorában mint Segni Lothár gróf Matha-i Jánosnak párizsi iskolatársa és barátja volt, 1198-ban megerősítette és arra kötelezte a rend tagjait, hogy a pogányok fogságában sínylődő hitsorsosait, ha kell, még önmaguk feláldozásával is kiváltsák. Rendöltönyük fehér volt, fehér vállvetőjükön (skapulare) vörös és kékszínű kereszttel. A rend gyorsan elterjedt, nagy adományokban részesült, úgyhogy már az 1200. évben 200 keresztény foglyot kiszabadított. A századok folyamán átlagosan számítva 900.000 keresztény fogolynak adták vissza szabadságukat.

A római trinitarius *Chronologia* szerint (132—137. l.) a spanyol, lengyel, osztrák-magyar, olasz rendtartományok sarutlan trinitáriusai 1625-től összesen 88 rabváltó útra vállalkoztak és 9299 rabot szabadítottak ki. E rabváltó utakban derekas részt vettek a magyar-német trinitáriusok, mert 31 rabváltást ők maguk indítottak meg és kereken 4000 rabot váltottak ki. Dr. Gmelin M. Trinitarier in Österreich. Wien, 1871. (Holzhausen) c. értekezésében közli a kiváltottak névjegyzékét 1691—1780-ig, nemkülönben beszámol az összegyűjtött váltságdíjakról is. Egyik kézírásos feljegyzés (Oskar Teuber: Die Trinitarier in Wien 1902.) szerint 1691—1771-ig 850.000 forintért 3519 fogolynak szereztek meg a teljes szabadságot.

* * *

A rabváltó trinitárius rend iránt már kisdíák koromban kezdtem érdeklődni. Felkeltette érdeklődésemet az óbudai szőlőhegyekből kiemelkedő, messzi tájra tekintő és a Zichyek mély vallásosságát meg bőkezűségét hirdető kiscelli kolostor, az óbudai templomban őrzött és ma is áhitatos tiszteletnek örvendő kiscelli kegyelemkép, meg az ottani Szentháromság-szobor barokk műemlékének trinitárius szentje, Valois szent Félixnek sokat kimondó alakja. (1. ábra.)

Később Nagyszombatban gyakran jártam az általuk emelt szép templomba és kolostorba, tudomást kellett szereznem a közeli pozsonyi meg illavai zárdákról is. Bécsi tartózkodásom személyes érintkezésbe hozott az élő trinitáriusokkal, rendelkezésemre bocsátották évkönyveiket, egyéb forrásmunkáikat ott meg Rómában is a spanyol trinitáriusok generálátusában. Idehaza kiegészítettem az Országos, a Kincstári Levéltár, meg a Magyar Nemzeti Múzeum és a Tudom. Egyetem könyv- meg levéltárának bőséges anyagából adataimat. Az így összegyűlemlett anyagból készült a Trinitáriusok Magyarországon című munkálatom. Vázolom első részében a rend keletkezését, majd Lengyelországba s Ausztria-Magyarországba települését a török harcok idején: szólok pártfogóikról s az általuk alapított kolostorokról. Bemutatom a magyar kolostorok első lakóit, a spanyol trinitáriusokat, s főleg a megtelepülést eszközölő rendfőket, megadom általános jellemrajzukat, vázolom szerzetesi életüket, lelkipásztori tevékenységüket, de főleg nagyjelentőségű *rabváltó* munkásságukat, tulajdonképeni életcéljukat, láttatni óhajtom mindenkor a kor történeti háttérét, melyhez az események néha egész közel érnek, megemlékezem a megtelepedéssel járó küzdelmeikről, de győzelmeikről is. A második részben az egyes magyar trinitárius-kolostorok történetét adom a rendelkezésemre álló források alapján. Amilyen bőségesek a források az első évtizedekre vonatkozólag, oly gyérek a következőkre, a szépen folydogáló hegyipatakok módjára, amelyek egyszerre a föld alá rejtőznek s aztán ismét hirtelen előbukkanak. A rend felosztása valóban sok anyagot szolgáltatott történetükhöz. Midőn kegyeletteljesen visszaidézzük emléküket, a magyar egyház-történelemnek egyik szép szakaszát elevenítjük fel. További kutatások esetleg még teljesebb és színesebb képet festhetnek trinitáriusainkról. Célunk csak az volt, hogy végkép feledésbe ne menjen áldásos működésük és érdeklődést keltsünk irántuk, hiszen él még bennük a vágy újra megtelepedni a kedves magyar földön, ahol oly sok szép kolostoruk volt. A híres Mariana János spanyol jézustársasági történetíró és folytatójának Fr. Miniana József Emanuel spanyol trinitáriusnak (*Historiae de rebus Hispaniae libri decem*) praefatiojával valljuk: «*Felicio ribus ingeniis via patefacta est et campus, ubi eruditionem iactent et res maiori copia elegantiaque sermonis illustrent. Nobis caepisse sit satis: aliosque provocasse fructus erit, multo maximus, sive ad scribendum denuo, sive ad castigandum nostra. Synceris tantum animis fiat et sine contentionis studio, uti viros decet memores humilitatis*». (2. l.) (Múzeumi Könyvtár H. Eccl. 135.)

Budapest, 1940. nov. 20. Szent Félix ünnepén.

Dr. Fallenbüchl Ferenc.

1. ábra. Valois szent Félixnek, a trinitárius rend egyik alapítójának
kőszobra az óbudai barokkorszakbeli Szent Háromság-szoborcsoport-
ozatnak Kisczell felé tekintő pillérén. (Fallenbüchl Tivadar ny. szfőv.
polgári iskolai igazgató felvétele 1940 október 10-én.)

I.

A SPANYOL SARUTLAN TRINITÁRIUSOK
MEGTELEPEDÉSE HAZÁNKBAN A XVII. ÉS
XVIII. SZÁZADBAN.

«Hic est ordo approbatus, non a sanctis fabricatus, sed a solo summo Deo». (Muguet Péter 1444.)

A trinitarius rendnek világtörténeti jelentősége van, amennyiben a kereszteshadjáratoknak, a középkor e keleti kérdésének kísérő jelensége. A világtörténelemnek egyik főtémája mindenkor a nyugati kultúrának harca a barbár kelet ellen volt. Így megértjük, hogy a trinitárius rend éppen Franciaországban *keletkezett*, ahonnan kiindultak a kereszteshadjáratok, később pedig a XVII. században lengyel földön és Ausztria-Magyarországon talált kedvező talajra, amikor Sobieski János, Lotharingiai Károly, Savoyai Jenő a török ellen vezették a keresztény sereget. A trinitáriusok mindkét esetben szükséges kísérői voltak a kard hőseinek, a kereszteslovagoknak csak úgy, mint később Bécs, Buda, Belgrád győztes hőseinek.

Az óriási vér- meg anyagi áldozatok dacára eredménytelenül lefolyt harmadik keresztesháború idején *alakul* meg e szerzetes rend. A legbüszkébb reménységek letéteményese, Barbarossa Frigyes váratlan halálát lelte a Saleph hullámaiban, Franciaország meg Anglia királyainak, Fülöp Ágostnak s Oroszlánszívű Richárdnak folytonos civódása pedig nem tudta Jeruzsálemet Saladin kezéből kimenteni. *Ezer meg ezer keresztesvitéz vérzett el a szent harcban, pusztító vész áldozata lett vagy pogány fogságba került. Csüggedten és kimerülten került vissza a maradék had, borzasztó híreket hozva a rabságba kerültekről. Fájdalom meg utálat fogta el az embereket, segítségért kiáltottak a szerencsétlenek számára. A vészkiáltás eljutott a francia Cerfroid pusztaságába is, ahol két előkelő, istenes férjű remetéskedett: Matha-i János párisi doktor¹ és Valois Félix.* (Stirpe regali satus et propinquus: szent Félix

¹ Schumacher, Der heilige Johannes von Matha, Stifter des Ordens der heilig-

egyházi himnusza.) Csodás jelenségek intették őket, *hogy alkalmas módon segítséget nyujtsanak a szorongatott anyaszentegyháznak, a pogány rabságban sínylődőknek meg a halál árnyékában senyedőknek.* Az isteni akaratnak engedve, *Rómába indulnak III. Ince pápához*, hogy apostoli szava megerősítse szándékukban. A pápának is volt látomása,

2. ábra. A két szent rendalapító.

— úgy mint négy évvel azelőtt Matha-i Jánosnak Párizsban — mise közben angyalt látott fehér köntösben, mellén kék és vörös kereszttel, mellette két rabot, keresztényt s mórt, mintegy jelezve, hogy a kettőt ki kell cserélni. A látomás hatása alatt *megalapította a trinitárius rendet* és ugyanolyan kék és vörös kereszttel ellátott fehér köntösökkel ajándékozta meg a két szent patriarkát. *A hármasszín miatt adta nekik a trinitárius nevet s a Szent-Háromság tisztelete mellett jöfeladatuknak a keresztény jogok kiváltását jelölte meg.*

A rend ruhája tehát az osztatlan Szent-Háromságnak meg a keresztnek tiszteletét jelképezi. A fehér szín az Atyaistent, a kék a szenvedő

Megváltót, a vörös a Szentlélek tüzes szeretetét jelzi.¹ A Szent-

sten Dreifaltigkeit. 1936, Klosterneuburg—Wien. A pozsonyi trinitárius rendház Protocolluma ab anno 1697. (A M. Nemzeti Múzeum kéziratárában.) Matha-i Jánost a báró Matha-család ivadékaának mondja.

¹ Instructiones pro confraternitatibus Ord. SS. Trinitatis. Per P. Fr. Joannem a Conceptione in Romana Curia procuratorem generalem. Romae 1664. III. C. 2. 34. lap. és Thesaurus desiderabilis Archiconfraternitatis SS. Trinitatis redempt. Capt. christ. omnes utrisque sexus fideles aeviterne locupletans. Editio tertia auctior et correctior. Vieniae Austriae 1737. 3. részében : Mít jelent a skapuláré három színe?

Háromsnak a természetes észnek felfogó erejét meghaladó, természetfeletti tana a civilizációnak legnagyobb kincse. Szemben áll az istenek sokaságát hirdető pogány felfogással és szemben áll az istenség merev egységről vallott mohamedán világszemlélettel. A politheistikus világkép a képzelet útvesztői közé csábít, az unitárius egyoldalúság pedig pantheizmusba és végleg a materializmusba sodor. Csak a trinitas fogalma hoz elevenséget az istenségbe, nélküle az emberi méltóságnak, az isten-ismeretnek és isten-közelségnek alacsonyabb fokára süllyednénk. A kereszt pedig az utilitárizmussal szemben arra int, hogy nem az önzés, hanem a lemondás, a szenvedés, a halált megvető önfeláldozás szerezheti meg a magasabb lelki életet, az örök boldogságot.

P. Joannes a S. Felice trinitarius «Laurus Mathensis...» c. munkájának proemiumában így magyarázza a három szint:

Vicisti mundum
 Illecebrarum fuga, humilitate, mortificatione,
 Angelico puritatis studio carnem,
 Gemina in Deum proximumque charitate diabolum,
 Trifariam hanc victoriam Illustraturus
 Trinus Deus
 Tricolore vestem, quasi totidem Laurorum signa
 De caelis misit.
 Albo signaturus eam,
 Quam de Carne,
 Caeruleo eam, quam de Mundo,
 Rubro eam, quam de Diabolo reportasti,
 Rubreum caeruleumque adaptavit in crucem
 Ut in cruce triumphares
 Redemptor alter,
 Quam sui triumpho et instrumentum et signum habuit
 Redemptor Divinus.

(Bécs, 1744.)

(Legyőztet a világot, mert kerültet csábításait, alázatos és önmegtagadó voltál. Angyali tisztaságra törekedvén legyőztet a test kívánságait. Az Úristen és a felebarát iránt tanúsított kettős szeretettel a gonosz lelket. Ezt a hármas győzelmet a Háromsággyisten az égből küldött hármasszínű ruhával jelzi, mintegy ugyanannyi győzelmi babér jelével. A fehér színnel a test felett aratott győzelmet, a kékkel a világ felett szerzett pálmát, a vörössel az ördög letiprását. A vörös meg a kék szint kapcsolta a keresztbe, hogy a kereszttel diadalmas-

codj te második Megváltó, hiszen a kereszt volt az isteni Megváltó diadalának eszköze és jelképe.)

Megfelelő *regulát* is kaptak a Lateranban 1198. XII. 17. k. *Ope-
rante divinae dispositionis clementia c.* bullával. Ennek egyik sarkalatos pontja, hogy a rend minden vagyonát három részre osszák, egyik részt a rabváltásra, a másik részt az irgalmasság cselekedeteire, a harmadik részt pedig fenntartásukra kell fordítaniok. Továbbá, mindenkinél kell dolgoznia, mindegyiknek legyen valami hivatala vagy foglalkozása.¹ Míg a régebbi szerzetes regulák: szent Ágostoné, szent Benedeké, a világtól elfordult, zárkozott életű szerzetest látták maguk előtt, a trinitárius regulának számolnia kellett azzal, hogy tagjainak az egész világgal kell érintkezésbe lépniök, főleg a pogány népekkel s a Szent-Háromság meg a kereszt esküdt ellenségével, az Izlammal kell elkeseredett harcot folytatniok. *Az új rend mindjárt kezdetben nagy virágzásnak indult s hamarosan elterjedt* Spanyolországban, Portugáliában, Franciaországban, Itáliában, Skóciában, Írországban, Belgiumban. Már első évszázadukban kétszáz kolostoruk volt; a XVIII. században még kétszázötven zárdájuk tizenhárom provinciában, II. József idején pedig hat reformált rendtartományuk. *Sok szentéletű s tudós tagjuk volt, a doktorok rendjének is szokták őket nevezni*, mert Párisban, Oxfordban, Salamankában szerettek tanulni. Csaknem minden kolostorukban iskolát nyitottak a rendiek, de a világiak részére is. *Nemcsak váltásdíjjal, hanem saját vérük árán rengeteg rabot váltottak ki. Átlagosan számítva 900.000 rabot váltottak ki öt és fél milliárd frank árán.*²

Igy telt el mintegy négy évszázad 1594-ig, amikor május idusán a spanyol atyák Vallisoletti (Valladolid)-ben generalis gyűlésre jöttek össze, hogy P. Didak Gussman spanyol vikarius generalis elnöklete alatt P. Bernard de Dominicis ált. rendfő nevében megvizsgálják a rend állapotát. Sajnos, úgy találták, hogy a századok folyamán eltértek a rendnek legkorábbi és szigorú fegyelmétől, de különböző okát is tudták ennek adni. Legnagyobb részük őszintén kívánta a régebbi szabályokhoz való visszatérést. Legkomolyabban P. Joannes a Conceptione fogta kezébe a reformot s bár rengeteg nehézséggel kellett megküzdenie, mégis végrehajtotta a vallerupenti kolostorban. VIII. Kelemen pápa 1599 augusztus 20-án kelt bullájával megerősítette a sarutlan trinitáriusok reformált rendjét.³ A szigorúbb szerzetesi élet Spanyol-

¹ Baro Bonaventura, Annales Ord. SS. Trinitatis, Romae 1686. I. k.

² Richard von Kralik, Geschichte des Trinitarier-Ordens, Wien 1918. 34. l. Deslandres, P. L'Ordre des Trinitaires, 2. k. Paris 1908. cm. a.

³ Annalium Prov. S. Josephi Ord. Excalc. Sanctissimae Trinitatis Red. Capt. Libri decem, Viennae 1731. Lib. 1. Irodalom: Heimbucher, die Orden und Kon-

ország más kolostoraiban is életbe lépett, de nemcsak Spanyolországban, Franciaországban is megindult a reformtörekvés. Ott sem ment egészen simán, sőt szakadás is állt be a rendben s jó részük szent Ágoston szabályait kezdte követni. Annál *örvendesebb* volt a *rend további történetében* az a körülmény, hogy a reformált trinitáriusok a török harcok idején utat találtak Lengyelországba s *Ausztria-Magyarországba*.¹ Midőn ugyanis a lengyel király meghívására spanyol (Cordovából) trinitáriusok Bécsen át vették útjukat, nagyon kíváncsiaknak tartották, hogy nemes missziójuk érdekében a töröktől agyonsanyargatott magyar föld közelében Bécsben is letelepedhessenek. Ausztriában rokonszenveztek a gondolattal, főleg a jézustársaságiak, nemkülönben Harrach grófék. Ajánlotta őket Buonvisi bíbornok és követ által XI. Ince pápa is. Kollonich érsek szívesen foglalkozott a kérdéssel, de inkább magyar földön szeretne volna őket letelepíteni. Végre mégis Bécs mellett döntöttek és 1688. nov. 19-én megjelent a császári dekretum, amelynek értelmében szabad volt Bécsben letelepedniök, de eleinte csak spanyol származásúakat vehettek fel rendjükbe. Innen kapták később a «Weiss-Spanier» nevet. P. Joannes a S. Augustino és P. Maurus a Conceptione alapították meg a bécsi rendházat. P. Joannes a S. Augustino feszülettel a kezében résztvett a zalánkeméni ütközetben is hangosan imádkozva: Uram, pogányok jöttek örökségedbe! Három redemptiot (fogolymegváltást) is vezetett és 119 rabot szabadított ki. Az új rend csakhamar igen népszerű lett, a főúri családokban csak úgy, mint a bécsi népnél, főleg mikor már két rabváltást indítottak meg, az elsőt 1691-ben a tatárok közt (P. Maurus a Conceptione), a másodikat Belgrádban (1692) (P. Joannes Aug.) s a nép meggyőződött róla, hogy igen korszerű, hasznos rend.²

Alig szilárdult meg a bécsi ház, máris arra gondoltak, hogy a török dúlta magyar földön is letelepedhessenek és nemes rabváltó munkásságukat a magyar nép érdekében s közelebbi szolgálatában is érvényesíthessék.³ Bécsben már sok magyar főúri családdal ismer-

gregazonen der Kath. Kirche I. 427. I. Paderborn 1896. Antonin de l'Assomtion. Les Origines de l'Ordre de la tres Sainte Trinité Rome 1925. Weiss. dr. Joh. B. v., Weltgeschichte, Styria Graz—Leipzig 1903. Hurter, Fr. E., Geschichte Papst Innocenz III. u. seiner Zeitgenossen. 4. k. Pastor I., Geschichte der Päpste, Herder, Freiburg és Bayer, Das Papstbuch, Drei Masken-Verlag, München 1925. cm. alapján. Balanyi György, Szerzetesrendek, Budapest 1933. 41. I. Kath. Lexikon: P. Bangha Béla cikke.

¹ P. Marianus a S. Stanislaw: Hypomnema Ordinis discalc. SS. Trinitatis in Regnum Poloniae introducti, Varsovae 1753. Folio.

² Kralik i. m. 59. és f. l.

³ Analium Lib. II. c. IX. 112. és f. Ordinem in Hungariam propagandi spes affulget.

kedtek meg, mint II. Rákóczi Ferencel s nővérel Júlia Borbálával, férjezett Aspremont Gobert grófnével, Erdődy Kristóf gróffal, Illésházy Miklós kancellárral, Pálffy Miklóssal, a Koháryakkal, Forgáchokkal, Batthányiakkal, Ghillányiakkal, Harrach-Breunerékkal stb. s élvezték is ezek bőkezű pártfogását, mert szinte időszerű volt irántuk érdeklődni, hiszen a császári és királyi kegy sugarazta be e spanyol szerzeteseket, kik előkelő modorukkal, finom diplomáciájukkal, nagy tudásukkal, de főleg szigorú aszkéta életükkel meg nagyon is korszerű fontos működésükkel, a *rabváltással* az akkori *közérdeklődés központjába tudtak emelkedni*. Szellemi és diplomáciai jelentőségű politikai hatalom volt e rend. Rabváltó útjaikban eljutottak a mórokhoz, szaracénokhoz, Marokkóba, Algírba, Tunisba, Egyiptomba, Szíriába, Ázsia legmélyebb belsejébe, oda, ahová a keresztesvitézok sem jutottak el. A mohamedán uralkodókkal, mint az európai civilizáció és politika képviselői beszélhettek s kellett is beszélniök, egészen máskép és más hangszúllyal, mint esetleg idevetődött spekuláns kereskedők.

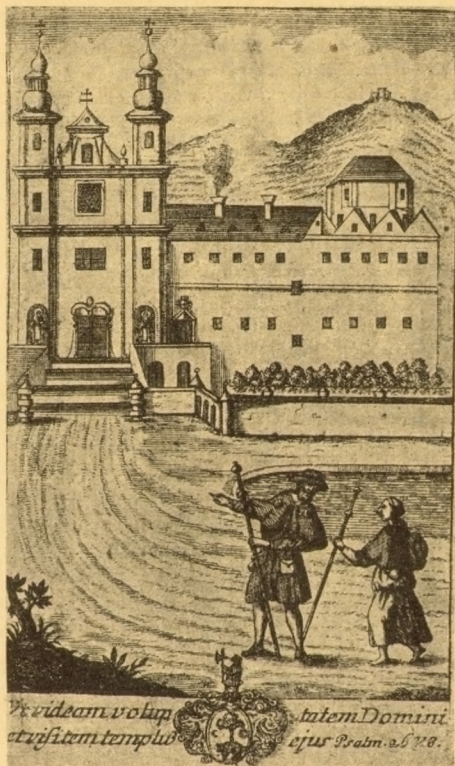
Legfőbb *pártfogójuk* természetesen a császár és apostoli magyar király, I. Lipót. Széchenyi György esztergomi érsekhez intézett levelében hangsúlyozza: Hőn óhajtom, hogy a török járma alatt nyögő keresztények kiváltásában oly üdvősen működő páterek mielőbb letelepedhessenek Magyarországon is.¹ Eleonóra Magdolna császárné meg királyné meg az általa alapított «Csillagkeresztes» hölgyek gyűjtenek érdekükben s egyházi ruhákat készítenek számukra.² A király mellett legnagyobb szószólójuk azonban *Kollonich Lipót* érsek. Céljai vannak velük és nem szűnt meg arra gondolni, hogy hazánkban is letelepítse őket. Jól tudja, hogy a rendkívül takarékos Széchenyi György érsek «a bőkezűség és az adakozás e csodája» vagyonát egyházi célokra, kolostorokra, intézetekre fordítja és közel van már utolsó napjaihoz. Meleg ajánló sorokkal küldi ezért őket hozzá Pozsonyba. Ez a rend³ — úgy mond — az egész kereszténységnek hasznos, Magyarországon pedig egyenesen szükséges. Az agg, beteg főpap szívesen fogadja őket, de már végrendelkezett — modo iam omnia sunt disposita —, azonban biztosítja, hogy szívébe zárta s ha az Úristen még életben tartja, gondolni is fog rájuk. Tényleg ő alapítja meg az első magyar trinitárius zárdát *Illaván*, 1693-ban. *Kollonich Lipót* később mint esztergomi érsek Szakolcán akarja őket egyik gazdátlan templomhoz juttatni, de midőn a rend kéri, hogy *Pozsonyban*, a fővárosban, ahol annyi jótevőjük lakik, szeretnének elhelyezkedni, a zálogába került *Korona* vendégfogadót adja nekik s per modum cessionis a

¹ 1693. Ann. lib. II.

² Ann. I. II. c. IX.

³ Ann. I. III. VII. c. 1697. 235. I.

Pongrác-házra betáblázott 4000 forintot is. (1699. VI. 30.)¹ Örömmel veszi a jelentést a ház birtokbavételéről, de bölcs szeretettel figyelmezteti is őket, hogy minden nagyobb zaj és feltűnés nélkül nyissanak kápolnát.² A rend továbbra is gyakran veszi igénybe hatalmas pártfogóját. Olykor-olykor nem teljesítheti azonnal kérelmüket, amit már-már arra magyaráznak, hogy elfordult tőlük,³ pedig nemcsak az ő ügyüket kell intéznie és néha más elgondolásai is vannak, a halogatás azonban mindig bölcs előrelátásáról tanuskodik, okosan vár az alkalmas pillanatra. (Igy 1699-ben az egyházi jóváhagyással késik.) A nagyszombati rendház alapítása — legalább in idea — az ő érsekségének idejére esik. Eleinte itt sem tudott azonnal megfelelni óhajuknak, mert az elhagyatott Trinitas-templomot szemináriumi célra szánta, amint azt gyóntatója, P. Hevenessy S. J. által értesítésükre adta.⁴ Meggyőződhetek azonban kiváló jóindulatáról a pozsonyi adományozó levél által, amely mindazon kivételes kegyet meg kíváltságot biztosítja nekik is, mint a többi rendnek és később az alamiznagyűjtést országszerte is megengedte nekik. (1690.

3. ábra. Illava régebbi alakja.

VI. 30.) A Kollonichok jóindulata a trinitáriusok iránt családi hagyománnyá lett. Kollonich Zsigmond váci püspök, majd bécsi érsek és Kollonich Ádám generalis, koronaőr és csongrádi főispán folytatták néhai Kollonich Lipót bíbornok messzemenő jóindulatát, illetőleg pártfogását. A nagyszombati rendházat Kollonich Ádám nélkül nem tudták volna megnyitni, azért hálából a bécsi rendházban függő képe alá ezt írták: Dicső hős, Te vagy rendünk védőpajzsa és díze, mint jóságos csillagfény lesz a

¹ Ann. Lib. III. c. XX. 2.

² i. m. 235. 1.

³ i. m. 265. 1.

⁴ i. m. 506. 507. 1.

szörnyű hullámok közt hánykolódóknak.¹ Kollonich Ádám az új nagyszombati kolostor számára megveszi a Zichy-féle házat a Hosszú-utcában és kifizette annak a két háznak árát is, amely a Trinitás templommal volt kapcsolatos s ezzel sok köztehetőt mentesítette őket. Az alapkőre rákerült a Kollonich-címer e jelmonddal: «Hoc in custodiam posito, ut quis resistet», a felirat pedig többi közt azt mondja: «Hoc dum fundat opus Kollonich generalis Adamus,² Ghyllany peragit Praesulis alma manus.

Kollonich Lipót bíbornok példáját követte *Keresztély Ágost* hercegprímás is. Ő hasonlóképen rendkívül óvatos volt a spanyol szerzetesek ügyeinek intézésében a pozsonyi, nagyszombati, komáromi kolostorok és templomok építkezésénél, de kellő eréllyel is, mert igen sokszor személyes tekintélyét vetette latba a különböző hatóságoknál.³ Elsősorban a királyi beleegyezést sürgette, aztán szívesen állta ígéretét. 1712. VI. 12. megerősíti a nagyszombati trinitárius templom birtokbavételét. 1716 a pozsonyi régi luteránus temető telkét s az attól a kolostort elválasztó utcát kérelmezik új templom építésére. Nehéz ügy volt legalább kezdetben, de megígérte pártfogását. Jól mondja róla a rendi krónika: «Erat piissimus princeps religionis nostrae amantissimus et in promovendis operibus admodum studiosus».

Nagyon természetes, hogy bíboros főpapjaink példáját más *egyháznagyjaink* is követték. Így *Mattyasovszky László* nyitrai püspök; hagyatékából alapították meg később a komáromi rendházat.⁴ *Telekesy István* egri püspök, hagyatékából alapítják meg az egri rendházat.⁵ Erdődy László Ádám h. kancellár, később nyitrai püspök; Erdődy Gábor Antal esztergomi nagyprépost, később egri püspök, Volkra keresztelő János veszprémi püspök, Eszterházy Imre zágrábi püspök, a Nagyszombatban székelő esztergomi főkáptalan, a pozsonyi társas káptalan, az egri káptalan mind igen nagy pártfogóik. Nagy szószólóik a *jézustársaságiak*, főleg a híres Dominicus Maria de Marinis (1687) bécsi jezsuita, mert a trinitáriusok theológiai tanítási iránya *egyezett* a jézustársaságiékkal (molinizmus). Az immaculata conceptio tanának lelkes tanítói voltak ők is. Már az angol Petrus Numbar v. Nobar trinitárius, később konstantinápolyi patriarka 1727. templomot szentel az Immaculata tiszteletére Konstantinápolyban; Gaguin Róbert gener. miniszterük (1433—1501.) nagy költeményben dicsőíti

¹ i. m. 1. 9. c. 15. 722. l. (1720. év.)

² † Pozsonyban 1725 nov. 28-án, 74 éves korában. P. Emericus a S. Alexio magyar beszédben parentálta el. P. Antonio a Jesu és P. Joseph a S. Maria németül.

³ Ann. Lib. VIII. c. V. 598. l. (1716-ban.)

⁴ Ann. Lib. V. c. XII. 362. l. (1703.)

⁵ i. m. 607. 608. 609. l. (1717.)

az Immaculatát. (Megj. Párisban, 1885. Alcide Bonneau kiadásában, Králik i. m. 33. l.) A toledoi generális káptalan 1653. V. 10. elrendeli, *hogy esküvel is kell megvédeniök a Szeplőtelenfogantatás tanát.*¹

Pater Joannes a S. Felice 1717-ben Bécsben kiadott epigrammagyűjteményében így dicsőíti a Szeplőtelen Boldogasszonyt:

«Et quae labe caret peccantis originis omni
Virgineae Matri gloria sitque decus:
Ordinis angelici Dominam Te vestis adornat,
Qua psalmos Triadi concinis alma choro.

(És aki az ősbűn minden szennyétől mentes, a Szűzanyának legyen dicsőség és tisztelet. Az angyali szerzetesrend ruhája ékesít Téged Úrnőnk, e ruhában, kegyes, velünk együtt zenged a karimában a zsol-tárokat a Szent-Háromság tiszteletére.)

A magyar P. Ladislaus a S. Stephano trinitárius pedig 1777-ben Budán kiadott Flores Mariani c. könyvében így szól:

«Lethale non vidit pomum,
Nec servile peccati tulit iugum,
Nec originalis massae oluit lutum
Ergo sine labe Pura:
Ad purissimi Hymenaei vincula
Caelos inclinavit!

(Halálhozó gyümölcsöt nem látott, a bűn rabszolgaigáját sem viselte, sem az ősbűn sara nem érintette, tehát a Szeplőtelen, tiszta Szűz a legtisztább frigyre indította meg az eget.)

Ha esküt tettek — mint például a rend feloszlatása alkalmával, hogy őszintén fogják bevallani minden vagyonukat és kincsüket, stb. —, akkor is mindig az Immaculatára hivatkoztak.

Hogy a jézustársaságiak mennyire rokonszenveztek velük, mutatja például a bécsi kolostor könyvtárában talált néhány, jézustársaságiaktól eredő kéziratos epigramma: Az egyik névtelen S. J. így tiszteli meg őket:

«Cum redimit, facit hoc, quod Deus egit in orbe
Fert in veste crucem, fert quoque crucem corde.»

(Midőn rabokat kivált, ugyanazt teszi, amit Isten tett. Keresztet visel ruháján, szívében is.)

¹ Chronicorum Pars II. Pragae 1937. 893. l.

Hunolt Tivadar Adolf, a szent hit és mindkét jogtudomány licenciátusa pedig ezt írta :

«Crux bicolor signat pectus, rubra signat amorem,
Caerula Apostolicum robur adesse notat.»

(Kettősszínű kereszt van mellükön, a vörös a szeretetet jelzi, a kék az apostoli buzgalom megvoltát.)

Széchenyi György esztergomi érsek, akiben a trinitárius küldöttség Pozsonyban 1693-ban oly rokonszenves benyomást keltett — mint már említettük — s akinek Bécsben a Harrach grófék annyi szépet és dicséretet beszéltek róluk, úgyhogy szívébe zárta őket és lelkének egész szeretetével fordult feléjük, *igazi főpapi gesztussal tesz alapítványt* számukra, nekik juttatja a Breuner Kristóf Siegfried gróftól, a császári kamara főnökétől 80.000 rajnai forint fejében zálogba vett illavai javadalmat s ezzel megindította az *első* magyar trinitárius kolostornak, az *illavai* rendháznak kezdetét. (Fidem suam magnifice solvit, aditum nobis ad insigne monasterium apperuit.) Kötelezi őket Pozsonyban 1694. II. 20. kelt adományozó oklevelében, hogy a jövedelem egy harmadát magyar rabok kiváltására kell fordítaniok s ha ott nem volna békességes helyzetük, más magyar helyen kell kolostort építeniök.¹ A király 1695. III. 22. kelt leiratában ezt jóváhagyta, miután már előbb 1693. az érsekhez intézett levelében dicsérőleg megemlítette, hogy az érsek nem vénül, hanem mind buzgóbban felkarolja a karitatív intézményeket, szűkölködők segélyezését, egyházak alapítását, kolostorok építését és dotálását, amint azt a nagy magyar egyházi vagyon célul is kitűzi.²

Az *illavai* rendház, habár a rendtagok egyrésze a zavaros idők miatt inkább Pozsonyba szerette volna áttelepíteni, mégis a bécsi rendház után a rendnek egyik legfontosabb háza volt, itt nevelték ujoncnövendékeiket.³

Csaknem ugyanazon időben megalapítja *II. Rákóczi Ferenc* s nővére, *Júlia Borbála*, férjezett *Aspremont Ferdinánd Gobert* grófné a *sárospataki* rendházat (1694. I.1.), fenntartásukra pedig Patak, Borsi, Tokaj meg Regecz birtokokon kívül még 26.000 rajnai forintot is utaltak. Nagyobb fejlődésnek azonban sohasem indult a sárospataki ház.⁴ 1728. újra felélesztik.

Kollonich Lipót bíbornok 1697. *Pozsonyba* telepíti őket a 4000

¹ Ann. Lib. III. c. III. Coenobium Illavense archieppali Diplomate fundatur.

² Ann. Lib. II. 1693.

³ 1736-tól Komáromban volt a noviciatus 1753-ig; 1753-tól ismét Illaván.

⁴ Ann. Lib. II. (1694.)

forintért zálogba kapott Korona-vendégfogadóba. Miután ez a ház a szent Mihály-kapun kívül volt, később a kapu közelében a Kecse-úton szereztek alkalmas házat és sok ügyel-bajjal telket nagyszabású templomuk s kolostoruk építésére.

Nagyszombatban 1712. nyílik meg a már 9 évvel előbb tervbe vett zárda a *Kollonich-család* buzgolkodása folytán az esztergomi főkáptalan meg a nagyszombati kath. polgárok hathatós közreműködésével, először az elhagyatott trinitás-templommal, később a Hosszú utcában a Zichy-féle házban.

Komáromban néhai Mattyasovszky László nyitrai püspöknek 20.000 rajnai forintjával (1704.) 1714. VIII. 3. kelt királyi diploma alapján nyílik meg kolostoruk a Fronbolt Hoche Mártonné és nemes Guttwald Jakab féle nemesi kúriában.¹

Gyulafehérvárt III. Károlytól a Bethlen Miklós-féle házat kapják *Stein vill István gróf*, Erdély katonai parancsnok hathatós támogatásával 1716-ban. (Caesarea fundatio.)

Egerben 1717. *Erdődy Gábor Antal* gróf püspök megvalósítja néhai *Telekesy István* püspöknek fogadalmát s nekik juttatja a Hatvani Kapu előtt álló trinitás-kápolnát, továbbá az egri káptalan által a Debrecen városánál elhelyezett pénzből évi 151 forintot.² Később a városhoz közel emelkedő magányos dombon épült templomuk és kolostoruk a püspök bőkezűségével 1719. április 26-án.³ A további építkezésben gróf *Barkóczy Ferenc* püspök is nagyban segítette őket. *Óbudán* (Kiscellen) 1738-ban⁴ és Makkos-Márián (Ad quercum Marianum) 1748. a *Zichyek* buzgó jámborsága és nagylelkűsége emel nekik kolostort. Az óbudai kolostort Zichy Zsuzsanna, szül. Bercsényi grófnő alapítja, míg a tőle függő Makkos Máriát Zichy Miklós gr. és neje, Berényi Erzsébet grófnő 1748-ban.

Mindezen *magyar kolostorok* korábban a lengyel Szent Joachimról elnevezett, majd az 1728-ban alakult bécsi Szent Józsefről elnevezett (Ausztria, Magyarország és Morvaországra kiterjedő) *rendtartományhoz* tartoztak. Egyéb e rendtartományhoz tartozó kolostorok: Bécs 1688., Prága 1707., Belgrád 1718., Konstantinápoly 1723., Zaslau 1724., Holeschau 1748., Stiehovich (cseh) 1753., Graz 1756., és a porosz Emmerich

¹ Ann. Lib. V. c. XII. 362. l. (1704.)

² Az alapítást kir. diploma (k. Bécsben 1718. VIII. V. 5.) erősíti meg.

³ Leskó József az Egri kath. Tud. 1932. 1. 5. 6. és 1933. 1. sz. a.

⁴ Flores Mariani etc. P. Ladislaus a s Steph. Budae 1777. Némethy Lajos: Kiscell, Kath. Hetilap 1880, Fallenbüchl Franz: Kleincell bei Altofen. Mariaszell c. folyóirat 1914 237. és ff. l. és Fallenbüchl Ferenc: Milyen volt a Máriamakkosi templom, Ave Maria c. folyóirat 1940, Bonomi Jenő: Makkos Mária, Kath. Szemle 1939. Meszlényi Antal, Élet 1938.

A magyar kolostorokba került *rendtagok* legnagyobb részt *spanyolok voltak*, később lengyelek jöttek egyidőre, itt-ott csehek, németek is. Mivel Illaván meg Pozsonyban is voltak kispapjaik, magyar ifjak is léptek a rendbe, többnyire a Felvidékről, később Komáromból többen.

A magyar rendtagok sorában (a series chronologica szerint) feltűnőbb nevek a szempci születésű Bornemissza Imre a S. Alexio 1689—1728, Szentkeresztei Félix a S. Cruce 1714—1772, Reviczky Xavér 1712—1734, Pataki Imre 1714—1775, meghalt Egerben 38 évi börtön után, Benkő Szilvér 1714—1735, Szegesdi Aurélián 1714—1763, meghalt Rómában, Szakmári Alfons 1717—1772, Illovai Mátyás 1717—1783. Összesen 140 magyar rendtag nevét ismerjük, feltűnően kevés a magyar születésű segítő testvér. (9) Monumenta ord. exc. SS. Trinit. Redemt. Capt. ad. Pro. S. Joachim (Poloniae) et S. Josephi (Austr. Hung.) spectantia a P. Fr. Antonio ab Assumt. edita Romae 1911.

5. ábra. A bécsi trinitárius kolostor képe. Ma e rendház a minoriták birtokában van.

Valamennyi magyar kolostorra a *bécsi anyaház* vési bélyegét. Innen jönnek, ide mennek a rendtagok, hiszen innen intézik ügyeiket, úgyhogy önálló magyar trinitárius kolostori életéről alig beszélhetünk. A szerzetesek száma egy-egy kolostorban 13, a régi regula szerint csak 7, mégpedig 3 pap, 3 fráter és egy miniszter;¹ később többet is találunk egyes rendházakban, mint pl. Pozsonyban már rövidesen

¹ Bonaventura Baro, Annales, Roma 1684. (regula) Alardus Gallus generalis (1262-től) szaporítja egy-egy kolostor tagjainak számát. Kralik i. m. 28. l.

17 volt.¹ A rendtagok sokat változnak s elég sűrűn cserélik fel tisztségeiket is. A terjeszkedés és a gyors foglalás gondolata hajtja őket. Megvetni a lábukat itt is, ott is, a többi majd csak adódik. Összefügg e gyors terjeszkedési vágy az alamizsnagyűjtéssel. Hiszen a rabváltáshoz pénz kell, azt pedig jobb minél több forrásból gyűjteni. Minél több helyen ismerik s látják áldásos munkásságukat, annál többet fognak a hívek arra áldozni.

Mivel gyors egymásutánban nyílnak meg kolostoraik, nem szabad azt hinnünk, hogy szép s kényelmes kolostoraik vagy díszes templomaik voltak mindjárt kezdetben. Éppenséggel nem. Sokszor a legprimitívebb lakással érik be. Így Illaván az 1697. rendi vizitáció kénytelen megállapítani a nagy károkat és bajokat, amelyek a rossz lakásvizonyok miatt a rendtagokat gyötrik. Az épület nemcsak egészségükre káros, hanem egyenesen életveszélyes volt, hiszen csak a külső falak épültek kőből, a többi ócska, szúette, korhadt gerenda meg deszka volt. Szabadon járta át a szél meg a hideg, asztalkáikon a mécses is elaludt, a tűzhelyről hozott étel azonnal kihűlt, az italt pedig inkább ették, mint itták.² Többnyire igazi *szükségkápolnákkal* kezdték. Később azonban, főleg 1721-ben már nagyban folyik az építkezés egyszerre több kolostorban is, mint pl. Bécsben, Illaván, Nagyszombatban, Komáromban, Prágában, Egerben, Gyulafehérvárott, Pozsonyban.³ Nagy gondot fordítanak arra, hogy méltó *templomokat* emeljenek az Úrnak s kolostori építkezésük sokáig dacolhasson az idők viszontagságaival, mert elvük inkább szolid és tartós épületet emelni, mintsem folytonos javítgatásokra pazarolni a pénzt. Beszélhetünk trinitárius stílusról is. A korábbi századokban a ciszterci stílushoz alkalmazkodtak, később a barokk korszak idejében az ő templomaikban is alkalmazták a pompakedvelő stílust. Olasz templomaik, nevezetesen a római San Chrysogono, a Sancta Maria in Fornaci, főleg pedig a spanyol trinitáriusoké a Quirinállal szemben a legdiszesebb barokk stílusban épültek. Minálunk bécsi templomuk szolgált mintául. Legtöbb egyházuk (Sárospatak, Makkos-Mária, részben Eger kivételével) kettőstornyú homlokzatot mutat. A homlokzatot a kapu felett a Szentháromság, két oldalának fülkéiben pedig a két szent rendalapító szobra ékesíti.

¹ Öt páter, kilenc kispap, három fráter. Ann. Lib. III. c. VIII. 235. l. 1697. A rend felosztásakor Pozsonyban 20 páter és 2 fogad. növendék és 1 fogadalom nélküli volt. Orsz. Levéltár. De Trinitariis Poson. Pl. 292. A. 189.

² Ann. Lib. III. c. XVII. 1697. 221. l.

³ Ann. Lib. X. c. I. 731. l. 1721. Pozsonyi építkezésüknél az építészetükben is kiválóan jártas Savojai Jenő látja el őket üdvös útmutatásokkal az Erdődyek, Pálffyak, Koháryak pedig anyagiakkal (Hóman—Szekfü IV. 401. l.) Egerben Sinzendorff Ferdinand gróf.

A pozsonyi, a nagyszombati templom, továbbá a kisczelli mind igen díszes barokk templomok voltak.

Életmódjuk igazán szegényes, *aszkéta* élet volt. Miután tartozkodtak a húsételektől — csak vasárnapon és hat nagyobb ünnepen esznek húst —, szívesen telepedtek le ott, ahol hallal táplálkozhattak. Illavát a halakban, különösen pisztrángokban gazdag Vág, Pozsonyt, Komáromot a Duna tette ajánlatossá, amit krónikásuk mindenkor szembetűnően kiemelt.¹ Mikor az illavai rendház a pozsonyi kolostor fenntartásához pénzösszeggel járul hozzá, kikötik, hogy a pozsonyiak évenként kamat fejében egy ládika halat tartoznak küldeni.² Ha nagy jótevőik egy-egy ünnepélyes alkalommal díszebédet adnak a vendégek tiszteletére, a szerzeteseknek csak halétket szolgáltatnak fel. (Igy pl. Illésházy gróf 1699. január 1. Illaván, mikor az új kápolnát avatták fel. Ann. 255. l.) *Lakásuk* a lehető *legridegebb*. Szeretnek elzárkózni a világ szeme elől, de ők is gondosan kerülnek. Illaván kulccsal zárták el az ablakokat, hogy módjuk sem legyen az ablakon kihajolni és gyönyörködni a festői szépségű Vág-völgyén s viszont őket se lássák az emberek. Néhány órai pihenés után már kora hajnalban 3 órakor kelnek, hogy imával, elmélkedéssel, kódexek tanulmányozásával, avagy alkalmas kézimunkával szenteljék meg a napot. A falakon a szentírásból vett idézetek serkentik őket Isten szeretetére, a földi dolgok megvetésére, szent, néma csendre. Nyugodt béke, kölcsönös szeretet, összhangzatos akarat uralkodik köztük meg nagy önismeretből származó alázatosság. Habár e szigorú életmód néma falak közé rejtőzött, mondja az illavai krónika (Ann. Lib. III. c. X.), úgyhogy csak az Úristen előtt legyen ismeretes, mégis híre ment messzire s több nemeslelkű ifjút vonzott hasonló életmód követésére, sőt még a másvallásúak előtt is tiszteletben állt az illavai szerzetesek szent életmódja s mint valami szokatlan dolgot dicsérték. Legrégibb *regulájuk*³ már előírta a csendesimát éjjel meg nappal, a lelkiolvasmányt, az irodalmi tanulmányokat, a hiú dicsőség kerülését, az összes rendtagok karitatív unióját s egyenlőségét, a veterán rendtagoknak meg a tanuló ifjúságnak egyforma megbecsülését s szigorúan tiltotta, hogy hivatalokra, méltóságokra törekedjenek. De hallgassuk csak magát a regulát, illetőleg egy-két pontját! Ha másra tekintesz, ne nézd ferde, merev,

¹ Ann. Lib. III. c. XIX. 278. l. és Lib. VII. c. V. 518. l.

² Ann. Lib. III. c. XX. 232. l. 1697.

³ *Chronicorum discalc. Ordinis S. Trinitatis P. I. a P. Didaco a Matre Dei. Etc. Lingvae latinae data per P. Florianum a S. Josepho 1737. Pragae 193 és 228 Pag. W. ö. Hogyan éltek az egri trinitáriusok? Ily címen érdekesen ecseteli az egri trinitáriusok szigorú életmódját Leskó József az Egri kath. Tudósító 1933. L. f.*

ránchasedő szemmel. Ha nevetsz, ne nyisd tágra szádat, járás közben ne nézz a magad lábára, ne siess és ne fuss különös ok nélkül, ne emelgesd válladat, ne lógasd kézedet, ne emeld magasra szemöldöködet, állás közben ne tedd egyik lábadat a másikra, ülés közben se tedd keresztbe, egyszóval miben sem sértsd meg a szerzetesi alázatosságot. Minden-
kivel szemben tanusíts komoly, de szerény és barátságos arcot; vigyázz szemedre, ne forgasd kíváncsian ide-oda, a városban járva süsd le a földre vagy skapulárednek keresztjére. Ha mégis fel kell emelned szemedet, tedd szerényen, főleg nők előtt; más előtt ne emelgesd feleslegesen karodat vagy lábadat és ne ásitózzál. Szerzetes ne tanusítson túl merev vagy fagyos magaviseletet. Beszéd közben kerüljön minden affektálást, minden túlzást és fennhéjázást, egyszerűen, sok taglejtés nélkül beszéljen, egyforma arckifejezéssel, amelyből nyájas komolyság és komoly nyájasság sugározzék. Beszélgetve ne érintse a másikat, kerülje a túlságos bizalmaskodást. A rekreációban ne játsszék a kezével, s ne hajoljon más hátára. Akivel beszélünk, ne nézzük folyton merev szemmel, különösen ha magasabb állású ember, ne lépjünk nagyon közel hozzá és ne fűjjunk arcába. (Deslandres. II. 411.) A szigorú engedelmességet és a szerzetesi szegénységet parancsolják a további rendszabályok: Az előljáró engedélye nélkül még körmüket sem szabad vágniok vagy valamit a padlóról felemelniök. Szent buzgalommal kell arra törekedniök, ami egyszerűbb és silányabb mind a ruházatban, mind pedig celláik felszerelésében. Ha valamelyikük mégis úgy érzi, hogy akár a legjelentékenyebb tárgyhoz is tapad a szíve, jelentse előljárójának, az majd kicseréli még jelentéktelenebb tárggyal, mert mind-egyiküknek arra kell törekednie, hogy a legszegényebb legyen a szegények között. Minden hó végén sorsot vetnek ciliciumaikra, rózsafűzé-
reikre, mindazon dolgokra, amik esetleg kedvesek voltak szemükben. Celláikban semmi más dísz nem lehet, mint a feszület s valamilyen egyszerűbb papírkép, de legyen kálváriájuk, hogy bűnbánatra hangolja, szenteltvíztartójuk és kis polcuk a lelki olvasmányok részére. Az ebédlőben is a silányabb falatokat válasszák, a maradékokat; a jobb falatokat hagyják a szegények részére. Breviáriumaikban sem tarthatnak színes szentképeket s ha mégis találkoznék olyan, aki ilyeneket őrizget, azt szigorúan meg kell róni. Világi nevükről, családjukról, származásukról sohasem szabad beszélniök s egyébként is kerülniök kell beszédjükben mindazt, ami akár öndícséretükre, akár akaratuk érvényesülésére vonatkozik. A folyosón halk, szerény léptekkel kell haladniok a fal mellett és nem a folyosó közepén. (Consvetudines sacrae Fratrum Discalceatorum Ordinis SS. Trinitatis de Red. Capt. A Magy. kir. Pázmány Tudomány Egyetem b 227. számú kézirata szerint 94 lap. Tolla

rajzolt címképén angyal tárja e felírást a zárda előtt térdeplő ifjú trinitárius elé.)

A fent említett rendszabályok jó része bizony ma is beillik helyes társadalmi illemszabálynak!

Első lengyel h. *tartományfőnökük*, vagy mint ők mondani szokták, komiszárius generálisuk, P. Joseph ab Angelis kiválóan szép testalkatú, kellemes arcifejezésű, nemes származású *spanyol*, a navarrai Lumbierben született, nagyon tehetséges és igen tanult ember volt. Spanyolországban filozófiát és teológiát tanított, Ausztriában, Olmützben egyik teológiai dispután általános feltűnést keltett s Bécsben doktori fokozattal is megkínálták.¹ Lipót meg Károly főherceg rendkívül kedvelték. Kollónich érsek őt küldi Pozsonyba Széchenyi György érsekhez és sikerrel — mint már láttuk — Rákóczi Ferenc és nővére vele tárgyalnak a pataki rendház ügyében, mire Patakra küldi P. Joseph a Madre Deit, a finom spanyolt a cseh bisztricei származású P. Adalbert a Sancto Andreával, aki Neuhausban Rákóczinak volt tanuló társa.² Az illavai rendházat ő nyitja meg. Minden sikere dacára erőt vesz rajta a honvágy, vissza-vissza kívánczik a szép spanyol földre. Hiába tartóztatja a császári udvar. Vesztét is jósolják, ha elmegy. Úgy is történt, Pampellóniában az ottani zavargás alkalmával börtönbe került. A honvágy más spanyol rendtagokat is visszavitt Spanyolországba, köztük a jeles P. Mihael ab Assumptionét Pozsonyból. Pampellóniában osztrák kém gyanújába került s börtönbe vetették más társaival együtt.

P. Joseph ab Angelis-t a komiszárius generális hivatalában *P. Joseph a Madre Dei*, az első pataki házfőnök váltja fel.³ 1697-ben kánoni vizitációt tart Illaván s miután meggyőződött a sok anyagi bajról és nehézségről, elszántan azt a felterjesztést teszi a Definitorium Generale elé, hogy alkalmasabb helyen óhajtja Széchenyi György alapítványát értékesíteni.⁴ De «Dum agitur de Illaviensis coenobii in alium locum sive civitatem translatione, mirabiliter succurrit veteris ibidem castris donatio.» (Ann. Lib. III. c. 13.). Bécsben ügyesen tárgyal Breuner grófékkal; mikor látja megdöbbenésüket annak hallatára, hogy Illavát elhagyni készülnek, kéri tőlük a régi grófi kastélyt, arra az elvre támaszkodva: «Multa, non quia difficillia sunt, non audemus, sed quia non audemus, sunt difficillia». Magával viszi a grófékhoz P. Joseph a Sacramentis-t, ki az előző évben praeses volt Illaván s nagy megbecsülésben állt a grófi családnál, továbbá P. Izidor a Visitationét, az első német rendtagot, bécsi hitszónokot, Lipót császár

¹ Ann. Lib. III. c. VI. (1696.)

³ Ann. Lib. III. c. VI.

² An II. c. IX. és folyt. 112. l. (1693.)

⁴ Ann. Lib. III. c. XIII. (1697.)

kedvelt predikátorát. Miután a grófék hajlandók voltak átengedni a régi kastélyt, sőt reményen felül még a kertjüket is, azonnal terveket készít a szükséges átalakításokról s visszasiet Bécsbe ütni a vasat, míg meleg. Az alapító oklevelet 1697 május 30-án állította ki Breuner *Siegfried* gróf és neje Mária Borbála Bräunerin. Egy hónap leforgása alatt sikerült tehát ügyesen elintéznie azt, amit különben évek hosszú sorában is bajos lett volna elérni.

Igen tevékeny ember volt utóda *P. Martinus ab Ascensione*. Podoliából jött 1701-ben. Eredetileg pozsonyi praesesnek volt szánva, de ezt az állást el sem foglalhatta, mert komiszárius generális lett Bécsben.¹ A komáromi és a nagyszombati házakat ő indítja meg. Kollonich érsekkel tárgyal «Pro instituto latius excolendo» Komáromot illetőleg, de közben célzást tesz Nagyszombatra is. Kollonich megérti az elmés célzást, nyíltan nem is szegül ellene, de gyóntatójához *P. Hevenessy S. J.*-hez küldi, tőle kell megtudnia, mi az érsek szándéka a gazdátlan Trinitas-egyházzal.² Tervéről mégsem tesz le, kilenc év múlva újra próbálkozik vele, 1711-ben elmegy Nagyszombatba, tárgyal a főkapitálannal, a városi tanáccsal, majd Mária-Völgybe megy a gyakran és szívesen ott időző Keresztély Ágost bíbornok hercegprimáshoz és «breviter recensitis emolumentis tum regno, tum Ordini exinde accessuris»³ igyekszik a primást megnyerni. Az egri alapításnál is ő szerezpél.

1713-ban az előkelő spanyolcsaládból származó *P. Maurus a Conceptione* vette át egy időre a komiszárius generális hivatalát. A regensburgi 1730. *Stemmatographia Trinitaria* *P. Maurus*-t a rend Columbusának és Atlaszának dicsőíti. Columbus, mert új világot tárt fel előttük a Habsburg birodalomban, Atlas, mert a rabváltás nagy terhét viselte vállán. Alatta valósítják meg a rend nagy káptalanjának azon intézkedését, hogy minden kolostorban hetenként egyszer morális konferenciát, havonként egyszer pedig de Missae sacrificio tartsanak előadást. Ugyancsak ekkor rendeli el a nagy káptalan, hogy minden rendtartományban rendes krónikát kell vezetni s az egyes rendházak kötelesek a pontos adatokat beszolgáltatni.⁴

Értékes ember *P. Fr. Joannes a S. Felice* (I.) 1667-ben a spanyol Ókasztíliaiban született, meghalt 1736-ban. Ujoncmester, rabváltó, komáromi házfőnök, ismételten bécsi miniszter és vikárius komiszárius, az új Szent Józsefről elnevezett osztrák-magyar rendtartomány

¹ Nehéz időkből jól és okosan töltötte be tisztségét, mondja róla a krónikás
Ann. Lib. IV. c. XXII.

² Ann. Lib. VII. c. III. 506., 507. l.

³ I. h. 508. l.

⁴ Ann. Lib. VII. c. VIII. 1713.

első kommisszárius generálisa Bécsben. Utóda *P. Joseph ab Ascensione* (1731—1734) habár spanyol származású volt, mégis mint az osztrák-magyar rendtartománynak tagja, tehát «e Familia extra Hispaniam» került az egyetemes rend élére. Korábban teológiai tanár volt a bécsi kolostorban, mint ilyen értékes traktátust írt *De Deo, deque eius attributis*; később illavai házfőnök 1722-től 1725-ig, aztán prágai miniszter 1725-től 1728-ig, végül 1740-től 1747-ig a rend egyetemes feje. Ugyancsak az osztrák-magyar rendtartományból került 1765-ben az egyetemes rend élére *P. Rudolphus a S. Joanne* Nepomuceno, aki 1755-től 1758-ig volt tartományfőnök, s mindannyiok dicséretére töltötte be nehéz tiszttét. Mint latin ódaköltő kitűnt már ifjúkorában is.

Mint írók tűntek ki: a pampelloniai származású *P. Joseph a Jesu-Maria*; 24-kötetes kéziratot hagyott hátra. Ebből öt kötet az egyetemes filozófiát és teológiát foglalja magában. Utóbbiak Bécsben nyomtatásban is megjelentek. *P. Franciscus a S. Thoma* (spanyol) *de Scientia Dei* írt traktátust Bécsben 1721-ben. *P. Florianus a S. Josepho* a rend spanyol nyelven megírt történetét adta ki szép latinsággal Prágában 1726-ban. *P. Marian a Regibus* illavai házfőnök 1728-tól 1731-ig. *Peregrinatio trigrammatica Philotheae cum Caritone ad dicatam Illaviae in Pannonia SS. Trinitatis basilicam. Tyrnaviae* 1723. *Opus miro varioque versuum generum constans*. Belőle vettük több kép másolatát. — *P. Joseph a Santa Maria* több spanyol munkát fordított latinra, mint a *Dominicale-t* 1728-ban; a *Festivale-t* 1732; a *Quadragesimale-t* 1734-ben és a *Tractatus-t de Mysterio SS. Trinitatis* 1734-ben. Róla azt mondja az egyik bíráló: «In verborum splendore elegans, compositione aptus, facultate copiosus». *P. Joannes S. Francisco* Bécsben kiadta *Chronotaxis oraculorum c. munkáját*. *Omnigenae scientiae, sed praesertim historiae valde gnarus*. *P. Joseph ab Angelis* előbb sárospataki házfőnök, majd egyetemes rendfőnök (1704-től 1707-ig) Spanyolországban a rend egyetemes történetírója volt.

Legnevezetesebb és valóban egyetemes érdeklődésre számottartó írójuk azonban a morva nikolsburgi származású *II. Joannes a S. Felice*, a rend hivatalos krónikása és 1731-től 1734-ig a komáromi ház főnöke. Igen tanult ember, kiváló latin stíliszta. Két évig Rómában kutatott a könyvtárakban meg levéltárakban az osztrák-magyar rendtartomány évkönyveinek megírásához szükséges anyag után. Munkáját Bécsben adta ki 1739-ben; teljes címe: *Annali um Provinciae S. Josephi Ord. Exc. SS. Trinitatis, Red. Capt. Libri decem. Post ultimam Viennae obsidionem anno 1683 usque ad constitutam provinciam 1728. ex Summorum Pontificum et Imperatorum Diplomatum, Principum et magn. Virorum epistolis atque aliis domesticis et originalibus Actis,*

Documentis et profess. Scriptoribus desumta. Studio et labore P. Fr. Joannis a S. Felice, eiusdem ord. et prov. Chronographi Viennae. Typis Joannis van Ghelen S. Caes. Reg. Majest. Aulae et Univ. Typogr. 1739. Vezérelve: Ne quid falsi dicere audeat et ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiae sit in scribendo, ne qua simultatis. Munkájának sikeréhez, amely «multorum annorum labore» készült, dícsérő Carmeneket zengtek: Fr. Maurus ab Angelis, komáromi filozófia-tanár 1731 és Fr. Rudolphus a S. Nepomuceno teológiai tanár 1739-ben, a későbbi egyetemes rendfőnök. Valóban szorgalmasan gyűjtötte évkönyveihez az adatokat, a tárgyára vonatkozó iratokat, okleveleket; élvezetes latinsággal és tárgyilagos hűséggel számolt be rendjének eseményeiről, vigyáz a kortörténeti háttérre. Leírásait, útirajzait szívesen olvassuk ma is. Jelen történeti tanulmányunk főforrása. Adatait, oklevélmásolatait szorgosan egybevetettem az Országos és a Kincstári Levéltár okleveleivel, a Tudományegyetem birtokában levő kéziratokkal. Ezek alapján teljesen megbízható, hitelt érdemlő kútforrás. Egyébként is igen termékeny író. Már 1704. kiadja *Triumphus misericordiae id. est sacrum Ordinis SS. Trinitatis institutum, redemptio captivorum cum adiuncto Kalendario Eccl. Hist. universi Ordinis. Viennae van Ghelen MDCCIV.* Dedicatiojában a rend keletkezését tárgyalja igen színes előadásban. Másik munkájának címe: *P. Joannis a S. Felice Nicolai-burgensis Trinitarii Discalceati de Redemptione Captivorum. Epigrammatum liber singularis Viennae Austriae 1715. van Ghelen.* — Nagy költői készségről tanuskodik: *Laurus Mathensis seu Triumphus de mundo, carne, styge a S. P. N. Joanne de Matha gloriosissimo Patriarcha et fundatore Ord. SS. Trinitatis de Redemptione Captivorum Reportatus. Poema posthumum P. Fr. Joannis a S. Felice, eiusdem ordinis Chronographi generalis — quod . . . illustratum auditoribus obtulit P. Fr. Rudolphus a S. Joanne Nepom. in colleg. Vienn. Ord. exalc. SS. Trin. etc. 1744. Typ. Kallivodiana.* Mind a három mű megvan a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

A *Catalogus omnium fere scriptorum N. S. Ord. Discalc. SS. Trinitatis ordine alphab. digestus*-ban kimondottan magyar trinitárius nem szerepel, azonban mégis akad ilyen P. Stephanus a Sacramentis Nozdrovicky Imre (1701—1779) volt kanonok személyében, aki Patakon volt házfőnök és ismételten az osztrák-magyar rendtartomány főnöke. Munkájának címe: *Anticrisis pro quibusdam legibus capitulorum proponendis. 1763.* Meg sem említi azonban a *Catalogus* a komáromi születésű P. Ladislaus a Santo Stephano Simát, a Flores Mariani Budae 1777 és a kéziratos Parthenion Nemus szerzőjét. Szintén szép latinsággal, költői lendülettel ír s ugyancsak tárgyi-

lagos történetírónak kíván bemutatkozni. Munkájára alább visszatérünk.

Lehet, hogy egyéb magyar írók is kimaradtak ezen «*fere omnium scriptorum*»-ból! Az itt említettek azonban tanúságot tesznek arról, hogy valamennyien nagy készséggel kezelik a klasszikus latin nyelvet, stilusuk a latin remekírók (főleg Plautus) meg a szentatyák munkáinak szorgalmas tanulmányozása és követése alapján fejlődött és csiszolódott. Iskolájukba járhatnánk ma is. További kutatásra váró feladat más magyar trinitárius írók felderítése. Talán az egyházi szónoklat terén találhatunk ilyeneket, hiszen némelyik zárda könyvtárában. pld. a kiscelliben rengeteg szentbeszéd gyűjtemény volt («*in crudo*».

Bécsi templomukban a rendi kispapok teológiai tanáraik elnökelete alatt gyakran tartanak nyilvános theológiai disputákat. Ezek egyikét őrzi a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára is *De Deo Volente, Praedestinante, Reprobante*; amikor Fr. Narcissus a *Purificatione* B. M. V. és Fr. Paulus a *Jesu* másodéves hittanhallgatók védtek a tételt 1744 május hó 10-én. (Typ Kalivodiana.) A magy. kir. Pázmány Péter Tudomány Egyetem birtokában levő Ab. 226. számú kéziratos kötet két ódát tartalmaz P. Petro a S. Barbara, definitor gener. tiszteletére Fr. Rudolphus a Nepom. és Fr. Hugo a S. Josephótól, továbbá két szindarabot Szent Elekről meg a szent keresztről: «*Hodie triumphat sacra Crux atque impia flagitia debitis poenis plectuntur*» címen P. Cristopho a S. Francisco és P. Stephano a *Resurrectione* nagyszombati házfőnök tiszteletére.

Latin iskolájuk is volt Konstantinápolyban. Ez a rendház is, mint III. Károly alapítványa, az osztrák-magyar rendtartományhoz tartozott. (Benedict Schwarzhuber: *Historisch Chronologische Nachricht von den in den öst. Erblande aufgehobenen Trinitarier Klöstern* Wien 1784. 75. lap.)

Az egi rendházban tartozkodik 1735 körül Fr. Ince kiváló festőművész; néhány év alatt 26, részben nagyobb festményt készít a rend nagy mecénásának, Erdődy Gábor püspöknek megrendelésére. (Egri k. Tud. 1933. 4. l.) Később a komáromi meg az óbudai zárdában találunk festőművészeket, mint pl. P. Hyacint a *Jesu Nazarenót* és P. Sebastian a S. Mariát. Fr. Hyppolith a S. Antonio mint műasztalos tűnt ki. (Schoen Arnold Ó-Buda multjából.)

A *succrescentiával* sok bajuk van. Harrach grófék igyekeznek Spanyolországból pótlást szerezni, de sem onnan, sem Felső-Olaszországból nem igen jönnek. Egyideig lengyelek segítenek, de azután azokat is visszahívják meg vissza is hivatják. «*Lassan megy a pótlás, mert nem nőnek úgy, mint az uborkák, vagy az olajbogyók a fán*»

mondja Fr. Joannes a S. Felice 1698-ban. A pestis szörnyű ideje is megtizedelte őket. Így Pozsonyban P. Melchior a Trinitate, P. Antonius a J., Fr. Alexius és P. Joannes a S. J. is megkapják a bajt, utóbbi, valamint Sárospatakon P. Franciscus a Resurrectionét és P. Kornél a Conceptionét sirba is vitte a vész.

Általában nagyon *mozgékony* rend, ahol ügyükről van szó. Minden sikerért hálásak az isteni Gondviselésnek csak úgy, mint pártfogójuknak; a sikertelenség pedig nem lohasztja kedvüket. Miatta nem hátrálnak meg, sőt ha kell, tapintatos hallgatással, ha kell eréllyel, ésszel és fortéllyal is szállnak síkra érdekükért. Gyorsan teremnek ott, ahol róluk van szó, ütik a vasat, míg meleg, gondjuk van rá, hogy a kapott ígéretek feledésbe ne menjenek. Ilyenkor ott időznek pártfogójuk közelében, ismételten tesznek alázatos tisztelgő látogatásokat. Nagyon ügyesen tudnak a főúri családok nyelvén beszélni, de nem kevésbé hatékonyan érintkezni a katonai meg a polgári hatóságokkal is. Fényes *istentiszteletükkel* pedig a köznépre hatnak. Harsonázás, zene és harangszó jelzi ünnepeiket már az előestén s mindig tudnak egyházi méltóságokat, kiváló szónokokat szerezni. Egyházi, többnyire körmenetekkel kapcsolatos ünnepeiknél ott látjuk a katonai és világi hatóságok színe-javát. Nagy tisztelettel vannak az *Eucharistia* iránt, hiszen ez «Unicum in rebus humanis solatium et praecipium religiosorum solatium. Christi passionis memoriale perpetuum». (Ann. Lib. III. c. VI. 235. l.) Egyik ideiglenes kápolnából másik már nagyobb és rendesebbé vagy pláne már templomba való átvitele csaknem mindig fényes körmenettel, főúri családok, állami hatóságok, díszsázadok, nagy néptömeg jelenlétében történik. Az ilyenkor szereplő egyházi funkcionáriusok közt sok előkelő és történelmi névvel találkozunk. Többek közt vezetések Piber László almissi v. püspök, esztergomi szent Tamás-hegyi prépost, Gresznerich György jaáki apát és pozsonyi kanonok (1697. XI. 5. Pozsonyban), Frideczky János rajki prépost, nyitrai kanonok, trencsényi főesperes és illavai plébános, Simonovich János dubnici lelkész, híres tótnyelvű szónok, Volkra Ottó scardonai püspök, pozsonyi prépost plébános, Okolicsányi János kanonok és novi-i püspök, Mednyánszky Ferenc cattaroi püspök, elegáns és tanult egyházi szónok (1712. VII. 7. Pozsonyban), Illy József esztergomi kanonok, Mártonffy György báró erdélyi püspök (1716. V. 28. Gyulafehérvárott), Herold Wolfgang pozsonyi kanonok és lektor (1721. VI. 29.), Gerhardt Miklós egri kanonok, híres szónok (1712. V. 23.), Gyeőry Ádám nyitrai kanonok és dubnici lelkész, kiváló szónok (1718. XI. 20. Illaván), Spácai Pál árbei püspök, vic. gen. (1722. Nagyszombatban) Ghillányi György tinnini püspök, esztergomi kanonok stb.

A *Szent Háromságról* elnevezett ősrégi hitbuzgalmi *társulattal* pedig (trinitárius harmadik rend és skapuláré) nemcsak az előkelőket, hanem a köznépet is megnyerik szent hitüknek. A társulat célja volt a Szent-Háromság különös buzgó tisztelete mellett az irgalmasság testi meg lelki cselekedeteinek gyakorlása s a rabváltásra szükséges anyagi eszközök előteremtése.

Az anyaszentegyház nagy jelentőséget tulajdonított neki és különös kiváltságaiban részesítette. Mint egyházi és vallásos társulat a privilegium fori-t élvezi, vagyona egyházi jellegénél fogva nem idegeníthető el és adómentes; maguk az egyes tagok azonban nélkülözik az említett kiváltságot. Maradnak, amik voltak, tudniillik világi törvényeknek alávetett világi emberek. Egyházi jellegét a Társulat az egyházmegyei főpásztortól nyeri, akinek engedélye nélkül nem is alakítható meg. A tagok azonban rendkívül sokat meríthetnek az anyaszentegyház lelki kincstárából, igen sok búcsúban részesülhetnek, ha kegyelem állapotában vannak, illetőleg bűnbánólag a szentségekhez járulnak, ha imádkoznak a keresztény fejedelmek egyetértéseért meg az eretnokségek kiirtásáért, tehát az igaz, csorbítatlan krisztusi hit minél szélesebb kiterjesztéseért. Teljes búcsúban részesülnek, azaz Krisztus Urunk meg a Szentek kiemeríthetetlen érdemei folytán nem kell teljesíteniök a szigorú kánoni penitenciát, mellyel az egyház egyes bűnök elkövetése miatt sújtja a bűnbeesett és bűnbánó embert, nem kell tehát súlyosan vezekelniök. Ilyen teljes búcsút nyerhetnek hamvazószerdán, nagycsütörtökön, Szent-Háromság ünnepén, Szent Katalin és Szent Ágnes második ünnepén (jan. 28.) Szent Ágnes e napja ugyanis a rend alapításának évfordulója. A hármas szám misztikus fénye ragyogja be e napot; Szent Ágnes három részben osztotta szét vagyonát és hármas égi megnyilatkozás teszi emlékezetessé ünnepét: Először e napon jelent meg B. Ágnes szüleinek meg a sírjánál imádkozóknak; másodszer e napon jelent meg a nagy beteg Konstanciának álmában és csodálatosan meggyógyította. Harmadszor pedig e napon alakult meg égi ösztönzésre a trinitárius rend Párizsban és Rómában.

A társulat tagjai általában részesülnek a trinitárius rend összes imáiban, ájtatossági gyakorlataiban, szigorú böjtjeiben, szentmiséiben, zárándoklataiban, továbbá a keresztény rabok kiváltására végzett összes munkásságában és áldozatteljes fáradozásaiban. Azonban nem oldozhatók fel e napokon a «reservált», azaz a püspöknek vagy magának a pápának fenntartott esetekben. Teljes búcsúban részesülnek még azon a napon, amikor magukra öltve a skapulárét, a társulat tagjai közé nyernek felvételt. (A beöltözés formulája: *Accipe habitum ordinis SS. Trinitatis in augmentum fidei spei et charitatis. In nomine Patris et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.* A beöltözéskor 30, azután évenként 5 denárból — denarius turonensisből álló — alamizsnát kellett adniok.) — Továbbá haláluk óráján, ha bánatos szívvel segítségül hívják Jézus szent nevét. Szent-Háromság ünnepén is, ha látogatják a rend templomait vagy kápolnáit. Kisebb búcsúiban számtalanszor részesülhetnek, természetesen a fent említett feltételek mellett. Naponként 7 évi búcsút, ha a skapulárét viselve 7 Miatyánkot, glóriát, 7 Avet meg ugyancsak glóriát

mondanak. Ugyanannyit nyerhetnek karácsonykor, húsvétkor, Nagyboldogasszony ünnepén meg Szent Ágnes ünnepén is, ha a rend szentegyházait látogatják és ott imádkoznak. Más 7 évet is, ha testi vagy lelki jócselekedetet végeznek a rabok kiváltására és látogatják a rendi templomokat. Harmadszor is 7 évi búcsút, ha Pater-Avet-Glóriát mondanak a rabokért, hogy állhatatosak maradjanak a hitben s mielőbb megszabaduljanak rettenetes helyzetükből. 5 évi búcsút, ha az Oltáriszentséget kísérik a beteghez és imádkoznak értük. 100 napi búcsút, valahányszor a halottakat kísérik utolsó útjukra s imádkoznak értük, továbbá, ha valamely szeretetszolgálatot teljesítenek. (Bulla Pauli V.) Sajátos imáik is voltak. Rózsafüzér-imájuk. (Rosarium SS. Trinitatis.) Szemeinek száma ugyanannyi, mint a közönséges olvasóé, de a nagyobb szemeknél Pater-Avet mondanak, a kisebb szemeknél: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria eius. Benedictio et claritas et sapientia et gratiarum actio, honor virtus et fortitudo Deo nostro in saeculorum saecula. Glória Patri etc. Ez a fohászzkodás ugyanis a Szent-Háromságba vetett hitnek megvallása a pogányok, törökök, zsidók, ó meg új ariánusok tanával szemben. Együttal a három isteni erénynek (hit, remény, szeretet) s más erények gyakorlása is, végül az áhítatnak, lelki örömmek hathatós felserkentése és buzdítás, hogy tűrjük a sorscsapásokat, az élet mindenféle nehézségét, mert így egész életfolyamatunk nem egyéb, mint Isten szüntelen imádása, dicsérése, hálaadás a tőle vett jótéteményekért, azaz egyszóval magasabb lelki élet itt e nyomorúságos földön. (Ausztriában körmeneteknél még ma is szokásos ez az imamód.) E társulatnak voltak külön skapuláris körmenetei is, havonként valamely vasárnapon, magában a templomban vagy kedvező időben a templomon kívül. A vesperas után a társulat világi elnöke vitte a társulatnak zászlaját. Ez négyszög alakú volt, egyik oldalán a Szent-Háromság képe, másikon a rendi skapuláréba öltözött angyal két rabbal, keresztténnyel, meg mórral; esetleg ugyanezt bemutató szoborcsoportozatot (simulacrum) vittek. Két sorban követték a társulat férfitagjai, az ájttalosságot végző pap (a társulat káplánja) s mögötte a társulat női tagjai. A pap az oltár lépcsőjénél bevezető imát mondott: Te Deum patrem, ingenitum, Te Filium unigenitum, Te Spiritum Sanctum Paraclitum, Sanctam et individuum Trinitatem toto corde et ore confitemur, laudamus atque benedicimus. Tibi gloria in saecula. Aztán elindult a menet a Szent Athanáz-féle hitvallást imádkozva vagy énekelve, majd a Te Deumot; ha nem töltötték ki ez imák meg énekek az időt, akkor megismételték vagy más zsoltárokat énekeltek. A tagok ilyenkor az olaszoknál ma is szokásos saccust, azaz kámszát hordtak, de az hófehér színű volt. Egyébként hivatalos élet is folyt a társulatban. A templom meg a kolostor valamely alkalmas helyén volt a társulat székhelye, illetőleg kápolnája, káptalanterme. Itt tartották gyűléseiket, itt őrizték a társulat *arca*-ját (kincstárát, számadási könyveit, a tagok *névsorát*)¹ Az arcanak egyik kulcsát a Társulat elnöke őrizte, a második kulcsot a káplán, a harmadik és negyedik kulcsot két tanácsos. Két pecsétjük is volt. A kisebbik a káplán, a nagyobbik az elnök birtokában volt. Az elnök egyébként is a többi

¹ A M. Nemzeti Múzeum kézirattára őrzi a nagyszombati trinitáriusok díszes piros bársonyba kötött hatalmas Társulati Névsorait több kötetben.

felett megítélt jogokat élvezett. Vezette, illetőleg kormányozta a társulatot. Első helye volt a templomban, körmenetekben; a szavazásnál ő szavazott elsőnek. A procurator vezette a számadásokat és felelősséggel tartozott az elnöknek, ő volt egyúttal a társulat ügyvédje. A provisor kötelem volt a kápolna díszítéséről gondoskodni, általában a rendező szerepét vitte. Az infirmarius a beteg tagokról gondoskodott.¹ A mandatarius pedig az egyes funkciók időpontját állapította meg, illetőleg pontos betartásukról gondoskodott. (Bulla Pauli V.: Caelestes Ecclesiae thesauros 1608. VIII. 6.) E sok lelki kegyelmet ígérő társulatba császárok és királyok, egyházi meg világi hatalmasságok is iratkoztak, így 1697 február 24-én az egész császári-királyi udvar. A Társulat évi Értesítői beszámolnak a rabváltó rend nagyszabású működéséről, a kiváltott rabokról és a célra felhasznált pénzüsségekről. Így pl. az 1775. Bécsi Értesítőből kitűnik, hogy a Batthyányak, Koháryak, Szirmayak, Széchenyiek, Ghilányiak, Forgáchok nemcsak tagjai, hanem igen nagy mecénásai is voltak a társulatnak.² Nemcsak a hitéletet emelték és fejlesztették e társulatok, hanem nagy *szociális munkát* is teljesítettek, *közelebb hoztak egymáshoz különböző társadalmi rendeket*, mert kebelükben főrangúak és egyszerű polgárok is megérték egymás mellett egy közös szent célért küzdve és munkálkodva. *Kulturális* feladatot is teljesítettek, midőn egyes hivatalaikba emelték a vezetésre képes egyéneket és megfelelő külső tekintélyben is részesítették a barokk korszak tekintélytiszteelő emberét. A trinitáriusok nemcsak saját székhelyükön vezették, hanem messzi vidékekre is kiterjesztették társulatuk működését; e vidéki gyülekezetek kapcsolatban álltak valamely trinitárius kolostor Szent-Háromság-Társulatával. Centrifugális és centripetális működésük hatalmas egységet alkotott. (V. ö. *Instructiones pro confraternitatibus Ordinis SS. Trinitatis Red. Capt. rite instruendis, aggregandis gubernandis. Per P. Fr. Joannem a Conceptione in Romana Curia procuratorem generalem. Romae 1664.* Megvan a Nemzeti Múzeum könyvtárában is.)

Nagyon tudták a hívők áhítatos vonzalmát felkelteni a szenvedő Krisztus iránt is: A *Jézus Nazarenus* képét vagy szobrát minden templomukban tisztelték. Eredetijét Madridban őrzik. Afrikából hozták, t. i. váltságdíj fejében kapták a móraktól. Töviskoszorú van a fején, karjait keresztbe fűzi, vastag kötél lóg le nyakáról lábáig, mellén kis trinitárius skapulárét hord. Mellette angyalok térdepelnek a kínzóeszközökkel.

A Boldogságos Szűz tiszteletét is hathatósan mozdították elő. Csaknem minden templomukban van a hívek különös tiszteletének

¹ Leskó József az egri Szent-Háromság-Társulatot ismerteti az egri k. t. 1933. 7. l. Miscellanea 47. 1-et. k. Rövid emlékezet némely személyekről, akik által 1742—1744 egri Szent-Háromság kongregációja segítettet. Egyik egri trinitárius magyar versezetben dicséri néhai Erdődy Gábor püspököt s özv. Taródy Istvánné Petrik Apollát.

² Hóman-Szekfű, m. tört. IV. 407. Koháry István 34.000 forintot adott a trinitáriusoknak.

örvendő Szűz Mária-képük. Három kolostoruk pedig, úgymint az illavai, az óbudai kiscelli és a budai Makkos-Mária kegyelemhely volt.

Miután az osztrák-magyar rendtartomány Szent József oltalma alatt állt, szent József tisztelete is nagyon virágzott templomaikban.

Habár plébániáik nem voltak, mégis igen buzgó lelkipásztorkodást fejtettek ki. A hívek szívesen keresik fel szentegyházaikat.

Örömmel tesznek misealapítványokat. Szívesen hoznak nekik alamizsnát, misebort. Míelőtt a rendet feloszlatták és Pozsonyban a misebort áruba bocsátották, a hívek közül senki sem vett bort, mert templomi célra szánt alamizsnának tekintették. A rendet feloszlató komiszáriusok a borkészletet azután a vallásalapnak küldték be. A rabváltást két módon is eszközölték, a pogány népek rabszolgavásárán, meg idehaza a bűn rabvásárán, amikor a szenvedélyek, az irigység, kapzsiság, az érzéki élvezetek rabláncaira fűzött lelkeket igyekeztek szebb, tisztult, igazi keresztény élet számára megváltani.

6. ábra. Az illavai trinitárius templom Jézus Nazárenus képe.

Mikor a pestis pusztított városainkban, a trinitáriusok önfeláldozóan vették ki részüket a haldoklók lelki gondozásában és sokan, mint hivatásuk áldozatai hunytak el.

Lelkipásztori buzgalmukat egyébként szépen ecseteli Gerhard Miklós egri kanonok azon szónoklatában, amikor bemutatta őket az egri híveknek... Mindenütt, ahol letelepedtek — úgymond —

nagy hasznot hajtottak Krisztus híveinek. E rend tagjai ugyanis nemcsak hirdetik Krisztus igéit, és üdvös tanácsokkal látják el a bűnbánókat a szent gyónásokban, hanem tanításukkal kiirtják a bűnöket, megmutatják az üdvösség útját, a helyes útra terelik a tévely-

S. Ioannes cum Socio in Africa profectus instituit Redemptionis divinitus commendatū exequit plurimos Christianos ab infidelium tyrannide facti liberatione exolvit; ac latos, et SSS Trinitati gratias agentes in Patriam reducit liberatos.

7. ábra. Rabváltás.

gőket, vigasztalják a betegeket és haldoklókat, előkészítik az égi hazába vezető útra. Jelesen tündökölnek tökéletes életükkel, szent erkölcsikkel, állandó böjtöléseikkel és egyéb testi önsanyargatásaikkal, zsoltáraikkal, énekükkel és könyörgéseikkel éjjel-nappal szolgálnak az Úrnak, áldozataikkal megengesztelik a haragvó Istent és sok-sok

jótéteményt eszközölnek ki Tőle a nyomorgó emberiségnek.¹ Erdődy László Ádám nyitrai püspök h. k. úgy ajánlja őket a Kir. Tanácsnak, hogy az egri püspöknek semmi sem annyira fontos, minthogy állandó munkatársainak lássa őket, mert egy évi egri működésükben is igen nagy érdemeket szereztek hithirdetésükkel, lelkipásztori buzgalmukkal, szeplőtelen életmódjukkal. A polgárok közt köztiszteletnek örvendenek, a közgyűléseken köztük foglalhatnak helyet.² Buzgalmukért segítéyzik őket az egri kanonokok. Így Kiss János nagyprépost 1740-ben 800 rajnai forinttal s előbb már Komáromi János kanonok 1720-ban 800 rajnai forinttal, Bencsik István kanonok 1727-ben 1000 forinttal. A fehérbarátok emlékezete szeplőtelenül ragyog ma is — mondja Leskó József — az Egri Kath. Tud. 1933. 11. l.

Rabváltó munkásságukra, az ú. n. redemptiókra rendi szabályaik értelmében jövedelmük egyharmad részét kell mindenkor fordítaniok. Ezeket a hosszadalmas és rendkívül fáradságos, sok nélkülözéssel meg szenvedéssel kapcsolatos rabváltó utakat visszatértükben méltóképen szokták megülni. Végigjárják a kiszabadított foglyokkal azokat a városokat, ahol rendházaik vannak. Harangzúgás, trombitaszó jelzi a bevonulást, keresztekkel meg zászlókkal fogadják a sokszor rabláncaikat cipelő férfiak és nők borzalmas csapatját, kiknek élén halad a redemptor zászlóval, majd a trinitáriusok s a papság jönnek palmaágakkal, gyertyákkal. E látványossággal az emberek kedélyére igyekezzenek hatni. Mivel másvallásúak is vannak a kiváltottak közt, nagy hatással vannak hozzátartozóikra. Sok megtérésre adnak ösztönzést.

A rabváltást ékes szavakkal dicséri a Matha-i szent Jánosról szóló miseszöveg Sequentia-ja :

«In suprema discussione
Gratius nil Redemptione
Apparebit Iudici.
Non se tantum visitatum
Sed et dicet liberatum
In solutis proximis!»

(A végső ítéletnél mi sem lesz kedvesebb az örök bíró előtt, mint a rabváltás, mert nemcsak meglátogatták, hanem meg is szabadították.)

Így az *I. Redemptiót* 1691. eszközölték. P. Maurus ab Ascensione egyik nemrégén Bécsbe érkezett spanyol rendtársával P. Joseph ab Angelis társaságában elindult az első rabváltó útra. Miként a nagy

¹ Ann. Lib. VIII. c. VI. 607. 609. 610. l. (1717.)

² U. o. c. XIV. (1718.)

felfedezőket hajtotta a vágy új tájakkal megismerkedni, úgy hajtotta a trinitáriusokat szent hivatásuk meg fogadalmuk elindulni messzi földekre, látni, hallani, tapasztalni, de egyúttal, ha kell, saját életük kockáztatásával is kimenteni a kegyetlen rabságban synylődő keresztény foglyokat. A császári háztól kaptak 1800 forintot, Prágából 100 forintot meg valamelyes összeget a bécsi jó hívektől. Lemberg felé vették útjukat, ott volt ugyanis Kelet-Európában első rendházuk. Ott óhajtották spanyol rendtársaikat megkérdezni, mi tevők legyenek. Tanácsukra a pénzt leonin francia aranyokra váltották s mindjárt két, a tatár-török nyelvben jártas kémeket fogadtak, hogy egyengessék útjukat. Az egyiket Kamenitzbe, a másikat Kis-Tatárországba menesztették. A kamenitzi hamar visszatért nemleges válasszal, a másik azonban biztatta, csak menjenek a tatár Budziakba, ott sok keresztény rabbal fognak találkozni. Sok viszontagság, valamint szenvedés, betegség árán szerzett bőséges és érdekes tapasztalattal végre sikerült 1140 aranyért = 2110 forint és 45 krajcárért 16 rabot kiváltaniok. A rabok közül 12 viruló férfikorban levő katona és 4 áldott állapotba került keresztény rabnő volt; származás szerint: 10 osztrák, 2 sziléziai, 1 magyar, 1 cseh, 1 stájer, 1 brandenburgi. Hol gyalog, hol kocsin tették meg a nagy utat Jassyba, onnan katonai kísérettel a lengyel határig, aztán Szilézián, Morvaországon át Bécsbe. Július 10-én nagy hálaadó körmenettel vonultak a Szent István-dómba. A redemptio zászlaját Harrach Alajos gróf vitte, aranybojtos zsinórjait az ifjú Vallenstein meg Auersperg grófok. Mögöttük haladtak a rend fehér skapuláréjával felékesítve a kiváltott rabok rabláncáikkal. Aztán a nép szép kettes sorban, utánuk kereszt alatt a Szent-Háromságot dicsőítő szerzetesek. Ujjongó néptömeg és zeneszó fogadta őket. A kiválasztottak nevét barokk motívumokkal ékes táblázaton nyomtatták ki és Harrach Nándor Bonaventura grófnak meg nejének, Lambert Johanna grófnőnek ajánlották hálaképpen a vett jótéteményekért, ékes szavakkal kiemelve a grófék nagy érdemeit. (Ann. Lib. II. c. 1—3—5.)

A II. *Redemptiót* 1692. P. Joannes A. S. Augustino indította meg Belgrád szerencsétlen pusztulása után, amikor sokszáz ember került török fogságba. Először Péterváradra ment, hogy tárgyalásokba bocsátkozzék, de a török kémkedés gyanújába fogta s megtagadta tőle az átkelést. P. Joannes most Szegedre tért vissza, mert onnan alkalmas módon léphetett tárgyalásokba Temesvár felé meg Belgrád felé is. A minoriták vendégszeretét élvezte. Nagyrabecsülték a példás életű spanyol szerzetest és szívesen gyámolították nehéz munkájában. Kollonich Lipót bíbornok küldött neki anyagi segílyt meg 4 török

rabot is. Értük egy férfit meg 3 nőt, köztük egy luteránus vallását is kapott. Utóbbi azután hálából áttért a katolikus hitre. Mődjában volt másokat is kiváltani, némelyeket olcsóbban, 75 forintért, másokat 100 forintért, egyet 200 forintért és egy másikat pláne 400 forintért. Különböző nemzetiségűek voltak. Kimondottan magyar nem volt a 23 közt, hacsak nem osztráknak számították. 1692 fehérvasárnapon tértek vissza Bécsbe s ugyancsak ünnepélyesen vonultak a Szent István-dómba. Ezt a redemptiót Kollonichnak dedikálták. (I. m. L. II. c. 6.)

A *III. Redemptiót* 1693. P. Maurus indította meg. XII. Ince pápa búcsút engedélyezett azoknak, akik a rabváltáshoz hozzájárulnak; e révén igen sok alamizsnát kaptak. Lembergen át vette útját. Itt megfordult III. János lengyel király udvarában is és megismerkedett Sefar Geraj szultán khan tatár követtel. Tőle kért *salvus conductus* Tatárországba, az Anian tengerszorostól Moldváig és Lengyelországig terjedő birodalomba. Megadta neki, sőt még kíséretéről is gondoskodott, kereskedőkre, meg igen derék emberre, Nurza bégre bízta s meghagyta neki, hogy tanáccsal, meg tettel is segítsék a kiváló férfit. Volt Lembergben örményül meg törökül tudó rendtársa, P. Mihael a Sacramentis (különben görög papnak fia), ezt is magával vitte a hosszú útra Kausanba. Alig értek azonban oda, hire járt, hogy lázadás tört ki, új khant választottak, új praetort is kaptak Galga szultán személyében. Nurza P. Maurust ehhez vitte s miután értésére adta, mi járatban van a páter, Galga szállásáról is gondoskodott. Éjjel azonban felzavarták s a főminiszter elé vitték, ez alaposan kifaggatta szándékairól, mert kémeket gyanított benne. Másnap azonban mégis megadta neki az engedélyt a rabváltásra, egyben tanácsolta, hogy Krim felé vegye útját. December elején értek a Dnyeszterhez, de nagy bajuk volt az átkeléssel. Sok nép hemzsegett ott s elkapkodták egymás elől a csónakokat. Egész éjjel kellett várakozniok, míg egyikük, másikuk is csónakba szállhatott. További útjukban Bukcassariumba értek. Tetszett nekik a lejtőn elterülő kb. 3000 házat számító városnak festői képe. Főleg a khan gyönyörű márvány hypocaustummal, fürdőikkel, forrásokkal ellátott palotája. Karácsony ünnepét itt töltötték. Tisztelegtek az új Vezírnél, ám ez ajándékot várt tőlük és mivel nem adtak, gorombán elutasította és bezáratta a «Jaurokat». Galga híret vette a dolognak és kimentette szegényeket, de a ravasz Vezir kifogott rajta, kémeknek kiáltotta ki és halálra ítélte őket. Ismét csak Galga mentette meg a pátereket. Sok viszontagság után a rabváltás mégis sikerült. Összesen 34 rabot tudott megmenteni. 1693. VI. 3. keltek útra hazafelé. Útközben Tokajban meghalt egyik

kisfiú, de a 33 szerencsésen ért Bécsbe. Nagy körmenetben vonultak a Szent István-templomba fehér skapulérákkal meg rabláncjaikkal. A kiváltottak közt volt 2 magyar meg 1 erdélyi. A megszabadultak névsorát I. Lipótnak ajánlották. P. Maurusnak volt most módja az Udvarnál beszámolni tapasztalatairól, a tartományokról és városokról meg falvakról, szigetekről, hol megfordultak, a nomád, rabszolga-kereskedést űző, csalfa, kapzsi, csak beteg lovak húsával meg kanca-tejjel élő tatárokról, aztán a polgáriasabb, állandó községekben lakó, de mégis csak mindenképpen erkölcstelen, kuruzsló, a keresztényeket kutyáknak mondó tatár fajról. Volt alkalma rámutatni a nagy veszélyre, amely ott a keresztény rabokat fenyegeti, főleg a teljes lelki elfajulás veszélyére. I. Lipót ezentúl P. Maurust csak a maga kedves tatárjának mondogatta, bizonyára bemutatkozott tatár öltözetében is, amelyben veszélyes útját járta. (I. m. c. 13—18—20.)

A IV. *Redemptió* 1695. Belgrád felé indult. Előbb Nehmius báró pétervárad kir. kormányzóhoz fordultak, mily módon léphetnének Belgráddal összeköttetésbe. Nagyön ravasz választ kaptak. Mindazonáltal még december 15-én indultak útnak Fr. Ildefonz a. S. Josephóval és 15 török fogollyal. A törökök útközben szökést kíséreltek meg s ezért Budavárban hagyták ideiglenesen. Péterváradra érve azt hallották, hogy új parancsnokot kapott Belgrád, igyekeztek most kapcsolatokat keresni vele, de a török hallatlan árakat kívánt egy-egy keresztény fogolyért. Egy keresztény rab fejében 4—5 törököt kívánt. Mégis 45 rabot váltott ki, köztük 13 magyart. Kollonich azt kívánta a redemptortól, hogy katalógust készítsen a belgrádi keresztény rabokról. Sajnos, ez nem sikerült, egyrészt azért, mert a törökök gyanakodtak, hogy belső ügyeikbe akar betekinteni meg kémkedni, másrészt azért sem, mert jó és olcsó munkaerő volt a keresztény rab. Vagyont jelentett számukra, dolgozott helyettük, míg ők henyéltek. Aztán kereskedelmi cikknek is tekintették, hisz jó pénzt kapnak érte, ha gályarabnak adják el. Május havában már visszatérni akartak, de Fr. Ildenfonz lázba esett és súlyosan megbetegedett. Végre május hó vége felé mégis hazafelé indulhattak és Szent Barnabás apostol napján megtarthatták Bécsben a hálaadó körmenetet. Most az ifjúság indult legelsőnek kereszttel, aztán a redemptor a zászlóval, követték a megszabadított nők apró gyermekeikkel, majd a férfiak a Szent-Háromság rózsafüzérét imádkozva, utánuk már 30 trinitárius gyertyákkal s vállukon a Jézus Nazarénus szobrát hordva a Szent-Háromság szoborhoz. P. Izidor a. Visitatione, az első német rendtag nagyhatású szentbeszédet mondott, utána Te Deumot zengve a dómra vonultak. Volt a kiváltottak közt 7 protestans, többnyire kálvinista, ezek most áttértek, 3 más

pedig reményt nyújtott erre. Ezt a megváltást I. Józsefnek dekikálták 1696-ban. (I. m. L. III. c. 11—14.)

Az V. *Redemptiót* 1698. IV. 5. P. Joannes a S. Augustino a tatár Budziakba vezette. Nemcsak azért, mert ott sok keresztény volt fogságban, hanem azért is, hogy reményt tápláljon bennük, mert minél gyakrabban fordulnak meg ott a rabváltó szerzetesek, annál biztosabbra veszik sorsuk jobbrafordulását. Bécsből éppen zsoldosok mentek Erdélybe, hogy gróf Gondola parancsnoksága alatt katonászkodjanak. Ilyen kísérettel kevésbé kellett útközben rablótámadásoktól tartani. Lipót király meg Lichtenstein Fülöp herceg, Kinsky Udalrik Ferenc gróf és az olasz Kajetán érgróf ajánló leveleket adtak nekik az oláh fejedelemhez. Hajón tették meg az utat Pozsonyon át. Ott egy napig megpihentek és buzdították a rendi testvéreket, hogy imáikkal meg jócselekedeteikkel készítsék elő az út sikerét. Majd Budának tartottak s innen már szárazföldön balfelé Dáciának, Erdélynek vették útjukat. Az út veszélyes voltára való tekintettel nagyobb katonai kísérettel Kolozsvár felé, majd Nagyszebenbe, Rabutin gróf parancsnokhoz mentek. Rabutin szívesen fogadta őket s oláh tolmácsot adott nekik. Május 19-én érkeztek Bukarestbe. A fejedelemnél leadták az ajánló leveleket. Látszólag szívesen vette a kérelmet, de az időpontot részben a zavargások miatt, részben a nyári nagy munka miatt kevésbé találta alkalmasnak. Mindazonáltal biztatta őket és szállásukról is gondoskodott. Most azt a reményt táplálták, hogy sikerül majd a rabvásár hírével több rabgazdát közelebb csalni és így célhoz jutni. Ez azonban csak november elején történt meg. 40 részint német, részint magyar rabot sikerült kiváltani elég mérsékelt váltságdíjon, más tízért pedig, akik már útközben voltak Bukarest felé, letétbe helyezték a váltságdíjat a jóindulatú fejedelemnél. A rabokat csaknem meztelenül kellett átvenniök, mert a török csak a testüket, de nem a ruhájukat is adta el nekik. Ezért bundákat vásárolt, hogy megvédje a szerencsétleneket a nagy hidegtől. A fejedelem pedig eleséggel látta el őket. A redemptor nem győzte eléggé dicsérni a nem is katolikus fejedelmet kiváló jóságáért. Kegyes volt hozzájuk a fejedelem rokona, Constantinus Cantacuzenus is. A kiváltottak közt 5 osztrák, 22 magyar, a többi 24 pedig más nemzetiségű volt. Illaván és Pozsonyon át mentek hazafelé. Pozsonyban Alamizsnás Szent János ünnepére értek. Éppen jó napon, hiszen a pozsonyi dómban nyugvó Alamizsnás Szent János szintén rabváltó volt. Fényes körmenetben vonultak a dómba, ahol közülük tizenegyen tértek katolikus hitre. Pozsony polgármestere, Spindler Kristóf versben ünnepelte a P. redemptort. «Tisztelendő Redemptor! Tegye vidámmá lelkedet a

dícséret, mit Neked zeng a nép a kiváltottak csapatjával! Nagy dicsőség, hogy az öreg szülő olyan sarjadékot nemzett, mely a rabszolgaság jármában nyögött. Növeli a tiszteletet az ujjongó nép öröme, mert Pozsony megkapta a trinitárius atyákat. A legnagyobb jutalom az égből vár Rád, amellyel a teljes Szent-Háromság boldogítson minket jámbor élet után!» Mindkét városban meggyőződhetek, hogy az atyák nem hiába gyűjtik az alamizsnát. Szent Ágnes második ünnepén, január 28. — a rend egyik főünnepén — vonultak a császári család színe előtt a bécsi dómba. (I. m. L. IV. c. 2—4.)

Érdekes az a kép, melyet P. Joannes redemptor az oláhokról fest. Ez a tartomány, — úgy mond — melyet a régi földleírók Dacia alpestris-nek, majd Flaccianak hívnak, nevét Flacc vezértől vette, akit Traján császár 30.000 emberrel ezen föld kiművelésére küldött. Mások pedig azt tartják, hogy római száműzöttek voltak és Flaccus vezérsege alatt Dácianak régebbi lakosait alkották. Bármilyen igazság is legyen ezen véleményben, az bizonyos, hogy ezt a tájt Traján óta Vlachi-ának hívták, mely nevet aztán lassan-lassan Valachiának mondtak ki. Ma a török ezt a népet Iflach-nak hívja, a tartományt Bogdaniának, a lakosok pedig Woloch-oknak nevezik magukat. Nyelvük a régi gót meg római nyelveknek megromlott keveréke, amely sok latin szót vett fel s ebbe a zagyvaléknyelvbe vagy a kereskedelem révén, vagy a szomszédság következtében orosz és szlavóniai szavakat is kevertek. A gót meg a latin szavakat pedig abból az időből vették át, amikor a moldvaiak meg walachok is gót meg római uralom alatt állottak.

Ha pedig wallach embert hallasz beszélni, első pillanatban azt hinnéd, hogy olasz ember szól hozzád, pedig ha jobban figyelsz szavára, az bíz olyan, hogy sem latin, sem olasz ember, de a kettő együttesen sem érti meg. Érvül szolgálhat erre az a gyakran használt szólamuk: *Noi sentem di sanque Rumena* (Nos sumus de sanguine romano). *Su noi sentem Rumeni* (Etiam nos sumus Romani). *Rumen munten* (Rumanus Montanus). Ezek a szavak sem nem teljes olasz, sem nem teljes latin szavak, bár első látszatra vagy az egyikből vagy a másiktól látszanak kölcsönözötteknek. Alaktanuk kevés kivétellel a latint akarja utánozni. Egyesek görög meg saját nyelvük szerint is írják szavaikat. (Lib. IV. c. 4. 249. lap.)

A VI. *Redemptio* a karlovitzi béke után Konstantinápolyba indult a császári királyi követséggel. A békehatározat ugyanis több intézkedést tartalmazott a foglyokat illetőleg. Kollonich bíbornokot hajtotta a szent buzgalom, hogy a keresztény rabokat mielőbb kiszabadítsa rémes helyzetükből. Nem kímélt költséget, mindenképpen

azon fáradozott, hogy részint váltságdíj árán, részint cseréből hatalmas rabváltást eszközöljön. Bécsből saját pénzén meg részben mások kegyes adományából indította útnak P. Joseph a. Sacramentis redemptort X. 20. Igen értékes ajándékokat adott neki a fejedelem számára és útiköltségül 300 forintot, hogy e pénzen az antitóchiai patriarkát meg két klerikusát, 1 kapucinus hittérítőt és 6 a török nyelvben jártas kísértőt eltartson. Ezenkívül váltságdíj számára 2125 aranyat meg 40 török foglyot. Ugyanekkor indult a császári-királyi nagykövet Oettingen Wolfgang gróf is kíséretével Konstantinápolyba két hajóval meg 42 csónakkal és sajkával. Az út Pozsonyt, Győrt, Komáromot, Esztergomot, Budát érintette. November 11-én értek Vukovárra. Vukovárról hírnököket küldtek Péterváradra meg Belgrádba. Mivel az egyik török kiosont a várból, 60 német meg 60 magyar katonával Eszékre kísértette őket s ott ideiglenesen a jézustársaságiak gondozására bízta. Maga pedig visszatért Vukovárra az öreg patriarkaért. December 12. A zalánkeméni síkon történt a követségek kicserélése, a fogolycsere ügyét pedig Starhemberg herceg vette kezébe. A redemptor dec. 9. végigjárta Belgrádban azokat a helyeket, ahol keresztény rabokat sejtett. Vigasztalta meg biztatta őket. A törökök csak 5 török fejében voltak hajlandók egy keresztény rabot szabadon bocsátani. Russicumban (Ruszcsub) 3 keresztény családot váltott ki meg útköben még 30 keresztény egyént. Mindezeket a megértő oláh fejedelemhez küldte, hogy onnan Erdélyen át hazamehessenek. Ezek közül egy porosz katona Bécsben katolikus vallásra tért. Újév után folytatták útjukat 16 napon át a rhodopei Alpokon keresztül Drinápolyba. Nehéz út volt, a kocsik gyakran törtek kerékbe a göröngyös úton, a fogadók piszkos baromistállókhöz hasonlítottak. Január 26-án értek Drinápolyba. Janicsárok sorfala között fogadta őket Bostrangio basa, aki 6000 kertésznek volt itt parancsnoka. A keresztény rabok most mind a követ lakására igyekeztek, mint valami menedékhelyre, a törökök pedig korbácsokkal hajtották vissza a rabmunkára. Egy derék minoritán töltötték ki bosszúságukat azon a címen, hogy rejtékhelyeket mutat a redemptornak. 200 korbácsütést mértek a talpára. Február 8-án Pera-ba, Bizánc alsó városába értek. A követ ünnepélyes bevonulása 4 órán át tartott. Itt is igyekeztek a keresztények a követ-ség palotájához jutni, emiatt háborgás támadt a törökök közt. Február 16-án a Diván elé jutott a követ s főleg 3 kérdést tárgyalt meg velük: 1. A béke állandósítását. 2. A határok biztos megállapítását és 3. a fogolycsere kérdését. A szerzetesek mindenek előtt a szegény gályarabokat igyekeztek kimenteni, ám a török nem volt hajlandó meggyengíteni hajóhadának erejét. Pénzre meg ismét pénzre volt szük-

ség, hogy a hajóhad főnökét, Mezzomortot, megkenhessék. Bécsbe írtak rendtársaiknak. Ezek mindenüket pénzzé tették, hogy legalább 6000 forintot küldhessenek. Végre mégis 50 gályarabot válthattak ki, fejkenként 133 forint és 20 krajcárért. (100 piaszterért.) A többi osztrák-magyar gályarabot a ravasz török távolabbi helyekre küldte, hogy elő ne kerülhessenek egykönnyen. A kiváltottak száma egyre gyarapodott, de megnövekedett a török gyűlölete is a redemptor iránt, mert őt okolták, hogy rabszolgáikat elviszik. Arcába köpdöstek, kövekkel meghajigálták, sőt egy alkalommal csaknem agyonverték. A követ ezért azt tanácsolta, hogy fejezzék be egyelőre a további rabváltást és térjenek haza. A redemptor most azon fáradozott, hogy a török költségén távozhassanak a határig, hiszen ők is saját költségükön hozták ide a török foglyokat. Fáradozása sikerrel járt, mert két hajót bocsátottak rendelkezésükre; eleségül 4 ökröt, 50 ürüt, 4 font kétszersültet meg kíséretül egy századossal az élén fegyveres csapatot is. A redemptor maga is összevásárolt élelmiszereket, rizst, hüvelyeseket, meg főzőedényeket, orvosságokat. Június 25-én indultak, nagy viharba kerültek, amely csaknem roncokra tépte hajóikat. Halálesetük is volt, az élelem is fogyófélben volt. Ibrailba már gyalogszerrel mentek s az oláh fejedelem ismét segített rajtuk, de még inkább Leiningen gróf, akihez aug. közepe táján érkeztek Brassóba. 80 társzekeret adott nekik, élelmiszereket és ajánlólevelet Erdély főparancsnokához, Rabutin grófhhoz, Nagyszebenbe. Itt hazabocsátották az erdélyieket meg a lengyeleket. A többieket pedig kétfelé osztották. A németek Bécsbe vették útjukat, a magyarok Tokaj felé. Magyaros vendégszeretet fogadta őket mindenütt. Bécsben a trinitáriusok a Kärnthner kapun kívül fogadták, ugyancsak itt várták Kollonich és az uralkodó házból többen. Zene meg énekszóval vonultak most a trinitáriusok templomába. Kollonich bőkezűen útipénzt osztott szét köztük, hogy koldulás nélkül térhessenek haza. 442 volt a kiszabadítottak száma (az Arbor chronologica, Romae, 1894 szerint 520 rab volt), de valójában 900-nál többen jutottak ezen redemptio révén szabadságukhoz. Köztük 50 hitehagyott is megtért, csak kettő maradt meg szakadárnak, a többi protestáns vallású mind katolikus hitre tért. Ezt az eddigieket messze felülmúló eredményt főleg Kollonich érdemének tulajdonították, nagy és bőkezű kegyességének, «Hic enim Pauperum et praesertim captivorum sollicitus pater ingentia ad hunc finem contulit subsidia». A redemptio leírását a rend római általános prokurátora XI. Kelemennek ajánlotta, mire a pápa megbízta az afrikai rabmegváltás nagy feladatával is. Így megnövekedett a VI. Redemptio messze kiható eredménye. (I. m. L. IV. c. 13—16.)

A VII. *Redemptio* 1702-ben indult P. Joseph a SS. Sacramento és Fr. Joannes a S. Antonio vezetésével. Utóbbi jól beszélt németül, magyarul és szlávul. Pozsonyon át Budára, innen Erdélybe, majd az oláhok közé mentek. Sok nehézséggel kellett megküzdeniök, mert hallatlan árakat kívántak a keresztény rabszolgákért, 10 emberért annyit, amennyiért máshol ötvenet tudott volna kiváltani. Krimbe készült most, de mivel sok ok ellene szólt, társát a tatár Budziákba küldte s ő maga a tengeren át Konstatinápolyba ment szerencsét próbálni. Ismerőseitől itt megtudta, hogy kevés reménye lehet a német-magyar rabszolgák kiváltására, mert ezek nagyon is hasznavehetők s ezért a török egykönnyen ki nem adja. Tényleg három hó leforgása alatt csak 5 keresztényt tudott kiváltani és 12 hitehagyott keresztényt megtéríteni, bár a fejével játszott érte. Miután most sem mehetett Krimbe, követte rendtársát Budziákba. Itt egy renegát házában 40 osztrák-magyar rabszolgával találkozott, ezeket elég elfogadható áron kiváltotta s 85 emberrel tért Galácon, Erdélyen át Bécsbe. A 85 közül 52 volt osztrák-magyar. Útközben megfordultak Lőcsén, Illaván, meg Pozsonyban is, ahol mindenütt nagy örömmel, diadallal fogadták a visszatérőket. Lőcse városa megtetszett neki, mert kies, kedves fekvésű és sűrűn lakott városnak mondja. Bécsben természetesen ismét nagy ünnepéllyel fogadták őket. Kollonich pénzsegélyben részesítette a megváltottakat, Wilhelmina Amália királyné 150 forintot osztott szét köztük, a bécsiek pedig vendégszeretően fogadták házaikba.

A VIII. *Redemptio* 1706 március 27-én indult a spanyol P. Joannes A. S. Felice meg az illavai kolostor Fr. Joannes a S. Antoniójával. Styrián, Horvátországon át vették útjukat. Május 17-én értek Zalánkemén alá. Itt a 3 oszlopnál találkozott a bécsi követtség a törökkel. A *redemptio* Belgrád, Konstantinápoly felé tartott, de megtudták, hogy nagyon kevés kilátásuk lehet sikeres munkára, mert a törökök rejtegetik foglyaikat és sok közülük már meg is nősült. Megtudta azonban egy zsidótól, hogy a krími tatárok közt igen sok keresztény él nehéz rabigában. Elhatározta azért, hogy közéjük megy. Ha látják, hogy időről-időre érdeklődnek utánuk, mégis reménykednek és nem hagyják el oly gyorsan hitüket. Tényleg hajóra szálltak, már el is indultak, de nagy vihar támadt és viassasodorta Konstantinápoly felé. Nem mentek a városba, bár kétség meg éhség is gyötörte valamennyiüket. Kedvező szél meg vihar viszi és sodorja őket. Végre mégis csak eljutnak a krími kikötőbe. 20 rabot kivált és az eddig kiváltottakkal társa vezetése mellett oláh földre küldi őket: maga pedig Bakluklavá-ba tart, itt azonban a gyaúrnak nem adnak szállást, tovább kell mennie Kosloviumba és innen visszatér Konstantinápolyba. Sok-sok érdekes meg

kétségbeejtő kaland után ért Grácon át Bécsbe 1907. III. 20. 105 rabot váltott ki, köztük 11 fiút meg leánykát, kik még nem voltak 11 évesek. A redemptiót I. Józsefnek dedikálták. (I. m. L. VI. c. 4—9.)

A IX-ik *Redemptio* 1709 május 17-én indult P. Johannes a S. Felicével Pétervárad felé. Innen kereskedőhajóval Belgrádba, Krajóvába, aztán június 16-án Bukarestbe ért. A fejedelemnek meg első miniszterének szép kiállítású bibliát ajándékozott, amit nagy örömmel fogadtak, egyúttal átadta a császár ajánló levelét is. Nem volt kifogásuk a rabváltás ellen. A páter most Budziákba, Benderbe és Kausánba indult a rabszolgavására, 21 rabot, köztük 6 gályarabot váltott ki. A visszatérést azonban igen megnehezítette az árvíz, többen vízbe is fúltak. A pestis miatt Karlovitzban 40 napig kellett vesztegelniök; a Valko folyó mellett újra 40 napig vesztegzárt kaptak. Végre azután Szlavonián és Styrián keresztül hazatérhettek. Összesen 124 rabszolgával tértek vissza. Köztük 26 meg nem keresztelt fiúval meg leánnyal. Ezeket azután a trinitárius templomban nagy ünnepélyességgel megkeresztelték. A kiváltottak közt 23 magyar volt. A redemptiót Sándor Zsigmondnak, Augsburg püspökének dedikálták.

A bécsi kormánytanács dícsérő szavakkal emlékszik meg a szerzetesek rabváltó munkásságáról. Napról-napra — úgymond — csodáljuk példás életmódokat mellett rabváltó munkásságokat, ezért igen kedvesek vagytok előttünk s nagyrabecsülésünk irántatok egyre növekszik, csak egyet kérünk, ne hozzátok valamennyi kiváltottat ide Bécsbe! (I. m. L. VI. c. 18—24-ig.)

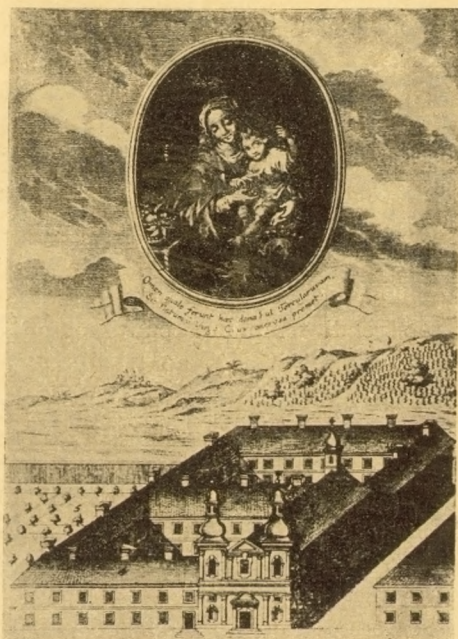
A X-ik *Redemptio* 1713-ban indult. P. Joseph a Jesu-Maria Morvaországban meg Sziléziában gyűjti a pénzt. Nikolsburgban kezdi útját; szép eredmény kíséri. A lekipásztorok a szószékről hirdetik a meginduló rabváltást és adakozásra buzdítják a népet. Nem megvetendő összegekkel járulnak hozzá az előkelőségek meg a polgári hatóságok is, úgyhogy rövidesen 3000 forintot gyűjtött s útjában mindenütt a legnagyobb vendégszeretettel látták. Szép reménységgel kecsegtette tehát a 10-ik rabváltó út. Budziákba készült. Április 25-én indult Korniss Zsigmond gróf. erdélyi kancellár nagy kísérettel Erdélybe. A szerzetesek csatlakozhattak hozzá. A Dunán tették az utat; útközben többször kellett nagy viharok miatt pihenniök, így már Fischamendben meg D. Altenburgban is. Pozsonyban nem köthettek ki a pestis miatt, a várost «*Prima Hungariae Civitas*»-nak mondja. Folytonos viharok miatt csaknem hajótörést szenvedtek. Komáromban kiszálltak, hogy megtekintsék az új kolostort. Esztergomban megvizsgálták *salvus conductus*ukat és Visegrádon háltak; április 30-án Budára értek és itt 3 napig maradtak. Poggyászukat hajón vitték Péterváradig,

ők pedig kocsin 15 katona kíséretében Debrecenen át Erdélybe tartottak. A tiszai átkelés sok bajjal járt, Fr. Dionysius a S. Miháele redemptor társa majdnem belefűlt. Az új kancellár fogadására eljöttek a kolozsvári jézustársaságiak és más főrangú úrak. A további utazás már az ő segítségükkel ment, Kolozsvárt a jézustársaságiak vendégei voltak, onnan Tordán át Gyulafehérvárra, majd Nagyszebenbe mentek. «Civitas Rubra»-nak mondja, mert szép házai mind vörös cserépfedelűek. Gizella királyné Herman nevű palatinusától kapta a «Villa Herman»-i nevet. Patakok szelik át és igen kellemes benyomást kelt. Mivel a töröktől még nem jött meg a *salvus conductus*, Brassóba, onnan pedig oláh földre mentek. Regényes úton haladtak a Keresztkőhöz onnan Tergovestbe, majd Bukarestbe, a fejedelem azonban nem ajánlotta most a rabváltást a háborús viszonyok meg a tatárok vérengző pusztításai miatt. Miután sok-sok sürgetés után valahára megkapták a török *salvus conductust*, Konstantinápolyba indultak. A fejedelem Bojárt küldött a portához, ehhez csatlakoztak most oláh ruhában. Konstantinápolyban a követnél kaptak szállást. A szerzeteseket a gályarabok sorsa érdekelte. Szánalmas állapotban találták őket, csak rongyok takarták testüket, lesóványodtak, hiszen kemény fekete kenyér meg romlott kávé kívül alig kaptak valamit, inkább csontvázak voltak, sem mint emberek; bizony szívszaggató látványt nyújtottak. Amennyire csak tudták, vigasztalták szegényeket és alamizsnát osztottak szét köztük. Mindenhol odasereglettek most a rabszolgák, ám a török makacs volt és váltig hangoztatta, hogy inkább száz felé vágja a keresztény nőket, semhogy egyet is odaadjon. A gályarabok közül ezúttal csak 17-et válthatott ki, mert a többi messzi tájakon, más határon hajózott. Több török durván utasította el, sőt bántalmazták is, ezen felül még hallatlan váltságdíjat is kívántak. A 17 gályarabon kívül még 2 nőt és 4 férfit váltott ki. A követnél rejtőzött egy Galimberty Pál milánói alszázados. Magukkal vitték s még néhány szabad keresztény nőt is, úgyhogy a kiváltottak száma útközben 32-re emelkedett. Február 12-én 7 kocsival meg egy janicsárral indultak vissza Bukarestbe, ahová sok kellemetlenség után március 4-én értek. A kiváltottak számára a ferencesek közelében szállást bérelt s eltartásukért ezer aranyat hagyott a fejedelemnél. Március 8-án folytatták rabváltó útjukat Jassyba, azután Slava, Bussovo, Ribnik felé, majd a Rudna folyó mellett Fogsíánumba. Lázás betegségükből felépülve, Benderbe meg Kausánba értek, itt azonban a tatár nem hederített az útlevelekre és azt felelte, hogy náluk bizony csak a tatár khán parancsol és senki más. Megkenték s most már engedékenyebb lett; megengedte, hogy akár azonnal is kezdjék a vásárt. Egyik régebbi jó-

indulatú ismerősük felhajtotta a keresztény rabszolgákat és sikerült 78 embert kiváltaniok. Számuk aztán még 111-re emelkedett, az Arbor szerint 123-ra, amire visszatértek Bukaresten át Erdélybe, Kolozsvárra, ott nagy körmenettel vonultak a jézustársaságiak templomába, magyar szentbeszéddel üdvözölte jún. 24-én a szónok e jelisével: «Kik ezek és honnan jöttek? Nagy nyomorúságból». Ezután lefestette szenvedésüket, majd halát adva, felszólította a híveket: «Énekeljünk dicsőséget az Úrnak, magasztaljuk nagy jósága miatt». A kiváltottak közül most 6 magyar kálvinista, egy magyar luteránus és 9 más nemzetiségű protestáns tért katolikus hitre.

Az erdélyieket meg a magyarokat innen bocsátották haza. A németekkel pedig Illaván, Nagyszombaton és Pozsonyon át Bécsbe tartottak, ahová Szent Lőrinc vértanu napján érkeztek. A kiváltottak közt 38 osztrák, 27 magyar, 10 cseh volt, a többi más nemzetiségű. Ezt a redemptiót III. Károlynak dedikálták. (I. m. L. VII. c. 12—16.)

A XI. Redemptiót a Bosznia határában álló zworinik-i fogolymegváltás előjátéka előzte meg. Itt ugyanis 11 császári katona raboskodott. Tudomásukra jutott, hogy gazdáik a dulcinoiakkal paktálnak és gályaraboknak akarják eladni. Ezért kérve-kérték a törököt, ne tárgyaljanak azzal a kegyetlen néppel, mert honfitársaik szívesen fizetnek értük többet is, mint azok a gyalázatos gályarabkereskedők. A 11 közül volt egy a Babocsay-legióhoz tartozó trombitás. Ezt küldték két janicsár kíséretében Belgrád alá. A trombitás megfújta kürtjét, mire nagy kíváncsian nézték őket a várból. Jelentették az esetet Odwirnak, a város prefektusának. Ez a magyar trombitást maga elé hozatta s most módjában volt a Babocsay-huszárnak elmondania, milyen szánalmas helyzetben vannak. Odwir a belgrádi trinitárius főnöknek ajánlotta az ügyet; ennek azonban nem volt pénze, de írt Bécsbe,

8. ábra. A belgrádi kolostor.

onnan engedélyt kapott, hogy kölcsön vegyen egy Derbigscron és Vener cégtől. Miután a belgrádi prefektustól a vásárlási engedélyt megkapta, március 21-én Zwornikba ment és 1998 forintért kiváltotta a 11 rabot. Közülük 3 a Babocsay, 3 a Nádasdy légióból volt. Rajtuk kívül még 2 magyar hajdú, a többi német volt. (I. m. L. IX. c. 1.) A XI. Redemptio 1719. P. Joseph a Jesu Maria, P. Andreas a S. Gertrude és Fr. Dionysius a S. Michael vezetésével indult Viermont Dámián Hugó nagykövettel április 26-án. Már az év elején hirdették a napilapokban meg a templomokban a közeledő új rabváltást és adatokat kértek a rabságban sýnylődők hozzátartozóiktól. Egy régebben kiváltott rab, a sziléziai Nibschold Károly önként jelentkezett tolmácsuknak. A követtség 72 csinos hajón indult, de ezek közül is kivált a nagykövet díszes, színes meg aranyos hajója; farán aranyos földgömbön álló aranygyapjuval takart sas ragyogott, orrán pedig két szíren közt Jupiter tekintett a habok közé. Komáromba érve a nagykövet megnézte a várost, aztán a trinitáriusok kolostorát és szívesen sétálgatott egy-két óráig tágas, nagy kertjükben. Május 30-án érkeztek Belgrádba, itt kocsikat szereztek be a további utazásra. Szent-Háromság vasárnapján az ő rendi templomukban mondott nagymisét Schrattenbach Ernő gróf dombi-i bencés apát, a nagykövetség egyházi funkcionáriusa. Azután július 10-én Grotzka, Kollara, Jagodina, Baratinumon át a határt jelentő 3 oszlophoz érkeztek, majd Nissán, Sophián át Filippopolisba, Drinápolyba s végül Konstantinápolyba, ahol azután két hónapig tartózkodtak. Biztos kikötőjével meg gyönyörű fekvésével megigézte őket. Bejárták a várost, de leginkább azon a fórumon fordultak meg, ahol a rabszolgakereskedés folyik. Nagy négyszögű tér volt, oszlopsorral meg pergolákkal körülvéve. Vagy 100 bódében tartották a rabszolgák közül az előkelőbbeket meg a szebb nőket. Vásári napon kinyitották az egyes bódék ajtaját, hogy közszemlének tegyék ki őket. A közönséges rabszolgák a bódék előtt padon ültek, vagy körülhajtották és felügyelőjük kikiáltotta árukat. Néha 3–4 rabszolgát fűzött egy-egy láncra s így hajtotta a vásárra. A kapott árból 2% őt illette meg. Siralmas látvány volt, de érdekelte őket a város más szempontból is, hiszen már 1441-ben volt itt templomuk, meg kolostoruk. IV. Jenő pápa meg Palailogos János császár idején Joannes Theobald általános rendfőnökük a flórenzi zsinat (1439) után több portugál trinitáriust küldött ide a konstantinápolyiak kérelmére. Amurath görög császár Drinápoly és környékének elfoglalásakor igen sok keresztényt rabszolgaságába hajtott s ezért volt itt szükség a trinitáriusok önfeláldozó rabváltó munkásságára. Mikor azonban II. Mohamed 1453. V. 29. Konstantinápolyt bevette, az

összes itt időző trinitáriusokat lemészárolta, egyeseket nyíllal lőtték agyon, másoknak fejét vették, vagy görbe karddal hasították szét, ismét másokat a legkülönbözőbb kínzásokkal végeztek ki. Így rendtársaik vére áztatta e földet. Gardozo György Hagiologicum Lusitaniae c. művében megemlíti, hogy mindannyian csodálatos bátorsággal aratták a vértanúság pálmáját. Névszerint kiemeli a következőket: Fr. Dominicus a SS. Trinitate; Fr. Casparus Studillo, Fr. Rodericus Novaez, Fr. Simon a Jesu, Fr. Ambrosius Freiso, Fr. Joannes de Strada, Fr. Damianus de Castro, Fr. Antonius Calderon, Fr. Petrus a S. Augustino portugál vértanukat, továbbá a spanyolok közül Ludovicus Ferdandez, Fr. Angelus Toletanus stirpe Ducum Albae, Fr. Sebastian a Ponte és ugyancsak egy Fr. Antonio Calderon vértanukat. Szívesen jártak a keresztények lakta Perában, meg a szárazföld felé eső Galatában. Voltak itt más szerzetesek is, jézustársaságiak, dömések, ferencesek, minoriták meg kapucinusok. Hogyne szállta volna meg őket is a vágy, hogy itt letelepedhessenek, ahol a legalkalmasabban és legközvetlenebbül gyakorolhatnák hivatásukat. Sikért is nekik Perában kolostort kapniok III. Károly meg III. Achmed bőkezűségéből. Nagy volt itt az alkalom a rabvásárra. Szeptember elején bejárták a kikötőket, a hajókat. A nagykövet kijárta az Ottomán portánál, hogy a Baino nevű földalatti tömlőcből is vásárolhassanak gályarabokat. 65 ilyen szerencsétlent tudtak kiváltani. 1719 október havában megkapták az engedélyt, hogy szabadon vásárolhassanak a kikötőben. A ravasz török azonban csak az öregebbeket meg a gyengéket hozta vásárra, a jobb munkaerőket hajója fenekén rejtegette. De megvásárolták az öregebbeket is, hiszen ők is érdemesek a kiváltásra, másrészt megtudhattak tőlük sok dolgot, ami előmozdithatta munkásságukat. A velencei, liguriai, sard rabszolgák kétségbeesetten könyörögtek nekik, hogy ne csak a császári alattvalókat váltsák ki, hanem őket is. Meg is tették és nagyrészt velencei hajókon küldték őket hazájukba. Különben érdekes volt a kiváltottak élete. Tágas helyiségeket béreltek ki számukra. Reggel tábori kürtszó jelezte az istentisztelet kezdetét. Vasárnap pedig P. Levina jézustársasági atya mondott nekik német szentbeszédet. Matha-i Szent János ünnepén a császári követség zenészei önként jöttek ki hozzájuk, hogy zenéjükkel emeljék az istentisztelet fényét. Ez is bizonyosság arra, hogy nagyrabecsülték egyesek szemében talán kalandosnak látszó munkásságukat. Miután megkapták a salvus conductust, a visszatérésre gondoltak. A szultán 40 társzekeret bocsátott rendelkezésükre, köztük 10 olyant, mely fődéllel volt ellátva a nők meg a gyermekek részére. Április 11-én indultak a Márvány-tenger mellől Selymriába, onnen Drinápolyba, ahová május 2-án éppen a

bolgár húsvétra érkeztek. Nissa, Barakiumba indult a nagy karaván, átkeltek a Moraván és Belgrádba értek. Itt ünnepélyesen vonultak a trinitárius templomba hálaadásul, aztán május 21-én hazabocsátották a magyarokat, erdélyieket, horvátokat, a többi pedig Zimonyon át folytatta útját Bécs felé, ahová június 26-án érkeztek. Összesen 140 német és 5 örmény jött a császári városba. Azonban ez a redemptiónak csak egyik része volt. Mivel még elegendő pénzük volt (20.000 forint) P. Andreas meg Fr. Dionysius a tatár Budziakba ment. Oláh földön át vonultak Budziakba s a Pruth folyón keresztül Kausan-ba. Itt minden hétfőn vásár volt. Sok fiúcskát, meg leánykát hoztak a vásárra. (Sokan közülük Belgrád ostrománál kerültek fogságba.) 94 fiúcskát meg leánykát vásárolt össze, de közben idősebbeket is, mint a magyar nemes Idaczy Juditot 350 forintért és Vihaczy Ilonát, ezek most más asszonyokkal együtt gondozhatták az 5—6 éves gyermekeket. A kausáni városparancsnok azonban tiltakozott, annyi gyermeket nem engedhet el, hiszen ezekből rabszolgák lesznek, de végre megkenték 100 arannyal, mire egy-két napra kereket oldott, hogy távozásukért ne őt érje a felelősség. Meggyült a bajuk a kocsisokkal is, azok bizony az egész viteldíjat kívánták előre. Végre beleegyeztek mégis abba, hogy többet mint a felét fizették ki elindulásuk előtt. Jassyban aztán elbocsátotta őket, habár most már szívesen vállalkoztak volna olcsóbb áron és utólagos fizetéssel is. Jassyt elhagyva nagyon kellett vigyázniuk, hogy fiúkat ne raboljanak tőlük. Félelmetes volt a megáradt Szereth folyón való átkelésük. Az ár el is ragadta több csónakukat, de szerencsére sekélyesebb vízre sodorta. Péter Pálkor érkeztek Bukarestbe. A fejedelem 50 jó kocsit bocsátott rendelkezésükre, meg 25 katonából álló őrséget. Élelmükről is gondoskodott. Nehéz volt az út a hegyeken át. Töres-várnál a határhoz értek. Itt a város parancsnoka eleinte akadékoskodott ennyi gyermek láttára, de mikor felmutatták a császári leveleket, szívesen engedte át a kocsikat, csak az oláh katonákat nem. Brassón át Gyulafehérvárnak tartottak. A trinitárius zárda főnöke eléjük ment és a magyar fővárosba kísérte őket. Másnap reggel Mártonffy György erdélyi püspök főpapi díszben, zászlókkal, kereszttel, meg zenével ment eléjük. Harsonák zúgása közben vonultak a székes-egyházba, ahol P. Benedek (a Sanctis) trinitárius magyar szentbeszédet mondott. A püspök kétszer is látta őket vendégül és maga szolgálta ki a gyermekeket. Közben megjött a haditanácstól a salvus conductus azzal a meghagyással, hogy kocsikat és katonai kíséretet kapjanak Kolozsvárig. Ott a jézustársaságiak meg a város plébánosa fényes fogadtatást rendezett számukra, hogy a másvallásúak is lássák a katolikus hívek felebaráti szeretetét. Reggel harangszó hívta a

híveket a templomba, onnan indultak ki a papság meg a jézustársaságiak zászlókkal eléjük. Szép kettes sorokban vonultak be zene- meg ének-szóval. Fogadták őket a városparancsnok, meg a többi tisztviselő is, a főtéren katonák álltak sorfalat. Egyik jézustársasági atya magyar szentbeszédet intézett hozzájuk meg a nagy néptömeghez, aztán a főtemplomba mentek ünnepélyes Te Deumra. Tovább a magyar határon vesztegzár alá kerültek, de mikor kitűnt, hogy mindannyian egészségesek, szabadon folytathatták útjukat Debrecen felé. Minél beljebb kerültek az országba, annál messzibbre ment jövetelük híre és felgerjesztette a nép kíváncsiságát. Jól emlékeztek ugyanis arra, hogy néhány év előtt a tatárok Szatmár meg Ugocsa megyét pusztították, az ifjúságot magukkal hurcolták, a lakóházakat, templomokat kifosztották és felgyújtották. Nagykároly városa követeket küldött eléjük azzal a kérelemmel, hogy vegyék útjukat feléjük. Megtették, bár vargabetűt jelentett számukra. A város határában óriási tömeg, kálvinisták, meg más felekezetekhez tartozók is vártak kíváncsian. A katolikusok a kaplonyi ferencesekkel, meg néhány véletlenül ott időző jézustársasággal és Károlyi Sándor gróffal elébük mentek. Közbefogták a gyermeksereget és szent éneket zengve kísérték a vár kápolnájába. A nézőközönség könnyezve szemlélte a megható látványt. A vártemplomban szívhez szóló szentbeszéd után Te Deum volt. A gróf valamennyi gyereket akarta magáénak fogadni, de a redemptor csak 21-et engedett át és csak úgy, ha a gróf írásban kötelezi magát arra, hogy szabad emberekhez méltóan a katolikus vallásban nevelteti s tehetségüknek megfelelően hasznos mesterségekre oktattatja. A kegyes gróf mindezt szívesen megígérte és az erre vonatkozó kötelezvényt 1720. X. 14. írta alá. Nagykárolyból Egerbe mentek. Ott a trinitárius kolostor megalapítója Erdődy Gábor Antal gróf egri püspök ugyancsak gyámságába fogadott többeket. Pest, Pozsonyon át X. 30-án Bécsbe értek. (A XI. redemptio utóbbi részét Lesko József is közli az Egri kath. Tudósító 1932. évf. 6. számában, a «Trinitáriusok magyar gyermekeket váltanak meg» címen.) Szokott ünnepélyességgel fogadták a gyermeksereget, az utcák, a házak ablakai telve voltak nézőközönséggel. Szívesen fogadták házaikba és családtagjaiknak valamennyit. Soknak már nem is jutott gyermek. Ez a XI. kettős redemptio összesen 555 rabot váltott ki. A rend római feje az egyik Tabulat XI. Kelemen pápának, a másikat Hannibal Albano bíborosnak dedikálta. A trinitáriusok azonban III. Károlynak. Érdekesen szerepel benne a 90-es szám. Kilencvenkilenc rabot szabadon engedett közbenjárásukra a szultün. Kilencvenet kiváltottak a gályarabságból. Kilencvennégyet Tatárországból, kilencvenhetet Konstantinápolyban váltságdíjjal, százhatvankilenc

pedig részint Tatárországban, részint Konstantinápolyban csatlakozott hozzájuk. (I. m. L. IX. c. 2—4—9—13.)

A XII. *Redemptiót* P. Joannes a S. Felice vezette 1724-ben. Miután elegendő pénz állt rendelkezésére, az ügyet a haditanácsnál, de a török portánál is mozgatta a szükséges *salvus conductusok* elnyeréseért, meg is kapta 1724 augusztus végén. Savoyai Jenő a nissai török prefektusnak írt érdekükben, az uralkodó pedig hat hajót megfelelő legénységgel bocsájtott rendelkezésükre. P. Joannes a S. Felice magával vitte a latin, magyar, német, szláv nyelvekben jártas Fr. Gabriel a S. Stephanót, szeptember 15-én útnak indultak Belgrádba, majd Nissába, november 8-án Konstantinápolyba. A már közeledő tél miatt sok hajó kereste fel a kikötőt. A rendtagok gondosan járták be a hajókat, ám a török makacsodott és a hasznavehető rabokat rejtegette. Ezért a hajóhad főnökéhez fordultak, s mivel a nagykövet is egyengette útjukat, eleinte néhányat, később azonban már többet is sikerült kiváltaniok. Így 1725 április havában már 111 rabot váltott ki, köztük 56 gályarabot. A tavasz azonban kicsalta a hajókat a messzi sík tengerre, a munkásokat pedig a környék mezei munkájára, úgyhogy Konstantinápolyban már nem volt mit keresniök, ezért ismét a tatárok közé igyekeztek szerencsét próbálni. A konstantinápolyi rendház egyik a török-tatár nyelvekben jártas tagját, P. Fülöpöt (a S. Venceslaót) Krimbe küldte a rabszolgavásárra, ő pedig hajóra szállva a Duna torkolata felé tartott. P. Fülöp *Baccessariumban* 19 rabot váltott ki, maga pedig 78-at, köztük sok olyant, akik már 42 éve és olyanokat, akik 9 éve raboskodtak. Július 13-án találkozott a két redemptor s most csapatjaik együttesen haladtak Bukarest felé. Augusztus 15-én értek Gyulafehérvárra, itt a püspök helyettese, Demeter Márton káptalani prépost fogadta őket nagy ünnepélyességgel. A székesegyházban P. Pál a S. Laurentio szónokolt. A további útjukban augusztus 17-én Kolozsvárra mentek, itt Antalffy János erdélyi püspök fogadta őket. Ez alkalommal 12 magyar kálvinista tért át a katolikus hitre. Kisasszony ünnepén Egerben voltak, onnan Budára, majd Bécsbe mentek. A kiváltottak száma összesen 228 az Arbor sz. 220 volt. III. Károly 2000 forintot adott a hazatérteknek. Hálából neki dedikálták a redemptiót. (I. m. L. X. c. 11—12.)

A redemptiók még 1783-ig folytak, habár, II. József már 1781-ben megtiltotta a rendnek, hogy új növendékeket vegyen fel. Az Arbor chronologica pontosan felsorolja a további redemptiókat. Így 1730-ban P. Michael ab Assumptione 231 rabot váltott ki. 1734-ben P. Andreas a S. Gertrude 211 ; 1738. P. Georgius a S. Josepho 77 ; 1740. ugyancsak ő 330 ; 1744. P. Ambrosius a S. Ignatio 106 ; 1734—1745. P. Antonius

a S. Ferdinando 93; 1747. ugyanő 81; 1755. P. Augustinus a SS. Trinitate 109; 1751. P. Antonius a S. Ferdinando 47; 1753-ban ismét 77; 1756-ban *P. Xavér a S. Joanne* Nep. 83; 1759. P. Joachim a S. Anna 51; 1763. P. Bernard a Virgine 63; 1768. *P. Daniel a Resurrectione*, 77; 1771. *P. Benedictus* a S. Felice 53; 1773. P. Eusebius a S. Bartholomeo 121; 1776. 63; 1780. 81; 1783. P. Engelbert a. Matre Dei (az utolsó Redemptor) 135 rabot váltott ki. Összesen 3990 keresztény rabot váltott ki a trinitáriusok osztrák-magyar rendtartománya. (*Arbor chronologica*, Roma 1894. 135—136. lap.) A részletesebb utleírásokat azonban — sajnos — nem közli. A számok beszélnek, az évszámok is, meg a kiváltott rabok száma is. Tanuságot tesznek róla, hogy a rend tétlen életet nem folytatott.

E közhasznú tevékenységük megjutalmazására *III. Károly* Laxenburgban még 1714. VI. 10. k. leiratával a *magyar országgyűlés javaslatára* a trinitáriusok rendjét a kamaldoliakkal meg a piaristákkal együtt *törvényesen befogadta*, illetőleg *becikkelyezte*. 1713. XI. 4. terjesztették eziránti kérelmüket az országgyűlés elé s ott egyhangúlag elfogadták. A királyi leirat kiemeli, hogy kegyesen hozzájárul az országos rendek ajánlásához s a kamaldoliakat, a rabváltó trinitáriusokat meg a kegyesoskolabéli atyákat befogadottaknak és állandósítottaknak jelenti ki Magyarországon és a hozzácsatolt részekén.

Ne gondoljuk azonban azt, hogy letelepedésük és első működésük egészen simán folyt, mert az bizony elég *küzdelmes* volt. Pozsonyban nem szívesen nézték térfoglalásukat más kolduló szerzetesek és inkább óhajtották volna őket a városon kívül látni. Rendi céljuk miatt elkerülhetetlenül szükséges volt az alamizsnagyűjtés s így más kolduló rendek félelmetes vetélytársakat láttak bennük. Császári és királyi rendelet védi meg őket Pozsonyban két más szerzetesház folytonos intrikái ellen. (1709. I. 30. kelettel. Ann. Lib. VI. c. XVII.) A kolduló rendek egyenesen azt kérték Kollonichtól, hogy tiltsa el őket az alamizsnagyűjtéstől. Már-már úgy látszott, mintha e nagy ellenszenv Kollonichot is gondolkodóba ejtette volna és meggyöngítette hajlandóságát irántuk. A bíbornok azt hajtogatta most előttük, hogy Pozsonyban csak ideiglenes szállást adott nekik, mert valójában Szakolcára gondolt. Mint sujtó villám hatott rájuk a kijelentés, mert jól tudták, honnét fúj a szél.

P. Franciscus a Madre Dei pozsonyi praesesnek Kollonichot most arra kellett bírnia, hogy álláspontját megváltoztassa. Felsorakoztatta érveit: ha innen távoznának, ellenfeleik könnyen rájuk foghatnak: íme a proskribáltak; jó barátjaik pedig megütköznének rajta s joggal kérdezhetnék, ugyan miért is fordult el tőlük az eddig jóindulatú

bíboros? Majd az alamizsnagyűjtést kellett derekasan kivédeniök. A praeses a rendnek Bullaré-ját¹ terjesztette a bíbornok elé s kimutatta igazukat. Kollonich tekintettel a többi rendházra, korlátozni óhajtotta e rendi privilégiumot, mire a praeses kijelentette, hogy inkább lemond a 4000 forintról és egyebekről, de az alamizsnagyűjtésről semmiképen sem mondhat le. Ügyüket imával és önsanyargatással terjesztették az ég elé s íme, némi idő multán siker koronázta kérésüket. A bíbornok ugyanis áttanulmányozta a pápai bullákat, megdicsérte a praeses szilárd álláspontját és «attente revidimus bullas et privilegia infragibilia» még többet is adott, mint amennyit reméltek, tudniillik országos engedélyt az alamizsnagyűjtésre. 1699. VI. 30.

Sok bajuk volt a luteránusokkal Pozsonyban meg Nagyszombatban is. Fájtak az ünnepélyes visszatérések városról-városra s a nyomukban járó megtérések. Pozsonyban nem akarták nekik átadni a régi temetőt, amelyről aztán kitűnt, hogy katolikus temető volt és egyszerűen csak usurpálták, tehát semmi jogcímük sem volt hozzá. Nagyszombatban pedig az elhagyatott trinitás-templomot tagadták meg tőlük; azt terjesztették róluk, hogy dúsgazdag rend, bőséges jövedelmi forrásokkal rendelkezik, könnyen szerzi meg a polgárok birtokait meg jogait, adósaikat szolgálként kezelik. Mindent magukhoz ragadnak, a kiváltott rabokat alattvalóikká teszik, hatalmas építkezéseket folytatnak. Bort mérnek, mézszárszéket nyitnak s így a polgárokat illető hasznót ők élvezik stb. . . Sok huzavona után itt is győzedelmeskedtek. P. Emanuel a S. Maria azonnal cáfolgatta a rágalmakat. Kiváltott foglyaikat nem teszik szolgálkákká,² hiszen a redemptio végeztével szabadon térhetnek vissza családjaikhoz, ha közülük többen térnek katolikus hitre és éltek végéig hálásak nekik, még nem rabszolgáik. A szerzett vagyonnak csak egy harmadrészét fordítják fenntartásukra, építkezéseikre; sokkal szegényesebben élnek, mint bármely más szerzet. Erről mindenki meggyőződhet, ha szegényes celláikba tekint, avagy fogyatékos étkezésüket megfigyeli. Nagyobb szegénységet alig fog valahol látni.³

¹ Bullarium Ordinis SS. Trinitatis, Pamplonae 1781.

² Midőn Károlyi Sándor gróf a rabságból visszatérő magyar gyermekeket Nagykárolyban magára vállalja, a redemptor csak 21-et engedett át, kívánta, hogy katolikus vallásban nevelkedve *szabadok* maradjanak s képességeiknek megfelelő pályákra készíttessenek elő. A nagylelkű gróf mindezt megígérte 1720. X. 4. k. nagy pecsétetes oklevelében. (Egri. Kath. Tud. 1932. 123. l.)

³ Valóban a rend feloszlátásakor, midőn már nem kellett a kezdet nehézségeivel megközdenniük, az egyes cellák berendezéseinek leltára a lehető legegyszerűbb butorzatról tesz tanúságot. A minister generalis szobájában van egy párnázott szék, asztal könyves polccal, ágy, mosdó, szekrény, imazsámoly, egy szentkép, egy utiláda. Néhány morális és kánonjogi könyv.

Folytonos perlekedésük volt a Breuner örökösökkel is. A szerzetesek vádolták az örökösöket, különösen Königsegg grófnét, de testvérbátyát, Breuner Siegfriedet is, hogy nem teljesítik az alapítvánnyal járó kötelességeiket, viszont a Breuner örökösök panaszkodtak, hogy a felépülő kolostor famunkái számára nagyon pusztítják az erdőségeket és nem elégszenek meg azzal, amit kaptak tőlük. A királyi kancellária hathatós védelmébe vette a trinitáriusokat, végre sok huzavona után megegyeztek egymással.

A harcos idők szülte harcos rend bátran nézett a támadásoknak szembe. Erkölcsi tisztaságuk, szeplőtelen szerzetes-életük, szellemi fel-

9. ábra. A konstantinápolyi kolostor képe.

készségük, nagy műveltségük s elvitázhatatlan érdemeik az egyházzal és az őket befogadó magyar hazával szemben megadták nekik azt a fölényt, amely irígységgel, cselszövényekkel és támadásokkal szemben legyőzhetetlenekké tette. Letelepedésük a vallásos, szép barokk idejére esik, a tekintély korszakára. Jól esik látnunk, milyen nagy volt az egyháznak befolyása, hatalma, királyi tekintélye. Milyen készséggel működnek vele közre a világi és katonai hatóságok, milyen nagy támogatói a gazdag főurak és a nemesi családok s milyen feltétlen tisztelettel meg engedelmességgel viseltetnek iránta a hívő tömegek.

A magyar és osztrák házak, mint láttuk, a lengyel rendházakkal együtt alkottak önálló tartományt: 1695-ben a toledói trinitárius nagykáptalan alkalmával (Pridie Kalendas Maii) P. Joannes a S.

Antonio általános rendfőnök az osztrák-magyar házakat, nevezetesen a bécsit, illavait, meg a patakit kivette a lengyel tartomány főhatósága alól és külön komiszárius generális: P. Joseph ab Angelis alá rendelte. Ez a komiszáriátus hamarosan megizmosodott magyar, osztrák, cseh kolostorokkal, később Belgráddal, Konstantinápolyal, úgyhogy 1728-ban külön rendi tartománnyá vált. Az új rendtartományt Szent József oltalma alá helyezték. Legfőbb földi pártfogója és részben megteremtője III. Károly. Pártfogásával és királyi jóváhagyásával alakul meg a legtöbb házuk, de különösen a gyulafehérvári, a belgrádi, meg a konstantinápolyi. A trinitáriusok javára szolgáló okiratokat mindenkor nagy örömmel írta alá. Alatta fogadta be az 1714. országgyűlés törvényesen a trinitárius rendet. Hathatós támogatásával indulnak meg a redemptiók.

Főuraink közül most különösen a vásónkeői Zichyek, Bercsényi Zsuzsanna és Berényi Erzsébet grófnők, mint a Zichyek nemeslelkű hitvesei a leghathatósabb pártfogók és legbőkezűbb jótévedők: (óbudai Kiscell, Makkos-Mária). — A rendtagok száma megnövekedett, köztük egyre nagyobb szerephez jutottak a magyarok. A rendtartomány élére is magyar ember került. P. Stephanus a Sacramentis (Nozdroviczky Imre) személyében, még pedig «non semel». Az 1750. pozsonyi rendtartományi káptalan kimondja, hogy a nagyobb számú magyar zárdaakra való tekintettel a felveendő növendékek felezésében magyarok legyenek, felezésben pedig németek és csehek. Magyarok azok, akik tökéletesen beszélnek a magyar vagy szlapon nyelvet, csehek, akik csehül vagy morvául beszélnek. A több nyelven beszélők — *ceteris paribus* — előnyben részesülnek. A pozsonyi házba terelődik át a rendi élet súlypontja, sőt a feloszlás előtti években magyar trinitárius, a szempei származású P. Dömötör Leó ab Ascensione került az egész rend élére, kit a rendi krónika «*vir omnino inclitus*»-nak magasztal. Alatta indult meg az a folyamat, amely a spanyol szellem és vezetés alól függetleníteni kívánta magát, amennyiben spanyol és Spanyolországon kívüli kolostorokra osztotta a rendet. (*Tempore regiminis huius ministri generalis utriusque familiae, hispanae scilicet et extrahispanae dismembratio incepta fuit et anno demum 1783. omnino consummata.*) Mennyi reménység, milyen távlatok nyíltak meg ezzel a magyar kolostorok előtt! Sajnos, már későn. Új szellem szállta meg a kort. Új eszmék fűtötték a vezető embereket, a felvilágosodás korszakának hajnalhasadására ébredt az önálló osztrák-magyar tartomány is. Tagjai folytatták ugyan áldásos működésüket és újra meg újra indítanak rabváltásokat 1783-ig; gyűjtenek és felkészülnek nagy utakra. Kolostoraik továbbra is nemcsak az illető

városok, hanem messzi vidékek hitéletének is virágzó központjai. Illava, «ingens paenitentia», Kisczell és Makkos-Mária szépen induló kegyelemhellyé lett, ahová messzi vidékekről zarándokoltak a hívők ezrei. A két utóbbi kegyelemhely gyors felvirágzása mutatja buzgó lelkipásztori munkásságuknak eredményes voltát. Előkelő családok meg jámbor hívek alapítványokkal meg bőséges alamizsnákkal gazdagítják. A rend megvagyonosodott az egész vonalon. Vagyonuk legnagyobb része a császárvárosi bankokban volt elhelyezve. Ez szemet szúrt. Mindinkább ellenséges, irigy szemmel nézték s midőn az aufklárista szellem már teljes diadalát ülte II. József idején, őket is érte a fájdalmas feloszlítás súlyos csapása.

Hivatkoztak arra, hogy a trinitáriusok kiviszik a pénzt az országból, haszontalan csöcseléknépséget váltanak ki, pedig nincs azoknak rossz sorsuk a pogányok közt sem; így pénzükkal a pogányokat gazdagítják, sőt egyenesen ösztönzik az afrikai kalózokat a keresztények elfogására. II. József ezért 1781-ben megtiltotta az ujoncok felvételét. 1783 nov. 20-án pedig egyszerűen beszüntette a rend működését s egyetlen tollvonással eltörölte a nagyérdemű szerzetesrendet a monarchia egész területén. Az eltörlési rendelet hivatkozik arra, hogy a bécsi rendházban lefolytatott vizsgálat alkalmával kitént, hogy az egybefolyt pénzekkel nem egészen helyesen jártak el és a legnagyobb rendtelenséget találták e kolostornak mind belső gazdálkodásában, mind pedig szerzetesi életmódjában, ezért Ófelsége elhatározta, hogy ez a szerzetesrend, amely a jelen viszonyok közt idejét múlta és hasznavehetetlen, nemcsak Bécsben, hanem az örökös tartományok többi részében is teljesen megszűnjék. A tőlük lefoglalt vagyont a vallásalaphoz juttatja, de természetesen fel kell használni olyanok kiváltására is, akik önhibájukon kívül estek török vagy tatár fogságba. (Acta Trinit. Agrientium, Kincstári Levéltár 272. fase.)

Tagadhatatlan, hogy a felvilágosodás korszakának szabadabb szelleme megérintette fagyos lehelletével a kolostori életet is. Az osztrák magyar trinitárius káptalan Pozsonyban 1753 augusztus havában több gyűlésen foglalkozik a szerzetesrend fegyelmi állapotával, sajnálattal állapítja meg az egyes kolostorokban beállt hanyatlást, szigorúan figyelmezteti a házfőket, hogy lelkiismeretesen tartsák be a rendi szabályokat, ősi szokásokat, az ellenszegülőket pedig büntessék meg a regula szerint előírt módon. Valószínű, hogy egyes házfők dispenzálták alattvalóik egy részét az éjjeli zsolozsma alól, mert a tartományi káptalan nyomatékosan inti a házak előljáróit, hogy egykönnyen ne dispenzálganak az éjjeli zsolozsma alól senkit sem, még kevésbé a hajnali félőtőrai felkelés alól. Kivételt csak a többszöri földrengéstől sujtott

komáromi zárda alkot, ahol március hóban annyszor kelhetnek fel félhat órákor, ahányszor adventben félöt órákor keltek; egyben nagyon inti ezt a zárdát a rendi szabályok pontos betartására s az éjjeli zsolozsma végzésére. Megállapította a káptalan azt a hibát is, hogy a gyóntatás nehéz munkája alól sokan kivonják magukat, a naponkénti konventmiséről is hiányoznak. Egyesek vásár- meg ünnepnapokon ismerőseiket látogatják, vagy több napon át távolmaradtak. Tiltja ezért, hogy nagyobb kirándulásokra menjenek, vagy hogy az ujoncház előjárói éjjelre otthon ne legyenek «nec per unam noctem extra conventum maneat». Megtörténhetett az is, hogy egyesek szobáikba zárkóztak. Ezekre azt a büntetést szabja ki, hogy első esetben a földön kell étkezésüket elfogyasztaniok, második esetben csak kenyeret és vizet kapjanak, harmadik alkalommal elveszik tőlük a kulcsot s ugyancsak az ebédlőben csak a földön ülve fogyaszthatják el a darab kenyeret és vizet. A bécsi rendházban igen lazán kezelték a klauzurát, ezért elrendeli a káptalan, hogy nőket csak a külső kapu mellett nyíló helyiségben fogadhatnak. Egyesek hanyagok voltak a misemondásban is. Nagyon sürgette a káptalan az egész lelki élet megújódását, a collatio spiritualis és a laikus testvérek kellő nevelését. (Acta et decreta in Conventu Posoniensi. Kézirat Ab. 226. Egyet. Könyvtár.)

Az 1759. in conventu Barcinonensi megtartott rendi zsinat is foglalkozik a szerzetesek életmódjával. Meghagyja a tartományfőknek, hogy a rabváltás számadási könyveire is terjedjen figyelmük, szigorúan vizsgálják meg a bevételek és kiadások számadását és láttamozzák azokat. (Kézirat Ab. 226. E. K.)

A rendi káptalanok e szigorú határozatai mutatják, hogy nem engedték elsekélyedni a szerzetesrendi életet, hanem keresték a módokat is a meglazulást tanúsító rendtagok megfegyelmezésére. Mindenekelőtt a házfőknek meg az előjáróknak hagyták meg, hogy járjanak elő jó és nemesen vonzó példával. Hogy a fentjelzett hibák ittott jelentkeztek, azon ne csodálkozzunk. Viharos korszak volt; viharok még a legsimább tükrű tó vizét is felzavarják. Miként egyes emberek és egyes családok életfolyamatában van emelkedés, de meg sokszor süllyedés is, úgy a kolostori életben is lehetséges «ascensus és desensus», de örökre megvan bennük a virtuális erő a megújódásra, az újravirulásra. Miként a tenger apályára újra beáll a dagály hatalmas ereje, úgy váltja fel a kolostorok esetleges meglazult fegyelmét az anyaszentegyház mindent megifjító, ellenállhatatlan reformereje. Csak bizzuk az egyházi intézményeket az egyházra, mert egyedül ő van hivatva ad omnia restaurare in Christo! Ő tud a látszólag idejüket mult rendeknek is oly célokat kitűzni, amelyek követésében mindig

moderne, mindig aktuálisak maradhatnak, akár a nagyvárosi élet modern rabszolgavásárain, akár a pogányok közé induló missziós utak nagy távlatain. A lélekmentés munkája pedig mindig modern, mindig új változatokra képes.

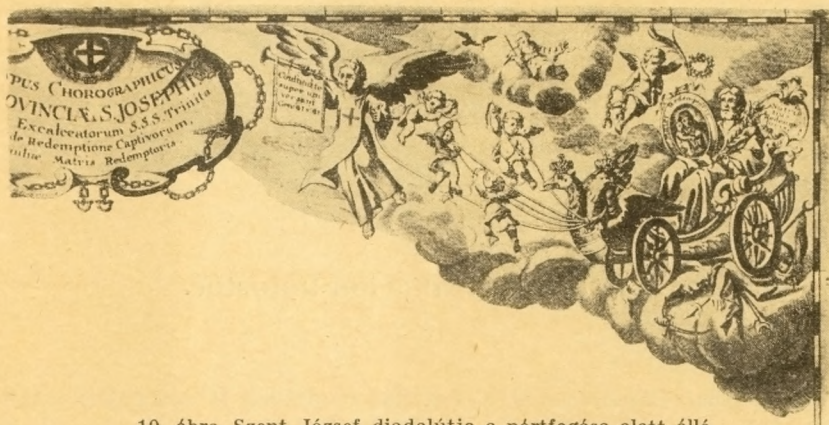
Szebb és hasznosabb jövő még sem virradt sehol sem a bezárt trinitárius kolostorokra és a tornyaiktól megcsönkített templomokra. A zsolozsmáimától megszentelt helyek egészen profán célok szolgálatába jutottak, sőt le is romboltattak.

A feloszlátás alkalmából készült leltárak igazolják, hogy a rend valóban nem kis vagyon felett rendelkezett, mert hiszen alig 90 év alatt annyit szereztek, hogy félmillió forintot érő vagyont foglalhatott le tőlük a kincstár. De ugyanazon leltárak tanúságot tesznek arról is, hogy mind a hívek, mind az egyházi hatóságok rendkívül sok adományban, kedvezményben részesítették őket még közvetlenül a feloszlátás előtti években is. Haszontalan, fegyelmezetlen szerzetesektől egyaránt elfordultak volna nemcsak az egyházi hatóságok, hanem a hívők is. De mást is mutatnak a leltárak, azt, hogy valamennyi kolostor belső berendezése a lehető legszerűnyebb és legprimitivebb. Ha kevésbbé fegyelmezett szerzetesek lettek volna, akkor rendi vagyonuk egy részét lakályosabb, megnyerőbb szobákra fordították volna, pedig csak tudományos könyvekkel tették meghittebbé rideg cellájukat. Valóban e tekintetben semmit sem tértek el az eredeti Regulától!

Az osztrák-magyar rendtartomány minisztergenerálisának szövege *rém szegényes volt, mint láttuk*. Amilyen volt a rendfőnök szobáskája, olyan volt a többié is, sehol semmiféle kényelemnek nyoma, mindenhol a legridegebb egyszerűség tűnt elő, még pedig valamennyi zárdájukban. Ezt bizonyítják a leltárak!

Az osztrák-magyar rendtartománynak összesen 831 tagja volt. A feloszlátás idején 120 fogadalmas magyar rendtag hagyta el kolostorát.¹

¹ Az osztrák-magyar provinciáról így ír Fr. Antonio ab Assumptione az Arbor Chronologica-ban 140 l. Haec provincia inter ceteras facile princeps fuit maximeque floruit in prosequendo praesertim praecipuo N. S. Ord. fine in redimendis scil. captivis. Sed anno 1784 praefatae provinciae conventus a Josepho II. imperatore et Romanorum rege bonis ecclesiasticis inhiantes pessimisque consiliariis morem gerente aboliti sunt. Verum est, quod haec provincia an. 1970 denuo surgere caeperit, sed maximis iterum ineunte saeculo elagitata calamitatibus ob perturbationes, quae ex infaustis Napoleonis gestis atque bellis ortum habuerunt, tota pro dolor! periit.

10. ábra. Szent József diadalútja a pártfogása alatt álló
osztrák-magyar rendtartományban.

II.

AZ OSZTRÁK-MAGYAR RENDTARTOMÁNY MAGYAR KOLOSTORAI.

Illava 1695.

Sárospatak 1693 és 1728.

Pozsony 1697.

Nagyszombat 1712.

Komárom 1714.

Gyulafehérvár 1715.

Eger 1717.

Ó-Buda, Kiscell 1738.

Makkos-Mária 1749.

Az Illavai trinitárius kolostor.

1695.

A trencsénmegyei illavai fegyház eredetileg Isten rabjai, a rabváltó trinitárius szerzetesek számára épült. Sőt a mögötte emelkedő várrom is egyházi eredetű, mert a templomos lovagok egyik állomás-helye volt. A romok közt ismeretlen régi templom nyomai láthatók. A vár nagy kapuja felett délre, ahol a vonóhid vezetett az árkon át, Szent Ágostonnak több mondását olvashatjuk uncialis betűkkel: így: Magna est mea iniustitia, satis vero maior *Redemptionis* iustitia. Továbbá quanto superior est Deus homine, tanto inferior est malita mea eius bonitate. Quid enim deliquis homo, quod non redemeris Filius Dei factus homo. M. D. X. C. II. David Psal. 2. Nunc tibi nulla magis cordi sunt sacra, nec ullum gratius est anima se cruciante sacrum. A torzított szöveg valószínűleg valamely eretnektől származhatott, aki lelkiismeretének megnyugtatóására a saját ízlése szerint alakította a bűnös élet folytatására serkentő mondásokat. Akkortájt poharazás közben szoktak ilyenfélékkel szellemeskedni a nagyobb életszabadságra vágyakozók. A *redemptio* szó mégis mintegy omenként jelzi a hely jövőendő rendeltetését, a trinitárius életsorsot.

Midőn V. Kelemen pápa Szép Fülöp francia király sürgetésére feloszlatta a templomos lovagok rendjét, Illava is világi kézre került. Gyakran cserélt gazdát, mígnem Strassoldo gróf császári parancsra fel nem robbantotta az ellenségnek menhelyül szolgáló várat. Hatalmas árkaival azonban még így is könnyen kijátszhatott hirtelen ellenséges támadást. Végre is a Fiskusé lett, innen került a Breuner grófok birtokába. Breunerék domicilliuma a külső várban volt, amely kellemes dombon állt, sziklás alapja megvédte a Vág áradásai ellen. Sok előkelő férfiú fordult meg itt, mikor a közügyekről, vagy közös terhek viseléséről kellett tanácskozniok.¹

Breuner Kristóf Siegfried gróf, a császári kamara főnöke 1693-ban zálogba adta az illavai birtokot Széchenyi György esztergomi

¹ Illaviensis arcis et oppidi succincta topographia. Annales 1697. Lib. II. c. XIX. 228. l.

érseknek 80.000 rajnai forintért, az évi kamat a következő évtizedig őt illette meg ezentúl, míg a teljes visszaváltás meg nem történik. Ezen cserének köszönheti az illavai trinitárius kolostor kezdetét.

A rabváltó szerzetesek ugyanis már akkor, mikor Bécsben zárdát alapítottak számukra, arra gondoltak, hogy Magyarországon is letelepedjenek, hiszen oly közel volt a törökhöz és az oly sokszor zaklatta betöréseivel. Kollonich bíboros, a rendnek egyik legnagyobb pártfogója s más jó barátai igyekeztek is őket a magyar primásnak, Széchenyi Györgynek ajánlani. Széchenyi György primás ismeretes volt arról, hogy takarékosággal s ügyes gazdálkodással szerzett vagyonát jámbor célokra szolgáló alapítványokra fordította. Több szerzetes családot telepített le országában s bőkezűen is gondoskodott róluk. Harmadfél millió rajnai forintot adott közcélokra. Hét kolostort alapított, nyolcat megújított, a Jézustársaságnak Budán, Esztergomban, Győrött, Kőszegen, Pécsen új kollégiumokat építtetett, egri házukat pedig kollégiumi rangra emelte. Invalidus katonáknak Pesten meg Pozsonyban is építtetett házakat. «Sementes spargebat aureas ut Regno succresceret aurea prosperitas.»

Széchenyi primás ezidőben Pozsonyban lakott, mert betegeskedése kötötte ide. Kollonich tehát ide küldte a rend generális komiszáriusát P. Joseph ab Angelis-t és társát P. Maurus-t megleghangú ajánlólevéllel. A szerzetesek megtették az egy napi utat Pozsonyba s azonnal jelentkeztek a betegen fekvő primásnál. Az agg egyházfő szíves szavakkal fogadta a belépőket: csak ne csináljatok semmiféle ceremóniát, hanem üljetek le. A generális komiszárius ékes szavakkal adta elő küldetésüket s átnyújtotta Kollonich ajánló levelét. Az érsek figyelmesen olvasta Kollonichnak a rendet dicsérő sorait, szerinte ez a rend az egész kereszténységnek hasznára van; Magyarországnak pedig egyenesen szükséges. Mivel azonban az érsek már végrendelkezett, kénytelen volt így válaszolni: *Modo iam omnia sunt disposita.* Majd némi gondolkodás után biztatta őket: imádkozzatok csak értem, hogy még néhány hónapig élhessek, tesztek majd értetek valamit, látogassatok meg, ha Bécsbe jövök! Alázatos kézsókkal távoztak és Bécsben magán- meg közimákban ostromolták az eget az érsek felépüléseért. Imájuk meghallgattatásra talált. Az érsek minden várakozás ellenére hamarosan felépült s Bécsbe ment. A trinitáriusok nevezetesen P. Joannes a Cruce és P. Michael ab Assumptione nyomban felkeresték és gratuláltak felgyógyulásához, egyúttal szóba hozták a rendnek Magyarországra vonatkozó óhaját. Az érsek őszintén így felelt: *Legyetek türelemmel, szívembe zártalak.* Nem kételkedhettek tehát az érsek jóindulatában. Ugyanaznap a rendnek nagy pártfogója,

Harrach Nándor gróf is meglátogatta az érseket s meghívta a közeli napokban ünnepi lakomára. Ezen a lakomán szóbakerültek a trinitáriusok is. A gróf élénken vázolta a rend hasznos működését, szigorú életmódjukat, hiszen Spanyolországból ismerte őket; mások megemlékeztek a köztisztelőben álló szerzetesek nagy népszerűségéről, főleg pedig a grófné magasztalta pártfogoltjait. Az érsek szívesen hallgatta az elismerő és dicsérő szavakat és most maga is szükségesnek vélte a rendnek letelepülését. Két nap múlva már több bizalommal járultak a szerzetesek az érsek elé, amikor is őszintén így szólt hozzájuk: Legyetek csak türelemmel s várjatok húsvétig. Szívembe zártalak, egész szeretetem felétek irányul, mert sok szépet hallottam rólatok. Az a Harrach grófné csodálatos dolgokat beszélt működésekről. Ők tehát bízva imádkoztak a jószágos érsek életbenmaradásáért.¹ Az érsek szándékáról értesült Lipót király is s ezért 1693-ban dicsérő sorokat intézett hozzá. Örömmel látja — úgymond —, hogy az érsek nem vénül, hanem mind buzgóbban felkarolja a karitatív intézményeket, a szűkölködők segélyezését, egyházak megújítását, kolostorok építését és dotálását, amint azt a nagy magyar egyházi vagyon célul is kitűzi, Ezen véleményében megerősíti az érsek azon szándéka, hogy éppen a Spanyolországból hozzájött trinitáriusokat akarja Magyarországon letelepíteni, hón kívánja, hogy a törökök járma alatt nyögő keresztények kiváltására oly üdvösen működő páterek mielőbb helyet kapjanak Magyarországon. Az érsek 1694. II. 20. érsekségének 9. évében Pozsonyban ki is állíttatja az alapító okiratot: Miután megfontoltam, mily gyászos sorban élnek azok, kik a keresztény név ellenségeinek hatalmában messzeföldön sorvadnak s csak alig minden századik szabadul ki közülük, sőt a legtöbb éhhalált szenved a piszkos, nyirkos börtönökben, férgek emésztik fel, avagy kétségbeesésükben pogánnyá válni kénytelenek, elhatároztam, hogy a rabváltó szerzeteseket nálunk letelepítem s beültetem az illavai javakba, amelyeket mult évben 80.000 rajnai forintért Breuner Siegfried gróftól megszereztem, úgy azonban, hogy a jövedelem harmadrészét magyarországi rabok kiváltására kell fordítaniok, amit szigorúan kötik a rendi előjárók lelkiismeretére. Ha Illaván nem volnának békességes viszonyok, más magyar helyen élvezhetik a javadalmat s ha ott sincs nyugtuk, akkor más országban, de mihelyt béke lesz, ismét vissza kell ide tértőlők. Ha egy évtized múlva Breuner grófék visszaváltják a javadalmat, akkor is az említett célra kell fordítaniok a jövedelmet. Az érsek még kívánja, hogy márvány címere a kolostor kapujára kerüljön s a szent-

¹ Spes affulget ordinem in Hungariam introducendi. 1692. Lib. II. 112. 1.

misékben meg imáikban megemlékezzenek róla. Alapítványát végül a császári fenség oltalmába ajánlja. I. Lipót 1695 március hó 22-én jóváhagyta az időközben elhunyt Széchenyi György érseknek végrendeletesileg megállapított intézményét.¹

A trinitáriusok azonban, mert félték a gazdálkodástól, 1695. IV. 6. ismét Breunerékra iratták át a javadalmat bizonyos évi járadék fejében. Az idők mostohasága miatt most már nagyon kuszált lett az ügy, végül is P. Joseph ab Angelis komiszárius generális P. Joseph a Sacramentót s P. Joseph a S. Maria ujoncmestert, — mindkettő spanyol volt, — továbbá a bécsi származású Fr. Jacobus ab Angelis-t Nagyszombatba küldte az akkor ott székelő esztergomi káptalanhoz, hogy beiktassák őket a javadalomba s aztán annak módja szerint mindjárt le is mondjanak róla. A káptalan a küldöttség óhaját teljesítette s s kiküldte Piber László almissi v. püspököt, esztergomi Szent Tamás-hegyi prépostot, hogy részt vegyen a birtokbavételnél meg a rákövetkező lemondásnál is. Piber László a trinitárius küldöttséggel április 21-én ment Illavára s másnap odaérkezett Bécsből P. Joseph ab Angelis komiszárius generális P. Emanuel a S. Mariával s ott volt Breunerék képviselője is. A püspök összehívta a nemeseket, hogyha valamelyiköknek jogos kifogása volna a szerzetesatyák beiktatása ellen, tegye meg nyíltan. Mivel senki sem emelt kifogást, végrehajtotta a végrendelet intézkedéseit, a jegyző jelenlétében átvették a javadalmat s azután ünnepélyesen le is mondtak róla Breuner grófék javára. Ebéd után a gyűlést befejezték. Jóváhagyta az ügyet Balázs nyitrai megyéspüspök is. Mivel a belső vár romjai nem adtak volna biztos lakhelyet a szerzeteseknek, a külső várnak a Vág folyóra eső részében kaptak lakást. Az új szerzetház főnöke a már említett P. Joseph a Sacram. lett. Dícséretes erkölcsű, szentéletű férfiú. Vele maradtak P. Emanuel a S. Maria és P. Joseph a Jesu-Maria, a komiszárius generális pedig visszatért Bécsbe, hová május 3-ára ért.²

Lakásukhoz közel szűk és kis térfogatú torony volt, de mégis alkalmas arra, hogy oltárt állítsanak fel benne. Szentháromság vasárnapján, május hó 30-án misézett a három szerzetes először ezen oltárnál. Vendégeket is hívtak az ünnepre, de mivel a legtöbb illavai lakos luteránus volt, aznap Trencsénbe mentek, hogy ne kelljen résztvenniök a katolikus ünnepségen. A szolgák figyelmetlensége miatt tűzvész ütött ki, de a templom és ők sértetlenek maradtak. Kelyhet és mise-

¹ Az erre vonatkozó eredeti okmányok mind megvannak a kincstári levéltár Acta Trinitariorum Illaviensium című 274—279-ik fasciculusban.

² Illaviensis nostri coenobii fundatio in effectum deducitur. Lib. II. c. VII. 195. lap és c. X. Illaviae res in coenobii formam reducuntur.

ruhákat a trencsényi jézustársaságiaktól kaptak. Július hó 20-án két új rendtag jött Bécsből, úgymint P. Adalbert a S. Andrea és Fr. Joannes a S. Felice klerikus, aki később az osztrák-magyar rendtartománynak első általános főnöke volt. Habár csak öten voltak, mégis teljes szerzetesrendi életet folytattak. Megtartották a böjtöt, a szigorú csendet, két óra hosszat elmélkedtek s karban mondták a zsolozsmaimát. Most már a várnak másik részében külön kis, egyszerű cellákat alakítottak s egy másik, valamivel nagyobb toronyban berendezték a kápolnát is. Ezekhez az átalakításokhoz járult még egy hevenyében összetákolt caenaculum meg több műhely, ezeket október végén vehették használatba. A legtökéletesebb szerzetesi életmódot vezették be, két új növendék is kaptak, nevelésüket P. Magister Emanuel a S. Mariára bízta. Ez a két növendék két más új fogadalmassal s magiszterükkel rendi szokás szerint a többtől különválasztott lakásba zárkózva a legszigorúbb életmódot követte. Szinte hihetetlen, milyen buzgósággal követték e rejtett zárkozottságukban az erény ösvényét. Miután a teremtményektől teljesen visszavonultak, csak az égieknek, teremtőjüknek éltek imában vagy munkában. Alkalmazásba vették mindazt, amivel a tökéletesebb aszkézis útmutatása szerint mind a belső, mind a külső érzékek megfékezhetők s az észnek szolgálatába kerülnek. Habár e szűkös élet még örökös alkalmatlankodásokkal sújtotta őket, a szemüket sem merték felnyitni s a mezők verőfényes zöldjére tekinteni. Kulccsal zárták el az ablakokat, hogy ne lássák, mi van odakünn s viszont őket se lássák mások. Mindenhol kiritt a legnagyobb szegénység, mert lelkük oly nagy hévvel vágyódott a tökéletességre, hogy még a legszükségesebb dolgokat is nélkülözték. Az egész helynek egyetlen disze kis fafeszület volt. A Boldogságos Szűz képe jelképezte az oratoriumot, ahol térdre borulva végezték a szokásos imagyakorlatokat. A celláknak falaira a szentírásból meg a szentatyákból vett jelmondatokat vésték, hogy olvasásuk Isten szeretetére s a földi dolgok megvetésére intse szüntelen. Nyugodt béke, kölcsönös szeretet s összhangzatos akarat honolt köztük. Önmegismerésre törekedett mindegyikük, ami azt eredményezte, hogy ki-ki engedni tanult a maga véleményéből s mindegyik alázatossággal igyekezett meggyőzni a másikat. Elégedetlenség, morgás, panasz vagy jajgatás nem hallatszott köztük, még a legkeményebb munkák alatt sem. Szomorúnak vagy kishitűnek egysem látszott, derült volt mindegyikük lelkülete, kész még többet is szenvedni Krisztusért. Valóban anyagi életmód volt, tanúságot tettek róla, hogy lelkük az égben jár, Isten szüntelen jelenlétében. Új Thebai nyílt meg itt, a régi remetegyáták méltó versenytársainak lakhelyén. Ennek a rejtett életszent-

ségnek mégis híre ment messzire s több nemeslelkű ifjút vonzott körükbe, sőt még a másvallásúak előtt is tiszteletben állt az illavai szerzetesek élete. Csak egyet nélkülöztek szomorúan, az Oltáriszentséget. Ezért a házfőnökök minden gondja odairányult, hogy mielőbb teljesítse óhajukat. A nyitrai püspök engedélyével szép színes s aranyos tabernákulumot készíttetett s november hó 7-én külső pompa nélkül, de annál nagyobb áhítattal vitte új hajlékába az Eucharisziát. Ezentúl az a szent törekvés hatotta át őket, hogy minél gyakrabban térdreborulva hódolhassanak az Úr előtt; éjjel meg nappal is vágyódva utána, szent tűzzel élesszék lelküket s örvendjenek az Úr vigaszainak. Íme ilyen volt az első illavai trinitáriusoknak kitűnő kezdete s a következők folytatták; a szerzeteséletnek legnemesebb példája volt, hogy mindig követésre méltóan álljon az utódok előtt.¹

P. Joseph a Sacramento házfőnök megérte még azt az örömet is, hogy 1694-ben filozófiai kollégiummal bővült a kezdetleges rendház, majd átadta hivatalát P. Joseph a Jesu Mariának. Ez november elején vette át a rendház vezetését. 1697. P. Joseph a Matre Dei bécsi komiszárius generális rendi vizitációt végez Illaván április hó végéfelé. Külön kihallgatta az egyes rendtagokat, hogy világos képet nyerjen őszinte vallomásukból hogylétükről és a felmerülő bajokon segítsen. A főbaj a helyi viszonyokban volt, az ideiglenes, szűkös lakásban. Belátta, hogy a tákolmánynak mondható kolostorban élni nemcsak az egészség rovására megy, hanem egyenesen életveszélyes. Csak a külső falak voltak kőből, a többi ócska meg szüette deszkákból tákolták valahogy össze: a hideg úgy járta át, hogy asztalkáikon a mécses is elaludt. A kályhában hiába égett a tűz, akárcsak mint valami máglya, meleget mégsem éreztek, hanem dideregtek. A tűzhelyről hozott étel azonnal kihűlt, mielőtt asztalukra került, italuk pedig jéggé fagyott úgy, hogy inkább ették, mintsem itták. Bizony belátta a rendfőnök, hogy nagy nyomorban élnek Krisztus szegény rabjai s mind ezen alkalmatlanság ellenére is semmit sem engedtek szigorú életmódjukból. Alig 4—5 órai pihenés után már éjjel három óraker keltek, sem a gyengédebb ifjúság, sem a hosszú munka címén engedményeket nem tettek. Valóban egysem lanyhult el az erény útján, hanem késznek nyilatkozott Krisztusért még többet is elszenvedni. Habár arcuk sápadt volt, mégsem dőlt ki egyikük sem e nagy ínségben, még csak súlyos beteg sem akadt köztük. Minél keményebben vont a Isten tőlük a földi jólétet, annál bővebben pótolni látszott őket égi örömökkal.² A páter generális azonban belátta, hogy e sanyarú helyzet nem marad-

¹ Exemplaris religiosorum vita. Annales 1695. 201. l.

² Visitatio Coen, illaviensis. Ann. 1697. c. XVII. 219. l.

hat tovább s ezért magával vitte a házfőnököt Bécsbe tanácskozásra. Itt tanácskoztak most a többi rendtaggal, hogy mitévők legyenek. Csak egyikük volt amellet, hogy Illaván maradjanak, a többi mind azt javasolta, hogy Pozsonyba kell őket áttelepíteni. Bőséges adatokkal meg érvekkel támogatták javaslatukat s a római Definitorium generale elé terjesztették. Egyikük sem kételkedett kérelmük jóváhagyásában. Mégis másképp történt. Már két hónapja hiába várták a választ s ezért a házfőnök Illavára készült vissza. Előbb azonban meglátogatta Breunerékat, hogy esetleg megbízatásokat adjanak neki. A gróf szívesen fogadta s érdeklődött a kolostor építkezése felől. A páter előadta a rendi tanács véleményét, ami láthatóan rosszul esett a grófnak, hiszen maga is hön óhajtotta, hogy Illaván maradjanak a szerzetesek. A páter ekkor ötletszerűen felemlítette: Hát engedje át nekünk a régi kastélyt! Ez amúgyis lakatlan volt, csak denevéreknek, meg baglyoknak tanyája. Undort keltett a belépőben, szinte infamis helynek hírében állt. Az illavai rendtagok ezt az épületet óhajtották volna inkább, mintsem, hogy lenn a magányos mezőn építsenek, ahol rablóhadak fosztogatásainak lettek volna kitéve s esetleges pórlázadások vagy háborús idők esetén sem lettek volna biztonságban. A gróf vonakodva felelte: Bajos dolog. A házfőnök azonban elmésen megjegyezte: sok dolog azért nehéz, mert nem merünk belefogni. Ó bizony könnyen tudná a kastélyt szerzetesházzá átalakítani, ahol a jámbor grófi családot naponként imádkoznának, ideiglenes meg örök boldogságukért. A gróf most feleségét, Breuner Borbála grófnét is bevonta a tanácskozásba s íme, ez nemcsak beleegyezett, hanem az árkokkal meg az urasági kertet együtt ajándékozta oda a várkastélyt. A konvent alig mert hinni a gróf e bőkezűségének s hálásan fogadta az adományt. Másnap a páter komiszárius generális P. Joseph a Sacramentissal, aki az előző évben volt Illaván házfőnök s ki a gróféknál nagy tiszteletben állt meg az első német rendtaggal, páter Isidor a Visitationéval elment a grófékhoz. Ezek újra megerősítették szándékukat, úgyhogy a komiszárius generális egy pozsonyi építéssel azonnal Illavára ment az épület megtekintésére s megfelelő tervek készítésére. Öt nap alatt készen volt a tervzet s egyik illavai rendtaggal visszatért Bécsbe ütni a vasat, míg meleg. A gróféknak a terv nagyon megtetszett, s kiállították az alapító levelet 1697¹ május 30-án azzal, hogy az árokpince, a magtár s a kert az ő meg utódaik használatára maradjon; a szerzeteseknek új kutat kell ásatniok a külső várban, mégpedig saját költségükön. Így egy hónap leforgása alatt sikerült elintézniök mindazt, amit különben

¹ A kincstári levél birtokában. Acta Trin. Illav.; továbbá Annales 1699. XII. c. Areis et horti Illaviensis Donatio a Caesare confirmatur.

évek alatt sem lehetett volna. A házfőnök Bécsben beszerzett mindent, ami az építkezéshez szükséges, úgymint csákányokat s egyéb szerzőket s már június 5-én Illavára ért. A régi várkastélyban Illava polgárai egyes holmijukat őrizték, figyelmeztették őket, hogy mielőbb gondoskodjanak elszállíttatásukról, mert azután nem vállalnak érte felelősséget. Június 10-én megkezdődött a munka, sok kéz jutott így keresethez. Elsőben is elhárították az akadályokat, a roskadozó tetőket s így belátták a lakosok is, hogy komolyan kell dolgaikat biztosabb helyre vinniök. Jöttek is nagy számmal polgárok meg parasz-
tok; zaj és lármá verte fel a nagy csendet, lázasan folyt a munka. Bontás és tisztogatás lassan-lassan más képet adott a várnak, közben azonban lázadás tört ki a Felvidéken. A munkások nagy félelmökben szanaszét mentek, de még a rendtagok is. Július 5-én részben Tren-
csénbe, részben a Vágon át a szikla tetején álló Oroszlánkő várába menekültek. Csak a házfőnök maradt Illaván másodmagával. A gyorsan érkező császári seregek azonban hamarosan leverték a zavargást, hamarabb, mintsem gondolták volna a lázadók. A napszamosok is visszajöttek s újra serényen folyt a munka, mert a házfőnök teljes erélyével azon volt, hogy mihamarabb beköltözködhessenek a rend-
tagok.¹ A rendi növendékeket Pozsonyba küldték, mert a szerzet szabályai szerint csak három-négy rendtag élhet az épülőfélben álló kolostorban. Mivel azonban a pozsonyi rendház alig tudta volna őket eltartani, megígérte, hogy évenként 1000 forintot fizet ellátásukért, ha megengedik a rendi előjárók. Az ügyet előbb az illavai rendház elé terjesztette s mivel helyeselték, a rend definitoriuma elé is. 1697. IX. 10. megjött a generális válasza: a pozsonyi ház viszonzásul egy ládika halat tartozik az 1000 forint kamatja fejében évenként Illavára küldeni Szent György napjáig. Ha pedig a pozsonyi rendház már a maga emberségéből is tud megélni, akkor a P. komiszárius generális vagy az ő helyében a P. provincialis a definitorium generale elé terjeszti a P. házfőnök által aláírt információt, amelynek értelmében az illavai ház megengedi, hogy más alapítvány számára fordíttassék a pénz, de a hagyományozó Széchenyi György akarata szerint csak Magyarországon. Akkor majd az új szerzetesház tartozik a ládika halat Illavára küldeni s imádkozni az alapítóért. A rendi definitorium 1697. IX. 10. Madridban jóváhagyta a P. Joseph a Matre Dei bécsi miniszter s magyar-német komiszárius generális által eléje terjesztett határozatot. Aláírta Fr. Joannes a S. Antonio miniszter generális s ellenjegyezte Fr. Joseph a Resurrectione definitor és secr. generális. Ez az eljárás

¹ Illaviae pars fabrieae absolvitur. I. M. 1698. c. VI.

nem ellenkezett Széchenyi György szándékával, hiszen ő maga is óhajtotta, hogy minél több trinitárius kolostor létesüljön Magyarországon. Azonkívül rendi szokás is volt, hogy testvériesen segítsék egymást a rendházak, a jövedelem harmadrészét pedig úgyis megkapják a rabságban sínylődők. E szerződést 6 évtizeden át híven betartották. Illava sorsának rosszrafordultával persze mindinkább elévült.

1698-ban még serényen folyt az építkezés és a következő évben, 1699 január havában átvitték az Oltáriszentséget az új kápolnába, mégpedig nagy ünnepséggel.¹ Már előző este harsonát fújtak a torony négy sarkáról s előkelő vendégek emelték az ünnepély fényét. Megjelent Illésházy Miklós gróf trencsényi főispán feleségével, Balassa Erzsébet grófnővel, a környékbeli nemesek s a papság élén Frideczky János, rajki süveges prépost, nyitrai kanonok és illavai plébános. A vár udvarán egy század katonaság, továbbá az illavai városi tanács meg a polgárok álltak sorfalat. Zene és harangszó, mozsarak durrogatása kíséretében vonult a gyertyáskörmenet a régi kápolnából az újba az Oltáriszentséggel. A fényes körmenet, elől a városi tanács, majd a trinitáriusok s a papság nagy sora még a másvallásúakra is nagy benyomást gyakorolt. A szentbeszédet tót nyelven a kitűnő szónok hírében álló Simonovicz János dubnici plébános mondotta. Délben Illésházy gróf nagy ünnepi ebédet adott a vendégek tiszteletére, minden felszerelést a gróf kastélyából hoztak ide, maga a grófné gondoskodott mindenről, a vendégeket a gróf fogadta. A bőjtőlő trinitáriusoknak bőségesen szolgáltatott fel halakat. Követte ezt az ünnepet január 18-án az oláh földről hazatérő redemptionnak átvonulása. A trinitáriusok a kiváltottakkal, szinte valamennyi magyar volt, ünnepélyesen vonultak Bécs felé, mégpedig Illaván és Pozsonyon át. Az illavaiak így meggyőződhettek róla, hogy igaz az, amit a rend vall és hirdet s minderről biztos felvilágosítást is kaphattak a kiszabadított raboktól. Ilyen redemptiós csapat 1703-ban január hó végén is átvonult Illaván. Oláhországból jöttek. P. Joseph a Sacramento és Fr. Joannes a S. Antonio, aki jól beszélt németül, magyarul meg szlávul is, váltottak ki számszerint 85-t; valamennyien Bécs ostrománál kerültek fogságba, 52 közülök ausztriai volt, a többi más. Az illavaiak ünnepélyesen, kereszttel meg zászlókkal fogadták. Ez a látvány nagyon lelkesítette a szent eszme iránt a hívőket s nagyban emelte egyúttal a rend közbecsülését is. 1713-ban ugyancsak itt vonult át nagy ünnepélyességgel a 10. redemptio.

A filozófiai kurzus tovább is ott maradt, mert igen alkalmas

¹ Illaviae SS. Eucharistia aequae in novum sacellum transfertur. Ann. 1699. c. VIII. 256. l.

helynek látszott a növendékek nevelésére.¹ Sajnos, voltak halálesetek is. A klerikusok közül Fr. Onuphrius a S. Christophoro. Prágában született nemes származású ifjú 20 éves korában az illavai noviciátusban halt meg 1719-ben. (Stematogr. 308. l.) Fr. Sebastianus a S. Croce a Bécs melletti Hütteldorfban született, költő volt, nagy olvasottságot tanúsított, 1720-ban halt meg Illaván, 23 éves korában, rendi hivatásának ötödik évében. (Stematogr. 331. l.)

P. Joseph a Jesu Maria házfőnök azonbannagyobbzású terveket is szőtt, templomot is akart építeni. Július 23-án tették le az alapkövet hozzá.² Frideczky János rajki süveges prépost, nyit-
rai kanonok stb. szentelte meg s báró Pfefershausen csász. kir. altábornagy, trencsényi várparancsnok verte rá ezüst kalapáccsal a hármas ütést a teljes Szentháromság dicsőségére s azután serényen folyt az építkezés, de a kegyetlen Mars keze ismét megszakította. A várat katonaság szállotta meg,

hogy védelmet nyújtson a portyázó rablóhadak ellen. Ez a bizonytalan helyzet elég soká is tartott, míg végre P. Joseph a S. Francisco ház-

11. ábra. Az illavai templom eredeti homlokzata.

¹ Illaviae vigilante sollicitudine P. Josephi a J. M. praesidis coenobium ex altera parte ad perfectionem ascendit, veteribus parietibus probe iam instauratis, novis muris erectis cellis, alisque officinis tam decenter paratis, ut proxima hieme religiosorum habitationi idoneum fore censeretur, unde et iuniores fratres, qui Vieniae tyrocinium non ita pridem absolverant philosophiae curriculum auspicaturi cum suo lectore et magistro eo destinati fuerunt, ut locum a vetustatis sordibus expurgatum et in novam speciem transformatum primi incolerent. Ann. 1698. Lib. IV. c. 7. 256. l.

² Primus lapis pro nostra Ecclesia Illaviensi collocatur. Ann. Lib. V. c. 1. 318. l.

főnök kieszközölte, hogy a katonaság fokozatosan távozzék s végre egy nyáron át rendbehozta az épületet, vakoltatta, bemeszeltette, javíttatta az ablakokat és ajtókat. 1718 november 20. teljesen elkészült a templom P. Stephanus a Resurrectione házfőnök alatt.

A kriptá felett álló templom messzire tekint szét a Vág völgyébe kettőstornnyú homlokzatával s ma is fennenn hirdeti nagy alapítójának Széchenyi Györgynek nevét. Nagy kapuján át lépünk a 11 láb hosszú s 9 láb széles hajóba, ehhez csatlakozik háromláb hosszúságában a szentély. Főoltára fából készült, úgyszintén mennyezetes tábernakuluma is. A Szentháromságnak művésziesen festett képe függ felette, hat cinből készült nagy gyertyatartó és két kisebb ékesíti. A mellékoltárok közül az első a Boldogságos Szűznek üvegszekrénybe zárt ezüst fogadalmi tárgyakkal (anathemákkal) ékes kegyképét őrzi. A második oltár Szent Annának, a harmadik Valois szent Felixnek, a negyedik Matha-i szent Jánosnak van szentelve. A barokk ízlésnek megfelelően csupa életet, mozgást kifejező képek. Szent Félix a rend alapítója, jobbkezében bilincset mutat, amelyet éppen a mellette térdeplő rabról vett le. Mögötte négy más alak nézi a rabváltást. A kép baloldalán Szűz Mária tekint le az égből e neki kedves jelenetre, a kép alsó sarkában a kék-vörös keresztet hordozó szarvas siet felénk, a földön pedig a királyi korona és jogar hever. Matha-i szent János trinitárius rendalapítót angyalok veszik körül. Fent a kék-vörös kereszttel ellátott fehér ruhába öltözött angyalt látni a két kicserélendő rabbal; másik oldalán a redemptiós zászlót lengető angyal áll, baloldalt a harmadik angyal térdepel Illava képével.

A templom egyik karzata szép orgonájával a zenészeket illeti, a második a szerzeteseknek kórusa. A főoltár mögött nyílik a sekrestye, ahonnan a kolostor folyosójára léphetünk. A templom felavatását Győri Ádám nyitrai kanonok főesperes és trencsényi plébános eszközölte, amikor fényes kísérettel hozta az Oltáriszentséget az új templomba. Nozdroviczky István nyitrai kanonok és dubnici plébános mondotta a szentbeszédet. Az «Ecce nova facio omnia» jeligével.

Mielőtt a kolostor leírásába fognánk, rövidesen meg kell emlékezni arról a hosszadalmas pörlekedésről, amely egyrészt a trinitáriusok, másrészt a Breuner grófok örökösei, nevezetesen Königseggné Breuner Mária Antónia grófnő közt folyt. A grófnő nem tartotta igazságosnak apjának végrendelkezését és nem is volt hajlandó teljesíteni a trinitáriusok javára az esedékes szolgálatokat. Sőt 1718. VIII. 29. Trencsén vármegyéhez tiltakozást nyújtott be a reánézve sérelmes és igazságtalan birtokeladás és jövedelemátruházás ellen. Panaszt emelt azért is, mert a trinitáriusok az építkezéshez szükséges anyag megszerzése miatt sok

kárt okoznak, erdőket irtanak stb. Megelőzte azonban már korábbi időben is sok félreértés az atyák meg a Breunerék közt. Így még 1702. VI. 3. P. Joseph a Jesu Maria alázatos felterjesztést tesz Breuner-Siegfried grófhhoz, ne legyen semmi aggálya aziránt, hogy zárdájuk ablakai a külső várra tekintenek, biztosítja, hogy sem a méltóságos grófék kényelme, sem pedig a szerzetesek szerénysége nem fog miatta valamilyen csorbát szenvedni. Hiszen egyik sem láthatja majd a másikat.

Ami pedig a kutat, magtárt meg pincét illeti, készségesen fognak, amint illik is, minden tekintetben elégtételt nyújtani, akár úgy, hogy rendbehozzák azokat, akár pedig, hogy lemondanak részben arról a pénzsegélyről, amellyel a grófék az építkezéshez hozzájárulni tartoznának. Reméli azonban azt is, hogy a méltóságos gróf úr, mint jámborul elhunyt szüleinek törvényes örököse, teljesíteni fogja a szerződésben foglalt összes feltételeket, nevezetesen megadja a kijelölt földbirtokot, a jobbágy munkákat és a kolostor építkezésére az uradalom erdejében található alkalmas faanyagot, mert mindeddig alig kaptak az egész konvent építkezésére 30 darab fát, parasztmunkát és földet pedig éppenséggel nem. Miután pedig a szerződés sze-

rint mindezeket 10 éven belül teljesíteni kellene, hogy felépülhessen a 30 szerzetes számára szolgáló épület, aggodalmaskodik a szerzetesrend s nagyon kéri a kegyes patrónust, utaltassa ki a szükséges pénzösszegeket, hogy mielőbb, legalább három év leforgása alatt készen állhasson a templom meg kolostor. Sokszor hallottuk — úgy mond — ugyanis a grófék gondnokaitól meg másoktól is, miért adtuk örökös haszonbérbe jámborul elhunyt szüleinek, méltóságos gróf úrnak meg törvényes örököseinek a birtokot csak 5%-ra, holott itt Magyarországon 6 a hivatalos százalék; azonfelül pedig a kegyelmes Breuner-családot patrónusunknak ismerjük el elmondandó szentmisék és más a patronátussal járó kötelek fejében. Úgy mondják, hogy ilyen feltételeket nem lehet teljesíteni s más

12. ábra. Szűz Mária illavai kegyképe.

efféléket, miért is már nagy károkat szenvedtünk. Kérjük, tartson meg minket védelmében és pártfogásában, miből kifolyólag nemcsak az összes pontok teljesítését reméljük, hanem a Breuner-családnak veleszületett kegyességét és jóságának tanubizonyságát is. — Ugyancsak 1702. VI. 3. P. Josephus a Jesu Maria hálát ad nekik az építkezésre szolgáló 1000 forint kiutalásáért. A peres viszony azonban folytatódik. 1712. VIII. 22. (9. akta.) P. Martinus ab Ascensione komisz. gen. a király előtt (III. Károly) P. Joseph a Jesu Mariát teljhatalmú megbízottjának nevezi ki (Illésházy gróf aláírásával), hogy mindenképpen, akár barátságos módon, akár pedig törvényes úton kérhesse a Breuner-családtól az illavai konventtel kötött szerződésnek pontos betartását. Az okmánytár 12. jelzésű töredéke közli a királynak Dubniczky András főjegyzőhöz intézett meghagyását, amelynek értelmében az illavai javadalmakat a trinitárius-atyáknak szolgáltatassa ki. 1713. III. 18. (16. sz. okm.) a trinitáriusi atyák a főjegyző előtt panaszt emelnek Breuner Siegfried gróf ellen az illavai javadalommal kapcsolatos szerződés be nem tartása miatt. 1713. XII. 22. (a 19. okm.) a Breuner Siegfried meg az illavai trinitáriusok közti per az uradalmi jobbágyság részéről szolgáltatandó adóhátralékok lerovása ügyében nyújt felvilágosítást. 1714. III. 30. P. Stephanus a Resurrectione a királyhoz folyamodik, hogy a Breuner-utódok nem fizetik meg a köteles kamatokat. 1714. III. 30. tanukihallgatás folyik bizonyos panaszok miatt. 1718. a király a főjegyzőhöz leiratot intéz, hogy a Breuner Izabella grófnő és az illavai konvent közti per ne folytatódjék, hanem a felek a királyi kancellária előtt kössenek megegyezést¹ A grófnő azonban igen keményen szállt síkra vélt jogainak érdekében. Szemükre veti, ha az ő kegyességük folytán ezen biztos és határozott helyen le nem telepedhettek volna, pénzükkel már idestova kellett volna vándorolniok. Nem kaptak-e tehát nagy s tekintélyes összegért sem szerezhető jótéteményt az ő kegyükből azzal, hogy a várban, az egész uradalomnak e díszes főpontján jutott nekik hely templomuk meg kolostoruk felépítésére. Aztán némán hallgatnak a hatalmas és nagykiterjedésű kertről. Megfeledkeznek arról a 8000 forintról is, miket építkezésükhöz Breuneréktől kaptak. Semmibe sem veszik azt a 100 forintot, amit az alapkövetételkor kaptak. Kevésbe veszik azt a 60 öl fát, amit az uradalomtól örök időkre kapnak. Mindezzel meg nem elégedve, még perbe is szállnak patrónusaikkal és jötevőjükkel. Béketűrők és mégis szeretik a perlekedést — úgymond — özv. Königsseggné, szül. Breuner Maria Antonia grófnő. (Fas. sub. Lit. D. sine dato, 57. okm.) A királyi kancelláriához folyamodik a trinitáriusok

¹ Fasciculus sub Lit. D. 1—40 okmányt tartalmaz a birtokperben.

ellen, hogy ezen idegen kezekből végre visszaszerezhesse jogos birtokait. Azonban 1720. IX. 3. elutasító királyi leiratot kap (Illésházy aláírással), mert e panaszok «ex cerebro alieno nimis mordaci» származnak (azaz idegen s nagyon ellenséges szándékú agyvelőből) s utasítja, hogy békésen intézzék el az ügyet és a felmerült ellentéteket. Végre 1723. IX. 28. létrejön a barátságos megegyezés Königsseggné Mária Antonia Breuner meg P. Christophorus a S. Franc. aktualis illavai miniszter és P. Joseph ab Ascensione volt illavai házfőnök közt, Ugronovics Kristóf trencsényi alispán meg Nagy Ádám trencsénymegyei bíró előtt. A grófnő a megegyezés szerint leteszi a 80.000 forintot egy bécsi banknál, ha nem tenné le, akkor a trinitáriusoké az illavai javadalom; viszont ha a trinitáriusok a banknál nem veszik fel a pénzt, akkor a grófnő a javadalom jogos birtokosa. A trinitáriusok nevében P. Christophorus a S. Franc. miniszter és P. Joseph ab. Ascensione a 80.000 forintot tovább hagyják a grófnő birtokában, de 6%-os kamatra. (1723. X. 8.) A vízvezetékét megtartatják, azaz a kert víztartályából átvezethetik saját használatukra anélkül azonban, hogy károsan befolyásolná a vízmedencét. Megengedi továbbá, hogy 1724-ig, Keresztelőszent János ünnepéig nyitva maradhat a kolostor azon kapuja, mely a vár külső udvarán átvezet. A Königsseggné Breuner-féle perlekedések azonban elhúzódtak 1740-ig is, teljes ismertetésük külön jogi tanulmányt igényelne. A kolostor és templomuk azonban mégiscsak felépült és szépen folyt benne a szerzetesi élet továbbra is. A folytonos perlekedés dacára mégis igen sok jóttevőjük meg barátjuk is akadt. A Liber conventualis; amely egyébként a Breuner Königssegg-féle birtokügy nagyszámú aktáiról beszámol, tanuságot tesz a sok misealapítványról is. Így Lippai Ferenc évi 12 misére 100 forintos alapítványt tett; ezt a 100 forintot P. Joseph a Jesu Maria házfőnök 1701. IX. 19. Madridból kapott ált. rendfőnöki engedéllyel (Fr. Joannes a S. Athanasio miniszt. Fr. Gabriel a S. Josepho definitor, h. titkár aláírással) a templom építésére fordíthatta. 1703. VI. 15. Pfeffershoffen János Tivadar báró ezredes, trencsényi várparancsnok 698 forintos alapítványt tesz heti két szentmisére a megholtakért. Egyúttal azt kívánta, hogy minden vásár- meg ünnepnapon Lédecre menjen egy pater misézni mindaddig, míg a Pfeffershoffen-családból ott él valaki. A miséző ebédet kap a báróéknál s ha ott kellene hálnia, megfelelő szállást meg vacsorát is. Az alapítvány Pongrácz Gáspár báró magnificus dominusnál és nejénél, Reijmand Máriánál van kihelyezve kamatra. Gondoskodni tartozik a pap alkalmas kiszállításáról is, ha éppenséggel nincs alkalmatosság, várjon a pap 9 óráig és ha még sem jön kocsi, misézzék Illaván. Az alapítólevelet aláírják, illetőleg láttamozzák P. Joseph a Jesu Maria házfőnök és Fr. Conrad a Sanctissima Trinitate

meg F. Christophorus a S. Franc. tanácstagok. 1710. XI. 22. Frideczky János rajki süveges prépost, nyitrai kanonok stb. 400 forintot adományoz a rendnek azzal, hogyha felépül az új templom, annak kriptájába temesék. Addig pedig a plébánia sírboltjába. 1718. II. 1. Reicheneder Mária Margit 120 forintot tesz le havi egy miséért. (Láttamozzák P. Stephanus a Resurrectione miniszter, F. Nicolaus a S. Felice meg Fr. Vitus a S. Dionysio tanácstagok.) 1721. VIII. 21. Nothelfer György, most Fr. Athanasius a Concept. B. M. V. 1000 forintos alapítványt tesz az év minden szombatján mondandó misére. (Ellenjegyzik P. Joseph a Jesu Maria miniszter meg Fr. Antonio a Jesu vikarius és novicius mester.) Ez a Nothelfer György jómódú bécsi család sarja volt; atyjától 10.000 forintot kapott; ez összegből 500 forintot a toronyépítés befejezésére adott, 150 forintot kehelyre, 50 forintot ezüst ámpolnákra és tálcára, 100 forintot miseruhára, 800 forintot a rendalapítók (Matha-i János és Valois Félix) boldoggáavatására, 300 forintot a redemptiókra, 300—300 forintot a pozsonyi meg nagyszombati templomok építésére, 1500 forintot a a rendfőnököknek, hogy kamatait az a ház élvezze, amelyben ő fog tartózkodni, halála után pedig a rabváltásra kell fordítani; és még 150 forintot újabb kehelyre. 1724-ben Keller Erzsébet 420 forintos alapítványt tett évi 12 misére. (Láttamozzák P. Hyacinth a B. M. miniszter, Fr. Colomannus a S. Francisco vikarius, s P. Ivanus a S. Stephano tanácsosok.) 1773. I. 15. Klettenhammer Vera Polixena 600 forintot ad heti hét főmisére. P. Chrisophorus a S. Franc. miniszter, P. Joannes a Jesu prokurátor és tanácsos meg P. Joannes a Concep. tanácsos aláírásával. 1735. IV. 24. 500 forintos misealapítványt tesz Balassa de Gyarmat Krisztina grófnő, előbb Csíkszentkirályi Andrassy Pálnak, most pedig kisserényi Serényi Farkas András grófnak neje. (P. Aloysius de S. Ignatio főnök és P. Arnold a S. Maria és P. Joannes a SS. Trinitate tanácsosok aláírásával.) 1771. VIII. 24. Anonym alapítvány 1000 forintról az év minden péntekén — nagypéntek kivételével — mondandó misére. Fr. Rupert a SS. Trin. miniszter és P. Prokop a Purificatione, Fr. Vitus a S. Paulo tanácsosok aláírásával, helybenhagyta Fr. Stephanus a SS. Sacramento komisz. generalis.) 1744. IV. 21. Grill Antal 1000 forintos alapítványt tesz egy hetenként bármely napon mondandó misére. (Fr. Rupert a Trin. főnök, Fr. Aloysius a S. Catarina és Fr. Ubald a S. Martino tanácsosok aláírásával.) Egyéb alapítványokban is részesültek, így a kincstári levéltárban őrzött Fasciculus C. tartalmazza azt a szerződést, amely a Klobusic-féle kertnek és mezőnek megszerzésére vonatkozik. 1730. IV. 15. Marcibányi Imre és Franai Judit átengedi P. Marian a Regibus miniszternek, illetőleg az illavai konventnek a Klobusic-birtokon elterülő halastavat, amelyet eddig jogosan ők birtó-

koltak. 1732. VIII. 23. Mozdroviczky Zsigmond trencsénmegyei jurátus assesor és nemességi bíró, meg Tercsánszky György bíró felülvizsgálják a 38 ölnyi hosszú, északi részben 16 ölnyi, déli részben 10 ölnyi széles viváriumot. 1759. IX. 26. Koncsek István a Marcibányi-féle átruházás értelmében az atyáknak rendelkezésére bocsátja, átadja, illetőleg engedélyezi a halastavat. 1748. X. 7. Klobusiczky Éva nemes Piacsek András özvegye, szántóföldet ad eltemettetése fejében. (Fr. György

13. ábra. Valois szent Félix illavai oltárképe.

13a. ábra. Matha-i szent János illavai oltárképe.

miniszter aláírásával.) 1759. XII. 18. Miticzky Fülöp nevében Trencsén vármegyéhez tiltakozás ment a Piacsek András által átengedett Klin-birtok ügyében.

A nagy nyomorúság, amellyel kezdték, biztos megélhetést nyújtó, kényelmes szép kolostorhoz és díszes templomhoz juttatta a szerzeteseket. A sekrestye felszerelése sem volt szegényes. Volt kövekkel ékesített három színezüst kelyhük, két ezüst turibulumuk meg navikulájuk, több ezüst gyertyatartójuk s több Illésházi- meg Moteschiczky-féle ornátusuk.

A délkeleti irányban épült kolostorba két kapun át juthatott az ember. Az egyik a kolostor homlokzatából nyílt, a másik kőlépcsőkön az udvarba vezetett. Innen állandóan zárt s csakis csengetésre megnyíló

kapun át lehetett a tulajdonképpeni zárdába lépni. A jobbik oldalon volt a kapus cellája. Mellette lakott Fr. Mátyás, a harmadik cella a vendégszoba volt ágygal, három faszékkel, lócával és három farámába foglalt papírképpel. A negyedik cellában Fr. Menyhért lakott. Az ötödik cellában P. Damaz; felszerelése deszkából összerótt ágy, asztalka s egy faszék. A hatodik és hetedik számú szobák berendezése sem volt különb. A nyolcadik szoba raktár volt a szentsír-lámpák, székek, mennyezet és a betegápoló Fr. Jakab gyógyszerei számára. A négyzet-alakú épületrész folyosóját 20 embernagyságú festmény, továbbá a kiváltott *rabok* keretbe foglalt *névsora* meg szenteltvíztartó díszítette. A quadratura udvarán kút volt két vaslánccon függő vödörrel. Ennek szomszédságában volt a másik nagy quadrum. A kilencedik számú cellát Fr. Imre lakta. A tizedik kettős üveggel ellátott ablakos cellában lakott P. László történetíró s kiváló latin stíliszta. Mellette volt a háromablakos könyvtár tölgyfapolcokkal s 15 rézmetszettel. Volt benne még gipszből készült pénzgyűjtemény, háromlábú asztal, villanygép, falépcső. A 13. szám alatt volt a négyablakos aula, falait festmények ékesítették barokkmotívumokkal. A falak mentén padok sorakoztak, volt nagy asztala s két széke. Ezt egyébként ebédlőnek is használták, de csak ünnepélyesebb alkalmakkor. A rendes refektóriumot (15. sz.) öt külső és belső üveggel ellátott ablak világította meg. A falakat az alapítók képei ékesítették, egyébként itt is padok támaszkodtak a falakhoz és 10 asztal szolgált a szerzetesek számára. Két faszekrényben őrizték a tányérokat. E két refektórium közt (14. sz.) volt a háromablakos tág konyha. A 16. számú cella élettár volt, három külön fülkével. E folyosón 7 nagy olajfestmény s 47 theológiai disputának keretbefoglalt barokkdíszítésű tételeit lehetett látni. Ezen folyosóról három lépcsőházba jutott az ember. Az ú. n. főlépcső a kolostor főhomlokzatából indult ki s a Königsberg-féle halastó felé nyújtott kilátást, a második a templom oldalán a sekrestye mellett nyugat felől, a harmadik pedig északi irányban a Vág felé nyílt. Utóbbiban a Boldogságos Szűz képe őrködött. Ez a lépcső vezetett a klauzurába, ahol a noviciusok meg a klerikusok laktak. Számukra a 19. számú szoba oratóriumnak meg konklavenak szolgált, a 20. számú padláslépcsőnek nyújtott helyet, egyúttal itt volt a klerikusok mosakodóhelyisége nagy, kőből készült lavatóriummal. A 21. és 22. számú szobákat raktárnak használták. A 23. számúban Fr. János meg Fr. Vilmos lakott. A 24. számúban P. Peregryn. A 25—26—27—34-ig terjedő cellák mindegyikében ágy, asztal, székek s padok voltak meg néhány kép a falakon. A 35. számú szoba kétablakos oratórium volt. Kőoltárán a kised Jézus képe meg üveg-bura alatt a Boldogságos Szűz szobra, azonkívül még négy más piramis-

alakú szobrocska. Télen fűtötték szép teplici kályháját. Volt még kis sekrestyéje is. A 36. számút a noviciatus ruhatárának használták. E folyosót 28 olajfestmény ékesítette. A 37-ik a padlásra vezetett. 39.-nek utolsó lakója P. Felician volt. 40.-ben P. Cyprian, 41.-ben P. Valér, 42.-ben P. Fábián; a 43-as padlásajtóra nyílt, 44.-ben lakott a ház feje, a P. Miniszter. Egyik fürkéje levéltárul szolgált, itt őrizték az alapító oklevelet, a Breuner Königsberg és a trinitáriusok közti perlekedés aktáit. A háznak alaprajzát. A konventet meg a noviciátust engedélyező okiratokat. Bizonyítványokat, a halottak felett mondott dicsőítő beszédeket. 45—46. bútorozott szobák új lakókat vártak. A 47-ik kétaablakos szoba ruhatárnak szolgált. 48.-ban lakott P. Placid, 49.-ben P. Prokop, 50.-ben P. Gergely, azután a hús meg halak füstölésére szolgáló kamra következett. Az 51. számú a pincébe vezetett. A pince három részből állt s összesen 260 meg egy negyed urna bort tartalmazott. 1777—1783-i évfolyamúak voltak, mégpedig oresani, récsei, grinádi, senkvici, verbói, csejthei, podolányi meg vágújhelyi termések. 52. számú élestár, 53 magtár, 56—69 alatt különböző raktárhelyiségek találtak helyet, 70 alatt kapu nyílt az udvarra és a gazdasági helyiségek felé. Kertjük igen nagy-kiterjedésű gyümölcsösből meg árnyékos fák soraiból állt.

Kolostoruknak különös jelentőséget nyújtott az a körülmény, hogy itt nevelték a rendi ujoncnövendékeket. 1736-ig és 1753-tól a felosztás előtti évekig. 1781-től kezdve azonban már nem volt szabad ujoncnövendékeket felvenniök. Itt volt továbbá a filozófiai kurzus. Már 1696-ban ezt a feljegyzést olvassuk a trinitáriusok évkönyvében: *Illaviae philosophia praelegitur*. Általában szívesen foglalkoztak a tudományokkal, «*Strenuam litteris navabant operam*», hiszen a növendékek közül már egyesek ünnepélyes fogadalmat tettek — *in solennia religionis vota iurabant* — új fiatal emberek — *accedebant militiae* — sorakoztak hozzájuk, mások pedig mint segítőtestvérek — *fratres conversi eandem religiosae vitae ambiebant conversionem* — léptek a világból a kolostori életre. Az idősb atyáknak gondja volt arra, hogy tiszteséges és erényes ifjakat válasszanak ki, jámborságra meg Isten szolgálatára neveljék, az arra alkalmasoknak bizonyulókat buzdítsák, a lanyhákat felélesszék s tökéletesebb életre serkentsék, hogy ezen törekvésben felsejdvélve, annak idején másokat is oktathassanak, a szerzetesek nagy sorait küldhessék más és más helyekre s ott új meg újabb kolostorokat alapíthassanak. — *Religiosas colonias continua sibi succedentium serie in alia et alia quoque loca deducere possent et stabilire*. (III. évkönyv c. 1.) A sok fehér galamb közé, mondja a krónika, holló is vegyült. Hivatás nélküli fiatalember, aki hamar ott-hagyva a szigorú szerzetet, künn, a világban botránnyosan fejezte be

életpályáját. — Az illavai kolostorra azonban a studium, pietas et scientia véste bélyegét. De szüntelen emlékezetükben tartották a nagy, kegyes jötevőt, Széchenyi György érseket is, aki őket Magyarországra hívta, továbbá Breuner Kristóf grófot, akinek házában szállást kaptak, amit oly szépen fejez ki a Peregrinatio trigrammatica per P. Fr. Marianum a Regibus, Tyrnaviae 1723-ban közölt óda :

Morte iam dudum placida migrarunt
Qui pias aedes Triadi sacrarunt,
Quas Redemptiones statuere poni
Religioni.

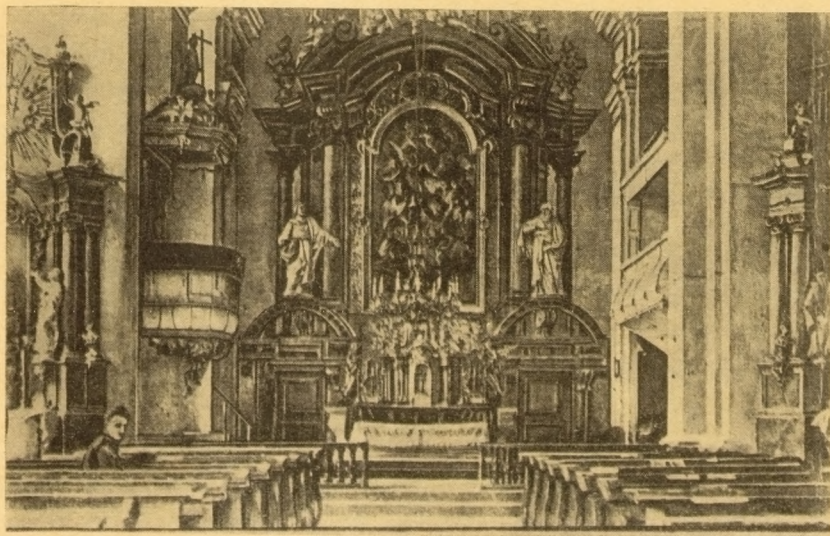
Ampla binarum monumenta certa
Mentium praestant, celebrant aperte
Laudibus nomen Breunerianum,
Széchenyanum.

Hi duo quidquid Patribus necesse
Commodum, quidquid reputant, adesse
Candido coetui faciunt amore
Candidiore !

Az illavai trinitáriusok működése csak jó hatással volt a hívőkre meg másvallásúakra is. Midőn a rabváltásról hazatérő csapatokat látták, nagyon megilletődtek, hiszen ilyesmit még soha életükben nem tapasztaltak. — Quibus nunquam prius simile quid videre obtigit — és másvallásúak is átérezték a megható eucharisztikus körmeneteknél a katolikus misztériumok fennségét — se quodam devotionis allapsu aut impulsu animos continere non potuisse a pleno venerationis affectu. — (Lib. IV. c. 8.) A városon átvonuló kiváltott rabok az egyes polgároknál kaptak szállást, ezek íme a legilletékesebb tanuik voltak, hogy legkevésbé sem kalandokra vágyó, csavargó, hanem szent fogadalmukat önfeláldozóan teljesítő szerzetesekről van szó.

A szerzetesek gyakran változtak az első évtizedekben, főleg mikor többnyire csak spanyol származásúakkal lehetett az első három kolostort : Bécset, Patakot, Illavát benépesíteniök. Hosszadalmas is volna valamennyiüket felsorolni. Azonban ide iktatjuk az utolsó illavai trinitáriusok névsorát, habár neveikkel már találkozunk a kolostor leírásánál: a rendház minisztere P. Jacobus a S. Emerico, családi nevén Brocek, 1737. vittenci származású volt; P. Bernardus a S. Georgio vikárius, cs. n. Szilágyi Pál, sz. 1747. Trencsénben; P. Valerián a Conceptione, cs. n. Joannes Gröger; P. Gregor a Matre Dei; P. Ladislaus

a sancto Stephano, cs. n. Sima József, sz. 1737. Komáromban ; P. Felician a S. Baptista, cs. n. Hreus, sz. 1740. Illaván, † 1784 ; P. Fabián a S. Anna, cs. n. Zsigovics, sz. 1751. Illaván ; P. Cyprian a S. Agnete ; P. Prokop a Jesu ; P. Damsus a Redemptione. Lehet, hogy e három utóbbi az egyik kimutatásban csak világi nevükön szereplő Fogovényi István, Hess János és Pongrácz József rendtagok. Fr. József a Trinitate klérikus és fráterek Fr. Emericus a S. Joanne de Matha ; Fr. Wilhelmus a S. Petro ; Fr. Joannes a S. Felice ; Fr. Placidus a S. Josepho ; Fr. Matthias a S. Josepho ; Fr. Peregrin a S. Cecilia sekrestyés ; Fr. Mel-

14. ábra. Az illavai trinitárius templom belseje. Főoltárának festményeit állítólag Dorfmeister művész alkotta.

chior a S. Evangelista. Az egyik jegyzékben szerepelt még egy P. Bon-nosus conventualis is.

E rendtagokat 1783. XII. 29. léceci Ugronovics István alispán mint politikai komiszárius és Marsovsky Miklós, valamint Vavrinek Antal ellenőr összehívták a refektóriumba és közölték velük a II. József-féle feloszlató rendeletet. Fr. Joseph a Trinitate klerikusnak négy héten belül kell elhagynia a kolostort, a többi ünnepélyes fogadalmasnak pedig öt hónapon belül. A nemesfémből készült kelyheket, gyertya-tartókat, ámpolnákat, turibulumokat és a Serényi Wollfgang-féle obligá-ciókat (500 forintról 1735. IV. 23. kelettel) már 1784. I. 1. Pozsonyba kellett szállítani. Át kellett adni az összes kulcsokat és esküvel fogadniok, hogy a zárda vagyonából semmit el nem rejtenek, el nem titkolnak.

Át kellett adniok a házipénztár összes készletét, azonban csak 107 forintot és 11 és egy ötöd krajcárt találtak benne. Ellátásukra a még hátralévő időre napi 40 krajcárt kaptak. Lefoglalták boraikat, élelmi-szereiket és templomi szereiket is. Vallomásuk szerint sok gyertya és misebor fogyott el, mert nemcsak ők, hanem sokan mások is jártak ide misézni, nagy néptömeg jött ide gyónni és áldozni. «Ingens paenitentia fuit» Ki kellett szolgáltatniok összes alapítványaikat és okmányokat is. Alapítványaik 88.678 forint és 31 krajcárt tettek ki, továbbá ingatlanokat a Königsbergi birtokokkal határos telket, a Marcibányi-féle birtokkal szomszédos halastavat, meg a Piacsek Andrásné Globus-csiky Éva-féle Klin szántóföldet.

A rabváltó szerzetesek Illavát elhagyták. Isten rabjait a büntetőhatóságok rabjai váltották fel. Az Istent dicsőítő zsolozsmák meg imák helyébe kétségbeesett vagy elvetemült lelkekből fakadó jajkiáltások, káromkodások léptek. Az Úr Istenért önkényt váilalt sanyargatások és böjtök helyébe kelletlen átkozódással fogadott bűnhődések. Raboskodás meg rabváltás folyik benne most is, de más, mint amilyent a nemes alapítók szántak nekik. Lehet, hogy az ő meg az általuk ide telepített és itt élt trinitáriusok imájának égi harmata száll le sok-sok megtört lélekre.

Okmánytár.

1. 1691. V. 30. Báró Szluka Ferenc láttamozza a szerződést a templom, a kolostorkertre és a kútépítésre vonatkozólag. Alkalmass nekik megfelelő helyet kell kapniok. Alkalmasabb meg biztosabb hely azonban nincs más, mint a régi alsó vár. Kutat azonban a trinitáriusok tartoznak építeni.

2. 1695. IV. 21. *Introductio statuar. lit., quibus mediantibus P. Trinitarii in Bonis Illav. statuti et introducti nemine contra-dicente perhibentur.*

3. 1695. V. 22. I. Lipót jóváhagyja a Széchenyi György 1694. II. 20. tett alapítványát.

4. 1695. VIII. 18. Jaklin Balázs nyitrai püspök megadja nekik a kápolnanyitást és az istentisztelettartás engedélyét.

5. 1695. VIII. 19. Jaklin Balázs nyitrai püspök és Széchenyi Pál veszprémi püspök, a Széchenyi-féle végrendeletnek végrehajtói megállapítják, mit kívánt nekik hagyni ingatlanokból, pénzből, gabonából és borból: 3800 forintot, 223 mázsa gabonát, 131 mázsa vegyeset, 206 mázsa árpát, 3 mázsa finom lisztet; 32 urna óbort, 62 urna újbort; 53 mázsa zabot és 9 mázsa kenyérlisztet.

6. 1701. VII. 9. Maria Barbara Breunerin delegálja a várkapitányt az alapkövetételhez.

7. 1705. VIII. 3. Josephus I. salvi passus litteras dat ad Hungariam ad aeppum Colocensem ituris patribus.

8. 1709. IV. 27. Franc. Rákóczi salvipassus lit. Ne merje senki bántani a Törökország felé menő pátereket, mert jól ismeri őket. Kemény büntetés várna bántalmazóikra.

9. 1709. VIII. 25. Rákóczi Ferenc ajánló levele a trinitáriusok érdekében Trencsén vármegyéhez, hogy alapítványi javadalmaikat szabadon, minden bántódás nélkül élvezhessék, régi jogaik szerint szedhesék jövedelmeiket az illavai meg az oroszlánkői uradalmakból és a kőbányákban, mészégetésben, favágásban zavartalanul hagyassanak meg az ő jussukban.

10. 1710. X. 16. Testimoniales V. Comitis Trencseniensis et Praesidii Commandantis de Fidelitate Trinitariorum occasione disturbiorum servata.

11. 1713. Sinedato. Breuner Siegfried gróf és P. Stephanus a Resurrectione közti megállapodás maláta, bor, gabona tekintetében, valamint a szolgák járandóságát illetőleg.

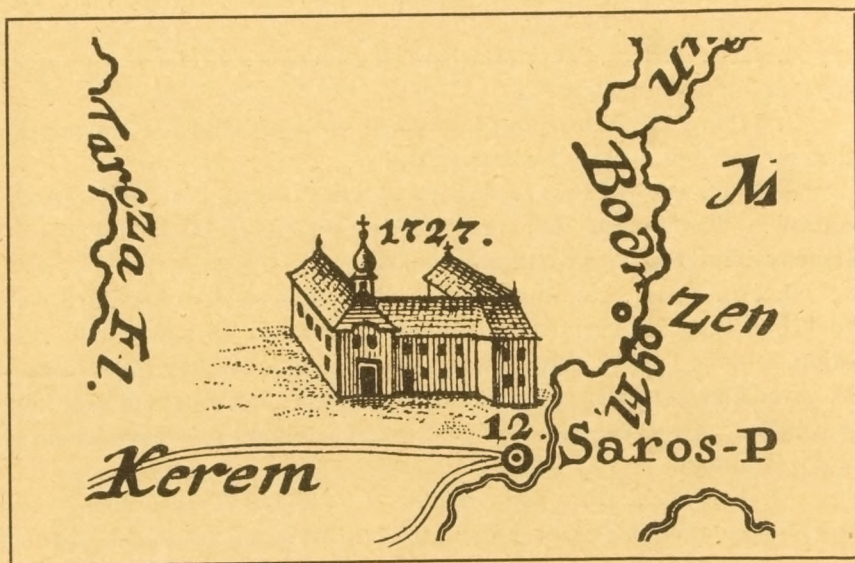
12. 1713. X. 23. Transactio inter conventum et comitem Siegfried Breuner coram cancellaria postdiversas interventus oppositionesque ad antevertendam brachialem executionem in 10 (decem) punctis inita et consensu Carolino firmata.

13. 1713. X. 23. Fascic. A. 170. III. Károly király helybenhagyja a kancellária előtt különböző ellenvetések után létrejött megállapodást a karhatalmi exekúció elkerülésére.

14. 1728. I. 23. Vízvezetékét vezethetnek kertjükbe a Breuner-féle kútból, de a halastó kára nélkül.

15. 1728. I. 23. Károly király megerősítő levele özv. Königsegg Miksáné Breuner Mária Antonia részére a kútsatorna kérdésében. (Fasc. sub. A. Nr. 17.)

16. 1732. X. 16. Károly király megerősíti a Breuner—Königsegg-féle szerződéses alapítványt.

15. ábra. A sárospataki trinitárius kolostor.

A sárospataki trinitárius kolostor.

1693 és 1728.

A Bodrog mellett álló vár és város volt az első, ahol a trinitáriusok hazánkban megtelepedtek. Sajnos, igazi virágzásnak sohasem tudott indulni e ház, azért legelsőknek ez satnyult el. Rákóczi Ferenc és nővére, Julianna Borbála, férjezett Aspremont Ferdinand Gobert grófné buzgósa hívták életbe. Midőn Rákóczi Ferenc külső országokat bejárva hazatért nagy apai örökségének elfoglalására, nővérével elhatározta, hogy birtokain az általuk annyira tisztelt trinitárius rendnek a Szent-Háromság tiszteletére kolostort alapít. Miután Bécsben a rend főnökével megtárgyalta a dolgot, két pátert kapott a sárospataki várkápolna gondozására, mégpedig P. Joseph a Matre Deit, bécsi házfőnököt és a cseh bisztriciai származású P. Adalbert a S. Andreát, aki Rákóczinak Neuhausban tanulótársa volt.¹ Megtették a nagy utat; 1693 februárjának után való hétfőn érkeztek Sárospatakra, az apostoli s hajdan sok szenthellyel dicsekvő, most azonban lázadásoktól, háborúktól meg ereetnekségektől agyonsujtott magyar királyság területére, hogy buzgó működésükkel ők is segítsenek a romok felépítésében. Megfelelő fenntartásukra a Rákóczi-testvérek Patak, Borsi, Tokaj és Regéc birtokát, azonfelül 26.000 rajnai forintot és 1634 március hó végéig az említett birtokok után adó fejében 1300 forintot ajánlottak fel. Az

¹ Initium patakiensis fundationis. Ann. Lib. III. c. II.

alapítvány 1694. I. 1-től kelt s a következő március hóban vette volna kezdetét örök időre. A kolostor részére a Lorántffy Zsuzsanna-féle kőház szolgált, mivel azonban akkor a császári kincstár prefektusa lakott benne, még két házat is vettek hozzá az utcával együtt, mely a régi s romladozó palotát a Lórántffy-féle háztól elválasztotta. A házi szükségletek fedezésére örök jogon egy majort kaptak s 50 öl fát. Az építendő templom meg kolostornak költségei a két testvér közös vagyonát terhelik. A rend részére kiállított alapító levélben mindezeknek hiánynélküli szolgáltatására önmagukat, örököseiket s ezek utódait is kötelezték olymódon, hogyha valaki a fentiek teljesítését bármikor megtagadná akármelyik pont alapján is, akkor a rendnek joga van a bíróságnál elégtételt kérni mind a főösszeget, mind pedig az esetleg elhanyagolt vagy elmulasztott kamatokat illetőleg. Az okmány hitelesítésére királyi megerősítést is kérmeztek. Kölcsönös megegyezéssel megállapodtak aztán abban is, hogy Rákóczi Ferenc gróf és nővére, Julianna Borbála meg férje, Aspremont Ferdinand Gobert gróf a mondott kolostorban patronátusi jogot élveznek de úgy, hogy Rákóczi Ferenc és utódai első és főpatrónusok, Julianna Borbála s utódai pedig a kolostor örökös patrónusai, de már nem főpatrónusok, Ferdinand Gobert pedig csak a saját személyét illetőleg, örökösei vagy utódai azonban nem, hacsak nem Júlia Borbálától származnak. A templom főkapujára és főoltárára csakis e családok címerei kerülhetnek, másokét itt alkalmazni nem szabad. A főoltár evangéliumi oldalán szék jár nekik s egyébként is mind az a megtszítettetés, kiváltság és szertartás, amik a patrónusokat meg szokták illetni. A templom emporiumán külön oratóriumot fognak kapni, de úgy, hogy az a szerzetesekétől teljesen elkülönítessék s azok egyáltalán ne is használhassák a patrónusokét. A család temetkezése a nagy kápolnában lesz, ide mást az ő engedélyük nélkül temetni nem szabad. Viszont a templom egyéb részeiben joguk van a szerzeteseknek — patronátusi joggal — másoknak sírhelyet adniok. Egyébként a patrónusok és utódaik, mint a rendnek édestestvérei minden, akár közös, akár egyes rendi imának, jócselekedetnek, lelkigyakorlatnak áldásaiban részesülnek. Azt is kikötötték, hogy a vasárnapi konventmisét a patrónuscsalád élő és megholt tagjaiért kell felajánlani. Ha pedig valamelyik tagjuk meghal, háromnapos exequiumot s az officium defunctorumból egy nocturmumot kell végezniök, utána pedig ünnepélyes gyászmisét. Harangoztatni kell értük a szokásos időben s ugyanannyiszor ünnepélyes responzoriumot mondani a felállított ravatalnál. A három napon át mindegyik papnak kell az illető halottért miséznie. A ravatal felállításának meg a gyertyáknak költségeit viszont a család viseli. Ezek esetleg nagyobb pompát is kifejthetnek, ha úgy tetszenék nekik. Különben is

az alapítóktól megállapított napon évenként egyszer kell az elhalt patrónusokért általános exequimot tartaniok s ez alkalommal egy nocturnumot, ünnepélyes gyászmisét és Liberat énekelniök, a többi papnak pedig gyászmisét mondani. Végül megengedi a kolostornak, hogy mind a közös, mind a különös jog címén élvezhetnek bármilyen kiváltságot, birtokot szerezhetnek, akár vétel, akár adományozás folytán, de kötelesek megadni mind ama szolgáltatásokat és adókat, amik ezekhez kötve vannak. 17 pontba foglalták ezen egyezményt, aláírták és megerősítették pecsétjükkel is. Sajnos azonban, a bekövetkezett háborús idő mintegy csírájában fojtotta el a sok reménységgel kecsegtető kezdetet. A szerzeteseket Lengyelországból rendelték ide, amikor ezeket visszahívták, csak a solitudo maradt itt. Így nem is gondolhattak a kolostor felépítésére. A háborús időket követte a pestis és csaknem valamennyi itt időző szerzetest a sírba vitte¹ Az osztrák házak nem adhattak pótlást, azért Lengyelországból jöttek egynéhányan a Szentháromságnak szentelt hely elfoglalására. Ám az újra kitörő vész 1710. VII. 26. sírba vitte P. Franciscus a Resurrectionet s követte P. Cornelius a Conceptione VIII. 19-én. Mindkettő a plébániatemplom sírboltjába került. A lengyel kolostorok újra küldtek szerzeteseket, mivel a lengyelek nem voltak részesek a háborúban, szabadon is jöhettek ide. Ezek 1716-ig maradtak itt. Aztán P. Maurus a Conceptione ösztönzésére a rendi előljárók abban állapodtak meg, hogy visszahívják a lengyeleket s így Patak újra elárvult vagy 10 évre. 1726-ban ismét történtek kísérletek a pataki zárda benépesítésére.² Egy pataki jómódú polgár, bizonyos Körössy György, 1000 forintos adománya indította meg ezt. Körössy György ugyanis Patakon találkozott egyik egri trinitárius fráterrel, Fr. Mártonnal s megkérdezte, miért hagyják rommá lenni egykori házukat? A frater őszintén felelt, hogy a mostoha viszonyok miatt nem gondolhatnak erre, különben szívesen hoznák rendbe. Körössy György most ígéretet tett, hogy tehetsége szerint szívesen járulna hozzá. Márton testvér Egerbe visszatérve, ott találta a P. komiszáriust s elmondta

¹ 1697-ben csak egy trinitárius lakott itt, P. Rochus a Spiritu Sancto. A krónika így emlékezik meg Patakról: Res foundationis segnius procedebant. Iam confecta Fundatio deficiente solummodo regio consensu subsequentibus temporum iniuriis, rerumque vieissitudine magnis passeribus et vel maxime bello pesteque ad interitum properavit, aegre post longum temporis intervallum resuseitata omni tamen censu, quamvis veterem et ruinosam domum nobis vindicaverimus, in qua etiamnum inter sexcentas molestias vivimus. Azaz a létrejött alapítvány csak még a kir. jóváhagyást nélkülözte, de a következő viszontagságos idők miatt, főleg a háború meg a pestis miatt rohamosan haladt a megsemmisülés felé, végre hosszú idő múltán életre kelt, de minden járadék nélkül, bár régi és már romladozó házunkat visszaszereztük, amelyben most is számtalan nehézség közt élünk.

² Patak aliquatenus redanimatur. Lib. X. c. XXIV. 808. lap.

neki a dolgot. P. Emanuel a Jesu alig volt rá hajlandó. De titkára, P. Ágoston rábeszélte, hogy menjen mégis megnézni a pataki házat. Így aztán a P. komiszárius elment Kőrössyhez s ez bár betegen feküdt, legott felkelt, elkísérte őket a régi klastromhoz, amelyen még mindig ott volt a rend címere. A nagyon is rozoga ház azonban sehogysem tettzett a rendfőnöknek s nemigen volt hajlandó annak helyrehozatalára. Ekkor ígérte Kőrössy az 1000 forintot s még egyéb segítséget is. Ennek már nagyon megörült a rendfő s kijelentette, hogy szívesen keltene életre a rendházat. Már télire járt az idő s azért a tartományfőnök visszatért Bécsbe, ott Patak jelenlegi urával, Trautsonnal megbeszélte a dolgot s engedélyt is kapott tőle a residencia újrászervezésére. 1917. XII. 8. Sárospatakot és Regecet Trautson herceg József császártól kapta, miután Rákóczinak összes javai a fiskusé lettek. A trinitáriusok jelentették a királynak, hogy az ő alapítványuk tulajdonképpen ezen birtokkal kapcsolatos, de sajnos, nem tudták az alapító okiratot bemutatni, mert az eredetit elkérte valaki tőlük s eltüntette. Így a nagy alapítvány, amely 13 szerzetes eltartására szólt volna, megsemmisült. 1726-ban Trautson herceg megadta nekik az engedélyt a kolostor felépítésére. 1727 tavaszán a rendfőnök újra elment Patakra s miután Kőrössytől megkapta a felajánlott pénz felét s a többire ígéretet, hogy majd részletekben megadja, titkárát, P. Ágostont (a Sacramentót) pataki házfőnökké tette s melléje F. Mártont adta azon meghagyással, hogy azonnal lássanak munkához. Először is tetőt kellett húzniok; jöttek az ácsok, megkezdődött a munka s nyáron át el is készült a tetőzet.¹ Utána egyik-másik szobára került a sor s kápolnát is rendeztek be. Oltárára a Szent-Háromság képe került a két szent rendalapítóval, a falakra pedig Szent Ágnes, Szent Katalin, Szent István és Szent László képei, mindannyi Frater Ince szép festménye volt. Kelyhet, cibóriumot, miseruhákat a porosz származású Caraffa grófné adományozott nekik. 1728. IV. 26. végre az új kolostor alapkövét tették le a komáromi meg az illavai zárdának 100—100 forintos segítségével, a pataki városi tanács pedig a Gaborjáni örökösöknek a Trautson herceg főhatósága alatt álló birtokát a trinitáriusoknak ítélte oda 1729-ben a residencia felépítésére. Igazi virágzásnak azonban most sem indult. Már 1737. III. 12., a nagy tűz alkalmával, lángok martaléka lett.

A trinitáriusok itt is tudtak kisebb-nagyobb birtokokat szerezni. Így 1705-ben házat vesznek Molnár Miklós gazdától, 65 forintért. 1708-ban Szabó János zsadányi szőlejét nekik hagyja örökségül. 1711-ben Hegedűs Mária olaszii falhozcsapó (Falkovicscsapot dictam) szőlejét

¹ Domus Patakiensis restauratio Lib. X. 1927. c. XXVI. és 1728. c. XXVII.

a trinitáriusokra hagyja. Ezt a szőlőt 1711-ben az olasz tanács 240 forintra értékelte, holott korábban, 1692-ben még 400 forintra becsülték. P. Kajetán házfőnök most 200 rajnai forintért eladta Modlányi Kristófnak. 1730-ban Kollas Ádám Békakorgó-szőlejét 360 magyar forintért Nagy Mihálynak adja el, ő pedig ezt a pénzt a trinitáriusoknak adja. 1731-ben Demsedy György 50 magyar forintért adja el nekik a belső várban levő telkét. 1735-ben az uradalom évi haszonbér fejében konyhakert létesítését engedélyezi nekik, viszont ők Círóka-szőlejükét adják bérbe Tomkó Györgynek. Ugyanez évben, 1735-ben megveszik a Gaborjáni örökösök házáat 5 magyar forintért. 1733-ban megkapják Tomsics Ádámnak Békakorgó-szőlejét Lázár Katától. Tomsics ugyanis 360 forinttal és 30 krajcárral tartozott neki, de pénz helyett a Békakorgóval fizetett. Ennek a Békakorgónak is megvan a maga története. 1733-ban 500 forintra becsülték, 1739-ben már csak 200 forintra azért, mert rosszul gondozták és 1739-ben éppen a rossz kezelés miatt 50 forintnyi kárt is állapítottak meg. Ugyanez évben megállapítja a pataki tanács, hogy az elhagyatott Békakorgó-szőlő hány évig adómentes. 1748-ban s 1749-ben a városi tanács szemlét tart s megállapítja a szőlőnek jogos méreteit. 1737-ben a Pogánykút-szőlőt kapják ajándékba Szabó Jánostól, 1737-ben Tomasovszky Mária Meszes-szőlejét Liszkán a trinitáriusokra hagyja. Ugyanekkor kijelenti a liszakai tanács, hogy ez a Meszes-szőlő 10 libertást élvez. De 1738-ban rossz kezelés miatt csak 4 forintra értékelte. Mire 1739-ben 4 váza borért örök időre eladják. 1739-ben Farkas Katalin kispataki házáat veszik meg 65 magyar forintért. 1739-ben a házfőnök megengedi özv. Szabó Jánosnének, hogy 1 évig lakhat kispataki házukban. 1733-ban is örökölték szőlőt. Mégpedig Achiel Zsófiától, 1744-ben pedig Margarét Jánostól. 1748-ban Kilián Dániel egri kanonok a Vécsei Báróéknál kihelyezett 500 forintját rájuk hagyja. 1742-ben Bakos Mihály megveszi tőlük a Meszes-szőlőt évi 2 és fél akó borért. 1745-ben Mudrányi András Falhozcsapó-szőlejét meg a pataki várban fekvő kertjét adományozza nekik. 1750-ben Újváry nagyváradi kanonok rájuk hagyja váradi házáat. 1757-ben királyi rendelet a szabad Cinege-szőlőt, Zemplén megye bírása meg esküdtje pedig a Sajgó-szőlőt juttatja nekik. 1763-ban azonban a házfőnök a Sajgó-szőlőt Gersthoffer Lajosra ruházza. A Cinege-szőlőt, melyet a városi tanács 1772-ben 50 forintra értékelt, még 1759-ben a trautsonfalvi lakosoknak adták bérbe. 1766-ban Ordódy Antal örökre rájuk hagyja a Hárselőretet. Ezt korábban bizonyos Vágasi Kovács, egyébként Szegedinek nevezett gazda használta, kit 1757-ben a zemplénmegyei bíróság eltiltott e rét további használatától. 1773-ban a pataki tanácstól a Homokér-rétet kapják. 1777-ben Walter Teréz váradi lakostól 200 forintot örökölnék.

Ügylátszik ezekből, hogy a szőlőműveléshez nem igen volt kedvük, mert szerettek túladni rajtuk. Rendi céljaik érdekében inkább a készpénzt értékelték. Viszont azt is olvassuk az aktákból, hogy pénzüket ügyesen kamatoztatták, így az óbudai trinitárius kolostornak 1753-ban a tartományfőnök engedelmével 1000 forintot kölcsönöztek, Szirmay Tamásnak pedig 1777-ben 2000 forintot. 1756-ban pincét vásárolnak a Hochstadtban Perjes Györgytől 25 magyar forintért. 1759-ben a pataki tanács a hercegi udvar meg a kert szomszédságában fekvő műveletlen szántóföldet adja nekik. 1780-ban a kispataki tanács arról tesz nyilatkozatot, hogy a kispataki telek, emlékeztük szerint, mindig szabad volt. A pataki hatóságok messzemenő jóindulattal vannak irántuk. Így 1749-ben körözüvény megy, amely figyelmezteti az alárendelt hatóságokat, kísérik gondos figyelemmel azokat, akik a rabváltás címén koldulnak; az ilyeneket el kell fogni és a tőlük elkobzott pénzt a trinitáriusok kezébe juttatni. 1776-ban a helytartó tanácstól nyert határozat alapján a hegyi városokban szabadon koldulhatnak. 1776-ban a Helytartótanács közli az egri püspökkel, hogy a trinitáriusoknak a plébániatemplomban elmondott szónoklataiért 450 forintot utal ki. 1781-ben a Helytartótanács sürgeti az egri püspököt, hogy mielőbb eszközölje a még hátralevő egyházi segélyt és hívja fel erre nyomtatékosan a káptalant meg az egyházmegyéje területén lévő monostorokat. 1780-ban ugyanis canonica visitatio volt náluk, az egyházi hatóság meghagyta nekik, hogy a plébániatemplomban ne folytassák többé a német szentbeszédeket. Ők azonban kérelmet nyújtottak be ebben az ügyben. Az egri püspökség alkalmasint ezért késett a segély kiutalásával. (*Instantia Patrum Trinitariorum Patakiensium Eppo Agriensi porrecta una cum indorsata eppali in merito ne amplius conciones germanicas in Ecclesia parochiali Patakiensi continuant interventa et iisdem patribus missa.* 780. sz. okmány.) 1783-ban a váradi püspök is megengedi nekik, hogy egyházmegyéje kerületén szabadon gyűjthessenek.

A rend tehát itt is megvagyonosodott. Ügylátszik ennek tudata bírhatta rá Gallovich János borbélyt arra, hogy a házfőnök pénztárából 583 aranypénzt lopjon. Rajtakapták, de már csak 12 darab volt még ép, a többi szétzúzta a gonosztevő. Kolostoruk meg templomuk azonban épp a nem kedvező viszonyok miatt nagyon egyszerű volt. A templomot a rendes stílustól eltérően csak egy alacsony torony jelezte. Három oltára közül a főoltár a Szent-Háromságnak, a mellékoltárok a Boldogságos Szűznek meg Szent Annának voltak szentelve. (Alaprajza és homlokzata megvan a kincstári levéltárnak *Acta Trinit. Patakiensium* c. kötegében.) Templomi felszerelésük nem volt szegényes. Elég sok értékes miseruhájuk mellett szép aranyozott, email-képekkel kirakott színezüst kelyhük,

négy más aranyozott kelyhük, aranyozott színezüst cibóriumuk, aranyozott, kövekkel ékesített ezüst monstranciájuk, ereklyetartójuk, színezüst turibulumuk s négy ezüst gyertyatartójuk volt.

A kolstor refektóriumát Matha-i szent János, Valois szent Félix, boldog Mihály és Simon, Szent Anna képei és egyik majorukból idekerült régi Szentháromság-festmények ékesítették. Tölgyfaasztala meg 10 széke volt. Könyvtáruk háromszáznolcvanegy könyvnek adott helyet, érdekesebb könyvei: Bullarium Ord. SS. Trinitatis, Chronicon Ord. SS. Trinitatis per P. Florianum a S. Josepho. Bibliographia critica Michaelis a S. Joseph 2 kötet, Historia Leopoldi Magni per Wagnerum, Supplementum illius a P. Joanne a S. Felice concript., Hypomnema Ord. disc. SS. Trinitatis. Maunale PP. Trinit. excels. (Officia propria Trinit. Cantuale eorundem) Triumphus misericordiae Trinitariorum, Regula ord. SS. Trinitatis. Lux animae christianae P. Petri a S. Barnaba. Liber precator. Germ. a P. Luca a S. Nicolao. Panegiricum Germ. pro beatificatione B. Michaelis a Sanctis. Purpura Pannonica, (P. Andreas Gaal.)

A szerzetes cellák felszerelése igen egyszerű, kevés a bútoruk, de igen sok a könyvük. Csak a házfőnöknél volt kis kézinyomda meg néhány csésze s két nagyobb meg két kisebb aranszegélyű pohárka.

1783. XII. 19. kelt a pataki zárda feloszlatásának rendelete. Ki hirdette Szirmay Tamás Antal komiszárius, Szentmiklóssy Gergely Máté prefectus és Leer Károly tokaji sóhiv. ellenőr, mégpedig P. Tádé (a Transfiguratione) házfőnöknek, P. Menyhért (a S. Xaverio,) P. Salamon (a Regibus,) Fr. Jakab (a Purificatione) és Fr. Albert (a S. Joanne de Mathanak) jelenlétében. Mindenekelőtt esküt kellett tenniök, hogy mindent a legpontosabban fognak bejelenteni, bevallani és beadni, semmit el nem titkolnak, el nem hallgatnak, el nem visznek és meg nem tartanak, semmi legtitkosabb gondolatot sem forralnak elméjükben, sem most, sem ezután és ha mások részéről ilyesmi tudomásukra jut, őszintén be fogják vallani. Az esküt P. Tádé házfőnök, P. Menyhért senior, Fr. Albert és Bencsik Mátyás világi sekrestyés írták alá. Január 10-én vették át a zárda könyvtárát. Ez alkalommal Fr. Jakab, aki egyébként orvos is volt és akinek sok latin gyógyszerész könyvét is vették lajstromba, jegyzőkönyvbe vétette, hogy könyvei közt három, nevezetesen a Herbarium Hyeronimi Poch in folio, Opera Joannis Vricz in IV° és ugyanezen szerzőtől Gazophilatium in IV° nem az övé, sem a pataki házé, hanem Bécsből hozta magával és azt lelkiismeretesen vissza kell adnia. (Erga infallibilem restitutionem.) Január 12-én a gabonát és a borokat vették át, január 13-án a lovakat, teheneket és a többit. Be kellett szolgáltatniok misealapítványaikat is, összesen 13.600 forint értékben. Az árverést csak augusztus 3-án hajtották végre. Az ingóságokat

meg a szőlőket 2346 forint 51 krajcárért, az állatállományt 218 forint és 26 krajcárért adták el. Az épületeket hites szakértővel, Praschek Antal építőmesterrel becsültették meg. Praschek véleménye szerint a templom plébániatemplomnak kicsi, a kolostor paplaknak igen nagy, iskolának kicsiny, legjobb, ha a kolostort hivatalokra, a templomot pedig magtárnak használják. A szerzeteseknek nyilatkozniok kellett a felől, hogy ezután mitévők lesznek. P. Tádé 1784. I. 25. kelt nyilatkozatában kijelenti, hogy sem piaristának, sem irgalmasnak nem megy; már 30 éve szolgál s így most már nem való az ifjúság közé, az irgalmasok életmódja pedig szokatlan neki. Budára készül s lehetőleg valamely zárdában fog lakni. P. Menyhért külföldre nem megy trinitáriusnak, mert nem beszéli a nyelvüket s így jó ideig nem is használhatnák. A még megmaradt magyarországi szerzetesrendekhez semmiféle vonzódást — hivatást — nem érez, hanem az isteni felvilágosodás kegyelmét kérve nyitra-egyházmegyei világi pappá lesz és Rajecen óhajtja hátralévő életét zajtalanul leélni (*proposse sine strepitu*), fogadalmát pedig úgy teljesíteni, hogy a bűn rabszolgaságából megváltsa keresztény testvéreit (*a servitute peccati redimendo ac a periculo servitutis eripiendo quadamtenus institutum Redemptionis imitari*), P. Salamon ugyancsak Nyitra egyházmegyében pap óhajt lenni, mert nemcsak az irgalmasság testi cselekedeteit, hanem főleg a lelkieket óhajtja gyakorolni, azt pedig a lelkészi pályán tudja leginkább megvalósítani; ilyen szempontból ugyanis a lelkészi pálya közelíti meg leginkább szerzetesrendjüknek eszméjét. (*Eo ex fine, quod semper hic status ecclesiasticus principale cum instituto nostro habuerit conjunctionem.*) A fráterek szintén meghatóan nyilatkoztak. Fr. Albert szívesen megy irgalmasnak, ha felveszik.

A sárospataki kolostornak meg templomnak összértéke 30.111 forintot hajtott a kincstárnak. A sárospataki kolostor okmánytára igen gazdag: okmányainak javarészét fennebb adtuk, itt az *Elenchus Literalium Instrumentorum Res Sárospatak, abolitorum Patrum Trinitariorum*-ból még kiemeljük a következőket: Rákóczi Ferenc alapítólevele 13 páter számára. *Fragmentum. Fundatio de 1694.* Az újhelyi páloskolostor vikáriusa kambialja a Falhozcsapó-szőlőt a Zsadányi elő-hegyen fekvő szőlőkért. 1692. *Obligationes Stephani Szalontai super scortis «Hlo» mutui a Stephani Balogh, 20 rajnai forintért.*

Testamentális dispositio Evae Molnár, qua mediante Trinitariis vineam Salgo dictam in 300 floris legat et filium suum si eandem vineam prae manibus suis retinere vellet ad extraditionem unius vasis vini quottanis Trinitariis gratis fiendam obligat. 1742. Libellus, diversas maximevero Arvajanas res mobiles in se continens. 1750. Nota, in quo

describuntur loca secreta pro recondendis pretiosioribus rebus apta. 101. acta. 1734. Liber decreta Provincialium in se complectens 1753—1782. 106. acta. Decreta visitationem mutationem et interventam nonnullorum mortem in se complectentia in sacco 109. acta. Testimonialis capituli Varadiensis super fascione Rectissimi domini Francisci Ujváry P. Trinitariis quoad domum suam, hortum item et cellarium in oppido Várad habitum, facta de Anno 1750. Copia Decreti Roma expediti, qua mediante facultas datur PP. Trinitariis officium S. Joannis de Matha etiam hieme persolvendi.

Collationes Helenae Zrinyi super domo in Kispatak existente Andreae Zari culinae praefecto pro fidelibus servitiis datae. 1682. Venditionales Ludovichi Bertódi super domo Kispatakiensi in 40. Hung. flor. Georgio Dusica vendita.

A pozsonyi trinitárius kolostor.¹

1697.

Az illavai rendház megalapítása után a szerzetesatyák (1697) arról tanácskoztak legszívesebben, mint lehetne Pozsonyban is megtelepedniök. Pozsony Ausztria tőszomszédságában, az akkori Magyarországnak fővárosa, kiválóan vonzotta őket. Azonkívül igen sok jötevőjük is lakott ott, ami ugyancsak sok reménységgel kecsegtette. Azzal a kérelemmel járultak tehát Kollonich bíboros primás elé, hogy az ő pártfogásával s védelme alatt ott megtelepedhessenek. Kollonich már régebben foglalkozott azzal a gondolattal, hogy Magyarországon még más zárdat is kapjanak, csak hogy nem Pozsonyra, hanem Szokolcára gondolt, mert ott volt egy elhagyatott templom pap nélkül s azt akarta nekik juttatni, de sok-sok gondja megteendője közepette mindedig-hasztotta terve megvalósítását. Az atyák azonban nem szüntek meg kérni a pozsonyi lehetőséget s ezért a bíbornok most úgy határozott,

16. ábra. A pozsonyi trinitárius kolostor.

¹ A képeket Berghofer Miklós úr készítette.

hogy az ú. n. Korona-szállót, amelyet négy ezer forint adó fejében zálogul vett, adja nekik négy évre lakásul. Adott is nekik leveleket a város polgáremesteréhez (consul), bírójához és az ő jószágkormányzójához; e leveleiben elrendelte, hogy a Korona-szállót ideiglenesen a trinitárisoknak kell átadni. A bécsi komiszárius Generalis P. Michael ab Assumptionet, bécsi theol. és filoz. lectort meg néhány társát küldte a levelekkel. Ott átadták a leveleket s azt vették válaszul, hogy feltétlen engedelmességgel teljesítik a bíbornok óhaját. A polgármester meg a városbíró szokásos módon a városházán intézték el az ügyet s néhány nap múlva már az ő használatukba ment át a ház.¹ Az átadás tényét a városnak ügyszeretáiba iktatták. Az átadás napját Szent Mihály napra tűzték ki. Addig ideiglenesen rendjük kiváló barátjánál, Paladiai Gábor lovagnál, a magyar kir. kamara tanácsosánál laktak. A városban támadtak ugyan ellenvélemények is, de ezek csakhamar elnémultak, mikor híre ment, hogy a pozsonyi káptalan nagyon kedvez nekik. Október elején már be is vonultak az új házba. Azonnal kolostori külsőt adtak neki. Kápolnát nyitottak, ahová külső emberek is beléphettek, szomszédos két kamrája odeumnak meg sacrariumnak szolgált. A kápolna mellett volt a rendes nagy kapu. Levették róla a koronadíszt s helyére a rendi címet tették, a kék és vörös kereszttel meg III. Ince mondásával: «Hic est ordo approbatus, non a sanctis fabricatus, sed a solo summo Deo». P. Michael ab Assumptione jelentést tett minderről Kollonichnak és kérte, engedje meg, hogy a kápolnában az Oltáriszentséget is őrizhessék, mint Unicum in rebus humanis et praecipium religiosorum solatium Christi passionis memoriale perpetuum-ot. A bíbornok örült a jelentésnek és meg is adta az engedélyt az Oltáriszentség őrzésére, de irigység felkeltése nélkül egész csendben. November 5-én Szent Imre herceg ünnepén Gresznerics György jááki apát s pozsonyi kanonok, a rend kiváló jótevője és jóakarója mondta az első misét az új kápolnában; az Oltáriszentség elhelyezését másnapra halasztotta a házfőnök. Az első miseruhákat Eleonóra császárnő készítette számukra. Eleonóra császárné egyik legkedvesebb foglalkozása volt, hogy udvarhölgyeivel templomi ruhákat készítgetett főleg magukra hagyott szegényes egyházak részére. A házfőnök pedig Bécsben kéregetett pénzt aranyozott, ezüst kehely számára. Egyébként reményt keltett bennük a pozsonyi hívek jámborsága és jóakarata is. Néhány nap múlva benépesedett az új rendház. Az illavai klerikusokat építkezés miatt hamarosan iderendelték. Ketten, hárman, négyen jöttek a kódexekkel és breviáriumokkal. November 20-án Gresznerics apát misézett nekik,

¹ Posonium ordo introducitur. Ann. 1697. c. IV. 20.

kitette az Oltáriszentséget és megáldotta vele a népet. Ebédet is adott nekik s mint egyedüli vendég velük örült a szerencsés kezdetnek, mert most már egy csapásra 17 szerzetes, 5 páter, 9 klerikus, 3 fráter lakóhelye lett a régi borház. A klerikusok eltartására az illavai alapítvány évi 1000 rajnai forint befizetésére kötelezte magát, viszont a pozsonyi ház évenként 1 ládika halat tartozott az illavai konventnek küldeni kamat fejében. (1697. IX. 10.)

A kiváló P. Michael ab Assumptione, sajnos, nem maradt soká Pozsonyban: spanyol volt, elfogta a honvágy. Helyébe P. Franciscus, a Matre Dei jött Bécsből, ahol eddig theológiát tanított. A jó P. Mihályt útközben baj érte. Pampelloniában gyanúba fogták, hogy Ausztriának kéme s november elején társaival együtt fogságba került. — Pozsony a trinitárius redemptióknak egyik fontos állomása volt. Így az ötödik redemptio április 5. hajón indul el Bécsből, útközben azonban Pozsonyban megállapodik s buzdítja a növendékeket jövődő szép hivatásukra, a rabváltásra. Dáciából és Moldvából 1699. I. 23-án érkeznek Alam. Szent János ünnepén Pozsonyba. Alkalmas napon, hiszen Alam. Szent János is foglyokat szabadított ki. Nagy körmeneten vonultak a dómba. Másnap a foglyok közül 11 áttért a katolikus hitre. Pozsony polgármestere Spindler versben ünnepelte a trinitárius redemptort.

Exhilarant animum laudes, venerande redemptor,
 Quas tibi cum populo turba redempta canit:
 Gloria magna senem proles genuisse Parentem,
 Quas servitutis presserat ante iugum.
 Crescit honor, toto dum vulgus pectore pandit
 Posonium Triados obtinuisse Patres.
 Maxima, qua superest, caeli manet merces,
 Qua nos sancta Trias post pia fata beet!

Mindezen ünneplés dacára mégis súlyos gondok is nyomták az új pozsonyi házfőnököt P. Franciscus a Matre Deit. Hiszen a levegőben lógtak úgyszólván. Nem volt biztos létalapjuk, alapítási okiratuk, de még egyházmegyei jóváhagyásuk sem. Ezért egyetlen reménységükhöz, Kollonich bíbornokhoz fordult. Ez azonban másnapra halasztotta az ügy elintézését. Valóban úgy tűnt fel neki, mintha a bíboros már elfordult volna tőlük. Váltig azt hangoztatta előttük, hogy itt csak ideiglenes lakhatási engedélyt adott nekik s tulajdonképen Szakolcán óhajtja őket letelepíteni. Mint villám sujtotta őket e kijelentés. Hiszen ők a fővárosban akarnak letelepedni, sok áldozatot is hoztak már ezért, mert nagy okaik is vannak erre. Ha most eltávoznának, ellenségeik

azt híresztelnék róluk, íme kiűzték őket Pozsonyból, barátaiuk meg bámulóik megütköznének azon, hogy miért is fordult el tőlük a bíboros főpap kegye. Ime sok mende-mondának nyújtanak ezzel alapot és tápot. Pártfogót mást alig találtak, aki szószólójuk lett volna a bíborosnál, ezért imájukkal meg önsanyargatásaikkal ostromolták az Úristent segítségért. Húsvétkor a bíboros Pozsonyba jött s ezért a házfőnök tisztelgett nála. Nagy meglepetésére igen nyájas arccal fogadta s így nekibátorodva, a páter előadta kérelmét. A bíbornok megértette s ígéretet is kapott tőle, hogy alkalmas időpontban mindent teljesít, csak vár, míg lecsillapul az ellenszenv irántuk. Kis idő múlva a házfőnök Bécsbe is elment Kollonichhoz, hogy a dolog el ne aludjék s íme egyszerű engedély helyett még 4000 forintot is kapott a kolostor alapítására.¹ Az alapítólevél a legszebben nyilatkozik róluk s mindazon lelki meg ideiglenes kiváltságokban és előnyökben részesíti, aminőket egyéb kolostorok élveznek. Az általuk lakott Pongrácz-házra betáblázott 4000 forintot nekik adja (per modum cessionis) 1699. VI. 30-án. A kolduló rendek azonban cselszövénnyel léptek fel ellenük Kollonichnál, hogy az alamizsnagyűjtést ne engedje meg nekik. Kollonich már ráállott, de ekkor a házfőnök újra ékes szavakkal ecsetelte előtte a helyzetet, hogy gyűjtés nélkül lehetetlen a rendnek működése. Együttal bemutatta a bíbornoknak a rendnek Bullare Volumenjét és bebizonyította, hogy nemcsak azokat sujtják a legszigorúbb cenzurák s egyházi büntetések, akik megakadályozzák a rendet az alamizsnagyűjtésben, vagy ellenzik s megtagadják tőlük az engedélyt, hanem azokat is, akik nem segítik őket az alamizsnagyűjtésben s nem tanúsítanak velük szemben jóindulatot. A bíbornok engedett ugyan, de mivel a másik félre is volt tekintettel, azt óhajtotta, hogy ez a nagyon is tág meg széles hatalom kissé korlátoztassék. A házfőnök azonban őszintén és tisztelettel kijelentette, hogy ilyen korlátozás nemcsak a többi szerzetes közös javának árt, hanem kárára van a szegény foglyoknak is, akiknek megváltására e rendet az apostoli Szentszék annyi privilégiummal ruházta fel s akiknek kiváltására a befolyó jövedelemnek egy harmadát fordítják. Kimenetkor találkozott a bíbornok egyik bizalmasával s előtte is hajthatatlanul hangoztatta, hogy inkább lemond a 4000 forint ajándékról s minden egyébéről, de az alamizsnagyűjtésről nem. A bíbornok, aki egyébként a legerélyesebben szokta védeni a római rendeleteket, dicsérte a házfőnök szilárd álláspontját s most többet adott, mint amennyit reméltek, megadta az alamizsna-

¹ Conventus Poseniensis gravissimis iactatur difficultatibus. Diplomate tandem stabilitur. 1699. c. X. — Caes. Regiaque Auctoritate confirmatur. Annales 1700 c. XX. 309. l.

gyűjtés engedélyét az egész ország területére 1699. VI. 30. kelettel, miután a bullák gondos áttanulmányozása után belátta, hogy azok inkább kedveznek a trinitáriusoknak, mint másoknak: «Attente revidimus bullas et privilegia infragibilia!»

A Koronához címzett házuk a Szent Mihály-kapun kívül a Magyar- vagy Bellovics-úton volt. Kolostor építésére nem mutatkozott alkalmasnak. Ezért más helyet kerestek a Szent Mihály-kapuhoz közelebb eső Kecske-úton. Volt itt egy magasfalú ház, a Szenté-féle, amelyhez elég nagy kert is tartozott. A ház egy özvegyé volt, Szenté Bálintné, szül. Szentbenedeky Erzsébeté, bizonyos feltételekkel eladta nekik a kertes házat meg a telekhez tartozó két másik házat is. Megvenni akarták a szomszédos harmadik házat is, hogy annak helyére építhessék templomukat. Ezt csak királyi rendelettel tudták megszerezni, mert tulajdonosa nem akarta nekik eladni. Egyes falak lebontásával s mások emelésével aztán kevés költséggel alkalmasan átalakították a házakat, szerzetesekhez illő lakhellyé és templommá. Kollonich figyelmeztette őket, hogy minden külső pompa és zaj kerülésével vonuljanak új kolostorukba, mert különben könnyen kelthetnek fel a másvallásúak irigységét, elégedetlenségét, lázongását. November 20-án a rendalapító Szent Félixnek ünnepét még a régi házban ülték meg mintegy három évi ottlakás után.¹ A déli vecsernye befejeztével lassanként átszállingóztak az új házba, miután bútoraikat már előzetesen átvitték. A régi házban csak kettő maradt, mint házőrző. Így a legnagyobb csendben, észrevétlenül foglalták el új házukat. Estefelé szentelte fel a házfőnök. Másnap 7 órakor harangjelzéssel megkezdtek az istentiszteletet. P. Franciscus a Matre Dei házfőnök az új házban, P. Emanuel a S. Maria a régi házban misézett, emez itt utóljára, amaz itt először, de pontosan ugyanazon órában úgy, hogy amikor a régi házban konzumálták az Oltáriszentséget, abban a pillanatban az újban konzekrálták. Miután ezt a tényt bejelentették az érseknek, a kapuban kürtszóval hívták a népet istentiszteletre. A kíváncsi tömeg odasereglett s mikor látták, miről van szó, hamarosan megtelt a templom és helyeselték a dolgot. Sokan az utcán térdepeltek, sőt másvallásúak is kíváncsian nézték, mi történik itt. Az Oltáriszentséget imádásra tették ki s a három oltárnál egymásután folytak a szentmisék. Harangszó után Volckra Ker. János gróf pozsonyi prépost és plébános lépett a szószékre és dicsőítő beszédet mondott a Boldogságos Szűzre, (november 21.), ékes szavakkal dicsérte a trinitáriusokat is. Majd ünnepi szentmisét mondott a papság segédletével. Délben Erdődy

¹ C. Pos. Ad commodiorem situm transfertur. i. m. c. XXII. 315. 1.

Kristóf gróf kamarai elnök diszebedet adott. Délután P. Izidor a Visitazione, bécsi trinitárius mondott szentbeszédet. Ünnepeyes vécsernye zárta be a szép ünnepet. A következő években 1714—1716 a pozsonyi trinitáriusoknak sok nehézséggel kellett megküzdeniök, hogy alkalmas szép templomot is építhessenek kolostoruk szomszédságában. Alkalmas telek lett volna, mégpedig a szomszédos temető, csakhogy abban az időben luteránusoké volt. Régente e helyen Szent Mihály temploma állott, innen a Mihály-kapu neve is. Később katolikus temető, majd közös temető s végre csak luteránus temető lett. Nagy reménységeket nem igen táplálhattak ennek megszerzésére, biztatójuk mégis akadt, még pedig Volkra János gróf veszprémi püspök személyében. Ő maga szerkesztette meg azt a folyamodványt, melyet a pozsonyi országgyűlés idején ott tartózkodó Keresztély Ágost szász hercegprímás elé terjesztettek, hogy vállalja az ügy pártfogását. A folyamodvány átadására alkalmas időpontul III. Károly király születésnapja szolgált. Ez alkalommal ugyanis Erdődy Gábor Antal gróf esztergomi nagyprépost (később egri püspök) szept. 30-án diszebedet adott, amelyen részt vett Keresztély Ágost hercegprímás, Csáky Imre kalocsai érsek és későbbi bíbornok, a nagyprépost fivére, Erdődy László Ádám gróf nyitrai püspök, Kollonich Zsigmond gróf váci püspök és Bécs első érseke, Volkra János gróf veszprémi püspök, az Erdődy, Eszterházy, Kollonich, Pálffy grófok közül többen s más előkelőségek. Ebéd végén Volkra gróf s a trinitáriusok átadták a folyamodványt a hercegprímásnak; ez meg is ígérte az ügy támogatását, bár igen kényesnek és bajosnak látszott.

A házfőnök gyakran kereste fel ez ügyben a primást, ám ő az országgyűlés végére halasztotta az elintézését, mert méltán tarthatott kellemetlen zavargásoktól, de ajánlotta nekik, hogy forduljanak a városi tanácshoz azon ígérettel, hogy békésen, tisztességes feltételek mellett kérik a temető átadását. A városi tanács ülésén a luteránusok egyszerűen visszautasították a kérelmet, de a katolikus városatyák is sarkukra álltak s azt hangoztatták, hogy ebben a kérdésben az egész tanács határoz. Végre megállapodtak abban, hogy a rend vegyen a luteránusok számára alkalmas telket.¹

1715. XII. 9. A trinitáriusok meg a luteránusok közt oly szerződés jött létre, amelynek értelmében a luteránusok átengedik a temetőt, viszont a trinitáriusok új telket vásárolnak nekik, az ú. n. Branzinkianát, amely akkor a nagyszombati Szent Adalbert szemináriumnak tulajdona volt, miután Illyés András erdélyi püspök Pozsonyban 1711.

¹ Coenob. Poson. ab iugrata translatione liberatur. 1709. c. XVIII. 434. l.

VIII. 28. az esztergomi főkáptalan előtt a szemináriumnak adományozta. Csaknem rendben lett volna a dolog, de ekkor a luteránusok azzal vádolták a primást, hogy rászedte a városi tanácsot esellel meg erőszakkal is, azért a király elé terjesztették az ügyet. A király a magyar királyi udvari kamarához tette át a felterjesztést. Illésházy Miklós gróf kancellár távollétében Erdődy László Ádám gróf nyitrai püspök, h. kanc. kezébe került az ügyirat. Szerencsére rögtön átlátta, hogy itt hiba van. A luteránusok nem igényelhetik örökjogon a temetőt, egyébként is a szerződés megkötése előtt a királyi kamarát kellett volna megkérdezniök. A magyar királyi tanács elutasította a szerződést, így a pozsonyi királyi kamara elnökéhez került most az ügy. Erdődy Sándor gróf kiderítette, hogy a luteránusok abszolút jogot formáltak a temetőhöz, holott csak a királyi fenségek kegyelméből és a béke kedvéért tűrik őket az országban s ezért semmiféle jogot sem formálhatnak valamiféle vagyonhoz, illetőleg telekhez. Ezt a választ királyi futár vitte május 11-én Bécsbe a magyar kancellárhoz. Augusztus 12-én azután a királyi kamara azt a királyi végzést adta ki, hogy III. Károly király megsemmisíti a szerződést, mégpedig azért, mert nagy aránytalanság van a cserében, olyan, amely praejudikál a katolikus ügynek, az ország törvényeinek s a királyi joghatóságnak, ellenben nekik hasznót és gyakorlati érvet jelent. Minthogy pedig a trinitáriusoknak kell templon-telek s más alkalmas nincs a közelben, a luteránusok pedig maguk is felajánlották, hogy lemondanak róla, hiszen két év óta alig temettek valakit oda s amúgy is két másik áll rendelkezésükre, mégpedig egyik elég tágas, az imaházukhoz közel, a másik a xenodochium mellett, sőt harmadik helyen a Lőrinc-kapu mellett a katolikusokkal közösen is temetkeznek, több temetőre valóban nincs szükségük; a szóban forgó telekhez formált joguk pedig nem egészen bizonyos, azért elrendeli a királyi leirat, hogy ki kell kutatni, mily módon formálnak jogot a Szent Mihály-temetőhöz, ha pedig ezt bizonyítani nem tudják, akkor mint egyszerű törvénytelen usurpátoroktól királyi jogon le kell foglalni tőlük; de ha bármi joguk is volna hozzá, még az esetben is át kell adniök a pátereknek, mert hiszen hajlandók voltak lemondani és helyében más telket elfogadni. Ez esetben, hogy ne legyen okuk a lamentációkra, mindenesetre más telket kell kapniök s ez történnék bőkezűen, meg oly formában, amelyben kambiálni szokás, de nem szerződés alakjában. Bécs 1716. VIII. 12. Carolus—Ladisl. Adamus Comes Erdődy, Eppus Nitr. Ladislaus Hunyadi. A királyi döntést megkapta a királyi kamara, de csakhamar tudomást szereztek róla az érdekeltek is. Mivel semmi jogra, jogcímre, sem írásos okmányra nem hivatkozhattak, azt a felterjesztést intézték a királyi kamarához, hogy csupán hosszú hasz-

nálat címén tulajdonították maguknak a Szent Mihály-temetőt. A kamara bár azonnal is elvehette volna tőlük, mégis időt engedett arra, hogy maguk mondjanak le róla ünnepélyesen. Ez szeptember 2-án történt mind az egyházi, mind a világi hatóságok jelenlétében. A királyi kamarát képviselték báró Venierius (Venyéri) Bernardin, Mednyánszky Pál és Mecér kamarai titkár; a várost a polgármester, a bíró és a taná-

17. ábra. A pozsonyi templom mai homlokzata. (Berghoffer Miklós felvétele.)

csosok. Jelen voltak a Pozsonyban időző püspökök, kanonokok, a különböző kolostorok fejei s a trinitárius konvent P. János (a Conceptione) házfőnökkel, továbbá férfiak meg nők nagy tömege. Meczer titkár felolvasta a rendeletet, a luteránusok részéről latinul jól tudó polgár felelt, hogy habár éveken át békésen birtokolták a temetőt, engedelmeskednek a királyi leiratnak és mint hűséges alattvalók egyebekben is készségesen alávetik magukat a királyi parancsoknak, ezzel átadta a kulcso-

kat báró Venyérinek. A báró megdicsérte készségüket azzal a buzdítással, hogy továbbra is így tegyenek, törekedjenek békességre, ne indítsa őket az irígység. Majd a király nevében átadta a kulcsokat a páter házfőnöknek. Ez még a helyszínén hálát adott a Szent-Háromságnak, a királynak s a királyi komiszáriusnak. Így minden zavar nélkül, békésen jutottak a temetőtelek birtokába. A templom tervezésénél újabb akadály gördült eléjük, tudniillik a 85 geometriai láb hosszú és 21 lábnyi széles közbeeső utca. Ezért a házfőnök a kamara elnökéhez fordult,

18. ábra. A pozsonyi templom belseje. (Berghoffer Miklós felvétele.)

hogy ezt a kis területet is megtarthassa. Erdődy gróf kamarai elnök belátással volt kérelmük iránt s tárgyalásba bocsátkozott a város tanácsával. A luteránusok élesen tiltakoztak, de végül is belenyugodtak s két évi huzavona után sikerült ezt az akadályt is legyőzni.¹ A házfőnök most hozzálátott a tervezgetéshez, kiméréshez és más szakértőkkel is tárgyalt. A tervrajz a királyi seregek főparancsnokának, Savoyai Jenő hercegnek kezébe is került; mivel nemcsak katonai, de építészeti dolgokban is igen jártas volt, hamar észrevett egyes hibákat. A szerzetesek hálásan vették a herceg figyelmeztetéseit, hozzáláttak az alapok megásásához. Rengeteg sírhelyre bukkantak most, rózsafüzérekre, feszületekre, érmecskékre, mindez kétségtelenül igazolta a temetőnek

¹ Posoniensis templi situs aecessione veteris coemeterii ampliatur. I. m. Lib. VIII. c. V. 595. l.

katholikus eredetét. Ezeket a csontvázakat külön sirba tették és a luteránusok is elvitték a magukéit. Ásás közben rátaláltak a régi Szent Mihály-templomalapfalaira, amiismét bizonyította a katolikus eredetet. Az alapkövet június 12-én, szombaton Erdődy László Ádám gróf nyitrai püspök tette le. Az ünnepélyes alkalom emlékére külön emlékérmeket is vésettek. XI. Kelemen, VI. (III.) Károly, Erzsébet Krisztina királyné képeivel. Ciprusi ércből készült lapok fedték az érmeket a felirattal: D. V. T. N.

Hic habuit Michael sacras Archangelus sedes
Quondam, sed nostrum quis meminisse queat
Inde sepulchrales caeperunt esse ruinae
Lutheri sectae deteriore malo,
Sed Fortuna redux Carolo sub caesare sexto
Reddidit has primo Religione gregi.
Subsidio vario Triadi sacer Ordo redemptor
Fundamenta locat, vota favente Deo.
Numen adorabit Grex Trinum unumque Fidelis
Ut prior hic staret sic Mihaelis honos
Absente Hungariae Regni Primate Benigno
Principe Purpureo, Saxoniaeque Duce.
Antistes Primum Nitriensis Adamus ab Erdőd
Pro fundamento consecrat, atque jactit.¹

Hajdan itt állt Szent Mihály egyháza, de melyikünk emlékszik már arra, azután a Luther-felekezet temetője lett, de a visszatérő szerencse III. Károly alatt visszaadta eredeti híveinek. A trinitárius rend sokféle segítséggel teszi le az új templom alapját, ahol a Szent-Háromságot fogják imádni és visszatér majd Szent Mihály tisztelete. A távollevő hercegprímás helyett Erdődy Ádám nyitrai püspök szentelte fel és tette le az alapkövet.

Miután nagy ünnepélyesen megáldotta a telket, kürt- és trombitaszó hirdette az alapkövetelét.

1721-ben elkészült a templom oromzata, de aztán félbe maradt a további építkezése, mert a mellette álló kolostor roskadozni kezdett s így új kolostor építkezéséhez kellett fogni. Megvették a szomszédos házat s mindent lebontva, letették az új kolostor alapját. Jún. 29-én. A rend nagy jótevője, Pálffy Miklós nádor tette le az alapkövet nagy ünnepséggel, a káptalan és nagyprépost, a szerzetesházfők, a királyi kamara elnökének s tanácsosainak, más előkelőségek meg a városi

¹ Templi Poson. primus lapis ponitur. I. m. Lib. VIII. c. VIII. 8. Posonii ad novam Ecclesiam etc. 1725. c. XV. 780. l.

tanács jelenlétében. Herold Farkas pozsonyi kanonok, főpapi díszben megáldotta a követ, azután Pálffy gróf harangzúgás meg harsonaszó közepette hármas kalapácsütéssel letette az alapkövet.¹

Az alapkő chronographjai :

CLe mente XI Papa-LE DIgnItate InsIgnI
 CaroLo VI Imperatore HVngariae et
 ALIIs RegnIs Haerede RegIo.
 ChrIstIano AVgVsto CarDInaLI DVCe Sa
 XOnIae ArchIEpIsCopo StrIgonIensI.
 EpIsCopo JaVrInensI, HVngariae gentIs pIo
 JVsto, probatoGVe patre.
 PaLatIno RegnI NICOlao PaLfI ab ErDoeöD
 Ab aVreo VeLLere et a seCreto Con
 SILIo Caesaris
 Creator InsIgnIorI MInIstro GeneraLI
 A LeanDro
 SubstItVto et De Legato generaLI In hIs
 RegnIs P. MartIno ab AsCensIone.²

1725. júli 7-én vették használatukba az új templomot, miután P. István házfőnök a konvent jelenlétében megáldotta. Este 6—8-ig zúgtak a harangok s másnap reggel 5—6-ig harsonafúvás jelezte a nagy ünnepet. Ezalatt megmiséztek a régi templomban, 8-kor volt ott az utolsó mise; majd Herold Farkas kanonok nagy segédlettel ünnepélyes körmenetben átvitte az Oltáriszentséget az új templomba, amely zsúfolásig megtelt ájtatoskodókkal. Két helyőrségi csapat ügyelt a rendre. Az ünnepi szónoklatot P. Antal ágostonrendi remete-prior mondotta, délután pedig nagyon tisztelendő Palánkay Ferenc szóno-kolt. Az igen díszes templomot végre 1725-ben tudták befejezni. Kúp-boltozatok fődik főrotundáját és a szentélyt. E tekintetben hasonlít a római Sancta Maria in Fornaci-ról elnevezett római trinitárius temp-lomra. Építője az olasz Babiana volt, eltárképeit Unterhuber, Palkó és de Matta festették. A főoltárt Erdődy Györgyné szül. Esterházy grófnő készíttette 800 forintért, a fájdalmas Szűz oltárát Pálffy János gróf 2000 forintért, Nepomuki Szent János oltárát pedig Wildenfels Berard báró 800 forintért. E három oltárt 1728. VI. 6. szentelte fel

¹ Pro coenobio Pos. primus Lapis. 1721. 731. l. c. 1.

² XI. Kelemen, VI. (III.) Károly, Keresztély Ágost herceg, esztergomi érsek meg győri püspök, Magyarország kegyes igazságos, hűséges atyjának, Erdődy Pálffy Miklós, aranygyapjas vitéz, csász. tanácsos, Leander generalis rendfő és Márton ab Ascen. tartományfő idejében.

Eszterházy Imre eszterg. kanonok, eppus Dorensis. E templom volt ezentúl a trinitárius rendnek egyik büszkesége. Itt szólaltatták meg kiváló szónokaikat. Például P. Raimund a Nativitatét, P. Izidort és másokat. A magyar rendtagok megnövekedésével az osztrák-magyar tartomány működésének súlypontja ide esett. A tartományfőnökök már

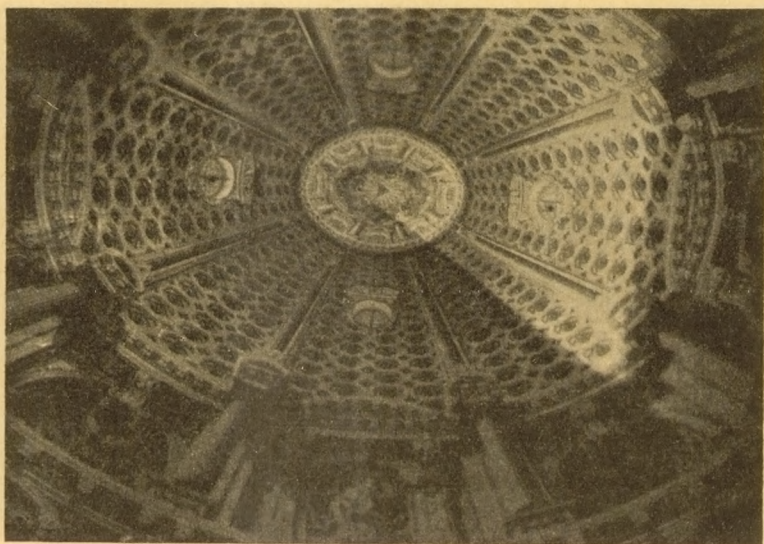

19. ábra. A pozsonyi templom szószéke. (Berghoffer Miklós felvétele.)

itt székeltek s innen irányították az osztrák-magyar rendtartomány működését. Sőt épp a feloszlítás idején már az egész rend generálisa is itt székelt a szempci származású P. Dömötör Leó személyében. Alatta indult meg a rend kettéválása spanyol és Spanyolországban kívül eső tartományokra.

A trinitáriusok nagy népszerűsége tettek szert Pozsonyban,

csaknem minden évben, még a feloszlatás előtt is, alapítványokat tesznek számukra. Az utolsó misealapítványt Minczer Pál 1773. febr. 12-én tette. 1749. X. 10. A kir. Helytartótanács rendeletet ad ki a gyűjtésekre vonatkozólag, de a trinitáriusok javára. Pozsony népe ugyanis nem felejtette el azokat az önfeláldozó szolgálatokat, miket a pestis idején 1712. meg más járványok alkalmával teljesítettek a trinitáriusok. Közülük P. Melchior a St. Trinitatét, Alexius a S. Felicét, P. Antonius a Jesút vitte sírba a pestis. Lib. VII. c. 6. Fényes istentiszteletük, ájtatosságaik, a Szent-Háromság-társulat nagyon vonzották a hívőket templomukba. Csáky hercegprimás szívesen járt templomukba s ott pap-

20. ábra. A pozsonyi templom kupolája. (Berghoffer Miklós felvétele.)

szentelést is végzett, egyik irgalmasrendi szerzetest is itt szentelt pappá. A nép misebort hoz nekik alamizsnaképpen. A feloszlatáskor az is árverésre került (600 urna ó-bor), de senki sem vette meg, mert tudták, hogy jámbor hívek adományából került ide. Templomi felszerelésük igen gazdag volt, a végső leltár 85 kazuláról tesz említést. Az árverésen 2713 forintért keltek el. Volt birtokuk is Püspökin, a Wiesmet nevű rét és Récsén szőlőjük. Alapítványaikat részben magánosoknál, részben bécsi bankoknál helyezték el. Így magánosoknál 6515 forint, Bécsben 6500 forint, értékpapriokban 30.530 forint, készpénzüket 1427 forint 45 krajcár volt... Összesen 44.545 forint. Ingóságaikat 3614 forint 42 krajcárért adták el. Birtokukat 3614 forint 39 krajcárért. Össz vagyonukat 97.223 forint 21.5 krajcárban állapították meg. A szerze-

tesek azonban ezen látszólagos gazdagság dacára nagyon szegényesen éltek. Magának az általános rendfőnöknek cellájában csak közönséges asztal, trinitárius (deszkából összerótt) ágy, szekrény, mosdó, egy bórszék, kis kép, útiláda meg több kánonjogi és erkölestani könyv volt. A házfőnök szobája volt csak valamivel jobban felszerelt, mert ennek nagy tölgyfaasztala, kis kerekasztala meg két vörös posztóval bevont széke és még két nádszéke volt. A zárda utolsó lakóinak névsorát is megőrizte a leltár. A 13. számú cellában lakott a rend generálisa, a szempci származású P. Dömötör Leo ab Ascensione. A 9. számúban a¹P. Miniszter (az esztergomi származású Farbinger Ignác); P. Frigyes

21. ábra. A pozsonyi templom belseje.

a 25. számú cellában; P. János (Fiezl), a 31. sz.; P. Miklós (Suezter) a 14. számúban; P. Alajos a 26. számúban; P. György (Hartmann) a 20. számúban; P. Henrik (Tinkóczy) a 22. számúban; P. Xaver (Desidor) a 36. számúban; P. Domonkos (Kollár) a 24. számúban; P. Hermenegild (Seeling) a 3. számúban; P. Róbert (Schreier) a 37. számúban; P. Basil (Videman) a 16. számúban; Fr. Ferenc (Richter) a 4. számúban; Fr. Herman (Plaschy) a 35. számúban; Fr. Wolfgang (Scholet) a 17. számúban; Fr. Pongrácz (Wacek) a 7. számúban; Fr. Tóbiás (Schethnatha) a 30. számúban; Fr. Maximinus (Schusztter) a 29. számúban; Fr. Isidor (Krausz) a 32. számúban; Fr. Gáspár (Ludovich) a 32. számúban; rajtuk kívül még P. Ernő (Mussan) definitor, P. Ágoston (Mayer) vikárius is laktak itt meg egy Fr. Samu (Mecler). A rendes lakók száma 14 páter meg 7 laikus volt. A rend templomát a feloszlatási rendelet megkímélte,

sőt plébániai rangra is emelte. A zárdából azonban törvényszéki palota lett. (Aeta Trinit. Poson. Orsz. és Kincst. Levéltár ad a. 1789. Pl. 292. A. 189.) A feloszlatást Marcell kir. tanácsos hajtotta végre. A rendtagok még öt hónapig maradhattak a zárdában, csupán Fr. Gáspár Ludovich egyszerű fogadalmasnak kellett négy héten belül elhagynia a kolostort. P. Leo generális miniszter további intézkedésig napi két forintot, a konvent minisztere napi egy forintot, a definitor 1 frt. 20 krt, a vikárius 50 krt, a többi 40 krt, a szolgák 15—10 krt kapnak.

22. ábra. A pozsonyi templom bejárata. (Berghoffer Miklós felvétele.)

A legtöbb közülük további életét Pozsonyban óhajtotta folytatni. Kincst. Lev. 285. 286.

A rendi generális évi nyugdíját 400 forintban, a páterekét évi 240 frt; a laikus fráterekét évi 150 forintban állapították meg.

A *Protocollum Conventus Posoniensis* (a Nemzeti Múzeum kézirat-tárában) Ordinis SS. Trinitatis Redemptionis Captivorum ab anno 1697. megadja a házfők névsorát is. Így eleinte csak spanyol házfők vezetik a rendházat. Az első

P. *Michael ab Assumptione* előbb bécsi theol. lector és ujoncmester volt.

P. *Franciscus a Matre Dei* szintén mint bécsi theol. lector került helyébe.

P. *Martinus ab Ascensione* Lengyelországból jött, ahol ugyancsak theol. lector volt.

P. *Emanuel a St. Maria* mint illavai házfőnök és magister jött ide. 1711-től már osztrákok is szerepelnek, így

P. *Conrad a St. Trinitate*, bécsi lector.

P. *Eustach a S. Josepho*, karinthiai származású filozófiai és theol. lector, kifizette az adósságokat, megszervezte a könyvtárt és három harangot is szerzett.

P. *Ioannes a Conceptione*, ismét aragóniai szárm., megszerezte a Szent Mihály-temetőt s templomot épített.

P. *Chistophorus a S. Francisco*, bécsi szül. Illaván és Gyulafehérvárott működött. Felépítette a kolostor egyik szárnyát.

P. *Stephanus a Resurrectione*, bécsi szárm., előbb Illaván volt házfőnök. 1722—1725. állt a pozsonyi ház élen.

P. *Chistophorus a S. Francisco* másodízben 1725—1728.

P. *Nicolaus a S. Felice* 1728—1731. ujoncmester volt hat évig és kilenc évig Gyulafehérvárt főnök.

1731 április havában Komáromban volt a tartomány gyűlése. Ezen az osztrák (Kierling-i, Bécs m.) szárm. P. *Constantin a Concept.*-t választották meg pozsonyi házfőnek.

1735-től már Pozsonyban gyűl össze a rendtartomány gyűlése. Házfőnökké lett P. *Leander a S. Michaelae* (Augsburgi szárm.) Belgrádban volt 11 évig hitszónok és 3 évig vikárius.

1738. P. *Antonius a S. Ferdinando* osztrák, rendfőnöki titkár kerül a ház élére.

1741. IV. 30. Végre már magyar is, a szempei szárm. P. *Emericus a S. Alexio*, korábban komáromi, egri házfő, theol. lector Nagyszombatban és Definitor.

1744. V. 3. P. *Hyacinth a B. M. V.* osztrák, hitszónok, pataki v. házfő.

1147. P. *Joachim a S. Anna* etc. A templomot kiköveztette, új padokkal látta el, kulcsokat készített a cellákhoz a sok tolvaj ellen, a könyvtárt új könyvekkel gazdagította, rendbehozta a sekrestyét.

1750. P. *Bonaventura*, bécsi szül. pataki házfő és theol. lector került ide. Alatta lett Pozsony a rendi előljáróság székhelye.

1753. A pozsonyi származású P. *Bartholomeus a S. Nicolao* lesz a ház minisztere. Korábban Gyulafehérvárott volt házfőnök és a rend prókuratora. Folytatta a kolostor építkezését.

1756. A trencsénmegyei származású P. *Xaver a S. Nepomucenót* választja meg a tartománygyűlés pozsonyi házfőnöknek. A választás idején Bizancban tartózkodott és csak a következő évben foglalta el új hivatalát. A főkaputól a nagy lépcső felé vezető folyosót

41 képpel ékesítette, különválasztotta a jégvermet a pincétől, a refektoriumot szép szárnyasajtókkal látta el. Külön helyiséget adott az éléstárnak. A templomban megújította az oltárokat, márvánnyal vonta be a köveket, az oltárok koronáit pedig díszes fadaragványokkal pótolta. Befejezte a kriptá építkezését. Új, szép egyházi ruhákat szerzett be. Korábban Egerben volt három évig vikárius, majd miniszter, onnan a morva Zassov-búcsújáróhelyre került házfőnek.

1759. P. Severin a S. Josepho vette át a ház vezetését. Előbb Ó-Budán, majd Nagyszombatban volt miniszter. A kolostor tetőzetét javíttatta, az ablakokat rácsokkal látta el. Gyarapította a pince borállományát.

1762. a bécsi származású Leopold a S. Trinitate kerül helyébe. Jeles tehetségű theol. tanár volt s most a ferencesek theológiai iskolájában is ragyogtatta nagy tudását. Nagy gondot fordított a rend szőlőinek fejlesztésére, a pincét 800 urna borral gazdagította, kifizette a kolostor ezer forintra rugó adósságát. A legjobb állapotban adta át a konventet utódának P. Fridericus a Nazareno-nak 1765. Ez a theológiát Rómában a S. Maria in Fornaci collegiumban végezte s aztán a klerikusok magisztere, majd Makkos-Márián házfőnök, Pozsonyban és Bécsben vikárius. A templom meg a kolostor tetőzetét vízcsatornával látta el s szintén nagy gondot fordított a rendi szőlőkre, de a szekrestye egyházi felszerelésének gyarapítására is. Aranybrokát ornátust szerzett be és Nepomuki Szent János tiszteletére új, díszes oltárt emeltetett.

Utóda 1768 P. Leo ab Ascensione lett. A szempezi Dömötör-családból származott. Bölcs vezetésével hamarosan megnyerte összes rendtársainak szeretetét, atyailag gondoskodott testi meg lelki jólétükről. Nagy gondot fordított a templomra, megújította az egész konvent-épületet, kifestette az ebédlőt, vasráccsal látta el a fölépcsőt. Igyekezett a ház legfőbb jövedelmi forrását, a borgazdaságot fejleszteni. Később ő lett a rend egyetemes főnöke. 1771. Követte a házfőnöki tisztbe P. Ernő a Despons. B. M. V. Nyitra megyei származású volt, kitűnő gazdának bizonyult és szintén közszeretnek örvendett. Miután 1773. definitornak választották, helyébe P. Eusebius a S. Barthol. került, igen buzgó, vezetésre képes ember volt. 1774. P. Rupert a Trinitate jött Illavárról s ugyancsak köztiszteletben állt. 1777. P. Heliodor a S. Maria, sok reménységgel kecsegtető férfiú vette át a ház kormányát, de már egy év múlva meghalt, úgyhogy 1778. P. Christian a Trinitate lépett helyébe. Bécsi származású volt, de nagy gonddal kormányozta a házat.

Mint látjuk, a spanyol szerzeteseket rátermett emberek váltották fel, amit azok küzdelmesen tudtak megszerezni, azt nagy buzgalommal és kitartással törekedtek felvirágoztatni.

23. ábra. A nagyszombati trinitárius kolostor.

A nagyszombati trinitarius-kolostor.¹

1712.

«Loci celebritate illectus ordo optaverat domicilium figere.»

Nagyszombat városa ebben a korban valóban híres volt, sok előkelő polgár és sok nemes ember lakott itt; e helyütt székel az esztergomi főkáptalan, itt voltak a szemináriumok, a nemes ifjak konviktusa, ez volt a tudományok székhelye, itt működtek a Jézustársaság jeles írói és tanárai, rajtuk kívül ferencesek, pálosok meg a Clarissa-apácák. Valahányszor a trinitáriusok útja Bécsből Pozsonyon át Illavába vitt, mindannyiszor látták a soktornyú várost, a magyar kis Rómát, a «Magnae urbis aemula»-t, a tudományos élet centrumát; hogynem támadt volna kedvük itt is megtelepedni s bizonyára sokszor néztek körül valamely, a letelepülésre alkalmas pont után. Találtak is ilyent a Szent Jakab-utcában. Ott volt egy, a Szent-Háromságról nevezett, de egészen elhagyatott, romladozó templom, amelyhez két (középbirtokos féle) ház tartozott s két szőlő meg kevés szántóföld. P. Martinus ab Ascensione ezt kérte a városi tanácstól, de a tanács úgy vélekedett, hogy Kollonich elé kellene terjeszteni az ügyet. A páter megfogadta a tanácsot, Kollonich elé járult, kérve, hogy legyen továbbra is kegyes pártfogójuk és segítse őket a további terjeszkedésben. A bíbornok kimondottan nem ellenezte a dolgot, hiszen egyébként a rendnek nagy pártfogója volt, de lehet, hogy már más tervei voltak a templommal s ezért most P. Heve-

¹ A felvételeket Müller Ágost cukorgyári tisztviselő készítette.

nessy Gábor jézustársasági atyához, gyóntatójához és bizalmas emberéhez küldte P. Mártont. A vele folytatott beszélgetésből megértette, hogy ahhoz a templomhoz nem fűzhetnek reménységet, mert Kollonich szemináriumnak szánta. Közben belviszály dúlt a városban, a luteránusok visszakérték a Szent-Háromság-templomot s csaknem 9 év telt el, míg a kedélyek ismét lecsillapodtak s a város valamennyi lakosa a király iránti engedelmességre tért. Ekkor P. Márton újból hozzáfogott kedves tervéhez, főleg mikor megtudta, hogy a városi tanács ismét megfosztotta a luteránusokat a templomtól. Ezért 1711. XII. 16. megint elment Nagyszombatba s ott a főkáptalannak konszisztóriumára előtt előadta kérelmét, kérve őket, hogy legyenek közbenjáróik. A káptalan hajlott a kérelemre s a konszisztóriumából kifolyólag két kanonokot küldtek a városi tanácshoz. Mindkettő nagyon ajánlotta a trinitáriusok ügyét. A város bírása azonban a közelgő karácsonyi ünnepekre való tekintettel (t. i. december 17-ike volt), január hóra halasztotta a kérelem tárgyalását. A páter komiszárius visszatért Pozsonyba, ott az ügy további lefolytatására teljhatalmú megbízást adott P. Emanuel a S. Mariának s aztán együtt mentek a közeli Máriavölgybe, a gyakran ott időző bíboros érsekhez, Keresztély Ágost hercegprímáshoz. A bíboros szívesen fogadta őket s beszélgetés közben célzást tettek Nagyszombatra is. A primás nem ellenkezett, csak azt felelte, hogy előbb kérni kell az uralkodó beleegyezését s ha ez meg lesz, semmi nehézséget sem fog támasztani. A karácsonyi ünnepeket a rendfőnök Bécsben töltötte s ezalatt pártfogókat keresett; elsősorban Illésházy Miklós magyar kancellártól, majd másoktól is kért ez ügyben ajánló levelet. P. Emanuel ezekkel Nagyszombatba ment s új folyamodványt terjesztett be a városi tanácshoz. A tanács közgyűlést hívott egybe s ezen adták elő a rend kérelmét, bemutatva az ajánlóleveleket is. Míg a közgyűlési teremben erről tanácskoztak, künn ellenmondások fakadtak, miket írásbafoglalva a tanács elé terjesztettek. E harcmodor sikerrel járt annyiban, hogy riadalmat keltett a tanácsban s abbanmaradt a további tárgyalás. P. Emanuel igyekezett ugyan az ellenvéleményt cáfolni, de kénytelen volt a befejezetlen ügygel visszavonulni. Városszerte tárgyalták most az ügyet; sokan voltak ellenük, de még többen mellettük. Mindazonáltal a páter mégis jónak látta, hogy várjon a további sürgetéssel. Egy hónapig tartó bölcs hallgatás után Erdődy Gábor gróf, a káptalan nagyprépostja magához kérte a város bíráját és a várostatyákat. Beszélgetés közben rátért a trinitáriusok ügyére, a tanács megértette a dolgot, de szabadkozott, hogy nem rajtuk múlt a halogatás. Nemsokára ezután új közgyűlést hívtak egybe s most már egyhangúlag a trinitáriusoknak ítélték oda a Szent-Háromság templomát, ha az érsek meg az apostoli

király is hozzájárul. Azonban az ellenség sem volt rest. Tovább szőtték és terjesztették a rágalmakat. Nevezetesen : ha nem lép fel a város idejekorán, vége Nagyszombat szab. kir. város szabadalmainak s privilégiumainak, mert a trinitáriusok, mint gazdag rend, bőséges pénzforrásokkal rendelkezve, megszerzik maguknak a polgárság jogait meg birtokait, hűbéreseiknek tekintik az adósságba került kisebb embereket s minden vagyont magukhoz ragadnak. Hogy minő nagy vagyonnal rendelkeznek, bizonyítja az is, hogy kolostoraikat művésziesen építik, továbbá az a nagy tömeg, amelyet kiváltottak és alattvalóikká tettek. E légből kapott rágalmak vajmi könnyen ledőlnek ; hiszen a kiszabadított rabok mindenkor szabadon és bátran térhetek vissza hazájukba és szülőföldjükre, a rabváltás sok pénzbe kerül, amit éppen jövedelmük egyharmadából kell fedezniök s így nemcsak nem gazdagabbak, hanem szegényebbek, sokkal szegényebbek, mint más szerzetesrendek. A templomi építkezésnél mégis csak illő, hogy Isten házai szépek legyenek. Különben is a szolid építkezés megkíméli őket sok későbbi költségtől. Figyeljék meg csak életmódjukat, étkezésüket, celláikat, hamar beláthatja mindenki, hogy nagyobb szegénységet alig fog találni. Másik rágalom : Nem fogják beérni azzal, amit most kapnak, hanem mindinkább erőszakosabban fognak fellépni és megkaparintják a szomszédok házait is. Azt ugyan meg szoktuk tenni, volt rá a trinitáriusok felelete, de semmiféle erőszakkal, hanem mindenkor illő díjjal, készpénzzel. Újabb rágalom hangzott el : Ha egyszer megvetik lábukat, akkor a szőlőket, szántóföldeket, telkeket potomáron szerzik meg a polgároktól s mert annyi és oly sok előkelő pártfogójuk van, senki sem fogja megtiltani nekik, hogy bort mérjenek, mészárszéket nyissanak, húst áruljanak és mindezt a polgárok kárára, de a maguk nagy hasznára. Ilyenforma rágalmakkal igyekeztek őket bepizskítani a városban, úgyhogy némelyik városatya már-már sajnálta, miért nem szálltak erélyesebben síkra a város érdekeiért. P. Emanuel látta, hogy honnan erednek e rágalmak, ezért csirájukban óhajtotta elfojtani s újabb beadványt intézett a városhoz. Megköszönte az átengedett templomot, egyúttal biztosította, hogy hatalmi vágy nem fűti őket. Az ellenük felhozottakból semmit sem fognak még csak meg sem kísérelni, sőt arra fognak törekedni, hogy nemcsak ne csorbítsák, hanem inkább növeljék a polgárság jogait és azok minden kiváltsága sértetlen maradjon. Földi javakra nem törekszenek, csak lelkiekre s azért remélik, hogy régi jóindulatába fogadja őket a tekintetes városi tanács. A Nagyszombatban időző P. Emanuelhez 1712. III. 23. most Pozsonyból eljött P. Ferdinand a Trinitate, hogy ketten üssék a vasat. Húsvét után való szerdán (március 31.) újra közgyűlést hívtak egybe ügyükben s ezen azt a

határozatot hozták; ha a szent rendnek generálisa elfogadja és megerősíti a Nagyszombat városától kívánt feltételeket, akkor a templom s a két középbirtokos telek az övék leszen írásban is. (Jankovich István jurátus notarius aláírásával.) P. Ferdinand Nagyszombatban maradt, P. Emanuel ellenben Bécsbe vitte a város határozatát. A P. komiszárius elfogadta, mert eléggé elfogadhatónak találta a pontokat s aztán azonnal Pozsonyba vitte a hercegprímáshoz a szokásos megerősítés végett. A bíbornoknak sok lévén a dolga, későbbi időre halasztotta a megerősítést. P. Emanuel ezért tovább maradt Pozsonyban a bíbornok közelében, az aláírt pontokat pedig küldönc útján küldte Nagyszombatba. Május hó előestéjén P. Ferdinand azt a parancsot kapta Piber László v. almissi püspöktől és vikárius generalistól, hogy költözzék a trinitás templom házába s lakjék ott, míg ügyük befejezést nyert. Lehet, hogy a primás titkos parancsából történt ez az intézkedés. Néhány nap múlva a német hívők lelkésze felkérte, hogy áldozócsütörtök ünnepén (május 5.) ő prédikáljon a dómban. P. Ferdinand volt tehát az első trinitárius, aki ott prédikált. A városiak ismét újabb rágalmakkal igyekeztek ügyüket elgáncsolni, a tanács azonban május 18-án felírt a bíbornokhoz, hogy engedje már meg a kolostor építését. 1712. VI. 12. Pozsonyban kelt Keresztély Ágost bíboros hercegprímás, kölni prépost és kincstáros diplomája, amely megengedi a rendnek a Nagyszombatban való letelepedést s egyúttal nekik adományozza a Szent-Háromság templomát is. Erre aztán 1712. VIII. 7-én (vasárnapon) volt az ünnepélyes átadás. Eljöttek ez alkalomra: P. Joseph a Jesu Maria redemptor, P. Emanuel a S. Maria Pozsonyból, a bíbornok nevében Okolicsányi János kanonok és v. novii püspök, Mednyánszky Ferenc v. kattarói püspök, Nagyszombat városa részéről Piber Ferenc szenátor, Endrődy János szenátor, meg nagy néptömeg. Mednyánszky Ferenc előkelő és nagy tanultságra valló beszéd kíséretében ezüsttálcán nyújtotta át nekik a templomnak és a kolostornak rózsaszínű szalagon egybekötött kulcsait. Okolicsányi püspök exponálta az Oltáriszentséget s Te Deumot intonált, majd ünnepélyes mise volt Szent Kajetánról. A napi evangéliumnak szavai: Nem lehet Istennek meg a Mannonnak is szolgálnotok, mélyen vésődtek az emberek szívébe, úgyhogy bőven hoztak nekik alamizsnát; a romok életre keltek s ők berendezkedhettek. 1920-ban Kollonich Ádám megvette számukra a Hosszú-utcában a Zichy-féle házat. Ez sok évi küzdelembe került; a kir. kamara, az udvari kancellária és Nagyszombat tanácsa közt nehézkesen folytak az errevonatkozó tárgyalások. Kollonich Ádám nélkül bizony semmit sem értek volna el. Végre 1919. II. 15. jelentette a városi tanács Bécsbe, hogy meg egyezett a szerzettel s ezek immár ki is tüzték a keresztet a két

házra. A szerzetesek hálából bécsi házukban Kollonich Ádám képe alá ezt írták:

Sistis Adame Comes Kollonich Celeberrimus Heros
Quo non in nostros Clarior erat
Sed quantus fueras multis Tyrnavia monstrat;
Te scutum vindex et Decus Ordo colit.

Quam vastis olim nos luctabamur in undis
Donec iactatis stella benigna nites.
Tempestas procul omnis abiit, spirante favore;
Est pacata quies, sit stabilisque Domus.

(Dicső hős Kollonich Ádám, nálad alig volt valaki kegyesebb irántunk, de hogy milyen voltál valójában, azt Nagyszombat mutatja. Te vagy rendünk dísz és védőpajzsa. Mint kegyes csillag fénylesz a bős hullámok közt hánykolódóknak, a vihar teljesen elmúlt, békés nyugalomban állandósuljon meg a ház.)

Nagyszombatban pedig hozzáfogtak az építkezéshez. Kimérték a templom helyét s kellő közt hagytak a kolostor számára is. Miután Kollonich Ádám elhárította magától az alapkövetésének ünnepélyes aktusát, báró Ghillányi György tinnini püspökre s esztergomi kanonokra bízta. Csakhogy ez távol volt s nem is igen hitték, hogy egyhamar visszatérjen. A köre helyezendő érclapra ez a felirat került: Hoc incustodiam posito, utquis resistet, a Kollonich-féle címerrel, a másik lapra a Ghillányi-féle címert vésték: Hoc invigilante nihil pavendum. A két címer iniciáléin pedig: Ter Optimo Maximo Gloria. Kevéssel alább ezek a versek:

Cum Millenus erat septingessimus annus
Bisque decem pariter, quo fuit orta salus

Hoc dum fundat opus Kollonich generalis Adamus,
Gillányi peragit Praesulis alma manus.
Aere locuturus Lapis est Gens postera discet.
Grata Patrum pietas quae Monumenta parat.

E versek közepéből kiemelkedett a rend jelvénye a kék és vörös kereszt, ezzel a chronografikummal:

InsIgnIa saCrI TrInItarII OrdInIs et CaptIVorVm. 1920. VI. 20.
Okolicsányi János novii püspököt és esztergomi kanonokot kérték fel, hogy Ghillányi képviselőjében áldja meg az alapkövet. Kollonich Ádám

és sok előkelőség jelenlétében megvolt aztán az ünnepélyes alapkövetétel, harsona meg zeneszó kíséretében. Ghillányi haza jövéen, helyeselte a dolgot és az építkezés serényen folyt. Alig két évi munka után felépült az új kolostor úgy, hogy 1722-ben 13 szerzetesnek szolgálhasson lakhelyül.¹ A régi házat a közút felé templommá alakították át. Az ünnepélyes bevonulás június 14-én (vasárnap) volt a főbb egyházi és világi hatásá-

24. ábra. A nagyszombati templom és kolostor képe.

gok jelenlétében. A templom megáldása már előbb, június 10-én volt, Kürtösy András traguri püspök áldotta meg harsonaszó mellett. Az ünnepnapon aztán ott volt Spácay Pál arbei püspök, Vikárius generalis, továbbá Rauscher Jakab és Ujvendi János esztergomi kanonokok. Az aranymisés traguri püspök nagy segédlettel vonult a régi templomba az Oltáriszentségért, majd a pangelinguát intonálva, zeneszó mellett megindult az ünnepélyes menet, élől a konvent a kereszttel, aztán a papság a püspökkel, az Oltáriszentség mögött Kollonich Ádám, mellette

¹ Ann. 1720. Lib. X. c. XV. és 1722. c. III.

a két esztergomi kanonok, majd Breuner Antal gróf, Berényi Tamás, Ossenichi Zavitsch János Ernő, a véderősség parancsnoka és sok nemes ember; fogadta őket a polgármesterrel az élén a városi tanács. Nagy néptömeg zárta be a menetet. A templomban ünnepélyes, szép beszédet mondott magyarul gróf Berényi Zsigmond poroszlói apát ezen jeligével: «Magna erit gloria domus istius novissimae plus quam primae;» nagy

25. ábra. A nagyszombati kolostor templom kapuja.

hévvel és lendülettel. Délután a német szentbeszédet P. Lucas a S. Nicolao trinitárius mondotta e jeligével: Congratulamini mihi. A régi ház ezután az orsolyitaké lett s midőn ezek később alkalmasabb házba költöztek, csaknem földig lerombolták a régi templomot, a házat pedig a város lakásul adta ki. A nagyszabású templomnak alapkövét 1727. VII. 27.¹ tették le Esterházy Imre primás megbízásából Okolicsányi novii püspök a káptalan és sok előkelőség jelenlétében. A kettős

¹ Ann. 1727. c. XXV. Pro eccl. Tyrn. primus lapis ponitur.

tornyú templom homlokzatát Okolicsányi címere ékesíti: Laudetur SS. Trinitas.

CVIVs perpet VO CVLTVI hanC eCCLESiaM saCraVIT Joannes Okolicsányi de eadem Epp. Nov. Can. Strig. S. C. Rg. M. Cons. unus e iudicibus exc. Tabulae Septenviralis.

Az alapkőre három nagy ezüstérmet tettek, úgymint I. Lipót, I. József és III. Károly királyét. Továbbá e feliratot: InsIgnia ReLIgIonIs perpetVo aDorabILIs TrInItatIs et CaptIVorVM.

Saecula decem septempque, anni duo, quinque lustra
Jam numerantur, quo fuit orta salus.
Mensis, qui primo de caesare Iulius audit
Viginti septem dinumerato dies
Quingentos supra fluxit trigesimus annus.
Dum sanctae triadi conditus ordo fuit.
Romana Petri Benedictus in arce creatus
Tertius hoc decimo nomine Papa stetit.
Maestas Carolum mirata est Romula sextum
Et stupuit civem clara Vienna suum.
Praesul Strigonii Princeps Emericus adito
Esterházyadum nomine notus erat.
Noster Alexandrum Conceptu a Virginis Ordo
Bis sibi suprenum gestiit esse patrem.
Rexerat Emanuel a Jesu, almaque Maria
Ordinis in toto Caesaris orbe domos
Et pater Andreas diva a Gertrude vocatus
Ipse Ministerium Tyrnaviense tulit
Okolicsáno Noviensis Mitra Joanni
Quo meritis tribuit pontificale decus.
Vir quorum maior quisquam pietate magisque
Sit Tricolorigerae Religionis amans.
Spinopoli¹ lapidem posuit pro Principe primum
Strigonico, Triadi surgat ut ampla Domus
Haec igitur Numen decuit structura Tri-Unum
Corda hominum vivas quod facit esse petras.
Sic quoque Joannes Felixque coluntur, ut olim
Fundamenta sue Religionis erant.
Gloria sit Triadi, patribus sit gloria Sanctis
Et reliqui in requiem cum moriuntur, eant.

¹ Spina = tövis; Spinopolis = tövisváros = a német Dornau = Tirnau. Spino kis római folyót is jelent. S így a Tirnavka patakocskára is vonatkozhat, mellette épült a kis Róma = Spinopolis.

A versezet az időpontra s az akkor szereplő kiváló egyéniségekre vonatkozik. Azaz 1727 júli. 27-én a trinitárius rend fennállásának 530-ik évében XIII. Benedek pápa (VI.) III. Károly uralkodása alatt Esterházy Imre hercegrímás, P. Alexander a Conc. Virg. általános rendfő, P. Emanuel a Jesu Maria bécsi tartományfő, P. Andreas a S. Gertrude nagyszombati házfő idejében tette le az alapkövet a rendet kiválóan szerető kegyes Okolicsányi novii püspök.

26. ábra. A főoltár képe matha-i Szent Jánost ábrázolja. (Nagyszombat.)

A templom költségeihez Nagyszombat városa is hozzájárult, mégpedig az 1708. v. 1710-ben dühöngő pestis alkalmából tett adományából, nemkülönben Okolicsányi János püspöknek 9000 forintos alapítványából. (Marton József, Nagyszombat leírása M. Vármegyék: Pozsony vármegye.) A trinitáriusokat itt is igen megkedvelték, mert sok pénzbeli adományt, házakat, külvárosi kerteket, vidéki szőlőket kaptak; pl. a Szered-i lankáson az Előhegy-szőlőt Szwiter János, meg Bada Pál földje közt. A városon kívül szép birtokuk és nagy kertjük volt. Lelkipásztori működésükkel itt is felvették a különben kis város

egyéb szerzetesrendjével: a jézustársaságiakkal, pálosokkal, ferencesekkel a versenyt. A város főterén álló Szent-Háromság-szoborhoz most is megy egykori templomukból Szent-Háromság vasárnapján ünnepélyes körmenet, amely az ő idejükben bizonyára még fényesebb külsőségek közt a Szentháromság-társulat tagjainak teljes részvételével folyhatott le.¹ Díszes templomuk főoltárképe még ma is — habár két ízben is cserélt gazdát — bencéseké, majd jézustársaságiaké

27. ábra. A nagyszombati templom belseje.

lett — a rend szent alapítóját, Mátha-i Szent Jánost ábrázolja, skapuláróján a kék meg vörös kereszttel. Egykori kolostoruk hosszú folyosóján a templom oldalán díszes rokokó könyvszekrények sorfala húzódik végig. Legnagyobb jótevőjüknek mégis csak Kollonich Adámot tisztelték: *Aere locutunus lapis est, gens postera discet. Grata patrum*

¹ A nagyszombati Szent-Háromság-társulatba sok előkelő család sarja, főpapok, egyháziak, szerzetesnők, s igen sok polgár tartozott. Névsorukat a M. N. Múzeumban őrzött díszes kiállítású vaskos kódexeiben olvashatjuk. Pártfogóik közt a perillustis Karafiáth urak is szerepeltek.

pietas, quae monumenta parat. Adamus Kollonich primus et unicus fuit, qui omnem movit lapidem, ut Tyrnaviae de loco incommodo coenobium in meliorem urbis partem transferretur, adversariis validissimum se murum opposuit; nullis pepercit laboribus, sumptibus nullis, nullisque denique industriis, quibus arduum hoc negotium ad desideratum finem proveheret, nec prius quievit, donec auctoritate et sapientia sua consummata Victoriam obtinuisset. Necrolog 1725. XI. 28. Annales 803. 1. Temetésekor Pozsonyban három szentbeszéd is volt. P. József a Jesu Maria németül, *P. Emericus a S. Alexio* (cs. n. Bornemissza János, szül. Szenc 1689., a rendbe lépett Pozsonyban 1709. VI. 27., meghalt Gyulafehérvárott 1728. X. 28.; házfőnök volt Egerben 1713. — 23; Komáromban 1723—1724; Nagyszombatban 1728—1731.; ismét Egerben 1731—1735.) *magyarul*, s *P. Antonius a Jesu* (cs. n. Weingruber Ferenc szül. Pozsonyban 1683. XII. 2., a rendbe öltözött Pozsonyban 1701. XI. 6., fogadalmat tett Bécsben 1702., meghalt Bécsben 1743. I. 28.) *németül* mondott felette gyászbeszédet.

A rendtagok száma igen nagy volt. 16 áldozópap és 7 fráter, így működésük a vidékre is kiterjedt. Az utolsó rendtagok névsora P. Surdik Gratian miniszter, P. Fekete Krysológ, P. Kruch Tóbiás, P. Gerencséri Barnabás, P. Leocsovics Lukács, P. Hlavati Peregrin, P. Újhelyi Boldizsár, P. Wimmer Appolinar, P. Repevics Máté, P. Groff Fortunat, P. Trauner Leander, P. Hegedüs István, P. Richter Viktor, P. Ley Ince, P. Péntes Kornél, P. Markovits Rudolf. Mint látjuk, volt köztük elég sok magyarnevű vagy legalább felvidéki. A fráterek már csaknem mind idegenek: Hannulsk Ildefonz, Benum Vince, Lebhard Felix, Berthold Damian, Ritter Zsigmond, Pensl Nepomuk és Pechl Zakariás.

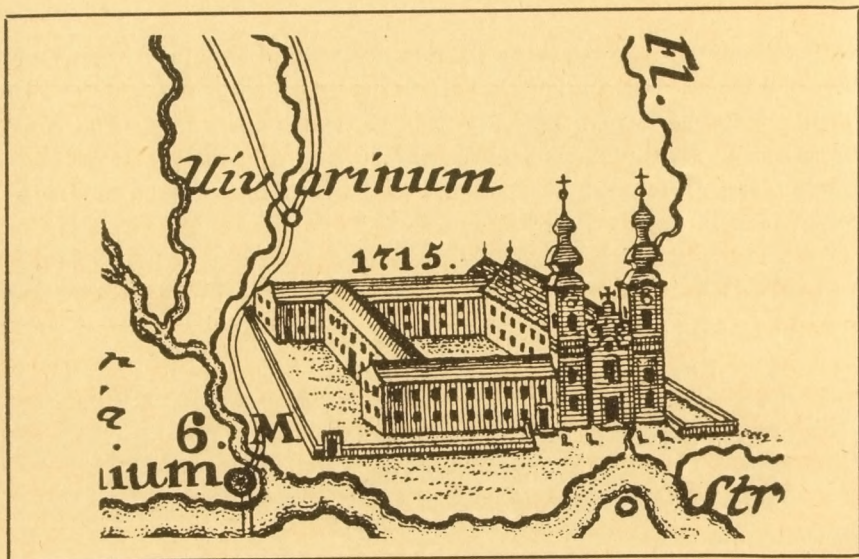
A feloszlatási rendeletet Adamóczy Ambró Mihály alispán és Rajcsányi György, a szeredi sóhivatal perceptora olvasta fel a refektóriumban az összegyűlt rendtagok előtt. Az esküt közösen írták alá P. Gratián miniszter, P. Tóbiás a S. Anna vikárius, P. Leander a S. Sebastiano sekrestye-igazgató, P. Innocens a S. Carolo, a Szent-Háromság-társulat elnöke, Fr. Sigismund a S. Ignatio dispensator és P. Barnabás a S. Antonio könyvtáros. Templomi felszerelésük igen gazdag volt. A leltár négy teljes igen értékes ornatust, nyolc ünnepi kazulát, sok más teljes ornatust meg kazulát, 33 finom albát és 8 finom roketát mutat ki. Lakásaik igen egyszerű felszerelést mutatnak. A P. házfőnök cellája puhafából készült négyszögletes asztalt, matracnélküli szalmazsákos ágyat, ugyancsak puhafából készült mozdót, ruhafogast, könyvpolcot, ládát, viaszszobort, papírképet, de igen sok saját költségén szerzett

könyvvállományt tartalmazott. Bort 930 urnában találtak, az éléstárban 600 tojást. Összvagyonukat a felosztatott bizottság 70.000 és 775 forint 45 és egyharmad krajcárban állapította meg. Készpénzüik 6710 forint volt. Bankoknál 9876 40 század forint, kihelyezett pénzüik részint Nagyszombatban, részint Bécsben egyes polgároknál 33.476-40 forint és 5400 forint volt.

Be kellett szolgáltatniok okmányaikat is. És pedig :

- 1712. Civitatis Tyrnav. Cessionales Lit.
- 1712. Christiani Augustin Conces. Lit.
- 1712. Caroli VI. consensualis Lit.
- 1719. Contractus ratione fundorum.
- 1720. Caroli VI. Benignus consensus super hoc.
- 1730. Kertadomány de Georgio Pochnella és Eleonora Lonczkremérnyi (misealapítvány).
- 1744. Contractus eum civitate (birtokok miatt). Kincstári levéltár, fasc. 287. és 288.

A rendelet végrehajtói tudtukra adták, hogy mindazok, akik piaristáknak, vagy irgalmasoknak akarnak menni háromszáz forintot kapnak, akik más rendbe lépnének 150 forintot, akik világi papokká lesznek 300 forintot. A világba térő fráterek pedig 150 forintot. A kolostorban csak a betegek maradhatnak meg. A felosztatás napjától kezdve további intézkedésig a miniszter napi 1 forintot, a vikárius 50 krajcárt, a többiek 40 krajcárt, a szolgák napi 12, illetőleg 9 krajcárt kapnak. A felszentelt papok legnagyobb része az esztergomi főegyházmegye kötelékébe lépett, az idősebbek, mint extrinitáriusok nyugdíjukból éltek. Nincs tudomásunk róla, hogy más szerzetbe léptek volna át. Ők is mondhatták, amit a Nagyszombatból távozó egyetem mondott : Rex me iubet ire ! De amaz új, kedvezőbb auspiciumok elé nézett, ők pedig a sirba, hol egy nagymúltú és sok érdemet szerzett rend süllyedt el !

28. ábra. A komáromi templom és zárda képe.

A komáromi trinitárius kolostor.

1714.

Mattyasovszky László nyitrai püspök 1704-ben 20.000 rajnai forintot adott a trinitáriusoknak, hogy biztos helyre tegye, de évi kamatját két részletben ő fogja élvezni, halála után pedig kolostort kell emelniök Budán vagy másutt Magyarországon s ott imádkozniok érte. A kegyesemlékű püspök, aki különben a lechnici kamaldoliaknak, a szegedi jézustársaságiaknak, a nyitrai piaristáknak, az okolicsnói ferenceseknek is nagy jótévőjük volt, ezt az alapítványát végrendeletbe vette. A krónikás megjegyzi, hogy a kazettában több pénz is volt, de ők becsületesen visszaadták neki. A püspök 1705. V. 10. meghalt.¹ A rend most Komáromot szemelte ki a letelepedésre, mellette szólt a bevehetetlen vár a halban gazdag Duna és Vág mellett, Bécs és Pozsony irányában. Egy előkelő úrhölgy kúriáját és birtokát összes jogaival 10.000 forintért nekik adta. 1712. IX. 6. A kolostor megalapításával P. Emanuel a S. Maria volt megbízva. A város urai szívesen fogadták a tervet, de bizonyos kautelákkal. Elsősorban, hogy koldulásukkal nem lesznek a város terhére. A rendfőnök aláírta az erre vonatkozó nyilatkozatot 1713. VII. 8. Prágában, a komáromi urak pedig 1713. VII. 25. kelt okmányukban ismerték el Rock András hites jegyző aláírásával. Beleegyezett a katonai hatóság is, mert a

¹ Praevia dispositio ad fundationem Comaromiensem. 1704. Lib. V. c. XII.

kolostor helye megfelelő távolságban, azaz 800-nál több lépésnyire volt az új vártól. Csak a primástól nem sikerült mindjárt megkapniok a beleegyezést. Ezért a római Albanus bíborost kérték fel, hogy vesse magát közbe; közbenjárása azonban hasztalan volt. Ekkor Lichtenstein Antal Flórián főudvarmesterhez folyamodtak, aki aztán melegen, de erélyesen is közbenjárt, midőn hivatalosan és barátságosan kéri, hogy e kérelmét s ajánlását kedvezően elintézzé annál is inkább, amennyivel ő eminenciája az Úr Isten dicsőségének nagyobb előmozdítója s ilyen a közjóra szolgáló szerzeteseknek pártfogója. 1714. VI. 17. Laxenburgban kelt leíráttal a király a primásnak ez ügyben teendő előterjesztését várja; a primás 1714. VII. 17. Máriavölgyből terjeszti fel válaszáat s ugyanazon év augusztus másodikán kelt bullájával elismeri a kolostort, egyúttal mindazon jogok és előnyök részesévé teszi, amelyeket más kolostorok élveznek. (Fas. 273; 13. okm.) 1714. aug. 2-án kelt aztán Pozsonyban a Diploma Regium, amelynek értelmében jóváhagyják azt a szerződést, amelyet Mária Rozina de Miltenberg, korábban Brentano de Cimarolo Károly Andrásnak, most pedig Kemettingen Ferenc Antalnak felesége s másrészt mint Károly András fiának s nem kevésbbé Mária Eleonóra és Mária Julianna leányainak — kik első férjétől származnak — természetes gyámja s teljhatalmozottja, meg P. Márton trinitárius Bécsben 1712. XII. 17. monyorokeréki Erdődy György gróf és felsőbüki Nagy István előtt kötöttek, s amely szerződés értelmében a nemes Maria Sabilla, Fronbolt Hoche Márton feleségétől és nemes Gutwald Jakabtól mint törvényes birtokosoktól szerzett nemesi kúria kerttel, 41 drb szántófölddel, a vármelletti vendégfogadóval, bor- és sörméréssel, szántókkal, legelőkkel, rétekkel és szőlőkkel meg egyéb hozzátartozóival, továbbá a sörfőzés jogával, (Braxatorium) átmegegy a trinitáriusok birtokába. (Károly s. k. Illésházy Miklós és Hunyadi László ellenjegyzésével.)

Január 7-vel azután bevonultak az új rendházba. Minthogy Pozsonyban országgyűlés volt meg a királyné koronázására is készültek, nem tarthattak nagy, ünnepélyes bevonulást. Átalakították s berendezték a házat, engedélyt kaptak az Oltáriszentség őrzésére, sőt harangot is szenteltek. Illyés József esztergomi kanonok dunaneczeji és lábatlani Nedeczky Sándor nemes úr, komáromi alispán, sok katonatiszt s vagy 30 előkelő polgár jelenlétében. Ilyenkor ősiszokás szerint sok népet gyűjtenek egybe, hogy felszólalhasson az, akinek érdekét a birtokbavétel jogosan sértené, ha pedig nincs ilyen, akkor három nap múltán történik a hivatalos beiktatás. Ezzel nagyobb súlyt nyer a birtokbavétel s minden később felmerülhető viszálynak elejét is veszik. A rend részéről jelen voltak: P. Maurus a Conceptione komisz. gener.;

P. Joseph a Jesu Maria redemptor, P. Martinus ab Ascensione prokur. gener. P. Joannes a S. Felice, P. Ferdinand a SS. Trinitate. A gyűlésen csak egy jelentkezett, de mivel érveket nem tudott felhozni, elutasították. A forma kedvéért egy második, sőt harmadik is jelentkezett, ezeket a királyi táblához utasították, ámde többé nem is jelentkeztek. Így az ügy befejeződött, megszólalt a harang s mindannyian szerencsét kívántak nekik. Január 8-án estefelé P. Maurus a Conc. megáldotta az új kápolnát s másnap Illyés József esztergomi kanonok az esztergomi érsek megbízásából megvizsgálta az oltárt és ő is mondotta az első szentmisét ott, utolsónak az új házfőnök, P. Joannes a S. Felice misézett.¹ Így a nyitrai püspök végrendelete 10 évvel a halála után végre teljesült. 1720-ig laktak e helyütt; akkor a szőlőkertet építkezési teleknek használták. Gróf Beltz Frigyes Ádám 1720. III. 3. tette le az alapkövet érmekkel. Alapítójuknak emléket állítottak a márványlépcsőházban az ablak alatt (1733. *infra fenestram ad gradus marmoreos, quibus ad dormitorium ascenditur*): *Ladislao episcopo Nitriensi Huius domus fundatori—benemerito ut eius ad aras—jugis fiat memoria.*

A rend csakhamar közszeretetnek örvendett. Egymásután tettek a jámbor hívők misealapítványokat számukra. Így báró Ehrenthal Sándor Lipót várparancsnok neje 1733-ban 1000 forintos misealapítványt tesz. Hoch Ádám 500 forintot évi harminc miséért. 1733 Ehrenfeld Erzsébet szül. Szaporszky 1734-ben ugyancsak 1000 forintos alapítványt tesz. 1737-ben a Hoch-alapítványt kiegészítik 1000 forintra néhai Hoch Margit lelkiüdvéért mondandó misére. Nemes Nedeczky József 1766-ban 400 forintos alapítványt tesz. 1761. Marackó Judit Árva Muroiné 1000 forintos alapítványt tesz le a városnál a trinitáriusok által végzendő nepomuki ájtatosságra. 1775-ben Horváth Krisztina 200 forintos alapítványt tesz. Érdekes és pontos leírást adnak 1732-ben a rend birtokához tartozó szántóföldekről. Mindegyiket kék és vörös keresztel ellátott határkövel jelölték meg. Ezek közül 20 drb föld a kápolnasorban, az Aranyos-úton, a Lábszőlős-fordulónál, a Kisérben, az Öregérben, a Gadoca dülőben, a Felső-benében és az Alsó-benében fekszik. Szomszéd birtokosaik csaknem mindenütt Murai Ferenc, Budai Lázár, Konkoly és Földváry. A másik 20 föld a Vág—Duna felé terül el a Kis-ér-dülőn, a Singöll-dülőn, Apály-dülőn, Kakas-éren, Guttai-úton, Éregér-dülőn, Kocsis-úton, Keszi-helyen ugyancsak az előbb említett földesurak birtokainak határában. A jegyzék készítője

¹ Lib. VII. c. V. *Comaromii situs pro aedificando coenobio comparatur és c. XI. Agitur Comaromii pro impetranda nostri coenobii erectione. C. XIX. Com. Fundatio in effectum perducitur.*

szükségesnek véli, hogy a kolostornak P. minisztere évenként legalább egyszer vizsgálja felül a kék- meg vöröskeresztes határkövekkel megjelölt földeket és szükségesnek véli még 8 föld megszerzését. Nem messze a vártól is volt szép házuk, Hospitiumuk, Vulgo-Truce-nek hívták, ezt a várparancsnok évi 130 forintért vette tőlük bérbe. 1734-ben Nedeczky Mihály szükségesnek mondja, hogy a templomot és kolostort összekötőfallal lássák el. A kolostort kelet felől a vármegye-háza, illetőleg a Hajnal-család kertjei, dél felől a vármegye utcája, nyugatról nemes Bozzay quaestor, illetőleg Szorád Ferenc kertésznek háza, észak felől a Kertek közt levő utca határolták s 8422 négyzetölnyi területet foglalt el. A bejárat a Vármegye-utcából nyílt. A kaputól balfelé volt a templom bejárata is. Ez korábban cubiculum volt, az 1763-ik földrengés után használták templomnak. Volt főoltára és két mellékoltára. A főoltárt Valois szent Félixnek olajfestménye díszítette, felette pedig a Szent-Háromság és Matha-i szent János. A tabernaculum felett az óbudai Czelli Szűz szobrának másolata üveg alatt aranyozott puhafaszekrényben trónolt. Kétoldalt angyalok térdepeltek. A férfiak oldalán levő mellékoltáron, azaz a keresztoltáron, üvegszekrényben Szent Anna szobrát őrizték. Mellette volt látható a két szent rendalapító képe. Négy aranyozott fából faragott gyertyatartó és két czinból készült gyertyatartó tette teljessé. Lépcső vezetett az oltárhoz s rajta vánkos volt. Az asszonyok oldalán levő oltárnak képe Nérei szent Fülöpöt ábrázolta. A tabernaculum helyén ugyancsak olajfestmény volt, még pedig Nepomuki szent János a két szent rendalapítóval. Itt is ugyanannyi volt a gyertyatartó. Mellette állt a szószék aranyozott fehérre festett fából, majd az oszlophoz kötött szenvedő Krisztus (Jézus Nazarénus) következett. Innen nyílt a főoltár mögé a szentkeresztkápolna a sasvári fájdalmas szent Szűz képével. Az épület földszintjén volt még a sekrestye, a refektórium, az aula, konyha, éléskamra és a minisztránsfiúk szobája. Az emeleti rész sok folyosórészt foglalt magába, ahonnan majd az udvarra, majd a kis, majd a nagy kertre nyílt kilátás. Egyik folyosórész a barátok kórusa volt, hosszú paddal. Mellette volt a könyvtár, majd üres cellák következtek. Egyik részben kis refektórium, kis konyha, szakácscella s néhány mellékhelyiség talált helyet. A nagy kertben szőlő is volt, mely azonban rendesen csak három urnát hozott. Az 1783-ik nagy földrengés miatt igen elhanyagolt állapotban volt minden. Az új templomnak csak a helyét mutatták. A rendnek azonban elég sok értékes miseruhája volt. Pincéjében ó- meg új fehér és vörösbor 706 urnában. A földrengés előtt oly szépnek mutatkozott kolostor nagy refektóriumát és nagy auláját igen sok szép festmény ékesítette. Így a Concilium

Tridentinumnak 3 láb hosszú és három láb széles festménye, az ugyanilyen nagyságú Úrvacsora képe, Mattyasovszky nyitrai püspöknek háromnegyed ölnyi hosszú és ötnegyed ölnyi széles festménye. Szent Istvánnak és Szent László királynak képe, majd a félölnyi hosszú meg egy ölnyi széles Szent Judás Tádé képe. A kis refektóriumban már csak egy puhafából készült nagy asztal és 12 börszék volt. A rendi könyvtár elég tartalmas volt, összesen 1369 műből állt. Még pedig filozófiai és latin auctor 231. Patrisztikus könyv 244, theológiai 204, történeti 221, szentbeszéddek 423, vegyesek 56. Érdekesekek : a cursus philos. trinitario P. Emanuel a Concep. Bécs 1738-ban, Chronicon Ord. SS. Trinit. Pars prima per P. Didacum a Matre Dei trin. ex hisp. per P. Florianum a S. Josepho in latinum versa. Vetro-Praga 1726 folio. Regula primit. P. Trin. 1737. Instructiones pro confr. O. Trin. P. Joannes a Conc. 1664. Instruc. Novitiorum 1710. Festivale Tyrnaviense a P. Josepho a Maria 1743. Tyrnaviae. Exemplaria a P. Luca a S. Nicolao germ. incruco 1737. Flores Mariani iuxta Budam 1777. Chronicon Dis. O. Trin. sine anno-sine loco. 20 drb ásványból álló gyűjtemény. A szerzetesek cellái rideg egyszerűségről tanuskodnak. P. Adrian Zuckner festő is volt. Több festék és ecset volt szobájában. Könyvei közt matematikaiak és földrajziak is szerepeltek. Érdekes, hogy a fráterek szobáiban is sok latin theológiai könyv volt. Lehet, hogy a földrengés előtt pátterek vagy klerikusok szobái voltak s a teljes berendezéssel ott maradtak a könyvek is.

Habár a rendtagok kezdetben alig voltak magyarok, hanem spanyolok meg németek, hamar tudtak a németajkú iparososztály meg a katonaság lelkigondozásában résztvenni. Komárom városa 1715-ben szobrot emelt a Szent-Háromságnak a kuruc háború meg a nagy pestis veszélyeitől való szabadulásért. A trinitáriusoknak, akik a pestis idején a nép önfeláldozó barátjainak mutatkoztak, volt most módjuk ünnepélyes körmenetekkel kivonulni a fogadalmi szoborhoz a Szent-Háromságtársulat tagjaival meg másokkal is. Mint az okmányok tanúsítják, Nepomuki Szent János tiszteletét is nagyban előmozdították. Egyik feljegyzésből istentiszteletük rendjét is tudjuk. Reggel nyáron 5, télen hatkor csendes misét mondtak, 7-kor áldásos szentmise volt szentbeszéddel, 9 és 10 órakor csendesmise. Adventben 6-kor rorate szentséggel, böjtben hétfőn misereret énekeltek zenekisérettel, utána szentbeszéd következett. A lekipásztorkodásban mindenkor kivették részüket ; kitűnik ez onnan is, hogy a felosztatáskor a legtöbb szívesen vállalkozott arra, hogy a komáromi hívek lelkigondozásában továbbra is részt vesz. Szerették Komáromot s a komáromiak is megbecsülték őket ; a rendi növendékek között több komáromi ifjúval találkozunk,

főleg mikor 1736-tól 1753-ig itt nevelték az ujoncnövendékeket. A kolostor ezidőtájt volt a legnépesebb. Később, sajnos, hanyatlásnak indult. Az 1753. pozsonyi rendi káptalan nyomatékosan figyelmezteti a komáromi rendházat a Regula pontos betartására, az éjjeli zsolozsma-ima buzgó végzésére.

A rendtagok gyakran változtak, sokan közülök ismételten is kerültek ide már házfőnöki minőségben vagy más tisztségre, P. Joannes a S. Felice pedig később az osztrák-magyar tartománynak első rendfőnöke lett. A meglevő okmányokból megállapítható, hogy házfőnökei a következők voltak: P. Joannes a S. Felice 1714-től (tanácsstag; P. Joseph a S. Bernardo). P. Joseph ab Ascensione 1720—1722-ig; P. Emericus a S. Alexio 1723—1724-ig; P. Petrus a S. Michael 1724—1727-ig; P. Joannes a S. Felice 1731—1734-ig; P. Joannes a S. Angelis 1735—1738; P. Aloysius a S. Ignatio 1738—1741-ig; P. Leonardus a S. Antonio 1741—1744; P. Cyprián a SS. Trinitate 1744—1747-ig; P. Mauritius a S. Jacobo 1747—17? Közben P. Adrian. Azután P. Daniel a Resurrectione 1760-tól? P. Eduard 1772—1775-ig és P. Berthold a Conceptione 1775—1783-ig. A rend feloszlatakor 1783-ban, december 23-án, Bossányi András kir. komiszárus előtt nyolc páter és öt fráter állt, hogy meghallgassák II. József eltörlő rendeletét. Név szerint a következők: P. Berthold családi nevén Stiptics. P. Adrian (Zuckner). P. Dionysius (Fülöp), P. Nicodemus (Sidló), P. Thimotheus (Lévay), P. Fidelis (Netoliczky), P. Franciscus (Schmidt), P. Clemens (Wagner) összesen nyolc. Fráterek: Oswald (Knecht), Konrád (Dirnhoffer), Gabriel (Steyrer), Adalbert (Liska) és Georgius (Vacek). Összesen 13. Megható nyilatkozatokat tettek valamennyien a feltett kérdésre. P. Berthold, szül. Kőszeg, 1720. Arra hivatkozott, hogy beteges öreg ember, hogyan lépjen most más rendbe, piaristának vagy irgalmasnak. Egyik barátja házában fejezi be életét, miután Istennek tett fogadalmait nem teljesítheti az általa választott szerzetesrendben. P. Adrian, szül. Győrött, 1711. Sem Itáliába, sem Spanyol- vagy Lengyelországba nem megy trinitáriusnak, mert öreg ember és magyar. 1734-óta szolgálja a rendet, 17 évig volt theológiai és filozófiai lektor, három évig vezette az egri házat, három évig a komáromit, három évig volt rendi definitor. Hogyan szánhatná el magát most arra, hogy piaristának vagy irgalmasnak menjen? A lelkipásztorkodásba sem mehet, mert öreg, 72 éves és gyengélkedő, de megmarad Komáromban kisegítő lelkésznek. Páter Dénes Fülöp, szül. Magyarbélén, 1724-ben, hivatkozik arra, hogy mivel már 61 éves, más szerzetesrendbe nem megy, de mint extrinitárius világi pap fogja szolgálni az Úristent. P. Lévai Timót, szül. Komáromban, 1732-ben, meghalt 1784-ben, szintén világi pap lesz, de

csekély nyugdíjával szülővárosában, Komáromban marad. P. Clemens osztrákszármazású, visszamegy Ausztriába s a bécsi egyházmegyébe kéri felvételét. Természetesen át kellett adni egész vagyonukat, pénzkészletüket, alapítványaikat ötvenötezerkétszázhatvankilenc forint harmincöt és fél krajcár értékben, összes vagyonukat 96.251 forintban és 59.5 krajcárban állapították meg. Épületüket a kincstár foglalta le s katonai kórházzá alakította. (Kincstári levéltár 273. fasc. Acta Comar. O. Trinit. és, 1786 jelentés a szekularizáció végrehajtásáról.)

Okmányok.

1681. I. 8. Özv. Budai Lázárné, Fogas Mária, Györödy István bíró előtt tett nyilatkozata házáról és hozzátartozóságairól. (Fronbolt-féle ház.)

1704. X. 17. Mattyasovszky László nyitrai püspök 20.000 forintos alapítványa a trinitáriusok részére. *Oculata Revisio agrorum ad curiam Brentanieam pertinentium* (Ex Libr. instrum. fasc. 5. sz. és a Miltenberg-féle hagyaték. 6. sz.).

1712. IX. 1. Fr. P. Martinus ab Ascensione Comis. gen. 1000 forintot vesz fel Brentano özvegyétől, kemettingeni Mária Rozinától kegyes alapítványként a Szent Ferenc képe előtt függő lámpa gondozására. (Acta Trinit. 8. sz.) Nr. 9. tartalmazza Brentano Károly özvegye Miltenberg Mária Rozina, most férjezett Kemettingen Antalné, meg a trinitáriusok közt kötött szerződést, amely szerint 7000 forintot fizet, 1000 forintot már lefizetett a lámpára, 2000 forintot később fizet és 41 drb. szántóföldet ad át.

1713. VII. 25. A város engedélyt ad a trinitáriusoknak templom meg kolostor építésére.

1714. VIII. 2. Keresztély Ágost hercegprimás megerősítő bullája pecséttel. 13. sz. III. Károly király megerősítő bullája (14. sz.) uralkodásának negyedik évében.

1715. I. 1. *Introducitur ordo.*

1716. V. 1. Millner Benedek misealapítványa 450 forintról.

1717. I. 2. Mária Regina Haiglin 600 forintos alapítványa. 1917. II. 2. ugyanaz 500 forintos alapítványt tesz. 1718. I. 18. Brentano Rozina 6000 forintot vesz fel in defulcationem. 1724. Magdalena Hackengruber 200 forintos alapítványa. 1725. VII. 3. Péchy Izaias eladja kis kert-részét 300 forintért a trinitáriusoknak. 1727. VIII. 1. Ehrental Sándor Lipót várparancsnok a Thurnhospiciumot évi 60 forintért veszi bérbe. 1733. X. 1. Hock Ádám 500 forintos alapítv. 1734. Terézia de Pichelwald 1000 forintos alapítv. 1734. V. 13. Nedeczky Mihály esetleges templomépítés ügyében tesz nyilatkozatot. 1737. II. 8. Hock János

1000 forintos alapítv. 1760. III. 3. Nedeczky József 400 forintos alapítv. 1760. IV. 18. P. Daniel minister protestál, mintha a nemességet erőszakkal vagy másként gyöngítenék meg jogaiban. 1761. Nedeczky Ferenc 400 forintos alapítv. 1761. Marackó Judith Árva Muroiné 1000 forintos alapítv. 1772. P. Eduard miniszter eladja a 41 drb. szántóföldet Nedeczky Józsefnek 1000 forintért. 1775. Horváth Krisztina 200 forintos alapítv.

1777. P. Rafael a S. Andrea, családi nevén Somlás, szül. Komáromban 1749., meghalt 1789. öröksége ügyében (834 rajnai forintról) elutasító döntést kapnak. Szerzetes nem örökölhét. (A hosszú bírói végzés különös, érdekes jogi tanulmányra adhatna alkalmat.)

A gyulafehérvári rendház alapítása.

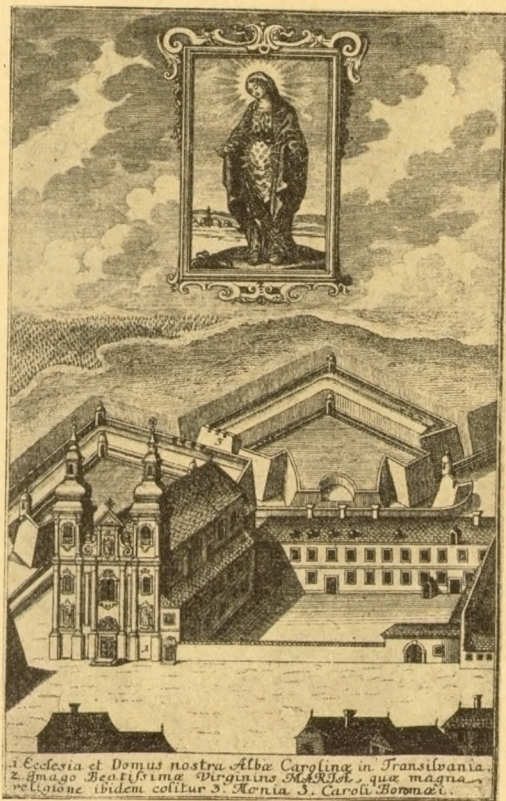
1716.

P. Joseph a Maria redemptor 1713-ban Erdélyben járván, Nagyszébenben azt a kérelmét terjesztette a rendek elé, hogy nagy rendeltetésük céljából letelepedhessenek Erdélyben is. A rendek azt válaszolták, hogy a fejedelem elé járuljon kérelmével. A redemptor látta, hogy nem alkalmas az idő, Bécsbe tért. Midőn azonban 1714-ben nagyszámú fogollyal tért vissza, még a másvallásúak is kérték, hogy csak jöjjenek Erdélybe is. Az ügyet a fejedelemség főbb tisztjei is felkarolták. Nevezetesen Steinwill István gróf, Erdély parancsnoka és Kornis Zsigmond kormányzó. Ajánlóleveleket is adtak neki a Haditanácshoz és Kászonyihoz, Erdélynek udvari kancellárjához. Ezen ajánlólevelekben kifejtették, mennyire szükséges az erdélyi letelepedés és Gyulafehérvárt jelölték meg, ahol a várnak minden kára nélkül épülhetne a kolostor. A P. Redemptor el is vitte a leveleket Bécsbe és barátainak tanácsára a császárhoz fordult, onnan Erdélynek udvari kancelláriájához utasították. Itt azonban sokáig függőben maradt az ügy, mert egy befolyásos ember ellenezte. Később azonban újra kezük ügyébe került a kérelem s a Haditanács beleegyezését adta, ha semmikép sem érinti az erődményt. 1715. május 8. Steinwill most azt kérte, hogy alkalmas egyént küldjenek a hely megválasztására.¹ P. Maurus rendfőnök, P. Christophorus a S. Franciscót küldte ki, aki akkor ujoncmester volt Illaván s akit Steinwill egyébként ismert. P. Kristóf Fr. Bruno a S. Felicével tutajra szállt július 3-án s lement a Dunán, majd aztán szárazföldön Dévára, ahová július 14-én érkezett. Itt már várta Steinwill, örömmel fogadta s kezére járt mindenben; 3 hétig tartózkodott nála, majd Sebesre ment házikáplánnak. Az ellenfél azonban megneszelte a dolgot s mindenképen akadályt gördített tervük elé: szűk a város s amúgy is két konvent van már benne, tehát egészen feleslegesek. Az ügy most sokáig szenvedett halogatást, a páter meg is betegedett, ezért a fraterrel Bécsbe iratott, hogy Eleonora Augustától kérjenek ajánlólevelet Steinwillhez az ügy sürgetésére. Ez meg is történt 1715. október 12-én. Steinwill örömmel értesítette a páttert, hogy immár gyorsan megvalósul

¹ Albae Carolinae exordia. Ann. Lib. VIII. c. 1. és c. W.

őhaja, csak legyen vidám. Néhány nap múlva elküldte Gyulafehérvárra Fladenc lovászmestert, hogy ott a katonai jogon lefoglalt Bethlen Miklós-féle házat fogadtatására előkészítse, mert több ügyet kell ott elintézni. Közeledett ugyanis november 4., Károly császár nevenapja, amelyet alapköletéttel akartak megünnepelni, érmekeket is vertek erre az alkalomra. Sas védi a hét várat e felirattal: Tutissima Quies. Alatta a Maros meg az Apoly medrét jelképező vízcsatorna. Az érem másik lapján a következő felírás volt: Luce sacra Carolina similes Alba accipit ortus Julia nota III. Carolus vim robor et auxit; Julia si libeat, nunc Carolina vocer. Aztán Sebesre ment a páterhez, aki még mindig betegesen feküdt, de a jó hír csodásan meggyógyította s november 24-én Gyulafehérvárra ment a tábornokkal. Mikor a Bethlen-házba vezették, kérdezték, hogy tetszik-e neki, mert ezt a házat jelölték ki számukra. A páter persze szóhoz sem jutott nagy örömeiben. Steinwill is csak azért szállt meg ott, hogy a páterek akadálytalanul lakhassanak benne. Sokan mégis gáncsot vetettek nekik s jámbor arccal más, alkalmasabb helyet tanácsoltak. Steinwill azonban Kolozsvárról 1716.

I. 24. azt írta a Haditanácsnak Bécsbe, hogy a Bethlen-házat találta alkalmasnak már csak azért is, hogy a várépítkezés miatt lebontott Szent Mihály-templomért kárpótlást adjanak az Úristennek s mivel ez megfelel Ófelsége szándékának is. Március 24-én érkezett meg a Haditanácsnak megerősítő válasza.¹ Május 3-án keresztet állítottak a ház falához s az erdélyi püspöktől engedélyt

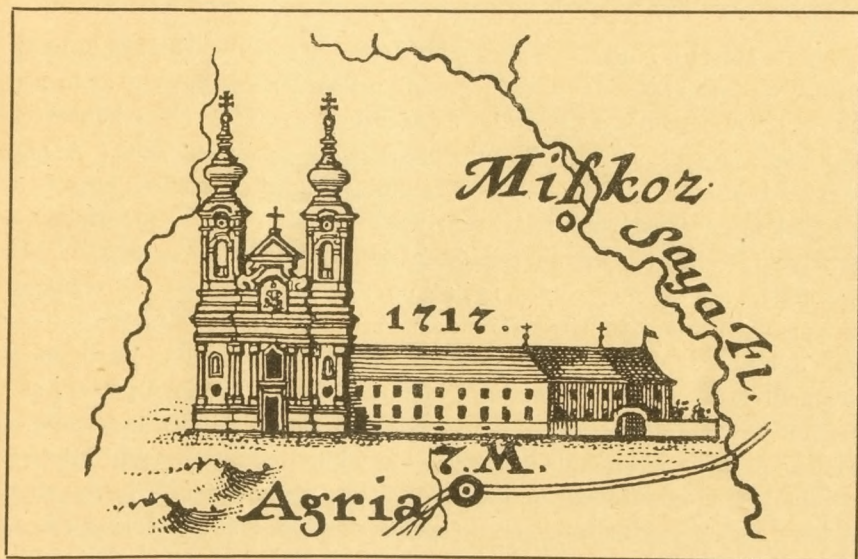
29. ábra. A gyulafehérvári templom és kolostor képe.

¹ Alba Carolina augetur. Lib. VIII. 613. l. és Lib. VIII. c. VII. 688. l.

kaptak az Oltáriszentség őrzésére is. 1716 május 28-án, Szent-Háromság ünnepén, azaz június 7-én P. Kristóf első házfőnök mondta a reggeli misét s elhelyezte az Oltáriszentséget, 10 órakor pedig Mártonffy György báró püspök mondotta a nagymisét. Délben a püspök nagy ebédet adott s ezzel megnyerte számukra az eddig ellenséges indulatúakat is. Fenntartásukra III. Károly Hann Ignác császári tanácsos és a legfőbb pénztár komiszáriusához intézett leiratában 1716. VII. 11. az erdélyi perceptoriátus pénztárából évi 600 forintot, egyházuk fenntartására pedig évi 200 forintot rendelt.

A visszatérő redemptiók Erdélyen át vették útjukat, gyakran tértek Gyulafehérvárra is, ahol mindenkor nagy ünnepséggel fogadták. Így a XI. redemptiónak az a része, amely 96 magyar gyermekkel tért haza 1720-ban. Mártonffy György erdélyi püspök főpapi díszben, zászlókkal, kereszttel, zeneszóval fogadta s harang meg harsonák zúgása közt kísérte a székesegyházba, ahol P. Benedictus a Sanctis trinitárius szentbeszédet intézett hozzájuk. Délben a zárdában vendégelték meg a kiváltott gyermekereget. Mártonffy püspök pedig két ízben is látta asztalánál s maga szolgálta ki őket. A XII. redemptio 228 kiváltott rabbal éppen 1725. VIII. 15. vonult Gyulafehérvárra, ahol az ez időtájt Kolozsvárt időző püspök helyett Demeter Márton káptalani prépost fogadta nagy ünnepséggel és az üdvözlő szentbeszédet P. Paulus a S. Laurentio mondotta.

A gyulafehérvári zárda további sorsáról sem az Országos levéltár, sem a Kincstári levéltár nem tartalmaz adatokat s így az itt közölt történeti rész folytatólagos felkutatása jobb időkre vár. Csak annyit sikerült megállapítanunk, hogy Peté-n birtokuk volt (a redemptio birtoka) s azt egyik gyulafehérvári trinitárius adminisztrálta.

30. ábra. Az egeri trinitárius templom.

Az egeri trinitárius kolostor.

1717.

Erdődy Gábor Antal gróf a trinitáriusok egyik nagy jóakarójának, Erdődy Kristóf grófnak fia, már mint esztergomi nagyprépost arra gondolt, hogy alkalmas módon nyilvánítsa a rend iránti rokonszenvét. Mint egeri püspök azután meg is valósította jószándékát, annál is inkább, mert a püspöki székhelyen elődje Telekessy István kegyeleti emléke is ösztönözte erre. Telekessy nehéz időben volt Eger püspöke, alatta pusztított a borzalmas pestis és már ekkor fogadalomszerűen arra gondolt, hogy a pestis megszűnése esetén Isten iránti hálából kitűnő emléket állít a trinitáriusoknak. A nehéz háborús viszonyok miatt nem tehetett, de mintegy intőjelt hagyott utódának. Erdődy Gábor Antal 1717. március elején Bécsbe ment s közölte a komisz. Generalissal: P. Martinus ab Ascensione-val, hogy Egerben akarja őket letelepíteni. Jöjjenek tehát egynéhányan Szent-Háromság ünnepére Egerbe s mindjárt útiköltséget is adott nekik. Május hóban útra is keltek. P. Martinus ab Ascensione P. Emanuel a S. Mariával Bécsből Komáromba ment, odahívta Nagyszombatból P. Emericus ab Ascensionét, P. Leopold a S. Josephót és Fr. Martinus ab Assumptionét. Hajón mentek Budára s a pesti szervitáknál szálltak meg, innen kocsin mentek Egerbe, hová május 22-én éppen Szent-Háromság vasárnapja előtt érkeztek meg, szívesen fogadták őket s az öreg parochián kaptak

szállást. Másnap nagy körmenet ment volna a Szent-Háromság templomába, de mivel esős idő volt, azért csak a templomban folyt le az ünnep és ők is természetesen ott voltak. Az egriek bámulták őket, kérdezték egymást, kik és mik ezek, mit akarnak, hova igyekeznek? Aznap Gerhard Miklós egri kanonok szónokolt s miután szépen beszélt a Szent-Háromságról, rátért a trinitáriusokra is. Ez a rend — mondotta — amelyet itt láttok, ugyanazon Szent-Háromságról vette nevét; 519 év előtt angyali megjelenés nyilatkoztatta ki a keresztény világnak a pogány rabságban sínylődő keresztény foglyok kiváltására s már régen elterjedt különböző nemzeteknél. Mindenütt, ahol csak megtelepedtek, roppant nagy hasznot hoztak Krisztus híveinek; e rendnek tagjai ugyanis nemcsak hirdetik Krisztus igéit, üdvös tanácsokkal látják el a bűnbánókat a szentgyónásokban, tanításukkal kiirtják a bűnöket, megmutatják az üdvösség útját, visszaterelik a helyes útra a tévelygőket, vigasztalják a betegeket és haldoklókat, előkészítik az égi hazába vezető útra, hanem élettökéletességükkel, szent erkölcsükkel jelesen tündökölnek, állandó böjtöléssel és más lelki önsanyargatásaikkal töltik életüket, éjjel-nappal szolgálnak Isten szent felségének, zsoltáraikkal, himnuszaiikkal, könyörgéseikkel és áldozataikkal megengesztelik a haragvó Uristent és sok-sok jótéteményt könyörögnek le Tőle a nyomorgó embereknek. De ha mindezek nem tűnnek fel különleges dolgoknak, vagy csak olyanoknak, miket egyéb szerzetesrendeknél is megtalálunk, különös megbecsülést szerez nekik az, hogy rendszabályaik értelmében hosszú utakra vállalkoznak, rémsok veszély közepette barbár országokba mennek, nagy költségekkel kiváltják a törökök kegyetlen rabszolgaságában sínylődő keresztény foglyokat és visszavezetik hazájukba, keresztény szabadságra. Kétségtelen, hogy e szerzetesek a világot megváltó Krisztusnak igazi követői s ezért hófehér ruhájukon kettős színű keresztet is viselnek. A fehérszínű, amely más színből nem ered, az önmagától való Atya Uristent jelenti, az égbék szín a Fiú-Istent, aki a mennyből szállott alá, a vörös pedig a tűznek színe az Atyától és Fiú-Istentől származott Szentlelket ábrázolja, aki tüzes nyelvek alakjában szállott le az apostolokra. Azért, ha csak külsőleg is nézzük őket, azonnal megismerhetjük, hogy ezek a Szent-Háromságnak fiai s a rabok kiszabadítói. Mivel pedig ezek az egész keresztény világnak, főleg Magyarországnak a kereszténység leghevesebb ellenségeivel folytatott állandó küzdelmei miatt s népünknek gyakori török fogságba esése miatt felette szükségesek, igen bölcs püspökünk elhatározta, hogy itt kolostort alapít számukra, hogy a megváltás üdvös munkáját itt is gyakorolják, valamennyi polgárnak világító például szolgáljanak. A szentbeszéd szinte tűzbe

hozta a hallgatókat s mindannyian örvendtek az egyházfő elhatározásának.¹

Másnap a püspök a szent kánonok értelmében összehívta az összes szerzetesrendek fejeit, a minoritákat és a szervitákat, továbbá a városi tanácsot, közölte velük tervét s feltette a kérdést, van-e valakinek kifogása ez ellen. Kifogást senki sem emelt, hanem tisztelettel hajoltak meg az egyházfő intézkedése előtt. Két templom közt választhattak: a török eredetű, de alacsony és nedves Szent József-templom s a városon kívül, szabadon és jó levegőn álló Szent-Háromság temploma közt. Az utóbbit választották. A következő vasárnapon a püspök a szerzetesekkel, más papokkal meg polgárokkal kiment a Szent-Háromság templomhoz s átadta annak kulcsait P. Martonnak azzal a kötelezettséggel, hogy havonként egy vasárnapon, ha idejön a könyörgő nép, szentbeszédet kell mondaniok s minden szerdán és pénteken a holtakért kell misézniök. Ennek fejében évenként 150 rajnai forintot kapnak úgy, ahogy azt elődje, Telekessy püspök rendelte. Délután azután közölte a püspök a P. komiszáriussal, hogy szeretné, ha a lelkipásztorkodásban is kivennék részüket, azaz a szentségek kiszolgáltatásában, főleg a gyónatásban s a betegeknek, haldoklóknak lelki ellátásában s egyéb parochiális munkákra is készségesen vállalkozzanak, valahányszor a város papjai erre nem elegendők vagy kisegítést igényelnének. Másodszor lelkükre kötötte, hogy a húseledelektől itt is tartózkodjanak, a házon kívül sehol se étkezzenek vagy igyanak s rendi szabályaik többi pontját is híven betartsák. A P. komiszárius mindezt megígérte. Azonfelül azt is, hogy hálájuk jeléül minden szombaton az Erdődy család virulásáért fogják a szentmisét bemutatni. Házfőnököknek P. Emericus a S. Alexiót tette meg s hálát adva a püspöknek, távozott. A bőkezű püspök egész szekér élelmiszert, 100 rajnai forintot adott s kísérről egy emberét, hogy Budára vezesse a P. komiszáriust s P. Emanuelt. A béke helyreálltával Magyarország ismét felvirult; a nyugalom helyreállt, az ország határát kibővítették. Temesváron s Belgrádon kívül számos más kisebb végvárt is építettek s így kimerült az ellenség bátorsága, enyhült a barbárok vadsága. A püspök ezért jónak látta, hogy királyi megerősítést nyerjen alapítványa számára, kérelmezte is a királyi kancellártól és figyelmeztette P. Márton rendfőnököt, hogy alázatos folyamodvánnyal járuljon Ófelsége elé. Meg is tette s szokáshoz híven a Királyi Tanács elé került a folyamodvány. Ott a nyitrai püspök mint helyettes kancellár és az egri püspöknek édestestvére ékesszólóan ajánlotta a kérelmet, mert íme már egy év alatt

¹ Ordo Agriam introducitur. Annal. Lib. VIII. c. VI.

is igen nagy érdemeket szereztek Egerben hithirdetésükkal, lelkipásztori buzgalmukkal, főleg pedig szeplőtelen életmódjukkal s nincs kétség benne, hogy még bőségesebb gyümölcsöt is hoznának, ha állandósulhatnának. Ajánlotta őket azon rendkívüli buzgalmuk miatt is, amelyet a rabok kiváltására fordítanak, felhozta azt is, hogy köztisztületnek örvendenek s a közgyűléseken a polgárok közt foglalhatnak helyet s így igen sok címen méltók arra, hogy bővebb kegyben részesüljenek. Az egri püspöknek semmi sincs annyira szívéen, minthogy munkatársainak lássa őket s meg is ígérte, hogy a kolostor felépítését ő vállalja, valamint egyéb jövedelmeket is biztosít majd nekik, ahogy a papság meg a hívek máris adakoztak számukra. A kérelmet a Királyi Tanácsban senki sem ellenezte, sőt mindannyian javasolták. Megírták a királyi okiratot, a nyitrai püspök útján Ófelségéhez terjesztették, ott sem volt semmi késlekedés s már 1718. augusztus 5-én a király aláírta a terjedelmes diplomát.¹ Ennek értelmében a trinitáriusok birtokába ment át a néhai Telekessy István által a hatvani kapu előtt emelt Szent-Háromság kápolna s a vele összekötött alapítvány, tudniillik a Telekessy által Debrecen városánál elhelyezett pénz a káptalan által előírt megosztással. A pénzt azonban továbbra is a káptalan kezeli s a rendnek évenként 1717-től kezdődőleg 151 forintot fizet. Az egri káptalan ezt az összeget a következőkép osztja: a minden második vasárnapon összesen 17 alkalommal kijövő körmenet alkalmával tartandó szentbeszédért 50 forintot; a megholt püspökért hetenkint egyszer mondandó szentmiséért 36 forintot, a kápolnára 50 forintot. A gyertyák meg a misebor számára 10 rajnai forintot, a harangozásért 5 forintot (151 forint). Az esetben, ha a káptalan a Debrecenben vagy másutt kihelyezett összegért semmit sem kap, nem fogja kifizetni a 151 forintot. (*Salvo iure alieno*. Helybenhagyta mindezt a király 1718. VIII. 5.) Miután 1719-ben híre járt, hogy a Kelettel 24 évre békét kötöttek, az egri püspök igyekezett a kolostornak megfelelő helyet kijelölni. Az építészetben igen jártas Sinzendorff Ferdinand várkapitánnyal elment a Szent-Háromság-templomhoz, vajjon alkalmas hely-e kolostor építésére. Sinzendorff sok akadályt állapított meg, főleg azt, hogy a legutóbbi pestis alkalmával ide temetkeztek, ezért mitsem szabad itt bolygatni, tehát más hely után kell nézni. A városhoz közel magányos domb emelkedett a síkon, ez a hely igen kedvesnek és vonzóknak tűnt fel kolostor meg kert építésére, miután a vártól is elég távolságban volt, mindjárt kimérték a kolostor helyét és a püspök bőkezűen hordatta oda az építkezéshez szükséges anyagokat. Ásás közben török sírhelyekre

¹ Agr. Fundatio Regio Diplomate confirmatur. Ann. Lib. VIII. c. XIV.

találtak ; a csontokat más helyen temették el, de a köveket felhasználták. 1719. IV. 26. volt az alapkövetétel. Ünnepeles körmenetben jöttek a Szent-Háromság-templomból s a püspök több vértanu ereklyéjével letette az alapkövet, az ereklyéket fedő érclapon hosszú felirat volt : Anno M. D. C. C. XIX. Die XXVI. Ápr. Feliciter gubernante ecclesiam Dei Sanctissimo Domino Clemente XI. Archiepiscopo Strigoniensi, Hungariae Primate. Eminentissimo Serenissimo Principe S. R. E. Presbytero Cardinali Christiano Augusto e Ducibus Saxoniae Tenente Clavum Imperii-Augustissimo e Invictissimo Romanorum Imperatore Carolo VI. Hung. Rege. III. Tenente Palatinatum Regni Excellentissimo Domino Nicolao Pálffy ab Erdőd Pro extruendo suis sunptibus Coenobio Ordini s Sanctissimae Trinitatis Redemptionis Captivorum. Speciali affectu erga eundem ductus In solamen captivorum hunc lapidem locavit Excellentissimus et Reverendissimus Dominus Comes Gabriel Antonius Erdődy de Monyorókerék Dei et Apostolici Sedis gratia Episcopus Agriensis. Azután ünnepélyesen visszatértek a templomba Te Deum-ra.¹

A templomot, amelynek további építkezésében gr. Barkóczy Ferenc püspök is jelentékenyen segélyezte őket, jó anyagból építették, most tornyok nélkül áll ott, de helyük, illetőleg alapjuk meg volt. (Tervrajza meg van a Kincstári levéltárban az Acta Trinit. Agr. közt.) Kedves tagozódást mutat, belseje egyszerű pólyadiszítést kapott. Főoltára diszes volt. (Decorationem praestitans.) Hat mellékoltára közül az egyik még a felosztatás idején sem volt teljesen kész. (Una necdum in statu perfecto perstitit.) Két kórusa volt, az egyik oldalt a szerzetesek számára, a másik a zenészek számára, de orgonája (Exigui valoris) kisebb értékű volt, padsorai ellenben a templomnak megfelelőek voltak. (Sellis idoneis provisa.) A mellékoltárok közül egyik a trinitáriusok szokása szerint Szent Józsefnek, a másik a Szent Keresztnek volt szentelve. Előttük ezüst lámpások égtek. Templomi felszerelésük itt is elég gazdag volt : 8 ezüst kelyhet, 2 ezüst cibóriumot, 1 monstranciát, 3 ezüst ereklyetartót, 35 kazulát meg diszes ornatust mutattak ki.

Az ereklyetartók Matha-i szent János és boldog Mihály trinitáriusok emlékeit őrizték. A szentélyben meg volt a szokásos stallum s meg volt a Szent-Háromság társulatának kijelölt helye is. Mint a legtöbb helyen, itt is volt szép Szűzmária-szobruk, melyet a hívő nép tisztelete ruhákba öltöztetett.

Könyvtáruk 351 művet tartalmazott. Levéltárukban becses

¹ Agriae pro coenobio primus lapis ponitur. i. m. 686. l.

okmány volt a *Protocollum Conventus Agriensis* és a *Liber Ordinem fundationalem indicans*. A könyvtár meg a levéltár a zárdá emeletén volt, amelynek összesen 29 helyisége a szerzetesek lakásául szolgált, három fészület meg 92 kép ékesítette. A földszint a refektóriumnak, az aulának, a konyhának és az éléstárnak adott helyet, két falépcső meg kőlépcső kötötte össze az emeleti résszel. Az alsó folyosót vagy 145 kép ékesítette, miből az aulára meg a refektóriumra került a nagyobb és tekintélyesebb képek sora. 1735 körül Egerben élt a rendnek egyik kiváló festőművésze, Fr. Ince; néhány év alatt 26, részben nagyobb festményt készített nagy maecenásuk, Erdődy Gábor gróf püspöküknek megrendelésére.

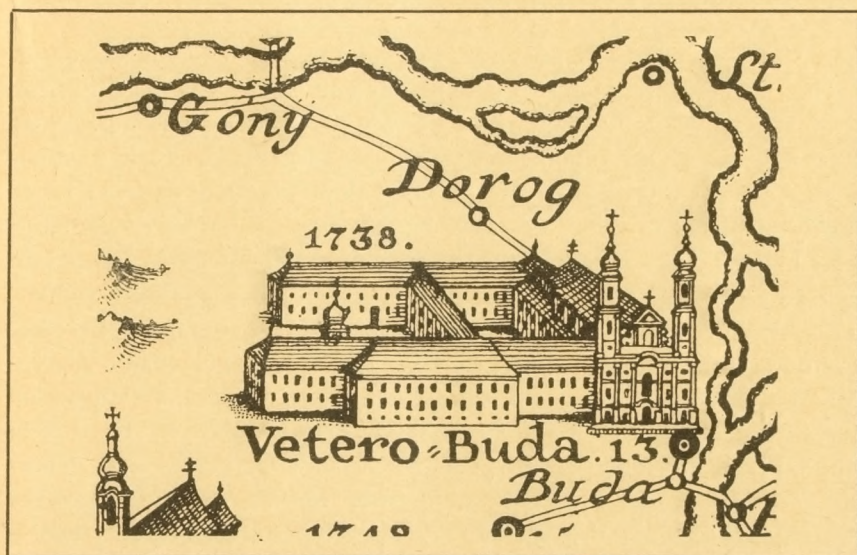
Az egi nép szerette a vörös-kékkeresztes fehér barátokat és szerették őket a főpapok is, mert elég sok misealapítványt tettek számukra részben pénzben, részben földbirtokban. A leltár szerint évi 902 misére volt alapítványuk. Pénzben 23.290 forint és 56 krajcár volt kihelyezve magányosoknál meg bankoknál. Szőlőjük voltak Galagongas-on, Egerszalókon kettő is, összesen tehát három. Szántóföldjük a Cifra Hodsa alsó városban meg a hatvani elővárosban volt. A Redemptiók itt is vonzották a hívőket, felejthetetlen benyomást keltett a megváltott rabgyermek ünnepélyes bevonulása Egerben. (11. Redempt.) A Szent-Háromság társulata a város messzi környékét tudta megnyerni. Szívesen adakoztak céljaira. A kanonokok közül kiválik Komáromi János, aki 1720-ban 800 rajnai forintot adományoz, Bencsik István 1727-ben 1000 forintot, Kiss János 1740-ben 800 rajnai forintot adományozott. Haszontalan szerzeteseknek mit sem adományoztak volna, főleg a kanonokok nem, hiszen az egyházi központokban működő szerzeteseket éles szemmel figyelik az egyházi hatóságok. Működésükkel annyira meg tudták nyerni Eger főpapságát, hogy Erdődy László Ádám gróf helyettes kancellár azt írta róluk a Királyi Tanácsnak: Mi sem fontosabb az egi püspöknek, minthogy állandó munkatársaiknak lássa őket Egerben, lelkipásztori buzgalmuk, hithirdetésük, szeplőtelen életmódjuk közbecsülést szerzett nekik. A polgárok rendkívül tisztelik, a közgyűléseken köztük foglalnak helyet. Általában résztvettek Eger örvendetes és szomorú napjaiban. 1763-ban házuk tűzvész áldozata lett, mert egy diák csóvát vetett rá. 1763-tól 1766-ig csak kis létszámmal működhettek, miért is konvent-jellegük megszűnt.

Eszterházy Károly gróf püspök 1763. XII. 31. betiltotta a hónap második vasárnapjára szokásos Szent-Háromság körmeneteket, mert zavarta a főtemplom istentiszteletét, elvonta onnan a hívőket. Ez természetesen anyagi kárt jelentett nekik, a káptalan ugyanis levonta

a nekik kijáró 151 forintból a szentbeszédekért esedékes 50 forintot, sőt vitássá lett az egész összeg is. (Egri kath. Tudositó XVIII. évf. 10—12. l.) 1776-ban a jubileumi évben az ő templomukat kereste fel a nagy jubiláris körmenet. Mindazonáltal II. József eltörölő rendelete őket sem kímélte meg. 1784. I. 16. Szőlőssy Ferenc királyi megbízott reggel 9-kor összehívta őket a kolostor refektóriumába, hogy meghallják a szomorú ítéletet. Megidézte valamennyiöket, de Marhold Ferenc orvosuk 1784. I. 18. kiállított tanubizonysága szerint nem jelenhetett meg: a 72 éves elmezavarban szenvedő és félig vak P. Arzén a S. Rosa, továbbá a 88 éves Fr. Antonius a SS. Trinitate, aki különben vak és süket is volt, továbbá Fr. Andreas a Cruce, aki mozdulni sem tudott és a lábsebekkel betegen fekvő Fr. Benedek. A többiek P. Isidor a S. Josepho (cs. n. Miklósy de Csákvár) vezetésével, még pedig P. Valentin a S. Michaele vikárius, P. Silvester a SS. Trinitate (cs. n. Szentgáli, senior) P. Calixt a S. Baptista (Szekurics, senior claustris), P. Cristophorus a Resurrectione (cs. n. Galla, hitszónok), P. Jusztinian a S. Stephano (cs. n. Végh, ünnepi hitszónok), P. Michael a S. Paulo, P. Conradus a SS. Trin., P. Viktorin a S. Agnete, P. Adamus ab Incarnatione; a fráterek közül Fr. Anselm a S. Josepho és Fr. Henricus a S. Anna megjelentek a kir. komiszárius előtt. Miután valamennyi ünnepélyes fogadalmas volt, tudtukra adta, hogy 5 hónapon belül¹ valamennyiüknek el kell hagyniok a zárdát, összes vagyonukat pedig lefoglalja az állam számára, mert öfelsége a király a jelen viszonyok közt már teljesen céltalannak és haszontalannak tartja ezt a rendet s azt nemcsak Bécsben, hanem összes országaiban egyszer és mindenkorra eltörli. Pénzértékeiket a vallásalapnak juttatja, ingóságait pedig elárverezteti. A páterek közül 2 maradt Egerben. P. Isidor fivérénel, P. Arsen nővéérénel. Rövidesen meghalt közülük 4, a többi az esztergomi főegyházmegyébe vétette fel magát, egy közülök Pozsonyba, egy Selmecre, egy pedig Nyitrára ment lakni. A series szerint Egerben a következő magyar származású trinitáriusok várják a boldog feltámadást: P. Matheus a Beata Maria V. meghalt 1751., P. Demeter Farkas meghalt 1782., P. Emericus Pataky meghalt 1775. 38 évi börtön után s P. Mátyás Illovai meghalt 1783-ban.

Ingóságait elárverezték. 1786. nyarán ezt dobolták ki Eger utcáján: Hirdetmény arról, hogy az egri fehérbarátok templomának oltárai, képei stb. «Kotyavetye» által el fognak adatni 1786. VII. 15. (Egri városi levéltár 251.) Szétvittek mindent potomáron. Eszterházy Károly grófot sértette a szent dolgokkal üzőt zsidvásár. A pécsi püspökhöz írt levelében 1786. XI. 9. így szól: A megszüntetett szerzetesek

értékeiből nem veszek semmit, sőt úgy irtózom azoktól, mint a halottrablástól. 1805. XI. 30. A Királyi Helytartóság árverésre bocsátotta templomukat, de nem vette meg senki. A sokra értékelt kolostor meg kert csaknem ingyen kerültek a katonai kincstár birtokába. Raktár lett a templom, kaszárnya a kolostor..., de a fehér barátok emlékezete szeplőtelenül ragyog ma is! (Egri Kath. Tud. 11.)

31. ábra. A kiscelli kolostor és templom.

Kiscell Óbuda mellett.

1738.

«Tekintek a feldúlt szentély felé,
Melynek üdvét dicsőség szentelé,
Tekintek és észre sem veszem,
Hogy könnybe lábad mind a két szemem!»

Az óbudai hegyvidék egyik festőiesen szép pontja a szőlők koszorújából kimagasló s messzi tájakra tekintő kiscelli *régi trinitárius kolostor meg templom*. Mögötte emelkedik a *Mátyáshegy*, a Táborhegy, továbbá a Hármass-Határhegy és szinte regényes háttérét alkotják az előttük kiszökelő hegyfokon álló sötétsárga épülettömbnek. Habár eredeti rendelkezéséből kivetkőztették, még ma is hangosan hirdeti a Zichyek mélységes vallásosságát, fejedelmi bőkezűségét és kedvesen tekint le az alatta elterülő nagy Árpád-völgyre. Búcsújáróhely volt. Nemcsak az óbudai jámbor szőlősgazdák keresték fel kora reggel, mielőtt munkába siettek volna, hanem messzi vidékről is zarándokoltak ide a csodatevő Szűz Máriához. Kiscellnek nevezték el, mert kegyelemképe a styriai bércek erdős koszorújában fekvő nagy-máriacelli Szűz Anyának egyik utánzata; hozzá érintették, hogy a százados kegyelemszobornak mintegy delejes ereje szállja meg és meg is szállotta.

Zichy László és Zichy Péter grófok hozták Óbudára Nagy-Mária-zellből, hogy állandóan tiszteljék és állandóan érezzék kegyelmeinek

bőségét.¹ Kegyeletük és mélységes bizalmuk másokat is vonzott e szoborhoz és egyre nagyobb meg nagyobb volt az óbudai kisczelli Szűz tisztelőinek serege. Ez 1702-ben történt. A két Zichy-testvér fogadalmat tett, hogy megfelelő kápolnát építenek neki, de megakasztotta fogadalmuk beváltását a közben kitört spanyol örökösödési háború. Lipót király kívánságára Zichy László is hadba vonult a Forgách-légióval és hősi halált halt Landauban, 1703-ban. Fivére, Zichy Péter beváltotta ezután a fogadalmat s 1724-ben meg is építette a fogadalmi kápolnát. 1725-ben ő is elhunyt, mire özvegye, született Bercsényi Zsuzsanna grófnő zsámbéki kastélyába vonult vissza, de magával vitte a kedves Mária-szobrot is. A jámbor hívek ott is felkeresték, zárandokcsoportok jártak hozzá, Zsámbék búcsújáróhellyé lett. Ekkor Bárwick Keresztély óbudai plébános lelkiismeretbeli kötelességének tartotta, hogy jelentse az események ilyenén fejlődését illetékes főpásztorának, Eszterházy Imre gróf esztergomi érseknek, egyben nyomatékosan kérte, hogy a kegyelem-szobor visszakerüljön Óbudára. A főpásztor teljesítette a kérelmet, felhatalmazta az említett óbudai plébánost rendelkezéseinek fogantatására. 1783-ban ünnepélyes körmenettel hozták a szent szobrot az őt megillető helyre zenekísérettel, tarackok durrogatása közben (inter laetificum musicorum instrumentorum concentum et robarantiumque tormentorum clangores, ingenti plausu pompaque naiori pietate maxima reverentia in castelli aditu excipiebant). XII. Benedek pápa pedig teljes búcsúban részesítette mindazokat, akik szeptember 8-án a kegyelemkápolnához zárandokolnak és a szentségekhez járulnak. Valóban e napon mintegy kétezer hívő járult a szentségekhez, miután vallomásuk szerint számtalan testi meg lelki kegyelemben részesültek.²

A fogadalmi kápolna helyét illetőleg zavaros a felfogás. Némelyek, így Némethy Lajos az Óbuda melletti Kisczell című értekezésében oda nyilatkozik cikke elején, hogy a ma is még fennálló Zichy-kastély közelében két templom állt. Az egyik az Oltáriszentség tiszteletére épült s már igen elhagyatott állapotban volt, nem messze a kastélytól pedig egy *Mária-kápolna*. Később ő is említi, hogy az óbudai szőlők közt épült a fogadalmi kápolna. P. Ladislaus a S. Stephano trinitarius «Flores Mariani» c. könyvében, amely forrásul szolgált Eszterrás-Jordánszky-nak, Érdynek, Némethy Lajosnak és újabban Schoen Arnoldnak, szóról-szóra ezt írja: «Opus igitur extruendae capellae mansit Exellen-

¹ «Ladislaus et Petrus Zichy de Wasonkeő incltyi fama, opibus honoribus poceres, pietate germana iuncti, Marianae dignitatis cultores ambo.» Flores Mariani.

² Így beszél el Esterás-Jordánszky a «Flores Mariani» nyomán az eseményeket «Magyarországban s az ahhoz tartozó részekben levő Boldogságos Szűz Mária kegyelemképeinek rövid leírása» c. művében. Pest, 1863. 72. l.

tissimo ac Illustrissimo Domino Comiti Fratri seniori Petro. Quod etiam de gratioso indultu Serenissimi Cardinalis primatis et archiepiscopi Strigoniensis in *Promontorio Vetero Budensi a regione castelli sui* optato successu perfecit. Ara instruxit atque aliis eo pertinentibus absolvit anno D. 1724. (A kápolna felépítése tehát Zichy Péterre maradt; kastélyának táján kimagasló hegyfokra a kívánt sikerrel emelte.) Ipsa etiam, sacra statua B. M. V.

Cellensis, originali exasse similis, attactatransmissa erat.»

A továbbiakban elbeszéli, hogy egy lábfájós asszony is zárándokolt a kápolnához, reménytelen állapotban, mankóra támaszkodva, visszatért onnan nagy nehezen és elgyöngültén, míg Szűz Mária kegyessége és irgalma folytán mintegy a szent Szűztől visszatérve megállt a hegy lejtőjén, ahol azonnal megerősödött lába. Visszatért a szent Szűz kápolnájához, letette mankóit, hálát és dicséretet mondott meggyógyítójának, mert könyörgéseivel megszerzett egészségét csak a szent Szűznek tulajdonította és fennhangon is hirdette. A hegy aljában pedig, ahol égi segítségben részesült, keresztet állíttatott fel. (Flores Mariani 6. 1.) Világosabbá

teszi e leírást Schoen Arnold azon megállapítása, hogy a Zichy-korszakban, amely kereken 1686-tól—1766-ig tartott, két kastélyt is építettek Óbudán; a korszak első felébe esik az első családi kastély meg a celli kápolna építése, a másik felében épült a ma csonkán megmaradt második kastély.

Az első kastélyt tehát és a fogadalmi kápolnát mégis nem a Főtéren, hanem a lejtőn kell keresni, mert csak így érthető meg a Flores Mariani szép leírása. Érdy a M. Akad. értesítőben 1851. 25. lapján arról beszél, hogy került Óbuda a Zichyek kezébe. Óbuda ugyanis a komáromi

32. ábra. A styriai máriazelli¹ kegyelemképnek képmása.

várnak egyik birtoka volt. A komáromi várat és birtokait III. Ferdinand (1637—1657) Puchain János Kristóf gróf komáromi várkapitánynak zálogosította el. Gyermeektelenül halt el, utóda pedig Puchain Adolf gróf nem igen törődött a komáromi birtokokkal, Zichy István szerezte meg tőle. I. Lipót 1659-ben Zichy Istvánnak és fiágú utódainak adta a birtokot örök időkre s nemcsak vérhatóságot, hanem kastélyépítési jogot is adott neki. Az új Zichy-kastély Óbudán épült s mellette a bemenettől jobbra kápolna is. A kápolna építésének idejéről azonban nem szól. Feltehetjük tehát, hogy Zichy Péter építette ezt a kastély melletti kápolnát kedves celli szobra számára 1724-ben. Némethy Lajos azt is említi, hogy Zichy Miklós gróf két szent forrást fedezett fel, az egyiket a város felé vezető szűk völgyben, e *csodálatos szent történetek színhelyén*, a másikat a Budakeszi tölgyerdőben. A forrás most is csörgedez a kálváriakápolnánál, ám Schoen Arnold szerint e kápolna csak 1819-ben készült el a hívek adakozásából. Korábban pedig 1770—1780 közt stáció állt itt Kuhtreiber Antal óbudai molnár költségén. De Némethy Lajos megemlíti azt is, hogy özvegy Zichy Péterné Bercsényi Zsuzsanna grófnő 1738-ban a kápolnát a trinitáriusokra bízta azzal, hogyha új templomuk felépül, a kápolnát le kell bontani. A hívők kegyelele s így valószínűleg Kuhtreiber Antalé is vonzódhatott még a régi kápolna helyéhez, amely a Szent Rókus-hegy ezen lejtőjének kedves pontja. 1724—1738-ban az óbudai plébános gondozásába tartozott a kápolna.

Hogyan került e fogadalmi kápolna a trinitáriusok kezébe? A trinitáriusoknak Komáromban volt rendházuk. Rendi szabályaik meg pápai bullák értelmében alamizsnát gyűjthetnek a pogány rabságban sínylődő keresztény foglyok kiváltására. A rendtagok közül egykettő bejárja a kolostor vidékét és gyűjt. Így került Komáromból évenként egy-egy trinitárius Óbudára és vidékére, Zsámbékra is, ahol özvegy Zichy Péterné fia, Zichy Miklós gróf tartózkodott. A gróf szívesen látta vendégül a kolduló barátokat s így a főnemesi családok előtt nagyon kedvelt trinitáriusokat is. Egyikük, Páter Theodor a S. Leopoldo már többször megfordult Zsámbékon, ahol bort, gabonát, pénzt gyűjtött s mindig kedves vendége volt a grófnak, hiszen annyit tudott regélni rendtársainak elbeszélései meg a rendi hagyomány nyomán is tatárokról, törökökről. Egyik ilyen ebéden a vendégek közül valaki tréfásan megjegyezte: No, P. Theodor, mikor telepednek le Pesten is? A barát helyett a gróf felelt: Lesz kolostoruk Óbudán! Egy év múlva ismétlődött e jelenet s most már P. Theodor nem fogta tréfára a dolgot, hanem igyekezett a gróftól közelebbit is megtudni. A gróf azonban édesanyjának barátnőjéhez, Újváry Róza született Zsigray bárónőhöz utasította, mert ez kormányozza tulajdonképpen

az özvegy grófné házát. P. Theodor próbálkozott is, de tagadó választ kapott, mert az özvegy grófné nincs abban a helyzetben, hogy most kolostort alapítson. P. Theodor ügyesen válaszolta: Hiszen arra nincs is szükség, ők kevesebbel beérnék, csak a celli kápolna gondozását kérné. Erre már hajlékonyabb lett a bárónő s közbenjárására, bár sok nehézség is merült fel, mégis tárgyalásba fogtak 1738. március 13-án a trinitárius tartományfőnökkel, P. Ambrus a S. Ignatióval és P. Theodorral. A trinitáriusok egy Sonnleithner nevű óbudai polgárnál laktak, de ebédre a gróféknál voltak. Ekkor mondotta a grófné: szép szavaknak nincs értéke, súlyt fektetek a tettekre. A rendfő pedig azonnal válaszolt: íme a grófnő azt akarja, álljon itt rendünknek háza. Március 16-án eljött Zsámbékról Zichy Miklós gróf is Óbudára, hogy aláírja az alapító oklevelet s megígérte, hogy mostohafivérével, Zichy Ferenc gróf vágújhelyi préposttal is aláírhatja. A grófnő alapító okirata így szól: 1. Hogy eltökélt azon irányú szándékomat teljesítsem, miszerint általam a legszentebb és osztatlan Szent-Háromság dicsősége emeltessék köteles hálából... de hogy a barbár törökök rabságában sínylődő, nyomorgó meg fájdalmakban tespedt keresztények segítségére lehessek, komolyan elhatároztam, hogy a Szent-Háromság nevét viselő szerzetesrend három tagja számára alapítványt teszek. Először ezen okmány által lekötöm magamat, hogy legközelebb 12 ezer forintot, mondd tizenkétezer rénusi forint tőkét készpénzben leteendek... 2. Ezennel kötelezem magam, hogy míg élek a trinitáriusi atyák évenként 36 akó bort, 36 nagy mérő búzát, 36 mérő vegyeset kapjanak s azt mindaddig, míg élek és mivel Szűz Mária azon *kápolnája*, mely az *óbudai* telken, a *szőlők közt* imént említett boldogult férjem által építtetett, amelyben a styriai máriacelli kegyelemképnek hasonmása van elhelyezve, ahol a Boldogságos Szűz és Isten anyja Mária számosak által nagy buzgalommal kegyeltetik, de ahol még mostanáig szabályozott istentisztelet és kellő gondozás hiányzik, a jövőre nézve a tisztelendő trinitáriusok alatt bízom a Kegyelem-Anyja tiszteletére való gondozást, evégből a kápolnát, a kegyelemképet minden hozzája tartozókkal örökre és minden időkre nekik átadom. 3. Az özvegy grófnő a trinitáriusok számára ideiglenes kolostori célra házat vett Óbudán.¹

1738-ban két Zichy gróf, Zichy Miklós titkos cs. kir. tanácsos és Zichy Ferenc immár győri püspök, mozdítják elő az óbudai kiscelli Szűz kultuszát. Zichy Miklós gróf ugyanis elhatározza, hogy kolostort meg templomot építtet a mai kiscelli hegyen a trinitáriusoknak. Esterházy Imre gróf esztergomi érsek 1738. IV. 17-én kelt leiratában helyben-

¹ Némethy Lajos: Kat. hetilap 1880. 102. lap.

hagyja Zichy Miklósnak 1738. III. 20. alapító levelét, s megengedi, hogy a trinitáriusok Óbudán az általuk kiválasztott helyen templomot meg kolostort építhessenek s oda vihessék a Zichy-család által emelt kápolnának csodatévő képét is — salvo tamen iure parochiali — megjegyzi azonban, hogy ezen intézkedése csak úgy érvényes, ha helybenhagyja a király öfelsége is. 1738. VIII. 20. III. Károly király helyben-

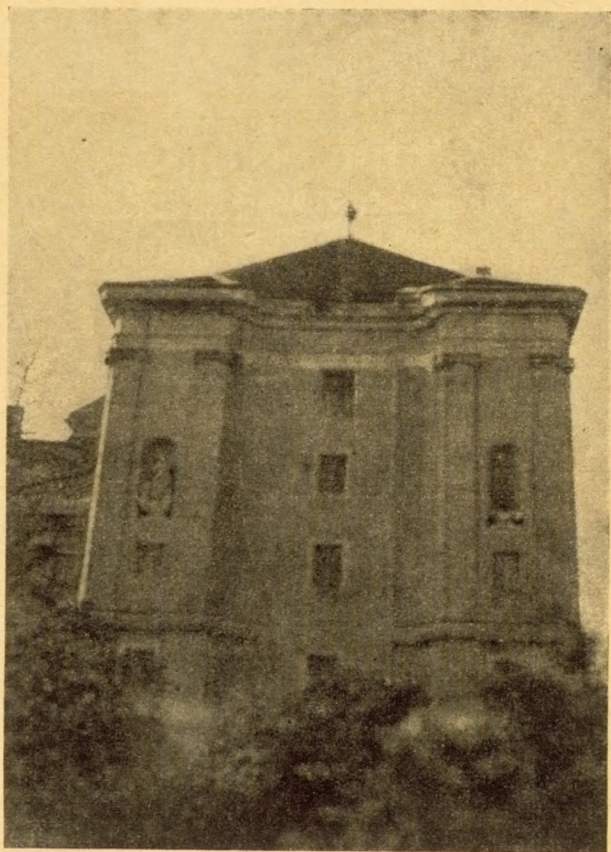

33. ábra. Zichy Miklós gróf.

hagyja néhai Zichy Péter özvegyének, Bercsényi Zsuzsannának a trinitáriusok számára tett alapítványát, úgyszintén fiának, Zichy Miklós hozzájárulását, miután Esterházy érsek is jóváhagyta. A király már fáradt volt, de mikor hallotta, hogy a trinitáriusokról van szó, készséggel aláírta e szavakkal: No, ezt még alá kell írnom a páterek számára. 1743-ban VIII. 17-én özvegy Zichy Péterné Bercsényi Zsuzsanna telket jelölt ki szőlői közt a trinitáriusoknak a kolostor meg templom építésére s okmányát helybenhagyólag aláírják Zichy Miklós meg Zichy Ferenc gróf is és mindhármuk pecsétjével erősítik meg az okiratot.

1743. VIII. 17. a trinitárius miniszter generalis elfogadja ezt a Zichy grófnőtől tett alapítványt.

Kiscell valóban Esztergom, Visegrád után a Duna vidékének egyik elragadóan szép pontja. Bizonyos, hogy már korábbi időkben

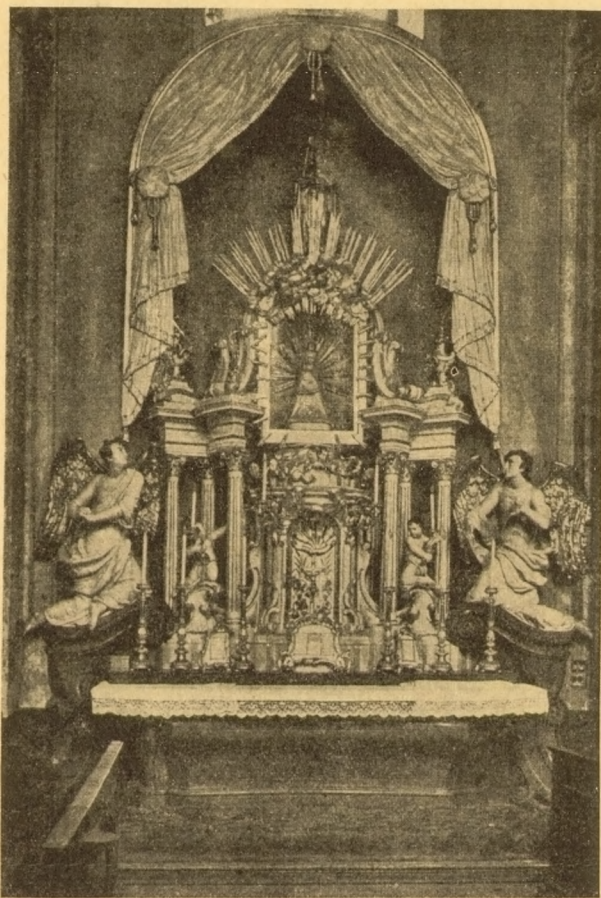
34. ábra. A Zichy-korabeli hajdani trinitárius-templom homlokzata az óbudai Kisczell városrészben. Fallenbüchl Tivadar ny. szföv. polg. iskolai igazgató felvétele 1940 október 10-én.

felkeltette a figyelmet s komoly történészek véleménye szerint itt állhatott valamikor a magyar királynék óbudai vára. Környéke, miként azt az előbb említett adományozólevelek tanúsítják, czidőtájt a Zichyek birtokában volt. Erre a helyre gondoltak tehát templomot meg kolostort emelni, hogy mintegy méltó folytatása legyen az egész Duna-vidék szép kolostorainak meg dómjainak, hiszen messziről, már Vác alatt leköti a Dunán érkezők szemét.

1745. VIII. 12. tették le a kolostori rész alapkövét, Zichy Ferenc, most már győri püspök, több püspök meg nagyszámú előkelőség és hívek jelenlétében. 1745. X. 2. meghalt özv. Zichy Péterné, Bercsényi Zsuzsanna grófnő, de fia, Miklós és neje Berényi Erzsébet grófnő de Karancs Berényi folytatták a nagy művet. 1747. VIII. 28. tették le a templom alapkövét, s már 1748. VI. 27. vonultak be ünnepélyesen a trinitáriusok. Ez alkalommal jelen volt Csáky Miklós kalocsai érsek is. Zichy Miklós 1758. I. 14-én halt meg, de a megkezdett templomi építkezést özvegye folytatta. 1766. IV. 12. a korona az örökösök nélküli grófnétól visszaváltotta a nagy javadalmat évi 16 ezer forinttal. A grófnénak így is módjában volt a trinitáriusok iránti jóindulatát tovább gyakorolni. Hiszen ez a család egész élete folyamán bőkezű pártfogója volt e szerzetesrendnek. Így még 1746-ban VII. 10. Zichy Miklós meghagyta tisztartóinak, hogy az édesanyja által a trinitáriusok számára kiutalt deputátumot további intézkedésig ezentúl is kiszolgáltassák. A gróf nem elégszik meg mindezzel, hanem 1748. I. 24. Budakeszi határában telket ajándékozott nekik sok más hozzátartozó járulékka, hogy ad Quercum Marianum-templomot építhessenek. Ezt az alapítványt 1748. VII. 13. jóváhagyta Biró Márton veszprémi püspök. Alig 10 évi ittartózkodásuk alatt a második közeli búcsújáró hely került tehát kezükbe, de mindig olymódon, hogy az óbudai zárda függelékének tekintendő. 1748. VII. 13. Zichy Miklós 1748. I. 24. kelt levelére hivatkozva a Budakeszi Makkos-Máriáról elnevezett kápolna helyébe templom meg rezidencia építésére ad megfelelő telket az óbudai trinitáriusoknak. 1749. X. 9. Zichy Miklós a régi óbudai rezidenciát, melyet már édesanyja átadott nekik, bármilyen akadályok is felmerülhető nehézségek kikerülésére ajándékozta nekik. 1749. X. 10. a trinitáriusok elfogadták ez utóbbi ajándékot.

A hatalmas templom Enzenhoffer János bécsi építőmester tervei szerint arányosan kisebbedő szép hármastagozódást mutat: a hajónak, a szentélynek és a mögötte támaszkodó sekrestyének, illetőleg a szerzeteskórusnak részeit. Barokk oszlopos homlokzatán a trinitáriusok kedvelt stílusa szerint két torony emelkedett, ahonnan messzi vidékre csendült ki a hat harangnak (legnagyobbikának súlya 8 q volt) istentiszteletre hívó szava. Belsejében, amelynek díszítésében Bebo Károly óbudai szobrász, Johann Gfahl freskófestő és valószínűen a híres Maulberts is résztvett, mindenekelőtt a szentély vonzotta a belépőt. Magas meg széles (8=3 ölnyi) főoltára úgy illeszkedett a templom apsziszába, hogy szinte egészet alkotson barokkfestményes falaival. Az oltár felett Malpeth (helyesebben Maulberts) híres festő Szent-Háromsága és az alapító Zichy-család címere, agancsai közt

keresztet viselő szarvas ékeskedett. Támogatta e képet a két szent rendalapító Matha-i János és a királyi vérből származó Valois Félix. Az oltáron dúsan aranyozott, kecsesen faragott perbolák foglalták körükbe a tabernaculumot. Trónusáról kettős aranyos sugárkévétől övezve tekintett le a Szűz Anyának (*gratiis clara*) szobra értékes üveg-

35. ábra. Kiscelli főoltár.

lappal elzárt szekrénykéből. Mellette két hatalmas fehér mezbe burkolt szobor állt őrt, a trinitáriusok két védőszentje: Szent Katalin, meg Szent Ágnes, továbbá két aranyszárnyú kőből faragott, hódolatát bemutató angyal. Az oltár vörös márványból készült, úgyszintén a hozzá vezető három lépcső. Az evangélium oldalán a szentélyhez legközelebb a kegyes emlékü alapítónak, Zichy Miklós grófnak síremléke

volt. Aranyszegélyű fekete márványmennyezet borult a grófnak angyalok, különböző alakok meg más ékítmények köréből kidomborodó képe fölé. Schoen Arnold a síremléket a következőkép ismerteti: A síremlék körülbelül 8—9 méter magasságával a trinitárius templom hatalmas méretű barokk belsejéhez igazodva, a szentély vége felé pedig az evangéliumi oldalfal mellett állott. A látszat szerint alaprajzilag homorúoldalú háromszögben épült, azonban csak a nézőnek fekvő homlokoldala volt teljesen kiképezve. Az elgondolásában, fölépítésében és részleteiben is telivér barokkstilusú síremlék egymásra tornyosult részei négy elemből sudárosodnak, de csak sztatikailag egységgé, különben minden része külön-külön szimbólumként a saját érvényesüléséért mozog, nem alaki, csak alkalmi összefüggésben egymásra. Az aránylag egyszerű lábazat homorú mezeje tömör szövegű latin legendával áldoz a halott kilétének a hátramaradt özvegy gyászos hangján, aki emeltette a síremléket, míg a homorú volutákkal megkarcsusított tetejének közepét szimbolikus tárgyú relief díszíti, amelyen a gróf Zichy-család címeréből ismert agancsai közt keresztet viselő, istenfélő lelket jelentő szarvas a bűnt jelképező kígyókkal való diadalmas küzdelme után siet az üdítő forrás vizéhez. A bonyolult tartalmú relief szimbolikus vonatkozásait tovább fejtegeti a sarokkonzolokra helyezett két puttó, akik közül az egyik a kígyókkal viaskodó gyermek Herkules meséjével példázza az elköltözött lélek győzelmét a bűn felett, amiért a másik puttó az erénnyel győzelmes lélek, gróf Zichy Miklós nevének kezdőbetűit írja az örök élet könyvébe. A lábazat tetejére szélesedő volutákkal helyezett talapzat denevér szárnyas halálfejjel koronázott koporsót övez, amely felett párnán a kamarási kulcs, pálca és kard pihen, míg a párkányzat egyik sarkán római habitusú matróna kuporog, síratva az elköltözöttet, akinek ellobogott életfáklyáját tartja lefelé fordítva, a másik sarkon pedig az igazságot megtestesítő napvértes, sisakos, kopjás női nemtő áll, büszkén mutatva baljával az elhunyt arcképére, akinek legfőbb erénye az igazságosság volt. A sarokszobrok között homorú profilú s a Zichy-család címerével ékes bázison három sarokgolyóra állított háromoldalú és füstölgő vázában végződő obeliszk emelkedik, derekán gróf Zichy Miklósnak keretbe foglalt jobb profilú fehér márvány arcképével, amely fölé lebegő angyal az örök élet csillagkoronáját tartja. A síremlék fölé látszatosan falból kiálló szögre akasztott gyászfüggöny borul, amelynek hullámozó széleit egy-egy lebegő angyal tárja szét, hogy a síremlék minden részében látható legyen. A festői felfogású s bizonyosan a stucco részletek színeivel is festőileg hangolt síremlék honunkban egyedülálló volt, mert eddig sem vele összefüggésbe hozható előde, sem fel-

fogását követő utóda nem ismeretes nálunk. Az építészeti szerkezetében, hármastagolásában és háromszögű alaprajzában a barokk Szent-Háromság oszlopstílusra visszamenő Zichy-epitafium allegorikus plasztikája s műmárvány drapériás dekorációja Bernininek és olaszországi követőinek az alkotásaiban gyökerezik, amely alaphatás a bécsi s főleg Moll szarkofágszobrászatának egyes elemeivel megtermékenyülve Bebo művében derengő klasszicista mellézközzel provinciális zamatú, rokokó hangulatú végakkordra módosul. A fennmaradt relief, amely a Mária Terézia-korszak egyik legnagyobb magyar művészi mecénásának arcvonásait naturalista hűséggel örökíti meg, nemcsak Bebo művésztének, de e korbeli budai s egyben hazai arckép-szobrászatunk fejlődésének legjellegzetesebb kifejezője.¹

Jobboldalt az első mellékoltár a haldokló Szent Józsefnek volt szentelve. Arannyal díszített kemény, barnára fényezett hatalmas fakeretben emelkedett az aranyozott gipszvirágfüzérrel körülfont márványoltáron. Két fehérszínű kőangyal térdepelt az oltár lapján álló nyílt tabernaculumnak aranyozott feszülete mellett. Utána valamivel magasabb oltár következett, Szent Anna oltára. Képét ugyancsak

fényezett, meg aranyvirággal ékes kemény fakeret foglalta magába. Fehérszínű tabernaculumát két nagy meg négy kisebb angyal vette körül. A harmadik oltár az elsőnek méretei szerinti Avellini Szent Andrásnak volt szentelve. Az epistola oldalán Nepomuki Szent Jánosnak, Szent Erzsébetnek meg a pereskedők védőszentjének Szent Ivónak volt oltára, kivitelük megegyezett a szembenálló oltárokéval. A szentélyhez közel élénk vörösmárványból készült síremlék a templom

36. ábra. A kis-celli trinitáriusrendház és templom.

¹ Schoen Arnold, Óbuda Multjából, 12. l.

kriptájában nyugvó Jesszenova Rozália nemes asszonynak családi címerét meg aranyozott virágkoszorúba foglalt képét ábrázolta. A szószék tölgyfából készült. Két angyal ékesítette. Sisakjára arany sugarak közt a földgömb nehezedett, jelezve, hogy Isten ígéje a trinitáriusok által hirdetett szent ige és szent hivatásuk az egész földnek szól.

A torony aljában szépen kifestett kápolnában, melyet különben vasráccsal különítettek el, a trinitárius Szent Simon de Roxásznak szenteltek oltárt. A kóruson két manuális orgonájuk volt három szekrényben elhelyezett sípokkal. Ugyanitt őrizték a zenés miséknél használatos zeneeszközöket, két bőgőt, hét violát, tiz hegedűt, négy harsonnát, négy kürtöt, két dobot meg régi pásztorsípot. Ennek a templomnak tulajdonképpen felavatása és legszebb ünnepe 1760. IX. 8-án volt, mikor a celli kápolnából a kegyelemszobrot meg az Oltáriszentséget áthozták. Ez az átvitel Szentilonai József esztergomi kanonok parancsából kora reggel teljes csendben történt. Az esős nap dacára a hívek színig megtöltötték a templomot. A nagymisé Summa Károly skopi érsek mondta, jelen voltak Eszterházy Károly, Koller Ignác, Szalbik Károly főpapok, számos főúri család s rengeteg nép. A szentbeszédet Kögl Ádám S. J. mondotta. E szép templomból ma már csak az ápszisz meg az egyik torony aljában elhelyezett kis kápolna látható, a templom hajóját ugyanis emeletekre osztották, a boltozatot díszítő festményeket bemeszelték; csak újabban tüntette elő Schmidt Miksa. A profán célokra átalakított templom egész berendezése árverésre került. A kegyelemszobrot kétszáz forintért a kincstár az óbudai plébániatemplomnak engedte át. A szószéket a solymáriak, a Nepomuki Szent János oltárképét a budaörsiek, az orgonát az árokszállási egyház, a kemény tölgyfapadokat a jászberényi templom, az egyik tabernaculumot a borosjenői, másik kettőt az óbudai templom vette meg; ugyancsak ez vásárolta meg a két szenteltvíztartót is, a nagybőjti főoltárleplet, a requiemeknél használatos fekete antipendiumot. A hat harangot gróf Károlyi vette meg 589 forint s 47 krajcárért. A szentsírt pedig a budavízivárosi templom.

A sekrestye oszlopát tölgyfalapokkal borították, ide támaszkodott a hasonlóan tölgyfából készült imazsámoly az imatáblákkal, felette aranyos feszületen elefántcsontból faragott Krisztus függött. A fal mellett magas szekrény következett, ebben ezüstkoszorúkat őriztek. Fiókjaikban pedig 17 kisebb és 4 nagyobb képet; tetején üvegbura alatt az oszlophoz kötött szenvedő Krisztusnak viaszkszobra volt. A sekrestye másik oldalán ezüsthímzésű takarón a Boldogságos Szűzet ölében a kisdéd Jézussal (Mater purificata) ábrázoló szobrát cseh kövekkel kirakott aranyozott koronával ékesítették. Lábához arany-szalaggal egybefűzött viaszkvirágcsokrot és két gyertyatartót tettek.

Kétoldalt tölgyfából készült gyóntatószékek várták a bűnbánókat. A porta felé tölgyfaasztallal egybekötött szekrény állt. Itt írták be a miseszándékokat és itt helyezték el az értük felajánlott alamizsnát.

37. ábra. Az óbuda-kiscselli egykori trinitárius kolostor és templom. Jelenleg a székesfőváros tulajdonában levő Schmidt-kastély. Fallenbüchl Tivadar ny. székesfővárosi polgári iskolai igazgató felvétele 1940 október 10-én.

Ez a szekrény is az árverésen gróf Károlyi birtokába jutott. A sekrestye szekrényei sok értékes holmit tartalmaztak. Igen sok gyöngysor, gyűrű, drágaszemű rózsafüzér, kehely, ciborium, monstrancia alkotta az ú. n. kincstárt, amelynek értékét 2588 forintra és 39 krajcár minimális becsárban állapították meg. 1784 április 16-án kellett ezeket a budai har-

mincad-adóhivatalba beszolgáltatniok, amit Rác Tamás harmincad-adóellenőr hivatalosan nyugtázott.

Nagyon értékes és szép kidolgozású miseruháik voltak. Többi közt ezüstvirágokkal áthímzett aranybrokát: ornátusuk, azután virágos ezüstbrokátból való, ugyancsak arany- meg ezüstvirágokkal kihímzett selyem- és zöldes virágokkal teleszőtt selyemornátusuk. Kisebbrangú ünnepekre hat finommunkájú selyemkazula, hat arany- meg ezüstvirágos zöld- és ugyanannyi violaszínű kazulájuk, fehérvirágos vörös ornátusuk meg kék ünnepi vörös kazulájuk; továbbá öt kéesszínű kazula meg két pluviálé, teljes fekete, középrészén arany meg ezüst virágdísszel ellátott ornátus és még két más fekete ornátus gyapjuszövetből alkotta a sekrestye értékesebb felszerelését. A templom meg a sekrestye ingóságait összesen 4 ezer 394 forint 55 krajcárért bocsájtották áruba az 1784 X. 10. kelt kincstári felterjesztés szerint.

Az említett dús templomi felszerelés sejtetni engedi, hogy istentiszteletük igen fényes volt. Megkívánta ezt, mikép maguk is vallották, a kegyelemhely kiváltságos volta, hiszen évenként 50 ezer zarándok kereste fel. Pünkösöd három napján a legtávolabbi vidékekről is jöttek ide zarándokok s éjjel-nappal különböző nyelveken szólt a dicsőítő Mária-ének. Kisasszony napjára mindig 10 ezer ember járt ide.

Nyári időkben szőlőművesek sereglettek hozzájuk már korareggel, úgyhogy számukra már öt órakor, sőt még korábban is mondtak szentmisét. Téli időben csak 7 órakor volt az első szentmise. A kegyoltárnál félóránként miséztek. Fél 11-kor volt az utolsó mise, azonban ide zarándokolt papok és ilyenek elég sűrűn jöttek, később is misézhettek. Vasár- meg ünnepnapokon fél 9-kor szentséges mise volt, alatta a Szent-Háromsághoz meg a rabok kiváltására imádkozott egy-egy szerzetes a hívekkel három részt a trinitárius rózsafüzérből, majd a mise végén az uralkodóért (pro augustissimo imperatore) 9 órakor német szentbeszéd előzte meg az énekes nagymisét. Ünnepnapokon zenés nagymisét mondtak. Délután 3 órakor szentséges litániát énekeltek orgonakisérettel; ha igen kevés hívő jött el, ami vajmi ritkán, csak igen zord időben fordult elő, orgonakiséret nélkül imádkozták el a litániát. Nagyböjtben pénteken délután az Oltáriszentség kitétele után a Misereret énekeltek zenekísérettel. Ezt követte a nagyböjti szónoklat. majd a kinszenvedő Krisztusról szóló ének, ima meg áldás. Egyébként itt is folytak az összes egyházi szertartások, gyertyaszentelés és a nagyheti szertartások virágvasárnapjától a feltámadásig. Főünnepük a Szent-Háromság ünnepe lévén, délelőtt három nyelven is volt szentbeszéd, délután újra német szentbeszéd, utána ünnepélyes körmenet a templom körül. Úrnapján hasonlóképpen. A felosztatás első napjain még csak

sejtelmük sem lehetett, hogy szép templomuk mihamar profán célok-
nak fog szolgálni, mert pontos költségvetést terjesztettek fel a hátra-
levő 5 hónap istentiszteletére vonatkozólag, hangsúlyozva azt is, hogy
ennyit megkíván a kegyelemhelynek méltósága s a messzi vidékről
ideseregő nép nagy tisztelete a Boldogságos Szűz e kiváltságos helye
iránt. A hívek elég sok misealapítványt tettek, ami ugyancsak azt
tanúsítja, hogy bizalommal meg szeretettel ragaszkodtak e szent hely-
hez és annak sáfáraihoz. Elsősorban a Zichyek tettek nagylelkű ala-
pítványokat (7000 + 7000 forintot egy-egy havonként értük felaján-
landó szentmiséért.) Ugyanilyen mértékben Hoványi Gábor is. Azután
Almássy Paula, Helmstreit Borbála, a Somsich-család. A polgárok
közül Lindbrunner Appolonia, Kren Keresztély, Alscher Margit, a
Walter-család, páter Genczky Rafael bencés, majd Tarr András soly-
mári plébános 5000 forint értékű pócsmegyeri szőlőjét évi 100 misére.
Ezen misealapítványok 41.000 háromszázötven forintra rúgtak és
többnyire bécsi bankoknál voltak kihelyezve.

Mi vonzhatta e helyhez a hívőket? Megfelel e kérdésre P.
Ladislaus a S. Stephano trinitáriusnak Flores Mariani sive: Gratiae
et Beneficia B. M. V. Cellensis, Quae in ecclesia RR. PP. Discalsea-
torum Ordinis SS. Trinitatis Redemptionis Captivorum, in Hungaria
ad Vetus Budam magna Populorum veneratione colitur. Budae
1777. E hosszú című könyv a barokk-korszak ízlését tanúsítja és
22 fejezetben beszéli el azokat a csodálatos eseményeket és csodá-
latos gyógyulásokat, amelyek e szent hellyel kapcsolatosak. Az
elbeszélés válogatott, sőt költői szárnyalású nyelven folyik, papi
becsületszavával megerősíti, hogy mindent a római Szent Anya-
szentegyház felfogása a tridenti zsinat 25. ül. szankeiői szerint ad elő.
Mindenesetre pontos név és időadatokkal is kívánt történelmi hitelt
igényelni és a felettes egyházi hatóság, ú. m. a magyar-osztrák rend-
tartomány akkori főnöke Fr. Ernestus a Desponsatione B. M. V. Po-
zsonyban 1777. V. 8. és Okolicsányi Imre püspök engedelmével, ille-
tőleg jóváhagyásával adta közre. Halljunk csak néhányat! Peller
György érsekújvári rendes orvos 1748. VI. 21. fogadalmát teljesítendő
idejött Kiscellre. Behatóan nézte, szemlélte a szobrot, miután már
annyi csodálatos dolgot hallott róla. Úgy látta azonban, hogy a szo-
bornak nincs szeme és mintha kiszúrták volna a Szűz-Anya karján ülő
Jézuska szemét is. Orcájuk oly barna volt, mintha mézes lével öntötték
volna le. Felsőhajtott, hát ezt nagyon ügyetlen szobrász készíthette.
mikor megfeledkezett a szemekről! Három napon keresztül mindig
ilyennek látta. Ezért közvetlen közről is igyekezett szemlélni s róla
meggyőződni, ekkor hirtelen félelem szállta meg és gyónni akart.

Ámde annyira elálmosodott, hogy inkább kiment a szabadba és lefeküdt a gyepre. Most intőszózat azt sugalmazta neki: Ne aludd el a gyónást, térj vissza! Nyomban visszatért s íme szépnek, nyíltszeműnek látta a szobrot. 1747. VI. 11. Kölbe Antal Tamás komáromi tanító 9 éves Anna Mária nevű leányával úgy látta, hogy szemét is forgatja a szobor. Ugyanezt tapasztalta 1748-ban Pultz Antal molnár. 1744. VI. 28. Seidl János György 8 éves gyöngyösi fiú jobbszemére hályog borult; de itt hirtelen meggyógyult a szeme. 1744. Conrád János tétényi lakos kiszúrt szemefényét nyerte itt vissza. — 1744. VI. 28. Carl Mátyás gyöngyösi lakos és 1761. VIII. 20. Stegmüller Erzsébet budavári aszszony hallásukat kapták vissza; 1773. V. 30. Kis öt éves fiúcska ugyancsak itt nyerte vissza hallását óriási néptömeg jelenlétében. — 1773. VI. 4. Szegeden a megáradt Tisza hinárjába került Fr. Placidus Tolde dömés szerzetes. Nem tudott belőle kiszabadulni. Ekkor misét ígért az óbudai celli szűznek és íme láthatatlan kéz kiszabadította. 1766. XII. 20. Wagner Jakab óbudai cipésznek 7 éves fiúcskája beleesett 8 ölnyi mély kútba. Mégsem fulladt bele, édesanyja ugyanis e pillanatban a kiscelli Szűz oltalmába ajánlotta. 1774. XI. 25. Schuchmár Mátyás pesti pék a Duna jegébe merült s a kiscelli Szűz segítségével csodálatosan kiszabadult. 1776. II. 4. Három óbudai ember: Hebach Vince, Seger Ignác és fia, György, Vácra akartak menni a Dunán. Alig hagyták el a partját, a jég megindult, a zajló Duna a folyam közepe felé sodorta őket, egész éjjel küzdöttek a fenyegető halállal, hajnaltájban csónak jött feljük és kimentette őket. Megmenekülésüket a kiscelli Szűz segítségének tulajdonították. — 1746. Röck Simon pesti polgár lábát törte, öt hétig szenvedett, ezért a kiscelli Szűztől kért most segítséget és felgyógyult. — Szélhűdéses emberek is meggyógyultak itt. 1706. III. 8. Michael János bródi katonai parancsnok, kit már ismételten szélhűdés ért, Bádenben keresett gyógyulást, de sem a 114 fürdő, sem az izzasztások s lemosások nem használtak. Lelkiatyjának tanácsára — mert a nagy hó miatt a steyer Maria-Zellbe nem mehetett — Óbudára zarándokolt és itt azonnal meggyógyult. Fogadalmi képére ezt az írást vésette: Heri fui moribundus, hodie iterum itinerans. 1766. IX. 14. Hofman György, galántai Fekete György cs. kir. kamarásnak és iudex curiaénak tisztviselőjét a földre sujtotta a szélhűdés, hangját is vesztette, de minden reményét a kiscelli Szűz pártfogásába vetette és csodálatosan felépült. 1744. V. 3. Winkler Éva vízivárosi lakosnak két éves leánykája járni próbált, de sajnos, hegyes kőre esett orcájával, édesanyja felemelte, megmosta s íme gyengéd homloka teljesen sértetlen maradt. A kiscelli Szűz hathatós pártfogásának híre messzire terjedt és vonzotta az embereket a szent helyre.

De térjünk csak vissza a sekrestyéhez. Felette volt a szerzetesek kórusa, ahol zsolozsmáikat mondtak és a rendi szabályok által előírt disciplinát, azaz vezeklést végezték. Falait tölgyfalapok borították és karós gyertyatartók ékesítették, kis oltár volt benne aranykeretes Immaculata-képpel. Itt misézhettek a betegek. Az oltárral szemben Szent Józsefnek, a magyar-német trinitárius-rendtartomány védőszentjének nagy képe díszlett. Volt oratóriumuk is, tölgyfából készült hosszú imapaddal az ájtatoskodók részére. Mellette volt a kis sekrestye. Ebben

38. ábra. Az óbuda-kisczellai régi trinitárius kolostor főkapuja a trinitárius-címerrel. Fallenbüchl Tivadar ny. szföv. polg. isk. igazgató felvétele 1940 október 10-én.

hosszú alacsony szekrény állt készen a papok sarui számára. A templomi szertartás illendősége miatt sarukat használtak a spanyol illemhez szokott szerzetesek, hiszen onnan telepedtek le az első trinitáriusok Magyarországon. A falakat itt is képek díszítették meg vörös márványból készült kézmosó állt benne, hogy tiszta kézzel vegyenek részt a szentszertartásokon. A templomban valószínűleg az előbb említett torony alatti kápolnában volt a Szent-Háromság-társulatnak székhelye. Itt tartották külön ájtatosságaikat, gyűléseiket. A társulat mindig külön zászló alatt vonult ki körmenetek vagy temetések alkalmával. A zászlót többnyire a társulat minisztere (elnöke) vitte. Az óbudai társulat zászlaja ezüstzsinóros kékszínű selyemből volt. A társulat tisztviselői ezüstszegélyes vörös köpönyeget viseltek, gyászszerzartásoknál fekete

kámzsát fekete övvel. Közönségesebb alkalmakkor pedig egyszerű fekete köpönyeget. Szent-Háromság ünnepén az előimádkozó díszruhában járt. E kápolnában őrizték a társulatnak, u. n. Arka-ját is, ebben volt a társulat főkönyve a tagok névsorával, továbbá a tagsági díjak, tehát a társulat vagyona.

A kolostor folyosóit igen sok meg szép kép élénkitette. Így mindjárt a sekrestyéből kivezető folyosón a trinitárius boldog Mihálynak és a Boldogságos Szűzről elnevezett Tamásnak volt fára festett képe. Továbbá a Boldogságos Szűznek és b. Mihálynak kanonizációját ábrázoló három festmény. Nagy feszület mellett Nepomuki Szent Jánosnak meg Szent Jeromosnak képe. Itt sorakoztak a gyóntatószékek, egyik tölgyfából, a többi fenyőfából készült. Az alsó folyosón tovább haladva a refectorium felé a kereszten függő Megváltónak hatalmas vászonra festett képével találkozhattunk. A refectorium falait az úrvacsora, az apostolfejedelmeknek és két trinitáriusnak, ú. m. Mihály grávisai püspöknek s P. Joannes a Conceptione-nak képei díszítették. A falak mentén tölgyfapadok vonultak, előttük öt tölgyfa- meg diófaasztal sorakozott. Szükség esetén még két puha fából készült asztal és 10 szék állt rendelkezésükre. A világítást hét hatalmas vaskandeláber eszközölte. A refectoriumhoz csatlakozó konyha felszerelése az akkor szokásos cínedényekből állott. A felosztás alkalmával 47 cintányért, 25 tálcskát meg négy mártásedényt mutattak ki a leltárban. Az egyes cellákban azonban szintén találtak egy-egy, néha több (betegeknél és állandó ápolásra szorultaknál) cintányért meg kávéscésztét, egyeseknél kávédarálót is. Miután böjtlő szerzetesek voltak — húst csak hat ünnepén és böjti időszakba (advent-nagyböjt) nem eső vasárnapokon ehettek, bizonyára feketekávéval csillapították éhségüket, tányérukon pedig gyümölcsöt vagy megtakarított süteményüket fogyasztottak el, ami spanyol-olasz hatásra vall, hiszen a déli népek-nél nagy szerepet játszik a feketekávé.

Könyvtáruk elég gazdag volt. 491 mű 586 kötetben sorakozott a könyvespolcon. Többnyire theologiai meg filozófiai munkák s rengeteg hitszónoklati könyv meg kéziratot szentbeszéd-gyűjtemény (incruo). Az egyes szerzetesek szobáiban szintén nagyszámú könyv volt. Ezek közt különbséget tesz a leltár, amennyiben külön sorolja fel a zárda birtokát képező és az egyes egyének saját szerzeményű könyveit. Utóbbi esetben arra kell gondolni, hogy vagy hazulról, vagy jötevőiktől kapták a könyveket, vagy már nem volt meg a teljes szegénység köztük, hanem némi pénzösszeg (peculium) felett rendelkeztek. Mindenestre szép, hogy könyvekre költöttek és az egyes cellákban felhalmozott sok könyv arról is tanuskodik, hogy tudományosan képzett szerzetesek

voltak. Bölcs Senecának elvét követték: *Litterae formant animam, vitam disponunt, actiones regunt, agenda et omittenda demonstrant, sedent ad gubernacula et per ancipia fluctuum dirigunt cursum. Ad Lucillum.* A könyvtár könyvespolcát az árveréskor a budai ferencesek vették meg.

Az egyes cellák igen nagy egyszerűségről, mondjuk ki, igazi szegénységről tanuskodnak. E tekintetben nincs különbség itt házfőnök, tanár, növendék, szolgatestvér közt, Deszkákólösszerótt fekvőhely két pokróccal meg kis fejvankossal (matrac, párna, csak a gyengélkedők celláiban volt; gyengélkedő, öreg és beteg pedig itt elég sok volt) asztalka, könyvespolccal, egy, legfeljebb két székek, ruhafogas takaróval, közönséges mosdó és útiláda, milyeneket katonáink használnak, az egész berendezésük; csak egyetlen egy cellában volt pamlag, az egyik súlyos beteg, illetőleg ápolója részére.

39. ábra. Krisztus szívet cserél trinitárius atyával.

A leltárjegyzék pontosan sorolja fel még a ruhaneműeket is, továbbá a cellákban talált összes tárgyakat, képeket. Csak az egyik kispapnál volt sakktábla is, világi ruhát egynémely kispap cellájában találtak, ezek valószínűleg felkészültek már a kolostori életet fenyegető nagy vihar ellen, egyébként a feloszlató bizottság is készítette az egyes rendtagoknak ruhát, hogy fehér szerzetes öltönyüket mielőbb letegyék. Több páternél téli bunda volt, valószínűen a gyóntatásoknál, illetőleg kíségetéseknél használták, hiszen nem volt tétlen rend, feloszlásukkor is kijelentették, hogy szívesen vesznek részt a lekipásztori kíségető munkában; járványok idején mindenkori a legbuzgóbban és legkészségesebben részesítették a haldokló-

kat a vallás vigaszaiban, minek következtében sokan közülök belepusztultak, mint a csatatéren az első sorban küzdő katonák. Makkos Máriára innen mentek a kisegítő páterek, hogy felcseréljék egymást, ami ismét arra vall, hogy a kolostor általános fegyelme alól sokáig nem vonhatták ki magukat. Máriamakkon tényleg csak a házfőnök meg a sekrestyés fráter voltak állandó lakók, tulajdonképpen azonban ők is az óbudai konventhez tartoztak. — Voltak köztük művészek is. Így P. Hyacint a Jesu Nazareno (Desidor József) festéssel foglalkozott. Vagyoni leltárában számos magafestette képet, festéket és festéktörő követ említ. Fr. Hyppolith a S. Antonio (Feldmayer Antal) műasztalos volt. A sekrestye egyik szép szekrényét ő készítette. Paule Mátyás (P. Sebastian a S. Maria) szintén festészettel foglalkozott. A képek közül hét nagyobb meg négy kisebb az ő ecsetjéből került ki.

A felosztás idején igen népes volt az óbudai konvent, összesen 33 tagja volt. Közülük 22 ünnepélyes fogadalmas (21 felszentelt s egy felszentelés előtt álló papnövendék) 6 egyszerű fogadalmas kispap meg 5 ünnepélyes fogadalmas laikus testvér. Ezidőtájt ebben a kolostorban volt még több kispap. Ujoncokat már 1781 óta nem vehettek fel a császári rendelkezés értelmében. A 6 theológus azonban mind magyar származású volt, a németek meg csehek a rendtartomány osztrák kolostoraiban éltek. A kiscelli konvent több tagja budai meg óbudai származású volt, a többi magyar rendházban nem volt budai származású, hacsak osztrák házakban nem. A zárda főnöke, illetőleg minisztere Wéber Patrik Ferenc, továbbá Brandvogel Egyed, Schellhammer Vince és Fr. Jungbauer Szeverin budaiak voltak; Óbudaiak: Meindl Zsigmond (már 20 éve tébolyodott és állandó őrzésre meg gondozásra szorult), Genczky Gellért theológiai lector meg Kihntreiber Lipót. Osztrák, többnyire bécsi, 7 volt közülük. A laikus testvérek ellenben 1 kivételével mindannyian külföldiek voltak. A legtöbbje mégis azt kérte, hogy a felosztás után is Magyarországon maradhasson. A kispapok közül csak 1 lépett ki, a többi más egyházmegyében kért felvételt. A fráterek közül többen nem is kérték a fogadalmak alól való felmentésüket, világi ruhában tovább éltek szerzetes voltukat. Ez a körülmény alig enged helyet annak a véleménynek, hogy a szerzetes szellem meglazult volna; ha meglazult volna és a fogadott szegénységet meg nem tartották volna, celláik bizonyára másképp lettek volna berendezve, egy-két jobb bútorral, szőnyeggel, képekkel meg függönnyel lakályosabbá tették volna. A szépen, izléseesen berendezett szoba a szabadabban mozgó szerzetesre is marasztaló hatással van. Csak igen fegyelmezett szerzetes pap maradhat meg önmegtagadásból kirívóan szegényes cellában. Bensőséges, összeszedett lelkiületre serkentették őket a folyosók is a sok szent-

képpel, az emeletén pedig a számos Thezes-táblák. Ebben a korszak-ban ugyanis a theologiai meg filozófiai doktori fokozat elérésére kitűzött tetteket kellett nyilvános dispután megvédeni. E tettek azután a barokk-kor ízlésének megfelelően szép rajzok, illetőleg motívumokkal ékesített rézmetszetek alakjában jelentek meg.

Volt-e *pincéjük*, kérdezhetné immár valaki. Hogyne lett volna s volt benne elég sok boruk is, ó- meg újboruk. A leltár pontosan sorolja fel az urnák számát meg évfolyamukat is. Volt óbudai, mátyáshegyi, borosjenői, budakeszi, budaujlaki, pomázi meg pócsmegyeri boruk. 1632 urnában (1 urna = kb. 13 litert tartalmazó edénnyel), az 1784. IV. 4. megtartott becslés szerint. Mindezek többnyire a hívek adományából kerültek ide. De volt saját termésük is Pócsmegyerből meg a kolostor közelében elterülő három szőlőjükből. Az egyik a Kőbánya mellett az uradalmi kocsmá mellett volt, ezt közönségesen ad Batrum-nak hívták, a kolostortól délre a másik szőlő kis borméréssel volt egybekötve (talán ahol utóbb a Liegl-féle vendéglő és szőlőkert lehetett), a harmadik pedig a Mátyáshegyen. Ezt a három szőlőt 609 forintba becsülték Ecker Márton meg Sebő Farkas óbudai esküdtek. Volt még Óbudán gazdasági házuk is, 20 ölnyi hosszú meg 10 ölnyi széles udvarral. Ez nagyobbbrészt vályogból épült s amúgysem volt jókarban (Vilis = csekély értékű). Itt laktak a kolostori cselédek meg a mosónők, hiszen fehér ruhájukat gyakran kellett mosásba adniok. Cselédségük volt a kolostorban is, mégpedig sekrestyésük, aki egyúttal szabó is volt (Holicsek Márton; a még hátralevő időre 40 forint bér járt ki neki); világi szakácsuk (Gani János György hátralevő bére 50 forint volt), két kifutó szolgájuk (Petz Mátyás meg Schödl András, hátralevő bérük 26 forint volt, ezek felváltva mentek le egyik Óbudára, a másik Budára); kocsisuk is volt a négy lóhoz, a nehezebb élelmiszerek felszállítására meg az orvos felhozatalára (Harrenhoffer György, hátralevő bére 32 forint volt); fűtő és második kocsis (Haberl Mihály, hátralevő bére 15 forint volt), továbbá a néma és sánta P. András és a tébolyodott P. Zsigmond ápolója (Samter Domonkos, hátralevő bére 18 forint volt), azonkívül még három ministráns fiú (ezek teljes ellátást kaptak), hiszen tavasszal meg nyáron naponként 40 pap jött ide misézni. Mindezeket végzetesen érintette a kolostor feloszlatásának híre. A *feloszlatást* Laczkovics Imre alispán elnökle alatt Majtényi Imre óbudai koronauradalmi előljáró (prefektus) és Rác Tamás budai harmincadadó hivatali *ellenőr* hajtották végre. 1784. II. 1-én hirdették ki a refektoriumban egybegyűjtött rendtagoknak, hogy záros határidőn belül, mégpedig az egyszerű fogadalmas növendékeknek, úgymint a nagyszombati születésű fr. Norbert a S. Catarina (Doplovics István, 23 éves), fr. Severin a S. Sacram (Jungbauer

Ferenc, budai szül., 23 éves), fr. Zakarias a B. M. V. (Zudik József, érsekújvári szül., 22 éves), fr. David a S. Georgio (Strisz György, kalocsai szül., 22 éves, kilépett a rendből), fr. Joachim a S. Josepho (Schmidt Ferenc, soproni szül., 22 éves) négy héten belül kell a rendet s kolostort elhagyniok. Az ünnepélyes fogadalmasok, nevezetesen P. Patrik a Sacramento miniszter (Weber Ferenc József, 49 éves, budai származású, korábban theológ. lector, egri házfőnök, rendtartományi titkár, utóbb generális definitor), P. Lazar a S. Magdalena, vikárius (Skulteti, 41 éves turóczmegyei születésű), P. Andreas a S. Antonio (Scheirer János György, bécsi születésű, 69 éves, sánta, néma és szélhűdéses, korábban vasárnapi hitszónok, majd felsőstyriai misszionárus, grázi házfőnök, azután óbudai házfő és óbudai miniszter), P. Nepomuk a S. Antonio (Gabris Antal, komáromi származású, 64 éves beteges, hitszónok volt Egerben, sárospataki házfőnök, rendtartományi prokurátor, komáromi miniszter és definitor), P. Egydius a S. Theresia magister (Brandvogel budai származású, 64 éves, vikárius volt Komáromban, majd misszionárius Felsőstyriában, szintén gyengélkedő), P. Arnold a Transfiguratione (Kovács András, füleki származású, 60 éves, a máriamakki búcsújáráshelynek 30 éven át gondozója), P. Laurentius a Sacram. (austriai, hausdorfi születésű, 54 éves, Nagyszombatban meg Kiscellen volt sekrestyeigazgató, jelenleg kisegítő Máriamakkon), P. Gasparus a Jesu Maria (Schmid József, komáromi születésű, 51 éves, a héber nyelv tanára, majd a kánonjogé, hitszónok volt Egerben, azután házfőnök Komáromban, egri miniszter és utoljára illavai miniszter, érlelmeszesedésben szenvedett), P. Paulin a S. Stephano (Kuszenics Alajos soproni születésű, 56 éves, konventuális), P. Sigismund a S. Agnete (Meindl Jakab, óbudai származású, 54 éves, de már 20 éve munkaképtelen, tébolyodott ember), P. Quirin a S. Josepho (Hochenpichler Ferenc, pozsonyi születésű, 52 éves, vakulófélben volt, ezért cellájában asztalkája az ablak mellett állt, korábban ünnepi hitszónok, óbudai és egri vikárius, majd ugyanott miniszter volt), P. Sebastian a S. Maria (Paule Mátyás, süttői származású, 49 éves, hitszónok, egri vikárius volt, beteges), P. Konstantin a S. Engelberto (Raab Gottfried, osztrák, karnabrunni születésű, 45 éves, asztmában szenvedett, korábban Erdélyben volt, a redemptio javadalmának petei administratora), P. Hyacint a Jesu Maria (Desidor József, pozsonyi származású, 42 éves, Bécsben volt reggeli szónok, Óbudán ünnepi szónok, Komáromban vasárnapi szónok, most óbudai rendes hitszónok), P. Januarius a Sancto Josepho (Graff Ferenc, győri születésű, 45 éves, Pozsonyban, majd Óbudán volt sekrestyeigazgató), P. Erazmus a S. Francisco (Alojzetti Mátyás, pozsonyi születésű, 39 éves, rendes vasárnapi hitszónok, korábban Po-

zsonyban volt hitszónok), P. Damjan a S. Felice (Szieher Benedek, szerdahelyi születésű, 36 éves, Egerben, majd Komáromban, végül Óbudán volt rendes hitszónok), P. Gerard a S. Chatarina (Genczky József, óbuda születésű, 32 éves, theológiai lektor), P. Vincentius a S. Elisabetha (Schelhammer Ferenc, budai születésű, 34 éves, a theológia moralis lectora, ezidőtájt Máriamakkon kisegítő), P. Leopold a S. Rosalia (Kihltreiber Lőrinc, óbudai születésű, 29 éves, konventualis), P. Honorius a Matre Dei (Markocits János, wittenczi születésű, 26 éves, beteg), Fr. Reginald a S. Helena (König Ádám, trencsényi születésű, 25 éves ünnepélyes fogadalmas teológus), továbbá Fr. Thomas a S. Josepho (Dreier József, osztrák, seefeldi születésű, 66 éves, szabó és alamizsnás), Fr. Leopold a S. Joanne de Matha (Herner János, bécsi születésű, 56 éves, szabó és alamizsnás), Fr. Bernard a Jesu (Pintér Mihály, sattendorfi születésű, 47 éves, alamizsnás), Fr. Hyppolit a S. Antonio (Feldmayer Antal, bécsi születésű, 40 éves asztalos), Fr. Jacobus a S. Maria sekrestyés Máriamakkon). Mindezek, mint ünnepélyes fogadalmat tett rendtagok még öt hónapig maradhatnak s ezen időn belül kellett új elhelyezkedésükről gondoskodniok. A felosztás első napjától a miniszter napi 1 forintot, a vikárius 50 krajcárt, a többiek 40 krajcárt, a szolgák napi 15 krajcárt, a ministránsok napi 10 krajcárt kapnak élelmezésül. Az élestár teljes állományát azonnal meg kellett vásárolniok immár a kincstártól. 31 forint és 13 krajcár értékben. A házipénztár egész készletét nyomban kellett beszoigáltatni. A felosztási rendelet tudomásulvételét P. Patrik miniszter, P. Lázár vikárius, P. Egyed és P. Paulin tanácsstagok írták alá hivatalból, majd az összes kulcsokat kellett átadniok és megesküdniök az élő Istenre, a Szeplőtelen fogantatásra és Isten minden szentjeire, hogy a kolostor vagyonából semmit el nem rejtettek, semmit el nem titkoltak, hanem a maga teljes valóságában bevallják, ezt az esküt P. Patrik, P. Quirin aktuális sekrestyeigazgató és kincstáros, Fr. Hyppolith és Fr. Leopold alamizsnások írták alá. Ezután volt a leltározás, az árverés 1784. II. 21. Laczkovits Imre pestmegyei alispán, királyi biztos és Majthényi Imre de Keszetőkő királyi biztos jelenlétében. Eredményéről csak 1785. V. 12. tett jelentést, Majthényi Imre közbejött betegségével indokolta a késedelmet. Az óbudai kolostor 30.235 forint és 30 krajcár, a templomot 20.487 forintra, a máriamakki rendházat 1837 forint 55 krajcár, templomát 13.346 forintra és 12 krajcár, becsülték. Az óbudai, beleértve a máriamakki kolostor alapítványi és alamizsnából egybegyűlt pénzéből magánosoknál 13.875 forint, bécsi bankoknál 24.975 forint, összesen 38.850 forint volt kihelyezve. De megállapítást nyert, hogy a kiscelli ház a bécsi Cassa Redemptionisba még 16.490 forintot tartozik beszoigáltatni. Azonkívül tartoztak a sáros-

pataki rendháznak is kb. 1000 forinttal. Az óbudai kolostor ingóságait összesen 1469 forint és 55 krajcárért bocsátották áruba. Az árverésnél természetesen nem hiányoztak a zsidók sem, amit az árverési lajstromban mindig külön megjeleznék. Az összvagyon, beleértve Máriamakkot is, 89.506 forintban és 44 krajcárban állapították meg. Ezen összeg évi kamatait 3133 forint és 26 krajcárba becsülték, míg a kiadásokat a szerzetesek nyugdíjára stb. 5991 forintban s 48 krajcárban irányozták elő, úgyhogy végelemzésükkel a kincstár még rá is fizetett! Azonban a sok beteges és lelkileg is megtört rendtag közül rövidesen 6 halt meg, ami lényegesen csökkentette a tervezett kiadásokat, ellenben a beszolgáltatott vagyonnak mégis csak a kincstár birtokában kellett maradnia véglegesen. A konvent utolsó tagjai: P. Andreas (Schreier) és P. Lőrinc (Kihntreiber) voltak. Ők gondozták még egy ideig a templomot és alapítójuknak, Zichy Miklósnak sírkövét. Hiszen korábbi rendtársaik a kriptában, nyugvó grófnak sírja fölé vörös márványtáblát helyeztek e felírással:

Hic Clauditur
 Quod Claudi potuit
 Mortale
 Nikolai Zichy
 Patris
 Ac Fundatoris
 Nostri
 Hac versus
 Facie
 Respiciens
 Ad Filios.

A templom belső átalakításakor eltávolították az útjában álló magas síremléket is, míg a síremlék relief arcképét a kriptában nyugvónak sírja fölé falazták. Hogy a síremlék többi alkatrésze hová került, gazdát cserélt-e, vagy elpusztult-e, még kutatásra váró feladat. Érdy a sírfeliratos vörös márványlapját és a sír fölé erősített márványrelief arcképet 1850 június 25-én a Magyar Nemzeti Múzeumba szállította.

A kiscelli kolostort elsőbben gabonaraktárnak szánták, mert 26.000 mérő gabona fért el volna benne. 1784. két század Eszterházy gyalogost szállásoltak el benne. 1786-ban megvette a hadipénztár 52.305 forint és 53 krajcárért. Azután hadastyánok laktanyájának szolgált, majd katonai kórház s végül katonai szerszámraktárnak. Itt élt egyideig mint katonalelkész Verseggy Ferenc volt pálos szerzetes és bizonyára gyakran gondolt a két rend rokon sorsára. Később a kincstár

feleslegesnek tartotta a magános hegyen álló kaszárnyaépületnek őrzését s eladta a híres műemlékgyűjtő Schmidt Miksának, aki viszont végrendeletileg a fővárosra hagyta. A trinitáriusok is jártak itt, hogy a kincstártól visszaszerezzék egykori kolostorukat, azonban nem rendelkeztek annyi anyagi eszközzel, hogy néhai Schmidt Miksával felvehették volna a versenyt. A régi templom apszisa még ma is ép. Azt nem tudták részekre osztani. Vajjon nem kiálltja-e szüntelen: *Res clamat at Dominum!* Vajjon az egyre jobban kifejlődő városrész ott a hegyvidéken nem szorul-e mihamarább templomra? A trinitáriusok szívesen térnének vissza és szívesen vinnék vissza ünnepélyesen a Zichyek régi Madonnáját, a csodatevő kiscelli Szűz Mária-szobrot az óbudai templomból fel a hegyre, hogy áldását terjessze messzi vidékre. Az óbudai szép barokk Szent-Háromság-szobornak egyik oszlopáról a hegyfelé tekint a trinitáriusok egyik alapítója, a széttört bilincset kezében tartó Szent Félix: *Res clamat ad Dominum!*

Okmánytár.

1738. III. 20. Comitissa Susanna Bercsényi facit fassionem consensualibus simul confirmationalibus Caroli Sexti insertam sigillis et subscriptionibus fatae Comitissae et patrum Trinitariorum munitam.

1738. IV. 17. Esterházy Imre esztergomi érsek Zichy Miklósnak 1738. III. 20. kelt alapítólevelét helybenhagyva, visszaküldi s megengedi, hogy a trinitáriusok Óbudán az általuk kiválasztott helyen templomot és kolostort emelhessenek s átvihessék oda a Zichy-család által épített csodás celli kápolnát — salvo tame iure parochiali. De ez az intézkedése csak úgy érvényes, ha helybenhagyja a királyi beleegyezés is.

1738. III. 20. Comit. Petri Zichyana facit fassionem pro iisdem Patribus intuitu aedificandi Ecclesiae et aliorum sub sigillo et subscriptione propriis eiusdem Comitissae germanico idiomate.

1738. V. 1. Comes Franciscus Zichy in conformitate priorum Susannae Bercsényi, Viduae Petro Zichyanae fundationalium et consensualium eandem dat facultatem PP. Trinitariis Residentiam et Eccliam in haereditariis bonis Zichyanis V. Budensibus aedificandi.

1738. VIII. 20. III. Károly király helybenhagyja Zichy Péter özvegyének, született Bercsényi Zsuzsannának a trinitáriusok ügyében tett alapítványait és fiának Zichy Miklósnak beleegyezését s az Esterházy érsektől is jóváhagyott iratokat.

1743. VIII. 17. Fassio eiusdem Comitissae nata Bercsényi, qua fundum intra vineas penes sacellum iam antea aedificatum existentem

pro residantia et Ecclesia eorunden Patrum cum consensu etiam filii sui Nicolai dat et assignat in perpetuum. Fassioni huic consensus Comitis Nicolai et Francisci utriusque Zichy scripto adiectus et subscriptione sigilloque omnium trium munitus habetur. A kápolna helye tehát itt a közelben volt.

1743. VIII. 17. Minister Generalis acceptat istam foundationem Comitissae Zichy.

1746. VII. 10. Comes Nicolaus Zichy officialibus suis committit ut resolutum per genitricem suam pro Patribus Trinitáriis et abintus denotatum deputatum in posterum etiam usque ad ulteriorem suam dispositionem administrent.

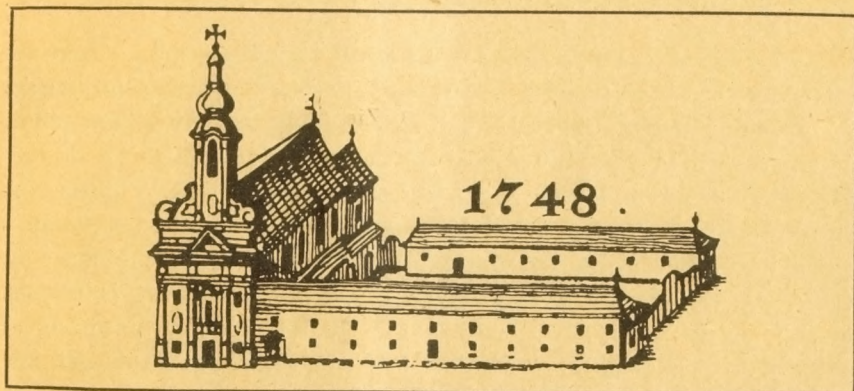
1747. I. 18. Con. Nicolaus Zichy fundum supra Vetero-Budam ad Cellas nimirum Marianas datum conpluribus orgiis amplificat.

1748. I. 24. Com Nicolaus Zichy Patribus Trinit. Fundum ad Ecclesiam ad Quercum Mariánum dictam necessarium in territorio Budakesziensi cum compluribus accesoriiis specificè recensitis assignat et transfert, translationi huic consentit, eandemque acceptat Eppus Veszprém, Biró Martin.

1748. VII. 13. C. Nic. Zichy provocando ad alias suas de Dato 24 Januarii 1748. literas Capellam B. Virg. ad Quercum in Territorio Budekesziensi existentem accedente etiam consensu Eppi Veszprim. Cum debito Ecclesiae et residentiae Fundo Patribus V. Budensibus assignato cum testimonio attactas inhis assignatoriis Orgias excidentium Hominum 1760. 4. december.

1749. X. 9. C. Nic. Zichy confert antiquam residentiam Vetero Budae existentem et iam per Genitricem suam Patribus Trin. collatam ad suferrenda quaevis obstacula emmersurasquae nefors difficultates.

1749. X. 10. Patres Trin. acceptant praeinsinuatam de 1749. X. 9. collationem.

40. ábra. Ad Quercum Marianum.

A budakeszi Makkos-Mária története.

1748.

Aki ma megy ki Máriamakkra, csak romokat lát ábrándozni szebb multról és immár biztató reményekről. A romfalak közt hírmondónak maradt az a kis fülke, amelyet ma is használnak kápolnának és tavasztól őszig oly szívesen keresnek fela kirándulókegy-egy rövid áhítatos fohászra.

Mi volt itt hajdanában? Volt itt azelőtt is kápolna, ez őrizte a tölgyfán függő csodatevő Mária-képet, mignem 1768. a Zichyek áhítatos Mária-tisztelete és áldozatkészsége templomot emelt az akkor már nagy tiszteletnek örvendő kegyelemkép számára. Ezt a templomot szentelte fel 1768. aug. 20. Koller Ignác veszprémi püspök a Regina Angelorum számára, mert akkor az ő joghatósága alá tartozott e terület. A kegyelemhelyet pedig általában csak ad quercum Marianum-nak, *Makkos-Máriának*, németül *Maria-Eichen* v. *Eichelnek* hívták.

A tölgyfa játszik tehát benne szerepet, akárcsak a másik kedves budavidéki búcsújáróhelyen, Máriaremetén, vagy az osztrák Altenburg bencés apátság kegyelemhelyén Drei-Eichen-ben. Erdei sétányokat a hívó nép gyakran avat erdei kápolnákká úgy, hogy Mária-képet függeszt arra alkalmas tölgy, vagy bükkfára, megkoszorúzza erdei virágokkal, olykor mécsest is éget előtte, később imázsámolyt tesz eléje s padokkal is veszi körül. A német szó találóan hívja ezeket «Waldandacht»-nak. Ha még forrás is csörgedez mellette, a közáhitat megszenteli, azt is és leesdekli a természetfeletti kegyet rájuk és miért nem? Hiszen az evangélium is tanítja: könyörögjete és megadatik nektek... És ha valahol ketten-hárman és még többen imádkoznak együttesen s kéri a mennyei Atyát Krisztus Urunk nevében, nem fog elmaradni az áldás, az égi segítség, a természetfeletti kegyelem.

A tölgyfa csaknem minden nép mitológiájában nagy szerepet játszik, szent fának tartották. Leveleiből kötnek koszorút a hősöknek, a zászlókra s néhány tölgyfalevél díszíti a katona sisakját is ünnepélyes alkalmakkor. Ha a pogány vallási szertartás alatta mutatta be áldozatát, miért ne szentelje meg hát a keresztény ember is az ő áhítatával és szép Mária kultuszával e fákat? De még másra is int a népmonda: «Von der Eichen sollst Du weichen» mondja a német közmondás, ha égháború lep meg, alatta ne maradj. Tehát veszedelmet is rejthet magában a szép, terebélyes, sötétzöld levelű és kecses makkterméseivel annyira kedves tölgyfa. A jámbor kegyelet ismét égi segítséget kér villámlással cikázó zivatarkor az erdőben rekedt ember számára s szent jellel, kereszttel, Madonna-képpel látja el, hogy menedékhellyé lehessen.

A mi tölgyfánknak is legendás híre volt. Ragyogó fényárban látták tündökölni már a török harcok idején Miksa Emanuel bajor herceg és katonái. Egyik budakeszi leány, Schertz Katalin kapálás közben víziót lát e fával kapcsolatban. Búcsújárókat vél látni és hallja éneküket. Trap János budakeszi-i legénynek is van itt látomása. Krisztus szenvedő arcát látja s mivel ismételtén látta, egyszerű papírképet szegez reája, a fájdalmas Szűzanya képét, 1731-ben. Később halálos betegségében újra feltűnik előtte az általa annyira tisztelt Mária-tölgyfa s felépülte után valami értékesebb képpel akarja háláját kifejezni. Megveszi Budán Falconieri festőnek egyik Madonna-képét, a Gyermek Jézust tápláló Szűz Máriát. A kép másolat, a krisztinavárosi kéményseprő-kápolna olasz eredetű Mária-képének egyik változata. De emez is tulajdonképpen a felső-olasz Ré búcsújáráhely Madonnájának egyik változata volt.¹ Mindegy, Trap János áhítata megszenteli a képet s ezt függeszti a legendás tölgy repedéses törzsére. Néhány deszkából és szalmából fődélt is készít neki s azóta búcsújáráhellyé lett. Ez a «Waldandacht» egyre jobban vonzotta az erdőbejárókat és mivel az egyházi vizsgálat nem tudott kifogásolnivalót találni e kép tiszteletében, a hívek csakhamar kápolnát építettek felette. A kép az oltárra került 1738. III. 25.

Miután a hívek kegyelele egyre sűrűbben kereste fel a szép kegyhelyet, a vidék földesura, a nagy Mária-tisztelő Zichy Miklós gróf 1748. I. 24. az óbudai-kiscelli trinitárius szerzetesekre bízta a kegyelemhely gondozását és templom meg kolostor építésére 160 ölnyi (keleti-nyugati irányban) hosszú és 51, illetőleg 60 ölnyi széles területet adományoz. Ezt az adományt jóváhagyta Biró Márton veszprémi püspök is. 1748. VII. 13. hivatkozva 1748. I. 24. k. elhatározására, újra megerősíti az

¹ Bonomi Jenő: Makkos Mária, K. Sz. 1939.

óbudai trinitáriusok részére a budakeszi-i határban biztosított s a veszprémi püspöktől is jóváhagyott adományát úgy, hogy 1760. XII. 4-ig teljesen az ő birtokukba megy át a telek. Az óbudai trinitáriusok most már váltakozva gondozzák a kápolnát, míg végre 1762. június 3. letehették a templom alapkövét.¹ Ez a trinitáriusok szokása szerint bizonyára nagy ünnepség keretében történt egyházi és világi hatóságok jelenlétében. Zichy Miklós gróf és családja rendkívül szerette a trinitáriusokat, hiszen az ő családi klenodiumukat alkotó máriacelli

41. ábra. Makkos-Mária, Budakeszi határán, 227 m tengerfölötti térszínen. Az 1748-ban épült kolostor romjai a délkeleti oldalról tekintve. (Pappné Balogh Margit dr. felvétele 1940 október 6.)

szobor köztiszteletét rövid időn belül virágzóvá tudták tenni az óbudai hegyfokon álló kiscelli templomban, ahová évenként már 50.000 hívőt tudtak vonzani. Rabváltó munkásságukat a búcsújáróhelyek lekipásztori buzgalmában folytatták és érvényesítették. Nagy szegénységben, a húseledelektől tartózkodva éltek, alamizsnából befolyt jövedelmük csak egyharmadát fordították életfenntartásukra, a másik kétharmadot a pogány kezekbe került keresztény rabok kiváltására, illetőleg a szegények gyámolítására. Végre 1768. aug. 20. szentel-

¹ Kincstári Levéltár. 289. évf. fasciculusa.

ték fel a templomot, magát a kegyelemképet másnap helyezte a főoltárra Koller Ignác veszprémi püspök 14.000 búcsús jelenlétében! Ezek Budáról s vidékéről, a pilisi hegyvidékről, a Vértesből és a pestkörnyéki falvakból jöttek nemcsak akkor, hanem más években is. Így nemcsak Budáról, Ó-Budáról, Budaújlakról, Pestről, Tétényről, Budafokról, Budakeszről, Budaörsről, Törökbálintről, Zsámbékről, Torbágyról, Etyekről meg Bicskéről, Perbálról, hanem Jánoshidáról, Jászberényből, Nagykátáról, Kecskemétről, Komáromból, sőt Szegedről is jöttek. Ennyi búcsúsnak kellett az erdőnek szállást adni, bár a templom telkének egyik végén építettek a zarándokok számára kis hajlékot is, amely lelkigyakorlatokat végzők számára is nyitva állt. Ugyancsak itt volt a fallal védett s szerkezettel ellátott 14 ölnyi mély kút is. Az egész telket pedig élősvény vette körül.

Milyen volt tehát a templom és a kis szerzetesi lak? A templom inkább északi irányú volt, mintsem keleti. A trinitáriusok kedvelt stílusától eltérően csak egytornyú volt, ez rézvörösre mázolt bádoglemezével a nagy kapu felett emelkedett. Részint aranyozott, részint rézszínű sisakján aranyozott kettős vaskereszt tekintett a messzeségbe. Zsalugáteres négy ablakán szállt ki a távolban is kedvesen bongó négy harangjának Máriát dicsőítő összhangzó szava. A torony alatt a kórus nagy ablaka felett a Szent-Háromságnak kőből faragott szoborcsoportozata trónolt. A homlokkal két sarkán ugyancsak kőből faragott angyal borult térdre a Szent-Háromság felé. Alattuk a kapu szintjén mélyedő fölkékben a trinitáriusok két szent rendalapítójának, Máthai Jánosnak és Valois Félixnek festett kőszobrai álltak őrt a kapu felett olvasható Dedicatio-felé fordulva! Uni Deo ac trino Angelorumque Reginae, jelezve egyúttal az évszámot is. Kemény fából készült vaspántos, belül hatalmas retesszel meg zárral biztosított két szárnyon lépett az ember a kétoldaltól 3—3 ablakkal megvilágított hajóba. Padozatát négyszögű kőekkel rakták ki és rajta kétoldalt két-két keményfából szépen kifaragott padosor közt lehetett a szentélyhez jutni. A hajó fehér falait különböző fogadalmi képek és tárgyak, ú. n. anathemák élénkítették. A szentélynek szelíd kupoláját ellenben a Boldogságos Szűz mennybemenetelét ábrázoló freskó díszítette, az apszis barokk motívumokkal festették ki. Itt állt a főoltár két kőlépcső magaslatán. Márvánnyal burkolt téglákból emelték. Rajta arany-szegélyű fehér színnel bevont tabernákulumon trónolt a Kegyelem-kép üveglappal elzárt aranyos szekrényben, ennek sarkain karosgyertyatartókon égő lámpások világították meg a dús aransugarakkal övezett Mária-képet. Felette a Szent-Háromság képe tekintett le védőleg, míg az oltárra emelt két szent trinitárius rendalapító hűséges örökként

álltak a tabernákulum mellett. Hat művésziesen faragott, aranyozott gyertyatartó meg négy fémből készült emelte még az oltár díszét. A lépcsők mellett pedig két hatalmas vaskandeláberen vastag viaszgyertyák égtek a szentmisék alatt sanctustól a communióig. Ezek a gyertyák a jámbor nagykovácsi-i Kresz Mátyás gazdának adományából kerültek. Az oltár mögött volt a Sacer fons, szent forrás meg kis asztalka fogadalmi tárgyak és az alamizsna számára.

Két mellékoltár emelte még a templom belső díszét. Az evangélium oldalán Szent Józsefnek, míg az epistola oldalán a szent keresztnak volt márványozott gipsszel bevont oltára. Mind a három díszes oltárt özv. Zichyné Bercsényi Erzsébet grófnő kegyes bőkezűsége adományozta. A szent Kereszt oltára mellett nemes Rudnyánszkyné szül. Davosz bárónénak adományából Szent Annának festménye vonzotta az ájtatoskodókat. A mellékoltároknak is volt fehérszínű aranydiszítékes tabernákulumuk, mint azt a legtöbb trinitárius templomban lehetett látni. A templom mellett hosszú emeletes folyosó húzódott a főoltár mögé épült sekrestyéhez, amelyből viszont két ajtón át lehetett a szentélybe jutni. A sekrestyét három rácsos ablak világította meg. Érdekessége ügyesen kombinált szekrény volt. Ennek felső részében a feszület mellett két-két fülkében a monstranciák, a kelyhek és a misekönyvek találtak alkalmas helyet. Középső részében öt fülke zárta el a tömjéntartókat és füstölőket meg a közönséges használatra szolgáló kelyheket. Alsó részében pedig hat fiók a miseruhákat rejtegette. Sok szép meg értékes miseruhájuk volt. Teljes ünnepi ornátusuk és 18 különböző színű kazulájuk. Volt két szép monstranciájuk és öt ezüst kelyhük. A sekrestye kincsei közé tartozott három apostoli Breve is. Az elsőt XIV. Benedek pápától kapták, e Breve a kegyoltárt a kiváltságos jelleggel ruházta fel. A második Breveben VI. Pius pápa teljes búcsút adományozott a búcsúsoknak a templom dedicatiójának napján és ennek évfordulóján. A harmadikban ugyanazon pápa már teljes búcsút engedélyezett az ide zárandoklóknak az év bármely napján. A sekrestye felett oratórium volt oltárral. Itt télen is lehetett misézni. Innen vitt a folyosó vissza a kórushoz s mindkét folyosó tele volt akasztva a jámbor zárandokok votív képeivel. Művészi bécsük alig volt, de értékes adatokul szolgáltak a búcsújáróhely történetéhez. Hiúságból alig hozták ide az emberek, hanem hálából, mert imájuk itt e helyen meghallgattatást nyert.¹ P. Ladislaus a S. Stephano magyar trinitárius Parthenium Nemus e. kéziratában az egyes betegségek és balesetek neme szerint

¹ Fascionalis Rubrica Domus Quercensis. Levéltár. Nr. 16. 948—789.

csoportosítva mondja el ügyesen, hol részletesebben, hol rövidebben, de a történelmi hitel jellegével a csodálatos gyógyulásokat, illetőleg ima-meghallgatásokat, mert pontosan jelzi az egyes személyek nevét, korát, foglalkozását, származását, az időpontot és lehetőleg a szemtanukat is. Részben a trinitáriusok 1747—1778-ig gondosan vezetett protocoliuma alapján beszéli el a csodás eseményeket.¹ Az események szereplői legtöbbször férfiak, nemcsak egyszerű emberek, hanem urak és papok is. A sok fogadalmi kép bizalmat keltett az emberekben

42. ábra. A budakeszi templomban függő máriamakki csodálatos kegykép.

e szent hely iránt és arra bátorította, hogy ügyes-bajos dolgaikban itt keressenek segítséget, hálából azután ezüst tárgyakat (anathemákat) hoztak ide. A kegyhely megszüntetésekor 1784., 246 ezüst tárgyat vettek lajstromba és 200-nál több fogadalmi képet.

A folyosóról lépcső vezetett a szószékre. Ez puha fából készült, fedelén az apokalyptikus báránnyal és fehér színben tartották. A folyosó alatt volt a zárda pincéje, míg a sekrestye alatt kriptá várta az ide temetkezni kívánókat. Ez két részre oszlott. A-val jelzett

része 18 sírhelyet nyújtott a szerzeteseknek, de csak kettőt helyeztek itt nyugalomra; a B-jelzésű 10 sírhelyet rejtegetett világiak számára. Két szűk ablaknyíláson át szűrődött ide némi világosság és légáram.

A máriamakki szerzetesháznak mindenkor csak néhány lakója volt, rendszeresen csak 3 páter, egy-két fráter és világi szolgaszemélyzetük. Lakóházuk csak ezen igényeknek felelt meg. 1748—49. épült kőből meg nyers vályogból, téglából és cementből. Főbejárata átlós folyosóra nyílt, ezt különböző térképek: a római szent birodalom, Ausztria-Magyarország, Csehország, Szilézia, Morvaország, Lengyelország meg Európa térképei ékesítették. Úgy látszik, hogy a ház

¹ Bononi Jenő a veszprémi püspöki levéltárban őrzött protocolum alapján sorolja fel a csodás gyógyulásokat.

43. ábra. Makkos-Mária, Budakeszi határán, 227 méter tengerfölätt fekvő térszínen ;
az 1762—1768-ig épült trinitárius templom romjai az északi oldalról nézve. (Pappné
Balogh Margit dr. felvétele. 1940 október 6.)

főnöke, aki 1748. VIII. 7-től állandóan adminisztrálta a kegyhelyet, a püspökfüleki származású P. Arnold a Transfiguratione, családi nevén Kovács András szerette a földrajzot és pihenőnapokon a térképeket tanulmányozhatta. A folyosóról a bejárat felől három két-ablakos lakószoba nyílt. Az első kettőben a Kiscellről ide kisegíteni jövő páterek laktak és a felosztás alkalmával felvett leltár szerint ugyancsak igen szegényesen voltak berendezve; arról tettek tanuságot, hogy nincs állandó lakójuk. A harmadik szoba ebédlőül szolgált, kis ablaknyíláson át nyújtották át a konyhából az ételt. Az emausi jelenetet ábrázoló festmény adta neki az ebédlőjellegét, meg a hosszú, tizenkét fiókos (az asztalkendő és kanál számára) asztal. Volt még benne egy szekrény az abrosz, a poharak meg evőeszközök eltevésére. Innen jutott az ember a vendégszobába és az orgonista szobájához. A konyhához meg a cselédek lakószobájához a háznak másik kapuján kellett bemenni. Volt kenyérsütőhelyiségük meg víztartályos kamrájuk is, hiszen a kút elég messze volt a telek másik végén, ahová a gyümölcsös-kerten, kis ligeten, meg réten át kellett vízért menni. A telek felső sarkán a sekrestye mögötti részt ugyancsak fiatal gyümölcsfákkal ültették be.

A ház főnökének celláját a leltár adatai szerint a trinitárius egyszerűség és szegénység jellemezte. Deszkából összerótt ágyán kívül kis asztala, négy széke, kis könyvtára meg patikája volt. (Herbathea, Extractum Saturni, üveg keserűvíz. Terebinthum Strunui meg porok alkották ennek tartalmát.) E pontos adatokból is világos, mily kínos szigorúsággal készült a ház leltára. Összesen 18 börszékük volt, hiszen Mária-ünnepekre nagy zarándoklatok alkalmával csak ők szállásolhatták el a búcsújárást vezető lelkészeket. 47 ónból készült csészéjük, 24 kiskanaluk, meg 24 pár evőeszközük, 32 poharuk, 8 holicsi kis pohár, 16 palackjuk volt. 6 puha fából készült ágy, öt vendégágy és 11 tollvankos állt a vendégek rendelkezésére. A házfőnökhöz betérő vendégek részére öt kis pohár (pro Tokajino) és négy porcellán kávéscsésze meg kávéfőző szolgált.

Természetes, hogy az udvar gazdasági részén ló-, tehénistállójuk, kocsiszínük meg pajtájuk is volt cselédházzal. Pincéjükben több urna boruk volt, ez többnyire a hívek adakozásából került ide Budakesziből meg Buda-Jenő-Telky-ből, Csíkből. Összesen 214 urna bor. (1 urna körülbelül 13 litert tartalmazott.) Így teltek az évek és Máriamakk egyre gyarapodott dicsőségben és hírnévben, függő viszonyát az óbudai kiscelli zárdával szemben továbbra is megtartotta, másszóval fiók búcsújáróhelye volt. További virágzásának azonban egyszerre véget vetett II. Józsefnek 1783-ban kiadott felosztató rendelete. Majthényi Imre kir. biztos és Rác Tamás budai harmincadadóhivatali ellenőr

voltak megbízva e rendelet végrehajtásával. Ötvösműveiket a kiscelli templom kincseivel együtt 1784. ápr. 16. kellett 2588 forint és 33 kr. becsértékben a kir. Kamarának beszolgáltatniok. Makkosmária egyéb ingósága és ingatlana 1784. VII. 26—28. került árverésre. Az árverésen egy Jäger nevű alesperes, Seewald János plébános, Gentzky Simon, meg P. Aloysetti vettek meg több dolgot. A kegyképet a budakeszi templomban helyezték el, ahol ma is őrzik s várja, hogy a feláradó templomba visszavigyék a szervita atyák, akik vállalkoztak a romok felépítésére.

A kegyelemhely utolsó trinitáriusai voltak: a már említett P. Kovács Arnold a Transfiguratione; 30 éven át vezette a búcsújáróhelyet és most az volt a kérése, hogy mint a fehérvári egyházmegye papja tovább gondolhassa; ez esetben Mosati kormánybiztosnak házában laknék. Ugyanezt kérte a sekrestyés fráter, Fr. Jaeobus a S. Maria is, mert csak akkor tér vissza a világba, ha a kegyhely egészen megszűnik. A kiscelli páterek közül a feloszlatás idején itt működtek P. Laurens a St. Sacramento és P. Vincentius a S. Elisabetha (családi nevén Schellhammer Ferenc) budai származású és egyébként a kiscelli kolostor papnövéndékeinek theol. (moralis) tanára volt.

Az utolsó trinitáriusok jámbor óhaja, hogy mint extrinitáriusok gondolhassák a szép kegyelemhelyet, nem teljesült. A templomot profanizálták és a zárdával együtt részben lebontották. A bontás további folytatását elvégezte az idő meg az emberek is. A bécsi trinitáriusok néhány év előtt újra foglalkoztak a gondolattal, hogy Máriamakkot feléleszthessék. Nagyon rokonszenvezett e gondolattal Müller József fehérvári praelátus kanonok, aki akkortájt, 1937. Budakesz plébánosa volt. Sajnos, részben az anyagi eszközök, részben a magyar nyelv tudása híján mult, hogy óhajuk nem teljesedhetett. Annál nagyobb reménységgel fognak felélesztéséhez a magyar szerviták!

Máriamakknak, vagy Makkos-Máriának elég nagy irodalma van. R. Bonomi Je nő Makkos-Mária c. értékes történeti tanulmányában (Kath. Szemle 1939. III.) közli a bibliográfiát, vele szinte egyidőben dr. Meszlényi Antal (Élet 1939.) írt róla érdekes cikket. Jelen értekezés a Kincstári Levéltár Acta Trinitariorum c. fasciculusának bőséges adataiból merített levéltári kutatásaim alapján készült. Ezek alapján adtam az egykori templom és kolostor hű leírását.

A MAGYAR RENDTAGOK BETŰRENDES NÉVSORA.

Albin Ciprián	40 Hoffmann Felix
Aloyzetti Erazmus	Hoffmann Lőrinc
Benkő Szilvér	Hreuss Felicián
Bezák Emerám	Illovay Máté
5 Bornemissza Imre	Katlovics György
Brandvogel Egyed	45 Kék Jeromos
Brozsek Jakab	Kimmelsdorf Bálint
Csernyánszky Márton	Klucsánszky László
Danus János	Koleda Menyhért
10 Delphini Fulgent	Kollár Domonkos
Desidor Jácint	50 Kontár Máté
Desidor Xavér	Konstantin Kornél
Dnotkó Arzén	Korzik Vítál
Dömötör Leó	Kossella Euszták
15 Ernst Tádé	Kovács Arnold
Fábris Nepomuk	55 Krug Tóbiás
Fárbinger Ignác	Kussenich Paulin
Farkas Demeter	Lévay Timót
Fekete Kelemen	Lőrinczi (?) Hermenegild
20 Fekete Krizológ	Lukasich László
Fiezl János	60 Mayer Ágost
Flinek Bertalan	Mayer Pál
Franyai Gáspár	Magyari Ernő
Fülöp Dénes	Mayerhoffer Ádám
25 Gabornewelt Benedek	Marcis Miklós
Galla Kristóf	65 Marsovszky Gellért
Genszky Gellért	Marsovszky György
Gerencsér Barnabás	Maszari Kázmér
Graff Január	Masny Placid
30 Grofics Fortunát	Meindl Jakab
Grofics László	70 Menis Ödön
Happen Mihály	Miklóssy Izidor
Hartmann György	Nagy Sándor
Hartmann Szaléz	Nepoliczky Fidél
35 Hatzai Paulin	Novák Ágost
Hegedűs István	75 Novák Imre
Hennel Teofil	Nozdroviczky István
Hill István	Ostermann Kajetán
Hochenpichler Quirin	Pataky Imre

Plechló Rókus
 80 Rádi Theodóz
 Reibl Atanáz
 Reinprecht Ferenc
 Repovics Máté
 Reviczky Xavér
 85 Rylián Lázár
 Sekuris Kalisztus
 Sidló Nikodém
 Sima László
 Simovics János
 90 Skultéty Lázár
 Somlás Ráfáel
 Stiftics Bertold
 Stopták Konrád
 Surdik Grácián
 95 Sütő Sebestyén
 Schellhammer Vince
 Schmidt Ferenc
 Schmidt Gáspár
 Schweiger Róbert
 100 Schwezovics Lukács
 Szakmáry Alfonz
 Szedlácsek Modeszt
 Szegesdy Aurél
 Szekurics Mihály
 105 Szentgáli Szilveszter
 Szentkereszt Bódog

Szikér Damján
 Szilágyi Bernát
 Tinkóczy Henrik
 110 Tóth Ádám
 Trauner Leander
 Újhelyi Boldizsár
 Ulrich Remig
 115 Vanya Ádám
 Váraljai (?) Gellért
 Varga Béla
 Vaslak György
 Végh Justinián
 Vida Márton
 Viszocsány Dániel
 120 Vutyák Jakab
 Wachi Vencel
 Weber Patrik
 Weber Teofil
 125 Weingruber Antal
 Wimmer Apollinar
 Wrabarics Pál
 Zlinszky József
 Zuchner Adorján
 130 Zutreffer Gábor
 Zsigovich Fábán

Összesen : 131 áldozópap és 9
 laikus testvér.

MAGYAR TRINITÁRIUSOK NÉVSORA.

(A beöltözés sorrendjében.)

A monumenta Ordinis Excalceatorum SS. Trinitatis Redemptionis Captivorum Provincias S. Joachim (Poloniae) et S. Joseph (Austriae-Hungariae) spenctantia a Reverendissimo P. Fr. Antonio ab Assumptione edita. Romae 1911. Typ. Pontif.-ban közölt Series monachorum-ból a következő magyar származásúakat vettük.

- Georgius Marsovszky sz. Marsova 1679. Beölt Illava. 1695. X. 23.
Franciskánussá lett 1719-ben.
- Paulus Wrabaries, sz. Pápa 1677. XII. 28. † Komárom. 1769. X. 16
- Antonius a Jesu (Weingruber Ferenc), sz. Pozsony 1683. XII. 2., beölt.
Pozsony 1701. XI. 6. † Bécs 1743. I. 28.
- Emericus a S. Alexio Bornemissza János, sz. Szencz 1689. Beölt. Pozsony
1709. VI. 27. † Gyulafehérvár 1728. X. 28.
- Wenceslaus a S. Ladislao Wachi Ferenc, sz. Várna. Beölt. Pozsony 1709.
† Gyulafehérvár.
- Augustinus a SS. Trin. Nobák Ferenc, sz. Ciffer 1687. Beölt. Pozsony
1709. VIII. 25. † Pozsony 1751. II. 8.
- Georgius a S. Josepho Vaslak József de Weikszlberg, sz. Burbach (Fekete-
város) 1692. X. 8. Beölt. Pozsony 1709. XI. 17. † Pozsony 1758. II. 2.
- Clemens a S. Chatarina Benkő Márton, sz. Pozsony 1691. XI. 11. Beölt.
Illava 1712. XI. 28. † Bécs 1750. I. 2.
- Paulus a S. Laurentio Mayer, sz. Pozsony 1694. VIII. 11. Beölt. Pozsony
1713. IV. 30. † Komárom 1736. IV. 19.
- Martinus a Regibus Franyai Gáspár, sz. Vicheln a Vág m. 1690. I. 7.
Beölt. Illava 1713. X. 22. † Zachov 1761.
- Michael a Spir. Sancto. Happen Mihály, sz. Gajár 1696. XI. 28. Beölt.
Bécs 1715. † Pozsony 1728. XI. 27.
- Ladislau a S. Emerico Klucsánszky István, sz. Zolcsa 1699. XI. 8.
Beölt. Illava 1718. VII. 31. (Apostatált.)
- Martinus a S. Wenceslao Csernyánszky Márton, sz. Szered mellett,
Nagysur 1697. X. 25. Beölt. Illava. 1718. † Nagyszombat 1739.
- Joannes a SS. Trin. Danus János, sz. Zsolna 1698. † 1742.
- Stephanus a Sacram. Nozdroviczky Imre kanonok. 1701—1749.
- Adalbert a S. Michael Varga István, sz. Szenc 1701. † 1739.
- Lazarus a S. Magdal. Rylian János, sz. Trencsén 1698-tól. † 1654 Óbuda.
- Mathe a B. Virg. Kontár Mihály, sz. Komárom 1702. † 1751. Eger.
- Felix a Cruce Szentkereszt János Pál, sz. Komárom 1714. † 1752.
- Edmundus a S. August. Menis Károly, sz. Mannersdorf 1706. † 1730.
- Hermenegild a S. Bernardo, sz. Lőrinczi 1704. † 1760. Nagyszombat.

- Salamon a S. Trinitate Vutyak Jakab, sz. Znióvárálja 1705. † 1771.
 Conradus a Nativitate B. M. V. Stopták András, sz. Nesztich 1707. † 1776.
 Rochus a S. Stephan. Plechlo Márton, sz. Felsődiós 1703. † 1772. Nagyszombat.
 Gabriel a S. Cath. Zuetreffer, sz. Pozsony 1709. † 1758.
 Ladislaus a S. Stef. Lukasicz József, sz. Komárom 1709. † 1755. Óbuda.
 Eustach a S. Emerico Kossella Ernő, sz. Zsolna 1710. † 1742.
 Paulin a Visit. Hatzai, sz. Vágbeszterce 1708. † 1740.
 Cyprian a S. Trinitate Albin Ferdinand, sz. Komárom 1708. † 1773.
 Demetrius Farkas, sz. Szenc 1706. † 1782.
 Adamus Mayerhoffer József, sz. Komárom 1741. † 1838. Óbuda.
 Laurentius a S. Leopoldo Hoffmann, sz. Pozsony 1715. † 1746. Óbuda.
 Gerardus a S. Gasparo, sz. Váralja 1710. † 1741.
 Bartolomeus Flinek, sz. Pozsony 1742. † 1776. Pozsony. Actualis definitor generalis.
 Arzen a S. Rosa Dnodko, sz. Palocse.
 Xaverius Reviczky, sz. Felső Vidiszkó 1712. † 1734.
 Emericus Pataky, sz. 1714. Komárom. † 1775.
 Silverius Benkő, sz. 1714. † 1735.
 Benedictus Gabornevelt, sz. Kosztovác, Szatmár megye 1720. † 1776.
 Adrian Zuchner, sz. Győr 1711.
 Aurelian Szegesdi, sz. Galgóc 1714. † 1763. Róma.
 Barnabas Gerencsér, sz. Újhely 1718.
 Alfonz Szakmáry, sz. Pozsony 1717. † 1772.
 Theodosius Rádi, sz. Pozsony 1716. † 1772.
 Joannes Simovics, sz. Nagyszombat 1716. † 1741.
 Nepomuk Fábris, sz. 1720. Komárom. † 1787. Óbuda.
 Egydius Brandvogel, sz. Buda 1720. † 1784.
 Clemens Fekete, sz. Várna 1719. † 1773.
 Emericus Novák, sz. Ziffer 1720. † 1782.
 Matthias Illovai, sz. Eger 1717. † 1783.
 Bertholdus Stifits, sz. Kőszeg 1720.
 Cornel Konstantin, sz. Buda 1723. † 1776.
 Daniel Viszocsány, sz. Fehérrecesény 1720. † 1773.
 Dionysius Fülöp, sz. Magyarbél 1724.
 Kazimir Maszari, sz. Dubnic 1718. † 1782.
 Ernestus Magyar, sz. Pobedim 1721. † 1784.
 Arnold Kovács, sz. Fülek. 1724.
 Gerard Maršovszky, sz. Magyarbél 1725. † 1769.
 Lukas Schwezoviz, sz. Szuha 1720.
 Theofil Hennel, sz. Nagyszombat 1726. † 1757.
 Alexander Nagy, sz. Komárom 1726. † 1763.
 Nikolaus Marcis, sz. Haluzich 1728. † 1779.
 Fulgens Delpini, sz. Szenc 1726.
 Modestus Szedlacek, sz. Pozsony 1728. † 1782.
 Leo Dömötör Szenc. 1721. † 1787. Miniszter generalis.
 Joannes Fiezl, sz. Pozsony 1733.
 Franciscus Reinprecht, sz. Komárom 1730. † 1768.
 Gasparus Schmidt, sz. Komárom 1731.

- Jakobus Meindl, sz. Buda 1730. † 1789. Óbuda.
 Paulinus Kussenich, sz. Sopron 1728.
 Ignatius Farbinger, sz. Esztergom 1730.
 Georgus Katlovich, sz. Alsókorompa 1729.
 Silvester Szentgáli, sz. Esztergom 1733.
 Adam Tóth, sz. Győr 1733. † 1774.
 Baltazar Újhelyi, sz. Nagybrezován 1720.
 Quirinus Hochenpichler, sz. Pozsony 1732.
 Nikodemus Sidló, sz. Pápa 1732.
 Apollinaris Wimmer, sz. Győr 1732.
 Timotheas Lévay, sz. Komárom 1732. † 1784. Extrinitárius.
 Emeram Bezák, sz. Khinorán 1729. † 1776.
 Matheus Repovics, sz. Szomolán 1732.
 Thaddaeus Ernst, sz. Esztergom 1731.
 Salesius Hartmann, sz. Pozsony 1735. † 1782. Konstantinápoly, mint
 házfőnök.
 Patricius Weber, sz. Buda 1726. † 1791.
 Martinus Vida, sz. Győrsziget 1732. † 1767. Óbuda.
 Ladislaus Sima, sz. Komárom 1737.
 Fortunát Grofics, sz. Bazin. 1735. † 1785.
 Jacobus Brozsek, sz. Vittenz 1737.
 Sebastian Sütő, sz. 1735.
 Hieronimus Kék, sz. Komárom 1736. † 1791. Bukarest.
 Georgius Hartmann, sz. Pozsony 1739.
 Stephanus Hill, sz. Nagyszombat 1736. † 1763.
 Michael Szekurics, sz. Selmec 1736. † 1763.
 Krizolog Fekete, sz. Hegysur 1738.
 Henricus Tinkóczy, sz. 1733. Znió.
 Leander Trauner, sz. Vöröskő 1739.
 Tobias Krug, sz. Esztergom 1739.
 Augustinus Mayer, sz. Budán 1739.
 Cajetan Ostermann, sz. Szék 1738. † 1795.
 Hyacint Desidor, sz. Pozsony 1742.
 Athanaz Reibl, sz. Vác 1734. † 1783.
 Callistus Sekuris, sz. Sairek 1738.
 Vital Korzik, sz. Komárom 1738.
 Januarius Graff, sz. Győr 1739.
 Theofil Weber, sz. Buda 1740.
 Xaver Desidor, sz. Pozsony 1740.
 Felician Hreuss, sz. Illava 1740. † 1784.
 Dominic. Kollár, sz. Bolecson 1738.
 Josef Zlinszky, Komárom 1743.
 Izidor Miklóssy, sz. Csákvár 1741.
 Placidus Masny, sz. 1742. † 1783.
 Lasarus Skultéty, sz. Turócszentgyörgy 1743.
 Erasmus Aloysetti, sz. Pozsony 1745.
 Gratian Surdik, sz. Galgóc 1742.
 Remigius Ulrich, sz. Győr 1742.
 Fidelis Nepoliczky, sz. Galgóc 1742. † 1784.

Stephanus Hegedüs, sz. Komárom 1744.
Bernardus Szilágyi, sz. Trencsén 1746.
Christophorus Galla, sz. Udvard 1746.
Damian Sziker, sz. Szerdahely 1748. † 1811.
Franciscus Schmidt, sz. Pozsony 1749. † 1770.
Valentin Kimmelsdorf, sz. Komárom 1750.
Gerardus Genczky, sz. Óbuda 1752.
Melchior Koleda, sz. Rajec 1749.
Rafael Somlás, sz. Komárom 1749. † 1789.
Robert Schweiger, sz. Pozsony 1755. † 1791.
Felix Hoffmann, sz. Nagyszombat 1753. † 1783.
Vincentius Schellhammer, sz. Buda 1750.
Justinianus Végh, sz. Héreg 1754.
Fabianus Zsigovich, sz. Illava 1751.
Adamus Vanya, sz. Tardoskedd 1756. VIII. 14.

KÉPMELLÉKLETEK JEGYZÉKE.

	Oldal
1. Valois szent Félix köszobra az óbudai Szentháromság-szobor-csoportozaton	4
2. A két szent rendalapító	6
3. Illava régebbi alakja	11
4. Legfőbb pártfogóik és kolostoralapítóik címerei	16
5. A bécsi trinitárius-templom, ma a minoritáké	17
6. Az illavai trinitárius-templom Jézus Naz. képe	30
7. Rabváltást eszközölnek a szent rendalapítók	31
8. A belgrádi trinitárius-kolostor	43
9. A konstantinápolyi trinitárius-kolostor	51
10. Szent József diadalútja	57
11. Az illavai trin. templom és kolostor (ma fegyház)	67
12. Szűz Mária illavai kegyelemképe	69
13. Szent Félix oltárképe Illaván	73
13a. Matha-i szent János oltárképe Illaván. (Az illavai templom főoltárképe Dorfmeister-től származó festményekkel.)	73
14. Az illavai trin. templom belseje. (Főoltárának festményeit állítólag Dorfmeister művész alkotta.)	77
15. A sárosparaki trinit. kolostor	80
16. A pozsonyi trin. kolostor	89
17. A pozsonyi trin. templom mai homlokzata	96
18. A pozsonyi templom belseje	97
19. A pozsonyi templom szószéke	100
20. A pozsonyi templom kupolája	101
21. A pozsonyi főoltár	102
22. A pozsonyi templom főbejárata	103
23. A nagyszombati trin. templom és kolostor	106
24. A nagyszombati templom és kolostor mai képe (Jézustársasági újoncház)	111
25. A templom kapuja. (Nagyszombat.)	112
26. A főoltár képe (Nagyszombat)	114
27. A templom belseje (Nagyszombat)	115
28. A komáromi templom és zárdaképe	118
29. A gyulafehérvári rendház képe	127
30. Az egri kolostor és templom legrégibb képe	129
31. A kiscelli kolostor-templom és képe	173
32. A styriai máriazelli kegyelemkép mása	139
33. Zichy Miklós gróf	142

34. A kiscelli templom főhomlokzata.....	143
35. A kiscelli főoltár. (Ma az óbudai templom egyik mellékoltára..	145
36. A kiscelli trinitárius-rendház és templom	147
37. A kiscelli kolostor és templom. (Ma a székesfőváros tulajdonában lévő Schmidt-féle kastély)	148
38. A kiscelli kolostor egykori főkapuja	153
39. Krisztus szívet cserél trinitárius atyával	155
40. A budakeszi Makkos-Mária egykori képe	163
41. A budakeszi Makkos-Mária kolostorának romjai	165
42. Makkos-Mária kegyelemképe. (Ma a budakeszi-templom kegyelem- képe.)	168
43. A budakeszi Makkos-Mária templomának romjai	169

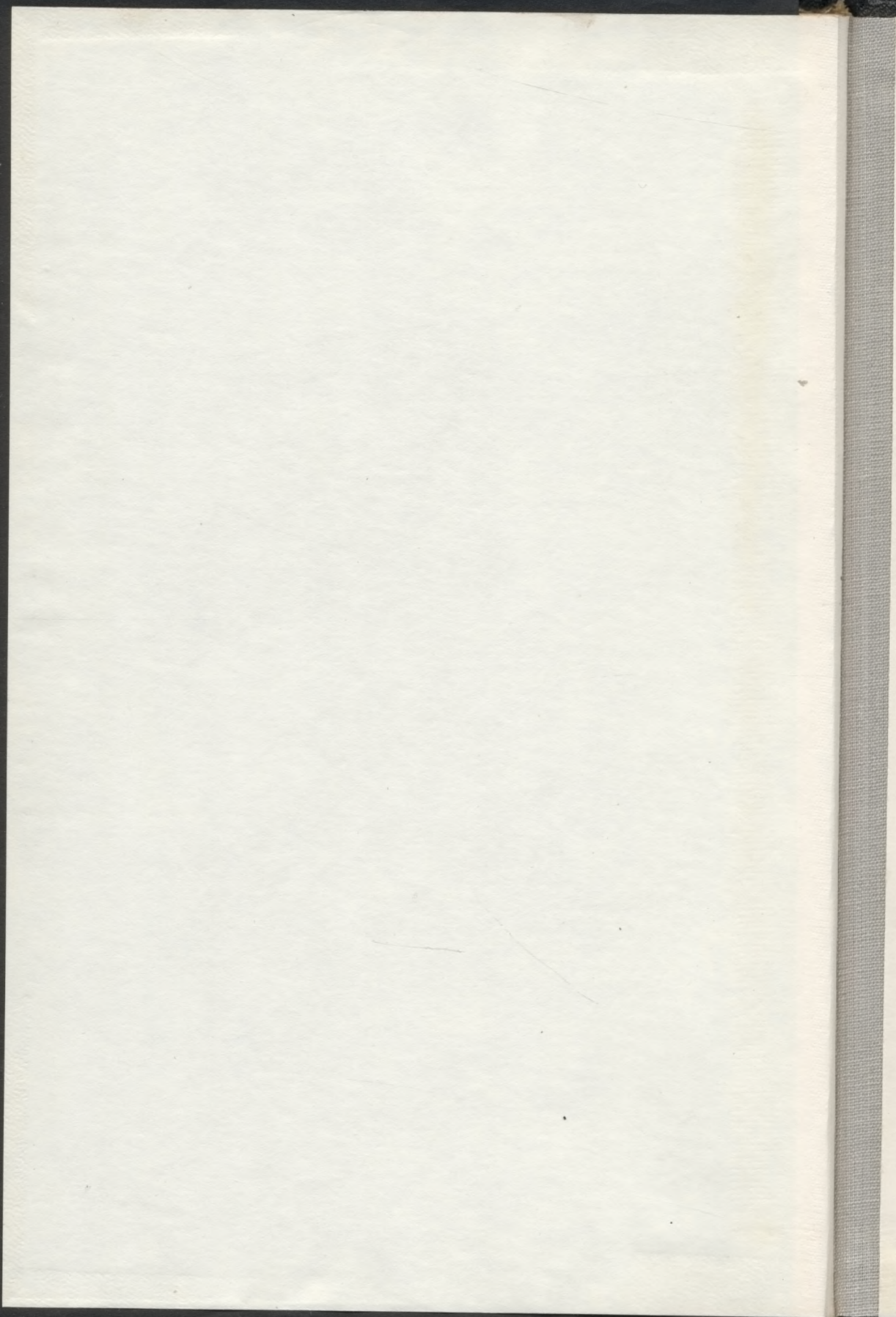
TARTALOM.

	Oldal
Előszó	3
A spanyol sarutlan trinitáriusok megtelepedése hazánkban a XVII. és XVIII. században (az 1—10. ábrával)	5
Az osztrák-magyar rendtartomány kolostorai:	57
Illava (a 11—14. ábrával)	58
Sárospatak (a 15. ábrával)	80
Pozsony (a 16—22. ábrával)	89
Nagyszombat (a 23—27. ábrával)	106
Komárom (a 28. ábrával)	118
Gyulafehérvár (a 29. ábrával)	126
Eger (a 30. ábrával)	129
Ó-Buda—Kiscell (a 31—39. ábrával)	137
Budakeszi Makkos-Mária (a 40—43. ábrával)	163
A magyar rendtagok betűrendes névsora	172
A magyar trinitáriusok névsora	174
A képmelléletek jegyzéke	178

al
3

5
57
58
80
89
06
18
126
129
137
163
172
174
178

1974 JUN 26

